

నిర్వేదము—శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	౧-3
కవిజనాశ్రయము—చిలుకూరి నారాయణరావుగారు	...	...	...	౪-౧౩
మేఘము—సీరిసి ఆంజనేయులుగారు	...	...	...	౧౩
భీష్మప్రతిజ్ఞ—పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు	...	...	...	౧౪-౨౪
నాచింత—పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారు	...	...	...	౨౪
కాళిదాసు-భవభూతి—పి. వి. రత్నముగారు	...	...	...	౨౫-౩౧
శతపత్రము—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	౩౨
ఛందశ్శాస్త్రవిమర్శనము—వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	౩౩-౩౭
విశ్రాంతి—పెమ్మరాజు లక్ష్మీనతిగారు	...	...	...	౩౭-౩౮
హరిశ్చంద్ర—కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	...	...	...	౩౯-౪౪
వేంకటేశ్వరవియోగము—నాదెళ్ల వేంకట్రావుగారు	...	...	...	౪౪
కృతి—వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారు	...	...	...	౫౦-౫౬
పెద్దనకవింద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?—కో. వె. కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	...	...	౫౭-౫౮
అలోచన—శ్రీవాసుదేవరావుగారు	...	...	...	౫౯-౬౬
భావకత్తె—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	...	...	౬౬
పూర్ణిమ—పోడూరు రామచంద్రరావుగారు	...	...	...	౬౭-౭౬
శ్రీకాళహస్తి-శివరాత్రి—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...	౭౭
వేంగీచాళుక్యులు—మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు	...	...	...	౭౭-౮౭
కీ. శే. సత్యవోలు గున్నే శ్వరరావుగారు—జి. బాషువాగారు	...	...	...	౮౮
ద్వాదశలింగములు—పి. వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౮౯-౯౬
దొంగాట—త్రిపురాన వేంకటసూర్య ప్రసాదరాయ కవిగారు...	...	...	...	౯౭
అంధు లాద్యులా?—మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౯౮-౧౦౭
రాగము—గాధావర్ణుల రామావధానిగారు	...	...	...	౧౦౮
సూత్రకాల వ్యవసాయచరిత్ర—పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౦౯-౧౧౪
కలహంస—భండారు వీరరాజేశ్వరరావుగారు	...	...	...	౧౧౫

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు:—బోధినీత్య పుష్పసమర్పణము (అజంతాచిత్రము); పద్మాసన
బుద్ధుడు, చిత్రకారుడు-శ్రీయుత డబ్ల్యు. ఏ. ఆర్యదాసుగారు.

సాధారణ చిత్రములు:—కీ. శే. దామెల్ల రామారావుగారు; కీ. శే. సత్యనోలు గున్నే శ్వేతరావుగారు; మృచ్ఛకటిక నాటకమందలి పాత్రధారులు, శ్రీసీతారామాంజనేయ నాటక సమాజము, ఏలూరు; శ్రీయుత స్థానం నరసింహారావుగారు-రోషనార; శ్రీయుత నెల్లూరు నాగరాజు రావుగారు-పాపారాయుడు; శిల్పచిత్రములు; మేనక-విశ్వామిత్రుడు, వేణుగవ కృష్ణుడు, సత్యభామ-కృష్ణుడు, నరస్వతి, గ్రీకు లోహశిలావిగ్రహముల చిత్రములు; ఇతర చిత్రములును.

బోధిసత్వ పుష్ప సమర్పణము

(అజంతాచిత్రము)

చెన్న పట్టణము, మార్చి ౧౯౨౧

సంపుటము ౨.

రక్షాక్షి సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసము

సంఖ్య ౩.

పు రాణ స్మృతి త రం గిణి

ని ర్వే ద ము

శ్రీ జేంకటాచార్య తీర్థ రకపులు

౨

పావనకులగుణశీలము, లేవంకకుఁ బోయె, శాంత మెటు ననె, బ్రహ్మ
శ్రీవిలసితునకుఁ జండా, లావేశం బేల కలిగె నశ్వత్థామా!

మ. అకటా భూభవన ప్రతస్త మగు ద్రోణాచార్యవంశాబ్ధి మా
నికముం బోలి జనించి గౌరవమునన్ దేజుంబున న్నించెయున్
నకలాత్రానగతిన్ వెలుంగక విషజ్వాలాకరాభోద్ధత
ప్రకృతిం గాంచితి, దోషదూషితులు గోత్రఖ్యాతిఁ బాటెంతురే.

క. తలతెగుటె యైన, నరకా-నలకీలలఁ బడుటె యైన నాకు భరంబే
తలమానికమే తెగి, నిం-దలచాలగుకంటఁ బావతాపముకంటె.

సీ. ధర్మపుత్రాదులు దాయాదులే నాకు, సహజస్వధర్మమే శాస్త్రవంబు
వీరవిహారముల్ విహితంబులే నాకు, సమ్మతాచారమే సంగరంబు

నిష్ఠురారంభములే నియమంబులే నాకు, ననుగతాభ్యాసమే యా గ్రహంబు
భయదాస్త్రశస్త్రములే పరతత్త్వములే నాకు, హితకరోద్యోగమే హింసనంబు
అతిథిసత్కారమో, దేవ తార్చనంబో, బ్రహ్మచింతనమో, వేదభాషణంబో,
స్వర్గమో, మోక్షమో, లోక సంగ్రహంబో, పరవినాశనకృతి యేల బ్రాహ్మణునకు?

సి. సురభిశమ్మదుల ప్రసూనంబనై పుట్టి, కుటిలకంటకవృత్తిఁ గూలినాడ
లలితమోహనకలాలాపంబనై పుట్టి, తుచ్ఛవాయుసవృత్తిఁ దూలినాడ
దివ్యనిర్మలరత్నదీపంబనై పుట్టి, దావపావకవృత్తిఁ దాల్చినాడ
సురుచిరనవసుధాకిరణంబనై పుట్టి, గరళదంశనవృత్తిఁ గాంచినాడ
సామనస్య మెడలె, సాధువాదము వోయె, గౌరవంబు గ్రుంగె, గళ నశించె
బ్రదికి మరణబాధ పాలైతి నాకింక, నాకమేడ, ఘోర నరకమేడ?

సీ. చూపులుఁ జూపులు జోడించి శూరులై, కలన నన్నెదిరించి నిలిచినారె
కరములుఁ గరములు గదియించి ధీరులై, దురమున నాకాలు ద్రొక్కినారె
బిరుదులు బిరుదులు మొఱయించి వీరులై, బవరాన ననుఁ గొంచె పఱచినారె
కత్తులుఁ గత్తులు హత్తించి సూరులై, యేడ్డెఱ నను నొవ్వ నేసినారె
కయ్యమే లేక నిద్దురఁ గన్నవారి, గొంతుకలు గొల్లుమనఁ దెగఁ గోసినాడ
జ్ఞానమేలేని, దయలేని, శంకలేని, పరమచండాలుడను గాక బ్రాహ్మణుడనె?

క. కన్నుల నెన్నో పీనుఁగు, లున్నట్టులై, చెవుల మూల్గు చున్నట్టులై యా
చున్నది మతి చెడుచున్నది, యెన్నా ల్లిరోగబాధ కే నేస్తు శివా!

చ. పరమకిరాతవృత్తి జనపాలకుమారులఁ బట్టి యాదలల్
ఖరకరవాలధార కెఱగా నొనరించెడువేళఁ గ్రిందుమీఁ
దెఱుంగక సంచరించి తుడకిట్లు పరాధవతాపపాదు
ర్భరపరితాపదుఃఖముల పాల్పడితిన్ జెడితిన్ జగంబునన్.

సీ. కుటిలమార్గముఁ బట్టి కులము గూల్చుట గాని, గురుకీర్తి నిల్పుకో నెఱుంగనైతి
భండనంబునఁ జేరి భంగ మందుట గాని, సవ్యసాచి నెదుర్ప జాలనైతి
బిరుదుమాటలు పెప్పి పెనఁగులాడుట గాని, రారాజు మెప్పింప నేరనైతి
కూరకృత్య మొనర్చి గొంతు లూడ్చుట గాని, వీరగౌరవ మంద నేరనైతి
సత్యశౌచదయాధర్మ శమదమాది, సత్త్రియాసంతతికి జలాంజలి యొసంగి
భవవినిష్క్రమిలేనిపాపము గడించి, హరహరా! యెంతదుష్ప్రియా పరుడనైతి.

సీ. కావిదోవతిఁ జూచి తానెఱోక విడించి, చెలరేగి కులవృత్తిఁ జెడిచికొంటి
ధర్మశాస్త్రము మాని దారుణాస్త్రముఁ బూని, నివమెక్కి పాపంబుఁ జేసికొంటి
యజ్ఞవాసము రోసి యట్టహాసము నేసి, తెగసాగి తలవంపుఁ దెచ్చికొంటి
స్వస్తివాక్యము వీడి సమరగీతము పాడి, కై పెక్కి జీవంబుఁ గలఁచికొంటి
విశ్వవిహితమైన విప్రధర్మముఁ దూల్చి, గోష్ఠ మైనరాజకులముఁ గూల్చి
చెడ్డపేరు మోసి జీవచ్ఛవంబనై, పరిభవమునఁ బడియు బ్రదికియుంటి.

సీ. కలుషదూషితముగాఁ గలఁగిపోయెనె, గోత్ర-పావనంబైన నాజీవనంబు
క్రూరదుర్మతముగా మాటిపోయెనె, ధర్మ-సాధనంబైననా బోధనంబు
దుఃఖదుర్భరముగా దొరలిపోయెనె, సాధు-కీర్తనంబైననావర్తనంబు
ప్రళయభీకరముగాఁ బ్రబలిపోయెనె, ప్రేమ-దాహృదంబైన నా సౌహృదంబు
భూమిచేవుఁ డేడ భీమాహవం బేడ, హేయబుద్ధి యేడ హింస యేడ
అసురబుద్ధిఁ జేసి యపవర్గమార్గంబు, మూసికొంటి నింద మోసికొంటి.

సీ. అఘమర్షణస్నాన మైపోయెనే, సాధు-జనకోష్ఠరక్తవాహినులలోనె
జౌపాసనక్రమం బైపోయెనే, తీవ్ర-ముఖరాస్త్రజనితాగ్నిశిఖిలలోనె
ఆరాధనవిధాన మైపోయెనే, క్రూర-మారణమంత్ర కర్మములలోనె
ఆనందనర్తనం బైపోయెనే, మిత్ర-శనపూర్ణరణనివేశములలోనె
భూసురత్వ మెల్ల బుగ్గిచాలై పోయె-సాధుశీల మెల్ల సమసి పోయె
జావులేనిబ్రదుకు సంకటమై పోయె-శివశివా! యిఁకేమి నేయువాడ

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

కవిజనాశ్రయమును ఛంద శాస్త్రమును ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారు 1917-వ సంవత్సరమున ముద్రించి ప్రకటించియుండిరి. అది మ. రా. రా. జయంతి రామయ్య పంతులు గారిచే 'శోధింపబడి' ఇంగ్లీషులోను, తెనుగులోను పీఠికలతో ఒప్పచున్నది. ఇంగ్లీషులో చెప్పినమాటలనే వారు తెనుగులో విపులముగా వివరించియుండిరి. ఈ గ్రంథము నిదివర కెవ్వరును సూక్ష్మముగ విమర్శించియుండలేదు. అట్టివిమర్శన ముఖ్యమని తలచి యీ విమర్శనమునకు పూనుకొచున్నాము.

1. శ్రీరామయ్య పంతులవారి శోధన పూర్వపండితుల మార్గమునబడి మాతృకను స్వతంత్రించి సవరించుటకు కొంతమట్టుకు వినియోగపడినది. ఏమాతృకలోను లేనిపాఠమును పీఠనేకస్థలములందు 'దూర్చి' * యున్నారు. ఇట్లు వారు తమఅభిప్రాయముల ననుసరించియే చేసినారని గోచరింపకపోదు.

(1) అవతారిక, 3వ పద్యము. మాతృక—వేమనవాడ; దిద్దుబాటు—వేములవాడ; 'వేములవాడ, లేములవాడయని వ్యావహారికనామములు' అని అడుగున సూచన. గ్రామనామములోకూడ మాతృకలోమా ర్పుటకు

ఏరి కీస్వాతంత్ర్యమేమో? వేమనవాడయను గ్రామ మాకాలముననుండి యుండకూడదో! వేములవాడభీమకవి ఈ గ్రంథమును రచించియుండునని వీరికి గట్టిసమ్మతముండుటచేత ఈదిద్దుబాటు జరిగినది.

(2) అవ. 6 వ పద్యము. మాతృక—సంతోషిల్లగ. నవరణ—సంతోషింపగ; సన్నయభట్టులోనే 'సంతోషిల్లు' అని ప్రయోగములు గలవు— చూడుడు.

అది viii. 197—నిజారంభింపు సఫలంబగుటకు సంతోషిల్లి.

ఆర 4. 87. వాసవుండును సంతోషిల్లి నాకిట్లనియె.

ఆర 4. 91. ధర్మరాజును ... సంతోషిల్లి.

ఆర 4. 133. ధర్మరసయందు సంతోషిల్లి.

తర్వాతికవులలో యీ ప్రయోజనము బహుళముగా నున్నది.

(3) అవ. 6 పద్యము. 'ఏఛందము సుకవులు బ్రది, కేఛందము తెరువుదాని నే రచియింతు'—నవరణ—'ఏఛందము సుకవులు బ్రదు కేఛందము...' 'బ్రదికే' అనేరూపము గ్రాంథికము కాదనిన్ని, చ, ఛలకు ప్రాసకూడదనిన్ని పీఠనుకొనడముచేత కలిగిన దీదిద్దుబాటు. 'బ్రదికే' వంటిరూపములు కుప్పలు తిప్పలుగా ఉన్నవి గ్రంథాలలో, 'సుకవుల'

గ్రంథాలలో. వర్ణప్రథమద్వితీయాక్షరాలకును, తృతీయచతుర్థాక్షరాలకును, ప్రాస గ్రంథాలలో కనబడకపోలేదు.

క. పాపాపాపాపాపాపా

పాపాక్షర సంజ్ఞ లేన పద్యము మొదలన

రూపించి నిశ్చయమైన

నాపద్యకలకును మూలమందు కవీంద్రుడ.

కవిజనాశ్రయము. పుట 15.

స్వవర్ణప్రాసమని పేరుపెట్టి అప్పకవి 'భ, ధ' లకు ప్రాసము నొప్పుకొన్నాడు. అట్లే 'ద, ధ' లకును ఒప్పుకున్నాడు. తొమ్మిది ఉదాహరణము లిచ్చినాడు. ఇట్లే రంగరాట్నంద స్సులోకూడా వర్ణప్రాస కుదాహరణము లున్నవి. కాని, రామయ్యసంతులుగారు 'చ, ధ' లకు ప్రాసము కూడదనుకొని కవిజనాశ్రయము లోని పద్యమును దిద్దినారు. పద్యాని కర్థము లేకుండా చేసినారు.

(4) పాశాంతరములను చెప్పేటప్పుడు సాధారణముగా 'క, చ, ట' మొదలగు ప్రతుల నుదాహరించి, ఒకొక్కచోట 'కొన్ని ప్రతులలో' అనిచెప్పి విడిచెదరు. ఏ ప్రతులలోనో చెప్పిన భాగుండేది. చూ. పుటలు 1, 3.

(5) పుట-8—'విష్ణు ప్రతిపాదకము' లగు—రెండవ పద్యములు మాతృకలో కనిపించుట చూచి, కవి జైనుడుకావున నాత డట్టిపద్యములను వ్రాసియుండడని ఊహించి సంతుల వారు వానిని గ్రంథమునుండి తొలగించిరి. ఇది సాహసము. ఇంతకును కవి 'శ్రీనాథా' 'ముకుందా' 'మాధవా' 'వరదా' 'శ్రీకృష్ణ' 'మురారి' 'శ్రీరాతి' 'నృహరి' అనుపదము

లను ఆయాగణముల కుదాహరణములుగా చూపియున్నాడేకాని తనమతమును ప్రతిపాదించలేదే. పోనీ; తాను జైనుడ ననుఅభిమానము కవికుండెనేమో అనిన తనవిషయమై—'వాక్యీ' పత్నివల్లభ (పుట 36), శ్రీసంసేవ్యవత్ (పుట 36), వాగ్యధూవల్లభా (పు39), శ్రీవివాసా (పు42), శ్రీరమణీప్రియ (పు 47), శ్రీతస్వీప్రముదితచిత్త (పు56), శ్రీకాంతానఘ్యుడు (పు59), శ్రీపాదపంకజావాస మధుకరుండు (పు 66), శ్రీనాథీప్రియకరుండు (పు 76), శ్రీశ్రీతవత్ (పు 79), అను మొదలైన విశేషములను చెప్పి కొనియేడెన్నాడు. కవి జైనుడైనంతమాత్రమున విష్ణువు పేరుకూడ తలపకూడనంత పట్టుదల ఉండకపోవచ్చును. కవిజనాశ్రయకర్త కాలమునాటికి (సన్నయనాటికే) జైనమతము బ్రాహ్మణమతములోనికి సంక్రమించి పోవుచుండెను. కాని, శ్రీరామయ్యసంతులుగారి ప్రకార మట్లు సంక్రమించుట తప్పగనుక వైపద్యములేకాక, "రగడలు, మంజరి, ఉదాహరణము, గీతము వీనికెలక్షణములు, లక్ష్యములు" ఇవన్నియు గ్రంథములోనుండి స్వరూపములేకుండా ఎగిరిపోయినవి (చూ-పుట 74). అందుచేతనే 'జితేంద్రపదభక్తి మెయిక్' అనుటకు ఒదులు 'జినేంద్రపదభక్తి మెయిక్' అని ఉండవలెనని సూచించినారు (చూ-పుట 1). శ్రీపాదపంకజావాసమధుకరుండు, అనుదానికి 'జనపాద' అనిదిద్దినారని మాకు సందేహము (పుట 66).

(6) పుట-21లో పుత్రయతి కుదాహర

ణముగా భాస్కరరామాయణములోని 'ఏజ సకాత్మజా' అనుపద్యమును కవిలక్ష్మ్యముగా విచ్చిన్నాకప్రతిలో నుండగా పంతుల వారు దానిని తొలగించినారు. పుట- 26లోని పదసమును పద్యములును "కావ్యాలంకార చూడామణియందుగూడ గన్పట్టుచున్నవి. కావున నిందు బ్రక్షిప్తము లైనవేమోయని సంశయించి దగియున్నది" అని వ్రాసియు గ్రంథమునుండి తొలగించక విడిచినారు. వీరిట్లుచేయుటకు కవిజనాశ్రయకర్త భాస్కరుని కిని, విన్నకోటపెద్దన్నకును తరువాతివాడై పోవునేమో అనుభయముతప్ప మరియొక కారణము కానరాదు.

(7) పుట-84లో 'పెలయంగఁ (ఛెఱకు) విలుగొని' అను కందపద్యపాదమును చూడుడు. మూలములో 'చిగురాకు' విలు అని ఉన్నదట. అది పొరపాటట. ఎందుచేతనో! తెనుగుకవులు మన్మథుని 'చిగురాకువిలుకాడు, చిగురు విలుకాడు, చిగురువిలుతుడు' అని వర్ణించియే ఉన్నారే! 'చిగురాకు విలుకాని చేతిచక్రమురీతి' అని శశాంకవిజయము-3 ఆశ్వాసము. ఇట్లే ఎన్నైన ఉదాహరణము లీయవచ్చును. పోనీ, వీరు చేసిన సవరణ అయినా నాగున్నదా? 'ఛెఱకు' అని ఎవరైనా అందురా? 'ఛెఱకు' అనివ్యవహారము, ప్రయోగములు. 'పెలయంగఁ ఛెఱకువిలుగొని' అని సవరణచేసిన ఒకరీతిగా ఉండి యుండును.

(8) మూలములో నున్న పద్యములను కొన్నిటిని కారణము తెలుపకుండ తీసివేసినారు;

(చూ. 52 పుట) "చ. ఒగిపదుమూడు....."

ఈరీతిగా 'శోభన' యందు చాల లోపములున్నను, పూర్వపు పండితులవలె పంతులుగారు పాఠములను రూపుమాపలేదు. గ్రంథములో తమ అభిప్రాయానుసారములైన పాఠముల సచ్చటచ్చట 'దూర్చి' నను, మాతృకలోని పాఠములనుమాత్రము వారు సూచించి మహానకారమును చేసినారనియే చెప్పవచ్చును. వ్రాతప్రతులను సంప్రతించి సరియగు పాఠమును నిర్ణయించుపద్ధతి యొకను మన తెనుగుదేశమువారికి తెలియదు. ఆవిధానము చాలకష్టమైనది. దాని నింకను మనము పాశ్చాత్యులనుండి నేర్చికొనవలసియున్నది.

ఇక శ్రీరామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిన తెనుగుపీఠికను కొంత విమర్శింతము. మొదటిది గ్రంథకర్త నిర్ణయము. "లోకమందెల్ల నీ గ్రంథము వేములవాడ భీమకవికృత మనియే ప్రతీతికలదు. అప్పకవ్యాదిలాక్షణికుల మతము కూడ నిదియే. అనేకములగు వ్రాతపుస్తకముల యట్టలమీఁదఁ భీమనాథుని, అని వ్రాయఁబడియున్నది." ఇది అంతయుసత్యమే, కాని వ్రాతపుస్తకములో రామయ్యపంతులుగారు చూచినంతమట్టుకును, మేము చూచినంతమట్టుకును, 'జ'లోని అవతారిక మరియుచ్చటను కానరాదు. పోనీ, ఆ అవతారిక ప్రక్షిప్తముకాదనియే అనుకొందము. అవతారికలో 'వేమనవాడను పెరిసిన, భీమేశ్వరు కరుణగల్గు భీమసుకవి' దీనిని రేచనమీద చెప్పినట్లున్నది, సరియే; కాని, 'అనవద్యకావ్యలక్షణ' (పుట-2) అనుపద్యమునకు పూర్వము 'సరగిన

విమలయశోభా, సురనిరతుఁడు భీమనాగ్ర సుతుఁడు' ఈకృతికి రేచనకు సహాయుడైనట్లు 'బ' ప్రతిలో నున్నదిగదా. భీమనయును భీమనాగ్రతనూజుఁడును ఒక్కరగుదురా? ఇట్లే 20-వ పుటలో "జననత భీమతనూజా" అని యొకసంబోధన కలదు. ఇదియెవరికి చెందును? రేచన భీమతనూజా డనుకొనవలెను. లేదా, భీమతనూజాడే యీ గ్రంథమును వ్రాసెననుకొనవలెను. అన్నిచోట్లను రేచన యీ గ్రంథమును రచించినట్లు స్ఫురింపజేసి ఈచోటను పైనిచెప్పిన పద్యములోను భీమతనూజుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁడు దీనిని రచించినట్లు చెప్పట సరిపడదు. "పరఃగిన విమలయశోభా సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిలకళా" అనుటకు మారుగా "పరఃగిన విమలయశోభా, సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రజుడు సఖిలకళా" అనియొక పాతమున్నది. ఇట్టిపాతమును చూచియే కాబోలు మ. రా. రా. చిలుకూరివీరభద్ర రావుగారు "కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలమున వర్ధమానపురమునేలిన భీమరాజుతమ్ముడైన గోకర్ణుఁ డీ గ్రంథమును రచించి కల్యాణపురాధీశ్వరుడైన జగదేకమల్లుని నేనాపతియగు రేచభూపాలుని కంకితము చేసె" నని వ్రాసియుందురు. భీమనాగ్రజు డనిన అన్నయగునుగాని తమ్ము డెట్లుగనని ఆక్షేపణ రావచ్చును. భీమనాగ్రుడని సాధారణముగా అర్థముచెప్పికొనిన ఈఆక్షేపణలేవైనను గాని అది కొంచెము క్లిష్టమే. రేచన 'కోమటియైయుంకగా 'భూపాల' శబ్ద మాతనివిషయమున ప్రయోగించుటయు ఒకఆక్షేపణయే,

కాని, అతనిపదవినిబట్టి ఆ'భూపాల' బిరుదమున్నదనుకొనుట లేష్ట కానేరదు. వైశ్యులకుకూడ 'రాజ' శబ్ద మనుప్రయుక్తమైయుండుట సర్వసాధారణమే. "భీమనాగ్రజుఁడు" అనుపాతమే సరియైన దైనయెడల వీరభద్ర రావుగారి వాదమునకు 'ప్రమాణము'ను, 'అధారము'ను ఏర్పడునని చెప్పకలేవదు. ఇందువలన శ్రీరామయ్యపంతులవారి వాదమునకుకూడ భంగముకలుగదు. కవిజనాశ్రయకర్త గోదావరీ మండలమునుండి బయలుదేరి నైజాము రాష్ట్రములోనే నానము చేయును. కాని, గ్రంథకర్తమాత్రము భీమన కాకపోవును. ఇది లోకప్రతీతికి విరుద్ధమగును. గోదావరీమండలమువాడును కాకపోవును. ఇదికూడ అనాదిగా వచ్చుచున్న సామాన్య లోకప్రతీతికే కాక విద్యల్లోక ప్రతీతికికూడ విరోధమగును. భీమన నైజామురాష్ట్రము వాడను ప్రతీతి శ్రీరామయ్యపంతులుగారు ప్రాంతములవారి యొద్దనుండి ఉత్తరములను బయలుదేర తీసినతరువాత వచ్చినదిగాని, అంతకుపూర్వము లేదు. ఇట్టి 'ఉత్తరములను' పుట్టించియే పంతులుగారు ఓరుగల్లువాదములో కొంతవరకును కృతకృత్యులైరి. వారి ఓరుగల్లువాదము సరియైనదనికాని, క్షాదని కాని యిచటచెప్పట మాడదైశము కాదు. ఆవిషయమై మరియొకసారి ముచ్చటించుము. పూర్వకాలపు నిదర్శనములను చూచక వాదములో కక్షవహింపగలవారి 'ఉత్తరములను' పుట్టించుటమాత్రము సరికాదని మనవిచేయుచున్నాము.

పైని వ్రాసినదానినిబట్టి భీమన యెవ్వరో తెలియదుగాని, రేచఁడుమాత్రము కవిజనాశ్రయకర్తృత్వముతో సంబంధముగలిగియుండెననిమాత్రము మిగిలినది. ఈ రేచఁడు 'కమలాభీశుఁడు, కవిజనాశ్రయఁడు, కపింద్రాధరకాయమానుఁడు, జనమతహితఁడు, వాగ్వధూవల్లభఁడు, వారశ్రీవల్లభఁడు, శ్రావకాధరణాంకుడు, శ్రావకాధరఃకుఁడు, శ్రీచేపిత్రియఁడు, శ్రీవివాసుఁడు,' అనితప్ప అతని గురించి మరియెట్టి సంగతియు తెలియదు. ఏకాలమువాడోకూడ తెలియదు. పోనీ, భీమనయే ఈ గ్రంథమును రచించెనను వాదము సంగీకరించి గ్రంథకర్త దేశకాలములను నిర్ణయింపజాలము.

భీమకవిదేశము

గోదావరీమండలమున కాకినాడకుపమీషములో వేములవాడ అనుగ్రామ మున్నది. వేములవాడ కామడదూరములో దాక్షిణ్యగ్రామమున్నది. అందులోని భీమేశ్వరుని అనుగ్రహమున భీమన పుట్టెనని యీ ప్రాంతము లందు ప్రసిద్ధి. 'అప్పలు కప్పలగుట' ఈ ప్రాంతపు ప్రతీతియే. శ్రీరామయ్యవంతులు వారు వ్రాయించి తెప్పించిన 'ఉత్తరము'లో (కప్పల)వారిపేరు దాహపరించబడినది. వారి యింటిపేరు అప్పలవారట. గోదావరీప్రాంతములోకూడ అప్పలవారు లేకపోలేదు. ఆ యింటిపేరుగల నాలుగైదుకుటుంబములవారితో మాకు పరిచయమున్నది. వారు మా బంధువులే. వారిపేర మే ముత్తరము వ్రాసి

భీమకవికథకును మీయింటిపేరుకును సంబంధమున్నదా అని అడిగినయెడల తప్పక ఉన్నదనిచెప్పదురనియే మానవ్యకము. అందుచేత అట్టిఉత్తరము వారికి వ్రాయ బూనుకోలేదు. కరీంనగరంజిల్లాలోని గ్రామము వేములవాడ కాదేమో, లేములవాడ లేక లేమలవాడ యేమో అని మానందేహము. దానివ్యవహార నామము లేముల (లేమల) వాడయని రామయ్యవంతులవారు వ్రాసిరి. వేములవాడకూడ కావచ్చును. పూర్వవ్యవహారముకూడ లేమలవాడ, లేమ్మలవాడ, అనియే. లేమలవాడ వేమలవాడగా ఏకబృతాస్త్రము ప్రకారమైనదో తెలియరాకున్నది. అంతేసమగు 'ల'కారము దంత్యోష్ఠ్యమగు 'వ'కారముగా సాధారణముగా కెనుగులో మారుట ఆరుద్యమారదనియే చెప్పవచ్చును. కవిజనాశ్రయము అవతారికలోనున్నది వేమనవాడ. 'స'కారము 'ల'కారముగాను, 'ల'కారము 'స'కారముగాను మారుటకలదు. అందుచేత వేమనవాడ వేమలవాడ, వేములవాడ, కావచ్చును. ఒక వేళ లేమలవాడయే వేములవాడఅయియుండవచ్చుననియు, 'లేమలు' భోగస్త్రీలు నివసించుటచే నాగ్రామమున కాపేరువచ్చియుండుననియు అనుకొన్నను, దాక్షిణ్యప్రాంతము లందు మాత్ర ముట్టిభోగస్త్రీలు లేరని యెవ్వరు చెప్పగలరు? శ్రీనాథుడు భీమఖండములో దాక్షిణ్యరామమున సింభోగస్త్రీలనుగురించి విస్తరించి వ్రాసియున్నాడు. * దాక్షిణ్యరామము లోని 'సానికూతులు, సానికూతు' లని

నలవరించినాడు. ఇక, తై నకోమట్లు వైదరా బాదుస్తాంతములలో ఇష్టమందుటవల్ల అష్ట మను ఉండిరని ఊహించుట కవకాశములేదు. అకాలములో అచ్చట వా యుండిరని ప్రత్యేక ప్రమాణములను చూపించవలసియున్నది. గోదావరీస్తాంతమందలి తై నులు బ్రాహ్మణుల బాధ వడలేక కాలక్రమమున వరదేశములకు పోయియుండకూడదా? వేంగిదేశములో మాత్రము చాలకాలము వరకును తై నమత ము వ్యాపించియుండ ననుటకు ప్రబలనిదర్శనము లున్నవి. ఏమతమైనను దేశములో ఒక్కసారిగా అంతరించిపోదు. భీమకవికాలము నాటికి తై నులు గోదావరీస్తాంతములం దుండి రనుట అసంభవముకాదు. ఇప్పటికిని రామతీర్థములో రెండుతై నకుటుంబము లున్నవి.

ఇప్పటికి తేలినఅంశము లివి! గోదావరి జిల్లాలో వేములవాడ ఉన్నది. కరీంనగరము జిల్లాలో వేములవాడఉన్నది. ఇచ్చట దా త్తా రా మము న్నది; అచ్చటనుదాత్తా రామమను వామక పురాణములలోనున్నది. ఇక్కడ భోగస్త్రీలున్నారు; అచ్చటనుకేన్నారు. ఇచ్చటతై నులుండేవారు; అచ్చటను ఉండేవారేమో? ఇక్కడ అష్టలవా రున్నారు; అక్కడ అష్టాలవారున్నారు. ఇక్కడ భీమేశ్వరాలయమున్నది; అక్కడను భీమేశ్వరాలయమున్నది. భీమకవి యొక్కడి వాడని యొక్కడి ప్రతీతి అనాది; అక్కడి వాడని ప్రతీతి యిప్పుడైనా బయలుదేరినది. రాజరాజనేనా డక్కడనుండేవాడని చరిత్రాధారములేని యొకకథ అక్కడనున్నది. సారం

గధరకథ అక్కడిదేఅని అక్కడిప్రతీతిల. ఇన్నటిదే అనుప్రతీతి ఎప్పటినుండి వచ్చుచున్నదో తెలియదు. ఈసారంగధరకథ ఏ స్తాంతమున కాస్తాంతములోనే తయారగుచున్నది. ఇక నేయిగతి? భీమకవి యొక్కడి వాడు?

ఈరీతిగా భీమకవి ఎక్కడివాడో ఏకాలపువాడో చెప్పటకుగూడ చరిత్రాధారము లేదనిములేవని స్పష్టము. ఇక చాటుపద్యములు మాత్ర మున్నవి. చాటుపద్యములలో మన యిష్టమువచ్చినవానిని ప్రమాణములుగను, మన మేర్పడుచున్న సిద్ధాంతమునకువిరుద్ధములైనవానిని అప్రమాణములుగను ఎంచుకోగూడదు. సాధ్యమయినంతమట్టుకు వాటికి సమన్వయముచేసికోవలెను. భీమకవి ప్రతాపరుద్రునికాలములో నున్నవాడని చెప్పటకు గలకారణములు కొన్ని మంచివి లేకపోలేదు.

1. “చక్కడనంబు దీవియగు సాహిణి మారుడు” అనుపద్యమును రామయ్యపంతులుగారు తగినకారణముచూపక, అప్పకవిని ధిక్కరించి విడిచిపెట్టినారు. ఇది మాకు సమంజసముగా కన్పించలేదు. అప్పకవి యొక పదర్థమున ప్రామాణికుడును మరియొకపదర్థమున అప్రామాణికుడును నగుచుండవలయునా? అదియు మన సిద్ధాంతమును బాధించువట్టనేనా? ‘ద్వీపమునకు నాకమునకు’ అను అదేశపలిలయ్యమును దానికి లయ్యముగా నిచ్చినపద్యములును ప్రక్షిప్తములే యను

కొండము. * పులియతికుదాహరణముగా “ఏజన కాత్మజక్” అను భాస్కరరామాయణములో నుండి ఉదాహరించినవద్యము నేల తీసేవేయ వలయును? తమసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమనియే కదా. “వరంగివనిమలయశోభా, సునిరీరతుడు భీమనాగ్ర జాడు నఖిలకళా, పరిణతుడయ్యెను భూసుర, వరుడు ప్రసాదోదితధ్రువశ్రీయు తుండై” అను పాతము సరియైనవైవయవల విరభద్రరావుగారివ్రాత కాథాదముకలిగి కవి జనాశ్రయకర్త ప్రతాపరుద్రుని కాలమువా డగునుగదా!

ఇక “ఘనుడక్ వేముగవాడ వశజాడ ..... వెలుంగాధీశ (తెలుంగాధీశ, కళింగాధీశ) అనుపద్యముపై రామయ్యపంతులుగారు చేసిన చర్చను కొంతవిచారించుము. వారు ‘వెలుంగా ధీశ, తెలుంగాధీశ’ అనునవి వ్యాకరణదుష్టము అని స్త్రోసివేసిరి. వెలుంగు + అధీశ, తెలుంగు + అధీశ అని వారిపదచ్ఛేదము. వెలుంగు + అధీశ, తెలుంగు + అధీశ అని మాడదచ్ఛేదము. ఇదట వెలుంగ, తెలుంగ అనునవి సంబోధనాంతములుకావు. అవి దేశనామ స్వరూపములే అని మామతము. త్రిలింగశబ్ద భవము తెలుంగ, తెలుంగ అనియగును. బర్మా దేశములో ‘తెలంగ’ ‘తెలైంగ’ అని తెలుగు వారికి పేరు. గాడభాషలలో తెలుగువారికి

‘తెలంగ’ అనియే నామము ‘తెలంగా’లనువర్ణ మువారు అంద్ర దేశీయులే, వారు తెలుగు వారే. ‘తెలుంగ’ అనునది దేశనామమైనప్పుడు ‘తెలుంగాధీశ’ అనుసమానము నిర్దుష్టమగును. అట్లే ‘వెలుంగ’ కూడను; దానికి ‘వెలంగ’ అని రూపాంతరము. వెలంగవాడ, వెలుంగ వాడ, అనుపదములే వెలుంగోడ, వెలంగోడ అనియగును. అవాదవారే వెలుంగోటివారు. ఇదట ‘వెలంగ’ అకగా వెలగచెట్టు అని యర్థముకాదని మాయభిప్రాయము. ‘వెలంగ’ అనుజను లుండు‘పూడి’యే వెలంగపూడి, వెలగలపూడి, అనియైనది, ‘తెలుంగాధీశ’ అనుపాతము సరియైనప్పుడు, 14-వ శతాబ్ద ములోని తెలుంగురాయడే ఈతెలుంగాధీశుడైనప్పుడు, భీమకవికూడా 14-వ శతాబ్దము వాడే అగునుగదా, అట్లే ‘వెలుంగాధీశ’ అను పాతమును సరియైనప్పుడు కాలనిర్ణయము చేయుట కష్టమే యగునుగాని, 14-వ శతాబ్దమునాటి ఒకవెలుంగాధీశుని కావద మేల చెందకూడదో చెప్ప వీలులేదు.

ఇంక, ‘కళింగాధీశ’ యనుపాతము మిగిలినది. ‘కళింగగంగు’ ఎవ్వరో కూడ నిర్ణయింపవలసియున్నది. త్రికళింగాధీశతియగు అనంతవర్మయే ఈకళింగగంగుని రామయ్య పంతులుగారిసిద్ధాంతము. వేంగీరాజగు రాజ

* ఇందును అంతప్రబలకారములు కాన్పించవు. అనేకప్రతులలో పరిష్కారకాక ఇదిరయతులును కాన్పించుచున్నవి రామయ్యపంతులుగారే వ్రాసిరి. కవిశీలములో భీమకవాటమని పదివర్ణము పేర్కొనిన పీఠపద్యములోకూడ ప్రాసయతి ఎక్కువగానున్నది. అశేషయతి, వృద్ధియతి, ఆదేశయతి, నిర్విసంపాదయతి, కాకు ప్పరయతి, పోశర్ణయతి, మొదలయి 11 మొదటి పదివర్ణలోను అంబర్కాగములే అను ఉద్దేశముతో యతుల సంఖ్య పదియే అని కవిజనాశ్రయములో చెప్పబడియుండవచ్చును. గులగూసారము, రంగరాట్నంబునను, మొదలయి త్తరగ్రంథములలో యతులసంఖ్యను తొలగిరినిర్ణయించియు, ఎక్కువయతులను లక్ష్యంక్షులములను పేర్కొనుట అపారమే.

రాజ చోడగంగునుకూడ ఏరుదాహరించిరి; కాని, అతడు కళింగరాజు కాడని కాజోలు అతనిపేరును విడిచిపెట్టి, అతనికి నమకాలికుడైన అనంతవర్మపేరునే ఎత్తుకొనిరి. అనంతవర్మకు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడనుపేరు శాసనములందు కనబడుచున్నదిగాని, చోడ కళింగగంగదేవుడని పేరు లేదు. కళింగగంగను పేరు వచ్చుటకై అనంతవర్మ నామములో రామయ్యకంఠులుగాను 'కళింగ' అనుమాటను 'మార్చి' యుందురు. కళింగగంగని అనంతవర్మకు ఎచ్చటను పేరులేదు. అయినను అనంతవర్మను కళింగగంగని పిలుచుటకు మా కభ్యంతరము లేదు. కాని కళింగదేశములో చోడగంగనామము గలవారందరిని కళింగగంగని పిలుచుటకు వారి కభ్యంతరముండకూడదగుదా

ఎలమచ్చిపురాధీశ్వరు డగు చోడగంగనురాజు శాకాబ్దములు 1413 ప్రాంతములో నున్నట్లు శాసనములు తెలుపుచున్నవి. ఇతనికి సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధన మహారాజని బిరుదున్నది. ఎలమచ్చి కళింగములోనిదే భీమకవిమూచిన కళింగములోనిదే. భీమకవి మూచిన కళింగగంగ గీత డలకాకూడదు?

మరి 'కళింగాధీశ' అనుమాటను గూర్చి విచారితము. కళింగాధిపతియను సంజ్ఞతో మూర్ఖుగంగవంశపురాజు లిద్దరున్నారు. కొల్లేరు తామ్రశాసనములోని విజయనందివర్మయొకడు, అతనికొడుకు కోమలితామ్రశాసనములోని చండవర్మ రెండవవాడు. భీమకవి

వీరికాలములోని వాడైనయెడల నన్నయకు చాలపూర్వుడగును. కవిజనాశ్రయము భాషను బట్టి యీతడంతే పూర్వకాలమువాడని చెప్పవీలుపడదు. త్రికళింగాధిపతి యనుబిరుదము గలమూర్ఖుగంగ రాజులు చాలామంది యున్నారు. వజ్రహస్తాడు, రాజరాజ మొదలగువారు త్రికళింగాధిపతులే కాని కళింగరాయ అనిగాని కళింగగంగ యనిగాని పేర్లు లేవు.

కాలింగరాయ డనుపేరు దక్షిణదేశపు శాసనములందు తరుచుగ కన్పించుచున్నది. ఈ శాసనములన్నియు పదునాలుగో శతాబ్దములోనివి, తిరువాడిలోని దేవాలయమున కొక కళింగరాయడు భూదానము చేసినట్లున్నది.¹ మారవర్మశ్రీభవనచక్రవర్తికులకేభరదేవుడు

(¹) (1268-1308) కళింగరాజు అజ్ఞను సీర పరచినట్లు మరియొక శాసన మున్నది.² రెండవరాజేంద్రచోళునికో మొదటికుళోత్తుంగుని కో ముత్తెయగు సభాసర్థకుడనువాడు సిద్ధలింగమతములో సిద్ధలింగేశ్వరాలయమును కట్టించినట్లు మరియొక శాసన మున్నది.³ ఈ సభాసర్థకునికి 'కాలింగరాజు' 'మానావరాజు' అనుబిరుదములున్నవి. చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని నెరుంబూరులో చక్రవర్తి కాలింగరాయనికొడుకు వరాహాస్థి యనువాడు సం 1367 రము మేసెల తే 24 దిని ఒకదానము చేసిన ఒక శాసనము కలదు.⁴ మరియొక శాసనములో కాలింగరాయ చోళప్రతీక జరిమానా విధించినట్లును, ఆమె దానిని చెల్లించక

పోగా ఆమెభూములను ఏలము చేయించి నట్లును, ఎవ్వరును ఏలము పాటపాడనట్లును, అందుచేత దేవాలయమువారే ఆభూమిని కొనినట్లును ఉన్నది.¹ కాలింగరాయడును మరియుద్దరును జనులను గొధించి, తాము చేయవలసిన పనిని పరిగా చేయనందున ఆ నాటిరాజు వారిని శిక్షించినట్లు శ్రీ. శ. 1357 లోని యొకశాసనములో నున్నది.² రాయ కలింగగంగు రాజ్యభ్రష్టుడయ్యె ననుకథ కడియే మూలమగునేమో! మధురజిల్లాలోని కురు విత్తురై గ్రామములోని యొకశాసనమునందు కాలింగరాయడు శ్రీవైష్ణవులకు చేసినయొక దానమును స్థిరపరిచినట్లున్నది.³ నెల్లూరులోని రంగనాయ కాలయమునకు కాలింగ రాయడు 'సిఫార్సు' చేయగా సుందర పాండ్యడనురాజు ఒక గ్రామము నిచ్చివేసెనట. కాలింగరాయని కోరికపైని త్రిభువనచక్రవర్తి శ్రీవల్లభదేవుడను నామూలరముగల పాండ్య రాజగు జటావర్మ రామనాథుజిల్లా తిరు పత్తూరులోని యొకఆలయములకు రెండుగ్రామ ముల నిచ్చెనని ఒకశాసనమున్నది.⁴ త్రిభువన చక్రవర్తికోరిక మేల్కొండ పనురాజు సేలముజిల్లాలోని యొకఆలయమునకు ఒక గ్రామమునిచ్చెను. ఆ శాసనమున కలింగ రాయడు పాక్షిగా నిరూపించబడెను.⁵ తంజా వూరుజిల్లాలోని కోవిలూరునున్న దేవాలయ మునకు కాలింగరాయడు కొన్ని దానములు చేసెను. ఇట్లే తిరువల్వేలిజిల్లా కెర్నాడేవి యందుకు, ఆర్కారుతిరునగరియందును, తిరు

చునావల్లిజిల్లాలోని పెన్నిరసము, శ్రీరంగ ములలోను కాలింగరాయని శాసనములు గలవు. ఈ కాలింగరాయడు చాల ప్రసిద్ధుడై పదునాల్గవ శతాబ్దమునం దుండెను. మనభీమ కవి ఈ కలింగరాయని వద్దకే పోయినామో!

కవిజనాశ్రయములో జదియతులును,
కావ్యాలంకారమాదామణియందు పండ్లెండు
వట్లను, అనంత దీరువదినాల్గువి శ్రమములును,
అమీదకొందరు కవి గ్రామము లిరువదియేడును
విశ్రమములచెప్పినట్లు కవి చెప్పి తాను నల
భైయొక్కయతులను వివరించినాడు. కవిజనా
శ్రయములోని యతులపంఖ్య అన్నిటిలోను
తక్కువది కాబట్టి భీమకవి అందరికంటె ప్రాచీ
నుడు—అని రామయ్యపంతులుగారి వాదము.
ఈవాదమును చాలమంది అంగీకరించినారు.
కాని, చిన్న మనవి—సులక్షణసారకర్త,

“స్థూల మప్సరియొక్కటి - యతులు నడరు
సర్పి-పురముననున్నది - (అభిరేఖలు)”

అనిచెప్పినాడు. అందుచేత నాటిడు అప్ప
కవికి పూర్వ్యుడని చెప్పవగునా? రంగరాట్టం
దస్సులో ఇరవై యేనిమిదియతులు చెప్పబడి
నవి. అందుచేత కస్తూరిరంగకవి కూడ అప్ప
కవికి పూర్వ్యుడగునా? కనుక ఈవాదములో
కూడ అంతబలమున్నట్లు కనబడదు.

రామయ్య పంతులుగారి ప్రకారము
మధ్యాహ్నంలో నాలుగవగణము మొదట
యతి ఉండుట ఆధునికమతము. నన్నయ
భట్టలో ఆయిదవ గణము మొదట
నున్నది. ఎత్తా ప్రెగడలో నాలుగవగణము

1. No. 277 of 1910. 2. No. 240 of 1912. 3. No. 319, 320, 326 of 1908
4. No. 196 of 1894. 5. No. III of 1908, 6. No. 4240 of 1913

మొదట నున్నది. భీమకవి గ్రంథములో మధ్యాహ్నం నాలుగవగణముమొదట యతి ఉండుటచేత, భీమకవి నన్నయ ఎట్టాప్రెగడ అమధ్యనుండవలయునట. ఎట్టాప్రెగడతరువాత నేలఉండకూడదో తెలియరాకున్నది.

శరీతిగా రామయ్యపంతులుగారి కవిజనాశ్రయశోధనను, వారుదానికి వ్రాసినపీఠికను సూక్ష్మముగా విమర్శించితిమి. ఇందువలన వారుచేసినకృషిని కొంచెవరుచుట మాఉద్దేశముకాదు. వారు తమబుద్ధికి గోచరించినట్లు

విమర్శించి చాలశ్రమపడి, మంచిపీఠికతో కవిజనాశ్రయమును లోకమున కప్పగించినారు. కాని, వారుభీమకవి దేశకాలములనుగూర్చి చేసినచర్చలో లోపములున్నవని మాత్రము చెప్పకతప్పదు. గ్రంథశోధనయందును, సంప్రదీకరణమునందును మాకు తోచిన కొన్ని లోపములను చూపించియున్నాము. భీమకవిదేశముగూర్చిగాని, కాలముగూర్చిగాని యింకామిదమిత్థ మని తేలలేదని మనవిచేయుచున్నాము.

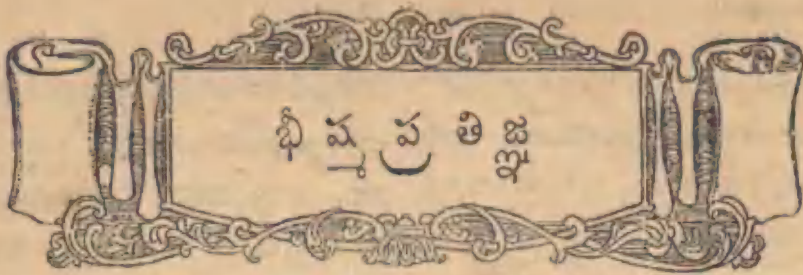
మే ఘ ము

సాహిత్యచరన్వతి సీరిసి అంజనేయులు గారు

బ్రహ్మచర్యము వారి, భరణి నాజనని యగును గగనమగు దాది, నేదాని కందునగుదు, నని మహర్షి వ రోమకూఠములనుండి తీరములనుండి చనుచుంట మారుచుందు. నేను మరణింప నిందునెంచెని; కాని యరుణాక్షిరణవంశ స్తంబు లగుచు, మిగుల దప్పిగొనియున్న కుసుమవంశతలకొఱకు, హృదయమునుండి- ఘనసముద్రములనుండి- నేకరింతును నేను గ్రంథి కనుగుగము- స్వప్నదశయందు, మధ్యాహ్న సమయమందు త్రాణ గోల్పశియన్న పత్రములకొఱకుఁ జలువనీడలఁ గల్పింతు శ్రాంతినొందఁ

జిన్ని పిట్టల వేర్వేరుఁ జెట్లశిఖిలఁ దల్లి యురమున నూఁగెడు తఱిని, నామె యర్కభగవానుగూర్చి వృత్తంబునల్పుచుండి, సంత నిద్దురపుచ్చు చుండువేళఁ గాంచి, నాపక్షములనుండి మంచుపోనఁ గురిసి, హాయిగ వాని మేల్కొల్పుచుందు- అనలనవ్యయఁ బిడుగుతో సంబరమున గమన మొనరించి, వర్షోపముల రాల్చి యవనిఁ బచ్చికపట్టుల ధవళిమముగఁ జేసి, వర్షరూపము బొంది వాసిఁగాంతు-

పాఠశాల జగన్నాథస్వామి గారు, యం. ఏ. యల్. టి.

బ్రహ్మ నుల్లాది మూర్త్యువాదాదులకాదులవాదుల
 "భీష్మ ప్రతిజ్ఞ" ఉర్రుప్ర "ప్రతిజ్ఞాకాంతవము"
 అనేనాటకము రచించుచున్నామే అంగ్రహమును
 ప్రపంచమున ఉత్పన్నులు. "సంస్కృతకవుల జీవిత
 ములు" "భాషాటకకథలు" "అంగ్రహములపకము"
 "సత్యశ్రీ రివాజి" ఈ మొదలైన గ్రంథములవలన చాలి
 పాండిత్యము ఎట్లు ఉభయభాషలను ప్యాధీషము చేసు
 కొన్నదో స్పష్టమవుతున్నది. "సమధికరణ్యకేదాంత
 క్రాంతి సంస్కృతాంగ్రహాపీఠ్య సర్వవిశ్వాంవితులు"
 "గద్యపద్యాత్మకానేకాత్మకర్తలు" అను కాదుల
 వారు కవితాప్రతిజ్ఞగా వ్రాసిన ఈ శ్రీనాటకమును
 విమర్శించువాడులో కొంతసాహసము వాయించు కల
 పని నేనే ఎరిగినప్పటికీ, నా "రసాస్వాదనాభివ్యక్తి"యును
 సార్థకము" నీమొనలపి ఉన్నదని ఇందుమూలమున
 వ్యక్తము చేస్తున్నాను. కృతిని చక్కగా చూచినే
 కాని కవివృత్తయును తప్పగా గ్రహించి పలుకాదనిన్ని
 ఆలాగు చేస్తేనే కాని రసాస్వాదనములు పొందవలసిందే
 దనిన్నీ, విమర్శకులందరూ ఎరుగదురు. విమర్శనప్రయో
 జనము తప్పకుండా కృతిని నిరసించుట కాదనిన్నీ,
 కృతియొక్క అర్థాద్యరసమును విమర్శకునికి తెలిసినంత
 వును చల్లదిచేయుటనిన్నీ నేను గ్రహించిఉండే ఈవ్యా
 సమును వ్రాయ సమకట్టివాను. ఈవ్యాసములో చర్చ
 కంతమా అదే ప్రయోజనము.

ఈనాటకమునకు ఇతివృత్తమును మహాభారతము
 నుండి గ్రహించినట్లు కవే ద్భవముగా ప్రస్తావనలో
 చెప్పివారు. ఆకథ అందరికీ తెలిసినదే. దీనిని రూపక

ముగా సవరించుటకు ప్రాశస్త్యము కాదుగాని కృతి
 కృత్యులని చెప్పవలెను. ఇతివృత్తము చాలా చక్కనిది.
 విషయములో గాంధీర్యము కలిగి రసావిర్యావమునకు
 పాత్రలపాదమునకు చక్కగా అమరికొంది. కథారచ
 నకు వీరినూ ఉన్న భాగమిది. ప్రస్తావనలో మూల్రధారు
 కు "భీష్మునిచరిత్ర మిప్పుడు ప్రదర్శనపాత్రము"ని
 చెప్పగా, నటి నవ్వ "భీష్మచరిత్ర మనగా నెంతయో
 కలదు. అంతయు నభినయముగా ప్రదర్శించుట కీకృ
 త్యమునా" అని సామర్థముగా అడగగా, మూల్రధారుకు
 ఈకథాభాగమునే ఉద్యమించి చెప్పివాడు. వారిని
 భాషణములో ఉట్టించినకారణము, నేను నూదించే
 కావలను ఒకటికాదున్నా, భీష్ము డెంతోపవిత్రచరిత్రు
 డని అతినిచ్చిత్రసంతమా రూపకముగా చేయకుండా
 ఈభాగముతోనే విరమించిన కవియొక్క రచనానైవిని
 మనము మెచ్చుకొనింపినదే. చరిత్రసంతమా నాటకముగా
 చేపట్టప్పుడు ఉండేసంభవ వేరు, ఈఒక్క అంశమునే
 ఎంచినపుడు ఉండేసంభవ వేరు. ఈమందికేవలమును
 మరొకొండును నూత్నముగా కవి చూసియుండెనా
 మరేభాగంబియుండును. దేవవ్రతచరిత్రలోని ఈప్రతి
 జ్ఞాంశము నొక్కదానినే ఎంచి చరిత్రతో సంబంధించిన
 విగిరిన అంశములను విడిచిపెట్టుట కట్టిపనులులు కలనో
 అనవ్వి మాడా ప్రతిజ్ఞాపూర్వమైనఅంశములను విడవకలసి
 వచ్చుటకున్నా వర్తించుమనదా. దేవవ్రతనిజన్మ మొన
 రైవని ఎట్లు అప్రమత్తములో, అనే దేవవ్రతని శంత
 నుడు గంగాదేవినుండి సంపాదించి తననగరమునకు తీరు
 కొనిపోవుటమాడా ప్రతిజ్ఞాకథను అప్రమత్తము. దేవవ్రత

* శంకరునకు సర్వవత్తపై మోహము కలదుట; ఆమెయందు పుట్టినానికి రాజ్యము, పట్టముకట్టే మర
 కుపై వివాహము చేయనవని వాగ్దానము చెప్పట; ఆసంగతి విన్న దేవవ్రతకు కాశ్యోత్రహ్యచర్యము
 పూనుట; సర్వవత్తశంకరుల వివాహము. ఇది నాటక కథాభాగము.

పక్షిత్రి వస్తుడైగే నాటకవస్తువు కాదేదో అప్పుడే ఈ భాగమునూడా విస్తరియము; దీనినినూడా విడిచి నాటకము ప్రారంభించియుండువా, మూర్ఖతానిని 'మాటలలోగల దుబిది శేషము బాగా వ్యక్తమైఉండును. ఈ కథాంశముతో భారతమునున్న కథార్థన ప్రారంభమగుటచేత కవిచేతులలో నాటకముగా మారెదపుడు కూడా ఈభాగము విడచి అంటిపెట్టుకొని ఉండిపోయినా అనేసంతయము న్యాయముకాదు కాబోయి లేదా రసపోషణకై కవి దీనిని ప్రయోజనపూర్వముగా నిగ్గియుంచెనని సాహించ సాధ్యము. రసరచయిమై ఈభాగ మంతరిత్యేకమో ముందు చప్పిస్తామనని ఇక్కడనుగ్రహము కథారచన కిది అవగతముకనునదెప్పుక తీరదు. అచ్చెల్ల సుండుముందు వచ్చింకము.

మూలకథకున్నూ, యాచకకథకున్నూ భేదములున్నవి. "భారతమునం దీకథ మిక్కిలి స్పష్టముగా నున్నది. కావున గొన్నిక్రొత్తవిషయములను గర్వింపియు, మూలకథలోని కొన్ని యనుబది విషయములను వదిలియు, మఱికొన్నిటిని జక్కులబదియు, కథాచిత్రమును బాత్రోచిత్రమును బాటింది కామ్యులవారి నాటకమునువీరరత్నప్రధానముగా నతిమనోహరముగారచించిరి." అని పీఠికాకారులు వ్రాసినారు. తెనుగుభారతములో 32 పద్యములలోను సంస్కృతములో నుమారు 100 శ్లోకములలోను ఉన్న కథను ఆరంభములనాటకముగా నవరించేటప్పుడు, క్రొత్తగా చేర్చినవేదో సరించినవేదో విడదీసి చెప్పటం సాధ్యముకాదు. మూలములో ఒక్కమాటలో నూచితి మైనసంగతిని ఒకఅంశముగా నాటకములోకర్పించెదపుడు, అదిక్రొత్తదా, లేక సవరితా ఎట్లు చెప్పగలము?

* ఈపద్యము కవినాటకములో ఎట్లు ఉపయోగించెనో కొంచెము వివరింపింతును. ఇందులో దేవ వసునివిద్యా సంపాదనము విల్లితాంశము. అందుచేత ఇది చరిత్రసంబంధమైనదై ప్రమాణభూతి మనుమన్నది ఈవర్ణనలో తెలుగు సంస్కృతిభారతములకు భేదమున్నది. నన్నయ్యకుఆధారమేదో నాకు ప్రస్తుతియుకాదు. కాని నాటక రత్నలెనుగో సంస్కృతిమో ప్రమాణము కావలెను. అట్లాకాకుండావారిగర్థన స్వంతమైనది. ఎందుకేమార్యుచేతో నాకు తెలియలేదు. ఆలాగని మూలములను అనుసరించలేదని చెప్పలేము. భనుడని అంటుంటే దేవుని కానంటే ఎత్తున సముజ్జనమునా? సంస్కృతము: ఆది. 100.25.881. వసిష్ఠునండి పాంగజీవములు నేర్చును. 2. అస్త్రములలోను, యుద్ధములలోను ధ్యోయతో సముడు. 3. కుట్రవికే తెలివితాస్త్రము లెవనికి తెలుగును. 4. అస్త్రములలో పరశురాముడంటివాడు. తెను : ఆది 4.169. 1. సకలజీవంబులు సదివ వసిష్ఠుతో 2. తాస్త్రములో కుట్రబునాస్థుతో నేర్పినయల్లె 3. అస్త్రవిద్యను పరశురాము డెంత డక్కుడు 4. అస్త్రవిద్యాసంబునెందు సవత్కుమారాదుల.

నాటకము: 1. పుటలోని పద్యము 1. ప్రాజ్ఞానపులు నాలుగు పక్షములయొద్ద 2. ప్రసిద్ధతాస్త్రములో వసిష్ఠనొద్ద. 3. పావీక్షకీక్షిద్దలంభాగ్గవునియొద్ద 4. అస్త్రవిద్యాపరశురాముడంటివాడు 5. సముద్వేషముపరశురామువద్ద

ఇట్టివిన్న సంగతులుచాలాఉన్నవి అంటిగేరింది, చాటిలో ముఖ్యమైనవాటిచే దిక్కచేయగలము. మొదటిఅంశములోని అక్కమేపదిగిలమును, పరశురామునిఅక్రమము; రంజోఅంశములోని పాంథాక్రమము, గాంధర్వదివాహ ప్రయత్నము; నూజోదానిలోని దేవుడనుదిగిగిజయము; నాల్గోదానిలోని సర్వవశే అయోగశృంగారము; ఐకోదానిలోని శేంశేతుల మనోభిష్టప్రకటనపద్ధతి, ఆకోదానిలోని దేంద్రతదాశీరాజనమాగమవర్ణనము- ఇవి ముఖ్యమైనవి.

ఈస్వంత్యలనలోకెల్ల మొదటి అంశములోని దిగ్విజయకథ చాలా ముఖ్యమైనది. దీనిరచనకై కవి, చాలాక్రమ తీరికొని యుండవలెనని నా నడవా. దీనికి మూలము ఇల్లున్నది. "అతం దోకనాడు మృగయా వ్యాజులున గంగా ఓహిపంబునం జనువాడు; కడువల్పు ప్రవాహంబై యన్నదాని గంగానదిం జూచి, యిది యేమినియి క్రిందో యనుచు కొండొకచేరి యరిగి కనియె ముండు భనువర్ధ్యసంయచు బాణసంపాది సేతుగా గట్టి యున్న మూరు. అప్పు డెఱుంగనేరక విప్పుయాకులిరి చిక్కుండెయి యుండె. అంత కోమలాంగి దివ్యవతి ప్రితితో జనుడెంచి పతికి మరునిచ్చి గంగసవన, లనము తోడుకొనుచు ధూవిధుండు తనపురంబునకు వచ్చె." కర సేతు నిర్మాణము, గంగాశేంశేతులు తిరిగి కలుగుకొనుట దేవుడను రెండ్రది ఇచ్చుట మూలములోనివే. ఏటికి, పరశురామాక్రమము, దిగ్విజయసంబంధము కలిపి, కథను సవరించి మొదటిఅంశమును కవి రచించెను. పరశురామాక్రమము దిగ్విజయమంత కర్పితముకాదు. (నూ. తెనుగు భారతము ఆది. 70.169) * వీరరత్నసాహిత్యము

కాబట్టి దిగ్విజయము, దిగ్విజయ ముకాబట్టి భనుర్విజయ, కాబట్టి సురువు, కాబట్టి అతని ఆశ్రమము, ఇట్లు పరం పరగా పరిమించి ఈ సవరణ సిద్ధమైనది చెప్పవచ్చు నేమో. కాని పరమరామునితో నివసించిఉంచునట్లుకాని అతనిమండి అస్త్రవిద్య నేర్చుకొనట్లుకాని మూలములో లేదు. మూలములో ఉన్న శరసేతు నిర్మాణమున కర్పితమైన దిగ్విజయమునకు అంగముగా కలి పవరించెను కాని ఈ రెండింటికీ కథారచనలో ఎట్టి సంబంధము కానరాదు. ఇంతమాత్రం ఈ శరసేతు చెందునో ఈ దిగ్విజయవర్ణన ఉత్తరరామాాయములోని కుశలపులకము అనుకరించెనా అని స్ఫురిస్తున్నది “పుత్రాదిచ్ఛేత్ పరాజయం” అనే వ్యాఖ్యమును అనుసరించి చేసిన ఈవర్ణన బాగానే ఉంచవచ్చును దేవప్రతి సంప్రాప్తికథయొక్క ఆంశ్యకత మాట అటుండనిచ్చి, ఆకథచెప్ప నిశ్చయించినపుడు మాత్రములో ఉన్న మార్గముకంటె నాటకములోని సాధనము ఎక్కువ అన్వేషకరముగా ఉన్నదని చెప్పగలము. నాటకములోని మార్పు దిగ్విజయముతో అమలమిగులుకొన్నది. వీరభటులు, నేనాని, పరాశిరులుకాగా శంకరుడు సమీపించి బాలని విజృంభణమును కలిగి కృతనియాది, ప్రభువదనమునుంచి ఉద్భవించిన చాక్యలమునకు పగుడై యుద్ధమును ఆపినవాడై నిల్చి కాని ఊయచేరు అడిగి, గంగాదేవి సమాగమ పూర్వవృత్తాంతమును జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని ఆ బాలుడే తనకుమారుడని గ్రహించుట; ఆతరువాతనే పరమరాముడు స్వప్నపరమలు; గంగాదేవి అప్పగించుట; ఈ కథంతా రంగముపై మనోరంజకముగా ఉంటుంది. కాని ఒకదిక్కు ఉన్నది. పగరులులో ఉండవలసినరాజు అశ్వముతో పోవుసేనలో ఉండుట ఒక అప్రసిద్ధమైన ఏర్పాటు అవుతున్నది. ఆలూకాక, మని బాలునిచే సంభవించిన నేనానీపరాజయవృత్తాంతమును విని శంకరుడు పట్టణమునుండి బయలుదేరివచ్చెనని సమాధానము చెప్పితే రాజనగరమైన పాస్తినాపురమునకున్నా ఈ ఆశ్రమస్థానమునకున్నా ఉన్న దూరము చాలా దిక్కుపని చెప్పవలసి వస్తుంది. నాటకములోని కాలమాపనలను చూడండి. శరసేతువు పూర్తియైనదికాదు ప్రాప్తమైనది. సురుడు వచ్చేవేళ అయినది (నూ. నిపుడు); సంకల్పము పూర్తియైనదేకీ సురువయ్యడు శర

సేతువు సమీపించినాడు. ఈరెండింటికీ అంతరమైన స్వల్పకాలములోనే ఈ దిగ్విజయ పరాజయము పూర్తి అయినది. బయటించునిదీరు, శంకరునికి వార్త, దాని రాక ఈ స్వల్పకాలములో జరిగినవృద్ధుడు పట్టణమునకున్నా ఆశ్రమమునకున్నా మారము లేకుండుని చెప్పక తీరదు. అంత దగ్గరనే ఉన్న ఈ ముశ్రమము, ఈ బాలని సంగతి ఇదివరకెన్నమా శంకరునికి వినికిడి కాలేదా? కని బాలునిచే చేయించిన ప్రశ్న చాలా సగపడవది. ఊరు, పల్లె, ఆశ్రమము, ఉగ్రసమాను- ఇవా దుందుభి ప్రతిష్ఠాను స్థానములు! అగ్నిదా పీరులందేస్థలము! అగ్నిప్రతికా అశ్వము చెల్లదు! చెల్లినా అచ్చటా వారి పీడ పూర్వము! ఈ వర్ణనకుగల జొరవ్యవస్థతో విమర్శకులు విచారించవలసినదేదా? మరొక సంగతి. శంకరుడు భార్యరహితుడై యున్న అశ్వమేధ మెట్లు తలచెట్టివాడు? రాముడు ప్రారంభించినపుడు సుబ్బ సీతను సమీపముం దుంచుకొనెట్లు. శంకరుడో! ఇంతమాత్రం ఈ దిగ్విజయకథనున్న రేఖ దేవప్రతి ప్రాప్తికథనున్న నాటకముపై ప్రతిభాకథనున్నా ఎట్టి సంబంధము కానరాదు. దీనిని విడిచివేస్తే నాటక మెట్లుచెడును? చెడును సరేకదా బాసవముననిమాడా చెప్పవలసినప్పుడు కాబోయి!

మొదటిఅంశములో శంకరుడు ప్రారంభించిన అశ్వమేధాంగమైన దిగ్విజయము మూడో అంశముతో పూర్తియైన దేవప్రతిని దిగ్విజయము ఒకటేనా, ఒకదాని అనుబంధము ఒకటా లేక వేరువేరా? ఈరెండింటికీ కథలో ఎట్టిసంబంధము కానరాదు. కాని రెండింటికీ ప్రయోజనము ఒక్కటే అంటే అదికథారచనకై కాకరసపోషకమునకై కావలసి ఉంటుంది. ఏదైనా కథా రచనగరించి ఆలోచించవలెను. మనము పరిశీలించవలసినవిషయములున్నవి. ముఖ్యముగా పాత్రలలీలవృద్ధి నము, మొదటి అంశములోనిది శంకరుని దిగ్విజయమైనా శంకరుని ప్రధానప్రత్యక్షముగా ఎక్కడా చూపలేదు. రాజాధిరాజేశ్వరుడుగాక అన్య దేవ్యుడైనా అశ్వమేధము తలచెట్లుగలదా అనే సూచనద్వారా కాక వేరుగా శంకరుని ప్రధాన నాటకములో ఎక్కడా కానరాదు. లేకున్నా మాచనయైన ప్రధాన కథకము రాకుండా కలిపించెనని అంగీకరించును. శంకరుడు పీడిపోలేదు, దేవప్రతిని గురుపంథా

సోమపాలునిపైని జయసింహునిపైనినీ ఇంతకూ ప్రకం
పవాస్త్రముప్రయోగించి దేవప్రతుడు యుద్ధము తప్పించు
కొన్నాడని మనము మరిచిపోకూడదు. ముఖ్యమంత్రి
పొర్రాబుము అరగవేలేడు. రెండోమాది వట్టింది దిగ్విజ
యము వాస్తవమేననియే! చాలామంది సామంత
రాజులకు జయించి సామ్రాజ్యము స్థాపించిచాడు. ఇదంతా
దేవప్రతుని పితృసరస్వమే. దేవప్రతుడు దండయా
త్రేణ పోగా శంకరుడు ముప్పగిసేవలో పడియుండును.
ఇట్టి పర్లవలన శంకరుని శిలువనకు కళింగము రాతీవా
సమీ! మొదటిఅంశములో మాచనగానున్న శంకరుని పిత
ర్యము ఇప్పుడేమైయున్నది? దేవప్రతుడు, యువరాజుకాని
రాజరాజుకాదు. యువరాజు తెచ్చినదంతా రాజుకే చేతు
ననే వ్యవహారమునుమనసరించి పాలకములోని దిగ్వి
జయములమాట ఎట్లు! మొదటిదానివ్వరా దేవప్రతుని
ప్రాప్తి కలిగినది. ఇక రెండోలో! రెండోఅంశములో
ప్రాకంభమైన పర్లవతీతథంతా ఒకేపాపున చెప్పి చేయ
వచ్చునట్లుగా ఉండేందుకు ఈ రెండో దిగ్వి
జయముకూడా శంకరునికే చెందవలెను; అట్లు చేపానిన
పిత్యము శంకరునికి చెల్లరా అని అడగవచ్చును. ప్రాకరి
పర్లవ అలాగుండగా కథారచయితమయ్యె రురెండో దిగ్వి
జయవర్ణన ఉపదేశిస్తుండని చెప్పవచ్చును. రెండో అంశ
ముయొక్క విష్కంభకములో దండయాత్ర సూచన
అనిన; అంశమంతా పర్లవతీ దర్శనకథే వర్ణిస్తుంది.
మాడోదానిలో మొదటపర్లవవిష్కంభకము, ఆరేరువారే
అంశములోని ఒక రంగము, మొత్తముపైని వాల్మీకిచేల
వివాగా అంశమంతా అయోగశృంగారమునే, వర్ణిస్తుంది.
రెండుమాదంశములు కలిపితే మొత్తంకొంప దండయాత్ర
మధ్యమంతా పర్లవతీతథ ఉంటుంది. కథారచయితో ఈవ్య
ర్థయము ఒక పెద్దవానిము కాదు. ఎందుకంటే మిగిలిన
మాదంశములలోను కథ ఒక్కచేయైనా ఎట్లు రంగము
మార్చుటచేర వర్ణన నడిదిందో అలాగే ఈ రెండుమాదం
దండయాత్రమాచనలు విడిచిపెట్టి కథనడప విజృంభి
అదే దానిందుచేమా?

“కథాదిత్యమునువాత్సాదిత్యమును బాటించి...
ఇందుకు ఉదాహరణము, మూలమునందు చనకుమాడు
నితో; దనరెండొండులు చెప్పవలె శంకరుడు చేకవంధా

మన మనవిలముగా మండుటచే దానిని జక్కగా
చవరించి శంకరుని ధీరోదానముగా మార్చుట యొకయు
దాహరణము” అని పీఠికాకాయం ప్రాసనాదు. కావ్య
యగారు చేసినమార్పులలో ఇదొకటివేకాకుండా, ఇది
చాలా ముఖ్యమైనదని కూడా చెప్పవచ్చును. దీనిలో
శంకరునిశిలము చక్కగా వ, క్రమపుకూడినదని వారి
అభిప్రాయము. మూలములో ఈసంగతి ఎట్లుఉన్నదో
చూడము. చాళరాజు తనఅభిప్రాయము చెప్పగా
“గాంధేయు యువరాజుఁ బలిచి” “అదిత్య నొండు
వేడుమయ్యెదను.” అనిపలికెను. కాని చాళరాజు అంగీ
కరించనందున, విభలమనోరథుడై ఇంటికి వచ్చి, చింతా
క్రాంతియై యున్నతండ్రిని చూచి, “ఏకన్న విధముల
సొక్కుపొడవములే ఉండగా నీ కీపరితాప మెందును”
అని దేవప్రతుడు అడగగా, తండ్రి రేవమనోరథమును
వ్యక్తపడుతూ కారణములు చెప్పెను. ఏకభక్తుడున్నా
అనవత్తుగున్నా ఒక్కమామ్రే అని ఉండుటచేర
మన్నా, సంతాపము అగ్నిహోత్రములవలెనే పెద్దవారికి
కూడా ఎడతెగకుండా ఉండవలెనని, దేవప్రతుడు
యుద్ధక్షయి దులచేర వాని“ఉనిక జన్మకాశోపకా”
అనినీ, కారణములు గా చెప్పి, “ఒహుపుత్రార్థంబు
యత్నింబు నేయవలయు వివాహం బయ్యెదను” అని
పలికెను. ఆరేమవార “గాంధేయుండు వృధామాత్య
పురోహిత కుప్పొట్టెంబులతో వివారింది యోజనగంధి
రాజుచి త్తెంబునం గలుగుట యెఱింగి” చాళరాజువద్దకు
ఆగేకవేవలతో వెళ్లెను. ఇది రేవమనోరథమునుండి
సంగ్రహించినది; సంస్కృతమునకు సరిగానే ఉన్నది.
దీనిని నాటకములో ఎట్లు మార్చివాలో సంగ్రహముగా
చెప్పెదను. రెండోఅంశములో యమునాతీరమునకు
వేలుకై వెళ్లుట; అక్కడ మరభిచే శివునిపొడవి
పాంథాత్రముచేరి, అక్కడ శివునిలాపరిణయవృత్తం
రముప్రకారము (నాయకునికి మాటలురాక చదువుకొన్న
శివునిలాగే జ్ఞప్తివచ్చినదా అప్పట్లు) గుగంధితో
మాట్లాడి, వృత్తాంతమును తెలుసుకొని, తండ్రిదగ్గరికి
పోవును. ఇంతవరకు మూలమునుండి గలదేదమంతా ఈ
పాంథాత్రమును. దానిలో శివునిలాపరిణయమునకరణము
తప్ప మరేమిన్న లేదు. మాడోఅంశము ప్రాకంభిస్తుంది

అయోగశృంగారబాధను ఓర్వబాలో కేలెనుకు బాధపడుచుండెనది మూలముగో ఉత్పది. ఈవాక్యస్థ కథను ఒకఅంగముగా వి ప్రసంగములకు సహాయులై వసుంతి పురోహితులను ప్రవేశపెట్టి కేలెనునిచే అమాత్య, ఏకోపద్విపది, వద్విపది వద్విపల్లె యుగిపది అడవిపదిడత మరలత్రివ్యకేలీ అని తనబాధాకారణము నూచింప చేసెను. పెండ్లికిరా అని పురోహితుడు కంగించెను. ఇట్లుఫలములు గంభీరత అని కావోలు. ఈగాంభీర్యము నకును, పూర్వము అఅంగములోనే ఐగ్యతమున వర్ణించిన శృంగారబాధకున్న సామరస్యము లేకు అప్పుడేవో ఒకటి అసత్యము కావలసివచ్చును. స్త్రీలోనే కాకుండా స్త్రీలిపయమైన అసత్య మేదిన్నీ వీతిబాహ్యము కావలె అట్టిప్రాయమా? ఇంతమా కేలెనుకు ధీరోదాత్తుడైన పుడు ఈ అసత్యమును ఒప్పుకొందమా? మూలములో కేలెనుకు చెప్పిన ఏకపుత్రాది భర్తృములన్నీ వాటక ములో యజ్ఞ తీర్థములందులు అందుకు, వీటిని కేలెనుకు సహేతుకముగాను, నిరుత్తరముగామాదా ఖండించి వేయును. మూలములో చక్కగా ఆత్రివశాకారణములు వాటకములో సరిపడకపోలే, కేలెనునివివాహేచ్ఛకు కానుబాధేతరము ఏదిన్నీ కారణముగా కనబడదు. అంత కంటె ఉదారభావ మేదిన్నీ లేనియెడల కేలెనుకు “ధీరోదాత్తు”డెట్లు? కేలెనునిపయస్సంతి? ఇపడుమలన ములో లేజే కానుబాధకు లొంగుటకు. కేలెనుకు ధీమతే అయితే, కాదని నిశ్చయించినదానిని త్రిపురయూ అసంగతి వడనచే జ్ఞాపకములెప్పుంటూ పైకి వ్యక్తముచే టట్లునా, తనవల్ల పొందెనుగాకాకుండా ప్రేమార్థ పోగ్ని కార్యముచేస్తే చాలాననే కేలెనునితర కేలెనుకు ప్రస ర్థింపట ఉత్తమవాయకలక్షణమునకు సరిపడదని చెప్ప వలెను. “వసుధునిరాజ్యముకంటె వాట బలియమెక్కు డుగాదు. సర్వథా నే వాచింర వసరయింటిని. కర్మ వశంబునగోని యాలోచనము గలిగి యది ప్రమాదవశం

బున బయటబయటచే గౌరవగౌరవంబునకు గలంకిము దెచ్చితివని పెద్దయ్యదలమావనోడి కొంచలపడుచున్నాడ” అని చెప్పినమాటలు పత్యమా, లేక శృంగారవికార మైన ముగిషంపో? జ్ఞానమార్గంకోరిన ఇతడు, శ్లేషతో “దేవతకును వీ మధ్యబాధాసాధనమైన రాజమార్గము” అని యజ్ఞతీర్థము అన్నమాట తన పశ్యవశీప్రాప్తిసాధన ముగా అన్వయించుకొనుట ధీరోదాత్తునికే ఉచితకలమా? కేలెనుకు వా ప్రయమాగా ధీమతే యైతే, తనవ్వమాటలు నిశ్చయమే యైతే, దిగ్విజయమునుండి వచ్చినదేవతకు నికమాదా తనకోకము వీల వ్యక్తము కావలసివచ్చిందీ అతనినిబద్ధనముగో ఇది ఒకచిక్కెకదా. మరొకసంగతి; దేవతకును తల్పెమనోధిష్ట్యమును కనుగొనుట మూలము కంటె నేమిగా వాటకములో సవరింపబడినది. దేవత కును తనలో తాను తల్పెంది, పక్షిములన్నింటిని విను ల్పించి తుడుకు చేరుకొనసల్పలమునుపట్టి “అ! అనునోరధము ఇట్టిది గావుననే యింతగోప్యమై, నేవవాహేళు వగుచు న్న”దని నూటిగా దోహించగలిగాడు. దేవతకుకు కను క్కొనిగాని, చెప్పకూడదని అన్నివిధాల నిశ్చయించిన యజ్ఞ తీర్థలే దైవముమీద తిప్పకూపి చెప్పివేసినాడు. ఇందువలన కలిగేంపమాస్పర్తి యేదో తెలియలేదు. ఇది చనుత్కారముగా ఉన్నా కేలెనునింబయ మాత్రము ఈసవనమున చక్కపడిలేదు. ఈమార్పులన గంభీర తను సంపాదించెతిమంటిరా ధీరోదాత్తున కుండివలసిన ధైర్యమునకు దృఢప్రయోమనకు, మహాసత్యమునకుమాదా భంగము వచ్చితిమను. మూలములో తల్పెది కొడుకుతో చెప్పట అనుచితమైతే కేలెనుకు ఇంర లేల అగుట ఉచితమా? అపత్యధ్యము వివాహప్రయత్నము చేయుట ఆర్యవర్తదృష్టిలో అనుచితముకాదు. అపత్య మందుచేర ఒకరినకారా మనుచున్నది; కకామంధ్యము అంతకంటె ఉచితమైవకారణము కానేరదుగదా. తనబుద్ధిని స్థిరము చేసుకొనలేక, ఎన్నోమార్లు ప్రయత్నముచేసివా

౧. మా ఇష్టోపఖోగంబులం దెద్దకాలంబు వదినఅది 4-162.

౨. యజ్ఞ: లోకాపవాదంబునకు అడిపి యితకు పెండ్లి వలదనుచున్నాడుగాని నిరహచేగాదు. (పుట 64)

౩. ఇవన్నీ ఇప్పటివాసనలు కావోలు. సత్యవతి తనకు వ్యాసుడు పుట్టినవృత్తాంతము ధీమృనితో చెప్పినది. అలాగే మరి కర్ణునిజన్మవృత్తాంతము చెప్పినది. ఎన్నో ఇట్టిసంగతులు ఉన్నవిగదా.

౪. మంజుశ్రీవద్వి, ధర్మచరణము కేలెనునికే చెల్లునా, దేవతకునికి చెల్లునా!

చైకల్యము పొందువాడు ఎట్టి ఉపారవాదుడుడో ఇంత వరకు శీలముని ధీరోదాత్తుని గావేయ ఉద్దుక్తులై వారని ఉపహించే విమర్శించినాడు. కాని పీఠికాకారులు మాత్రము “ధీరోదాత్తు”డని వ్రాసినారు. అలంకారకాస్త్రములో వా క్షిప్రయోగము కావరావలెను; శీలముని శీలత్వము ప్రాచీనసంపదాయముగాక వసేనమ అనే సంశయము కలిగినది. వసేనమేనపుడు ఏలర్థములో ఆమాటను ఉపయోగించినది స్పష్టముకావడం లేగాయిదా పడకూడదని నాఅభిప్రాయము.

ఇంకొక ముఖ్యాంశమున్నది. ఈ నాటకమునకు ప్రధానరసము వీరముని గ్రంథకర్త ప్రస్తావనములోను, పీఠికాకారులు వారి వ్యాసములోను వెల్లికి చెప్పియున్నారు. వీరరసమును కొందరు అలంకారికులు దానదయా యుద్ధములచెడి మూడురకములుగాను, ధర్మ వీరమును కలిపి కొందరు నాలుగు రకములుగాను విధిలేంది యున్నారు. రసగంగాధర మతానుసారముగాకూడా ఈ వ్యాఖ్యలలో పి మిగిలిన పాండిత్యాదుల రకములకు అంతర్భావము చెప్పితే, మన నాటకములో వర్ణించిన వీరరస మేదీయి ఉండునో ఆలోచింతుము. దయాధర్మములు కాదుగదా దానముకూడా కాదని చెప్పవచ్చును. దాన వీరమునకు బరిచక్రవర్తిని బర్హముగా చెప్పియున్నారు. అట్టి యేదానము నాటకములో విధిలేమె యుండలేదు. అందుచేత యుద్ధమే ఇందలి వీరరసముని చెప్పవలసి వచ్చును. మీద మనహరించిన రెండు దిగ్విజయములే ఈ వీరరస వ్యంజకము లనిను. ఇందులో మొదటి అంశము లోని వీరసోత్కర్షణ మర్హముగా విమర్శించవలసి ఉంటుంది. ఎందుచేతననగా కథారచన సమసరించి వివారించినచో ఈ అంశ కళ్ళకు ఎట్టిప్రయోజనము కావరావలెనని మీదమ చెప్పినప్పుడు, ఈ అంశము ఏల ఎందుకు నాటకములో ప్రవేశించి ఉండవలెనో పూర్తిగా తర్కించక ఇప్పటికి నిలిపి ఉంచినేమిటిని. వీరరసప్రధానమైన నాటకమును వ్రాయులెనని నిశ్చయించిన కవికి వీరరసముతో నాటకమును ప్రారంభించుట సమంజసమే. ఈ అంశములో వీరసమైనా ప్రధానమైతే అది వీరమే అని బహుకొనవలెను. నాయకుడు దేవప్రతుదా, లేక శీలముదా అనే ప్రశ్న ఇప్పుడు ఆప్రస్తుతము. కాని ఈ దిగ్విజయ కథ

ద్వారానే నాయకుని వీరత్వ ప్రకర్షణ కల్గి కావలసి ఉన్నది. దేవప్రతుడు నాయకుడైనా కాకపోయినా, అతని వీరము ఉస్సొండుండుటచేత ప్రతిపక్షము లేనప్పుడుకూడా శీలముని ర్యాగముద్వారా పైకి ప్రవహిస్తూ ఉండెనని చెప్పి శీలమునకు ప్రయోజనము కల్పించాము. కాని, ఏక రసానుభావములుగా శీలమునకున్న దిగ్విజయమునకున్న సంబంధమున్నాదన్నా, సాక్షాత్తుగా రెండు అంశములకు ఎట్టి సంబంధము లేనవేవాదము నిలిచి ఉండవలసివచ్చే. దిగ్విజయమునే పాక్షికముయే వీరమునకు శీలమునకు ఏ విధానా ఆవశ్యకము కాదు సరేకదా, ముందొక శీలమునకున్న సమంజా దిగ్విజయసంబంధ కోలాహలముతోనే తెర లేచుటవచ్చును ప్రదర్శనమునకు వచ్చేవచ్చె ఈ భువని దేవప్రతుని వ్యంగముతో కాదని చెప్పి రంగరచకుల అభిప్రాయముతో మనముకూడా ఏకీభవించవలసి ఉంటుంది. రసోక్రేకమునకుని చెప్పాలన్న దిగ్విజయ సంబంధములో గల రసముకంటె ఎక్కువ ఏమిన్నీ ఈ శీలము నిర్మితమే స్ఫురించదు. రెండింటిని కలిపి వీరసాంగములుగా చెప్పదామంటే విభావాను బాహ్యభావాదులలో దేనికైనా ఈ శీలమునకు ఏ విధాన ఉపచరించదు. ఇంతమాత్రావృత్త సంప్రదాయం సమసరించి కావాలి యుద్ధము రంగము పై మాధక అంతా నాటకంలో వెళ్ళుచున్నాను జరిగిన యుద్ధముకూడా అతివ్యవస్థలు. రెండుపక్షములలో సమానులు యుద్ధమునకు పోరుకోలేదు. యుద్ధమునకు సమ పక్షిని దండ కేళుని భుజములు ఆరంభములోనే అరికట్టబడినవి. సోమపాలకు ఇటు అటు పరుగెత్తడమేకాని యుద్ధమా లేదు నేలేదు. విచ్చిన జయం హంతు కూడా ఆర్కాటమే చేసినాడు; పరాకము తెగింది; ఏనుగుకు ముడికనాటింది; శిరమున్నీ తువలై నది; సైనికులు బూరులమూడిగా ఎగిరిపోయిరి; కంపవాస్త్రము అందరిని ఘనవేసింది; అని తెరలో జరిగినట్లు చెప్పినదో అదే ఈ అంశములోని యుద్ధమంతా. దేవప్రతునికి ఒక్కమార్తెనా శీరమునోకైనా సోకలేదు. ఈ యుద్ధవిధాన వీరరస పోషకముని మనము భావించవలసి ఉన్నది.

అంతే కాకుండా ఈ అంశములోని వీరము కళం కిలేమైనది. అలంకారికుల మతములో విమర్శములే వీర

కావల కరుణ రసములకు మైత్రిని కవి కల్పించి యిట్లుం చెను. బీటికి మైత్రి అసంభవమని ప్రధానసూత్రములలో అలంకారికు లందరూ ఘోషిస్తూ ఉన్నప్పటికీ, కవి వాటికి ఏకీభావము కల్పించువాని చాలాప్రయోగపడివారు. అవును; అలంకారికులు కూడా తుదకు కొన్ని సిద్ధకవి ప్రయోగములను తీసి ఈ సహజ విరుద్ధములైన వీరకాం రిములకు అనుగుణ్యమున్నట్లు చూపియ్యవారు. ఆ గాం మునే వీరు ప్రధానముగా చేతుకొన్నట్లు వాటకములో శబ్దక: ఉచ్చరించుచున్నారు. చేష్టలకుండుసాహసాలుడు (పుట8); శంకరుడు శ్వగతమున తపవిషయమై (పుట16); చేష్టలకుని విషయమై (పుట17); చేష్టలకుడు శంకరుని విషయమై శ్వగతమున (పుటలు 17, 18, 20); ఈర్ష్యము లలో వీరకరుణ కాంతములకున్నూ, శంకరునిలో (పుట18) వీరశృంగారములకున్నూ సామానాధిగత్యము కలిపివర్ణించిన్నీ; శబ్దక: చెప్పిన్నీ ఉన్నాయి. ఇవన్నీ శబ్ద దోషము లునో కానో అలంకారకాస్త్ర పండితులు పరీక్షించుచున్నార. ఇట్టివర్ణనకు ఉదాహరణములున్నూ, కాస్త్రముక్తములు గొనుముగా అంగీకరించితా, ఇన్నీ మాన్యు దేవ్య వాయింబిట్లు ప్రకటింపవలసిన అవసరము గాని రుద్దికేషముగాని కానరాకున్నది. ఈరసముల సామానాధిగత్యమునకు అనుగ్రహమున్నూ, అట్టిరీతికి “ఏకీభావము” అవచ్చునా అని వాడు శంక కలుగు చున్నది. ఒకచో ఏకీభావము అవధానికీమాదా ప్రమా దమున్నూ “వీరము కాంతమై కాంతము కరుణమైన” వచే శర్ల సములోని పరికావమునకు ఆధార మొక్కడిదో తెలి యుచున్నది. ఇక్కడికి మాదురసములైనది. ఇక మిగిలిన రసములకు మాదా ఏకీభావము కవి సమర్థిస్తట్లు వర్ణించి నారు. పరసురాముని కలిపినతిరువార్త శంకరుచేష్టలకులు చూపిన విషయము; ఒక్కోట (చూ. పుట 23) కవలర చిన భయము; పరసు గుముడు చూపినరొద్రము; దీని సం తటిసి పరిహాసము క్రింద సమవ్యయముచేయుట (చూ. పు ట 28) గంగాదేవి పద్మినతరువారీ శంకరుడు జహ్ను కన్య మొగము చూడ సిగ్గుపడుట; తల్లితండ్రులు పుత్రు నిపై చూపిన వాత్సల్యము; ఇవన్నీ వీరరసప్రవాహములో నడచుమా విద్యుదంచిన కుంకలం. బీటిలో వ్యక్తమైన శృంగారములలో భిదత్వ క్రోధ అమృతములమూత్రము

కలవకపోవుటచేత వందసముల ఏకీభావమునకు సమయ మొంటి పోయినట్లైనది. ఇట్టి రసముల ప్రాచుర్యమాదా అలంకారకాస్త్రము ఒప్పునా, ప్రాచీన సంస్కృత నాట కములలో సంగ్రహాయున్నదా అనే ప్రశ్నలకు తగిన విచార్యన చేయి నాకు పాండిత్యాధిక కాశములు చాలవు.

ఈలాగున్నది మొదటి అంగములోని వీరరసము. ఇక రెండో దిగ్విజయ జర్ణనాన సరమున స్ఫురించే వీర మెట్లున్నదో చూచాము. యుద్ధముయొక్క జయభలము, విజయోత్సవముల సంగతి వింటాము. అంతకంటె యుద్ధ సంబంధమైన కోలాహలముతో ప్రేక్షకుల హిమలు మన క్షుణ్ణ మర్యాదము పొందవు. అప్పటికి గాని రసా స్వాదవమొట్లు ఎట్లు చెప్పగలమో ప్రతాపమునే విభా వము, యుద్ధమునే అనుభావము, గర్వస్థితి మర్లములనే భావములు, ఉత్సాహము వీరస్థాయి, ఉచితమైనఅలంబనో ద్దీపనములు [నరేయోపకముVI. 78] ఈమొదలైన అంగ ములతో పొంగిపోవుటగా వాటకములతో, “ంగములతో కన్నీక్రేక్షకులను పూర్తిగ మంచి చేయునపుడుగా వీర రసము వాటకరసము అగును. మనోహరములైన అర్థమం దు ప్రవర్తకము; కావ్యరంభములందు సంరంభమైన ఉత్సాహము ఇతేవిన్నీ కానరావు. వీరరసమునకు తగిన ఉదాహరణము చేలేసంహారము. జానిలో వర్ణితమైన రసోద్రేకము, అది ప్రేక్షకులను అగ్నించిన విషము ఈ వాటకములో వ్యక్తమవుతున్న వాటిని అనుసరుచున్నాను. ఏమాత్రమైనా వీరరసముంటె అది ఏకచో నువుతున్నది. ఎట్లుచూచినా భిష్యుడొక్కడే తగిన వీరపాత్ర. వీర సహాయుడైన సుహృత్ మమారాటవీరులు, సామంతి సైనికా ద్యులు [వస్త్రం 77 కారక] ఎవరూ పాత్రలు కానరారు. మొదటి అంగములో వీర నివలె చూచినమైన శంకరుడు ఆ అంగము వాటిక దగ్గరనుంది తుదకు నాటకాంతము నకు శృంగారపాత్ర అవుతున్నాడు. ఇక శంకరుని సైనికులు, సోమవాల చంద్ర శేఖర జయసింహులు మా త్రమే ఉన్నారు. వాటొక రొక్కకాదు. పరసురాము డుమాదా వీరపాత్రే అని చెప్పగలమో భిష్యుడైనా వీరపాత్రగానే తుదవరకు ఉండెనా అంటే చెప్పలే కున్నాము.

నాటకములో భీష్ముడు ప్రతిజ్ఞకై వచ్చియున్నాడు. భీష్మ ప్రతిజ్ఞ సామర్యము కొక వేళ వీరవృత్తులు దౌర్భేదికమైనా, నాటకకర్త పండితులు అంకారకాస్త్ర రీత్యాగాని లేకలోకాభివ్యక్తియనుబట్టిగాని ప్రతిజ్ఞ వీరరస భావముగా భావించవలెను! భీష్ముడొసరిందివది స్వాధ్యాయము; అందుకొరకు మానసికీ, పునీవగ్రహము, నాటకవస్తువులో చేరేటంటే ప్రేక్షకులహృదయమునకరిగిందవును. స్వాధ్యాయమును బుద్ధిభార్యకముగా పట్టుదంటే చేసేవాని దైర్యకాలులు, ఆసాధారణ చూపియులు. ఆత్మగమును వివరముగా వర్ణించిఉంటే, ఆరసమేమగునో అనే ప్రశ్న అడవుతును. నాటకములో ప్రతిజ్ఞ చేసేటట్లు, చెప్పియుంటుంటే ఆ ప్రతిజ్ఞకు అంతకుంటే ఎక్కువస్థానమును నాటకములో కల్పించలేదు. ప్రతిజ్ఞ స్వాధ్యాయమునకే వీరము కావీరము. అసంపాద ప్రాయోపచేతము, సహనమునము, కూడా వీరములు అయితీరవలసి ఉంటుంది. హరిశ్చంద్రుడు, కవిదత్తచక్ర, లక్ష్మణుడు, రాముడు, బుద్ధుడు, యమాళి కొడుకు, వీరంబరూ మీయే కావలసివచ్చును. కేవలము ప్రతిజ్ఞ కూడా అట్టిదే. ఇందులో మెచ్చుకోదగినది, ఆసాధారణమైనది లేకపోలేదు. అంతమాత్రాన వీరమనిపించుకోదు. అందుకు ప్రాచీనసంప్రదాయము, అంకారకాస్త్రమునము ఉండితీరవలెను. అంతేకాకుండా ప్రతిజ్ఞ వీరరసముయొక్క ఆవిర్భావమే అంటే; ఈ ప్రతిజ్ఞకున్న మిగిలిన అంశములైన దిగ్విజయమునకున్న ఎట్టిసంబంధమూ లేదు. రెండూ చేరుచేరు పంగతు లైనపుడు ప్రధానరసమైన వీరముయొక్క ఆవిర్భావములుగా అవి నాటకములో ఎట్లుపాడవలె? ప్రతిజ్ఞ వీరముంటే, చూడములో లేక దానికే వైరంతర్యమొక్కదే కనుయ? ఏవిధాన సాధకమందా ఉన్న ఈ దిగ్విజయములకల్పన ఎందుకు? అంతేకాకుండా ఈ కథలమైన ప్రతిజ్ఞయొక్క ఆరంభ మొక్కదే అట్టి ప్రతిజ్ఞకు లోతొక్క ముందముగా. ఒక వేళ ఆసాధారణ ప్రజలకు ఈకావ్యత ప్రయోచారికి అట్టి లోతొక్కము ఉంచవచ్చు,

అది కొనసాగి తీరవలెననుబట్టుకుల ఉండవలెను. అందుచేత ఆరంభములు దానియం చెల్లుపట్టును? ఇంతమా ఆ ప్రతిజ్ఞ ఒక కార్యసాధక మవుతున్నది. సాధన మెప్పుడూ కార్యమునకు అంగమగుటచేత, దానిరసముకూడా కార్యరసమునకు అంగమైపోవును. కార్యము ఈనాటకములో కృంగారరసప్రధానమైనది. అట్టి సంబంధమును కృత్రిక ప్రస్తావనములోను, వాదనాపర్యయమును బాగా ఎరిగినవారి మిత్రులు వీరములోను స్పష్టము చేసినారు. “కాంతవపుని బ్రహ్మచర్య ప్రతిజ్ఞయే ప్రధానముగా నెలవేసిన సత్యవతీతీర్థముల పరిణయము” (పుట 2) “కంతమ పుత్రుని బ్రహ్మచర్య ప్రతిజ్ఞయే ప్రధానకారణముగా వారి పరిణయమునారంభము నెలవేయు” (పేజీ 3) ఇట్లే నపుడు ప్రధానమే అంగమే అనే చెప్పవలెనా? ప్రధానరసము ప్రధానవిషయమునపట్టి ఉంచునా, లేక అంగమునపట్టి ఉంచునా?

నాటకమునకు కృంగారమో వీరమో ఏదో ఒక రసమని అలంకారికుల అభిప్రాయము ద్రక్షమావక గిరిగి; మిగిలినది అంగములు గాను ప్రాసంగికములుగాను వైరుధ్యముకేసుకూ ఉండవచ్చును. “నాటక కృంగారవీరరసయో రన్యతీర్య ప్రాధాన్యం; అన్యేషాం రసావాం అంగత్వేవాను ప్రతీతి” ప్రతాపరుద్రీయము III 61. ఆలంకారమున కృంగారవీరములు రెండంటి ఒకదాని కొకటి అంగముగాగాని, ప్రాసంగికముగాగాని ఉండవచ్చునా అనే అశేషము చాలా ముఖ్యమైనదనునా! కృంగారమునకు వీరము విరుద్ధ మననా కాదా అని నా కొక ప్రశ్నకలిగి, నానామాన్యజ్ఞానమును అనుసరించి విమర్శించుటకంటే, ప్రాచీనుల అంకారకాస్త్రజ్ఞులవలె “మేమో కనుగొనుటకు ప్రయత్నించి నాను. ఈ విరుద్ధ చర్చ ఎక్కడమాదివా, ఏకవేళ వ్యాపనమైనదేకాని నాటకము మొత్తముపైనే చేసినది దావరణ మొకటైనా కానరాదు. ఒక శ్లోకములో విరుద్ధ మున్నదా లేదా అని చూచేసినదియు నా ప్రస్తుత ప్రశ్నకు సరిపోలేదు. మొత్తముమీద చాలాచోట్ల వైరుధ్యపరిహారమును

1. కాని నాటకమునకు ప్రతిజ్ఞాకాంతవపుని ప్రధానముయింది అభిజ్ఞానశాకుంతలమునకు అనుకరణమేమి?—నాటకము వీరరసప్రధానమని చెప్పటచేత, ప్రతిజ్ఞ వీరరసవ్యంజకముగా నాటకకర్త కూడా భావించినా కా అది ఒక అనుమానము పుట్టకమానదు.

చేయుటకే వ్యాఖ్యాతల ప్రయత్నము. కాళిదాసభివర్ణనా త్యాదిమహాకవుల ప్రయోగములు ప్రమాణములు, కాన్త్య మర్వాదాల్పనములు కావున, ఈమైదిధ లక్ష్యమునకు లక్ష్యములుగా చెప్పలేక పరిహారమును చేసినారు. ఇవా శృంగారవీరములకు వైభవము చెప్పినారా లేదా అని చూడగా, శృంగారముతో వీరమునకు పరస్పరవిరోధము చెప్పి, వీరమునకు విరోధులను చెప్పటలో మాత్రము శృంగారమును ఉల్లేఖించలేదు. [దర్పణ, 242] కాళిక "అద్యః కరుణభిర్వైరైవరీభిర్యోగవైః; భియావశేన కాంచేన తథావీరకః" ఇట్లు చెప్పటలో పారసమను కనిపెట్టి శృంగారము ప్రధానమైతే వీరము విరుద్ధమనినా కాని, వీరమే ప్రధానమైనయెడల శృంగారము కాదని వాదించవలెనా. ఇదమిశ్రితమి నేను చెప్పలేనుకాని, ఎక్కడైనా రెండురసము లుంటే, ఒకటి ప్రధానము రెండోది అంగము అగును. అంగము ప్రధానమును పరిహా సింది, దాని ఉత్కర్షణ చేసలేను. ఇక్కడ ఈఅంగం గీసంబంధమే కుదరదు. కానపుడు రెండూ వ్యతంత్రము లందమా? అట్టివిర్బులు సర్వదాఽయన్విధమా? కాదేమో అని నాభయము. ప్రాచీనులమరయులోమూడా ఇట్టి చైర్యగ్యమును ఆశ్రయాలంబములు మార్చి పరిహరించ వచ్చును. అనగా వీరమునకు దేవులయిని, శృంగారము నకు శేంతునిని ఆశ్రయములుగా చేసిననో, రెండురస ములు, ఇద్దరునాయకులు సిద్ధమగుదురు. అందులో ఒక రిని ఉపనాయకుడందమంటే నాయకౌపనాయకులకు ఒకకథ ఒకరసము ప్రతిబింబించవలెను. దేవులరశేతులకు అట్టిపంబంధము నుండిల్గించదు. ఒకవేళ కుదరవలెనంటే, శేంతుడు నాయకుడు. దేవులకుడు ఉపనాయకుడు కావలసివచ్చును. అప్పుడు శృంగారము ప్రధానరస మగును. సత్కృతి నాయక అగును. వీరరసము ప్రధాన మంటే నాయక లేకపోవును. కాని నాటకమునదికే వారికి సత్కృతి నాయకవలె తోచుకలవును. వేరేమరొక నాయక లేనందున ఎట్టిసమరసవివరమింనా ఉన్నది.

శృంగారమే ప్రధానమంటే స్థాయీ భావాది రసావస్థలు, బైత్సక్యాదికార్యావస్థలు చక్కగా అత్తును

కాబోయి. ఒకకథ ఒకజరి నాయకానాయకులు కన బడుదురు. కథకు ఆరంభము, ఉపసంహారములు వ్యక్త మగును. గ్రంథ విస్తృతిని పట్టిచూచినా శృంగారకథే ఎక్కువగలదును, ఎక్కువకాలమును ఆక్రమించును. సర్వ వలీ పరిగణకథ శృంగారకథగదా. మొదటి అంకము 24 పుటలు (5-28); రెండో దానిలోని విచక్రంభము 4 పు టలు (29-32); మూడో దానిలో ఆఖరి రెండు రంగములు 8 పుటలు (65-67)-మొత్తము 81 పుట వీరరసకథ. మిగిలిన 67 పుటలు శృంగారరసకథ. ఇట్లుండగా శృంగారరసకథకు ప్రాసంగిక మనడ మెట్లో లేనియదు. పోనీ శృంగారమే ప్రధాన మంకా మంటే అంకమూడా ప్రేక్షకులు ఒడలు మరచేట్లు నిండు గా వర్ణితము కాలేదు. దానికైనా లాగాపోషించలేదు. ప్రథమచర్యమపుడు ఒకేశృంగారము లేనేలేదు. మూనిని ప్రియంబదానమాయలను, శేంతుడు దుష్కంతుని గంభవలీ శేంతులను, పాంథాశ్రమము కణ్యాశ్రమమును పోలియుండి వర్ణనలోనుచుచూచున దానికొనుటలోను బాలిసంబంధమైన చర్యలోను ఒకవివృత్తాంతము ఒకరికి చెప్పటలోను ఇట్లుఅనేకాంశములలో ఈభాగము కాకుం డలదును అనుకరించివా, కాళిదాసుపోషించిన ఆ నిండు శృంగారమును కాన్త్యులనారు లేలేక పోయినారని చెప్పి ననో కాన్త్యులుగారు తమింతురుగళ. కాకుండాలును మనస్సులో ఉంచుకొని ఈభాగము వ్రాసినట్లు గ్రంథ కరే అంగీకరించివారు. "శేంతుడు-సుదతీ! నీవు శేకుం ఠలావరీయవృత్తాంతము వింటివా." (పుట 47, మూ డోఅంకములోమూడా శృంగారవర్ణనకంటె శృంగార విచయగర్భియైవచ్చు. ఈతర్కము మరొకరసము కానం దున శృంగారమేమిది అవ్వయించవలసి ఉంటుంది. శేకుం ఠలమూడా గురజనులజ్ఞులజ్ఞకృతముకాదా అనిచెప్పినప్పు డు దుష్కంతుడు శేంతునినిదలె లెలవంచుకొని "అయితే అడిగినప్రాస" అని ప్రియసఖిని విడిచిపోలేదు. అవును; ముందు ప్రతిజ్ఞ జరగవలసిఉన్నదికాబట్టి, గాంధర్వయన వివాహమెట్లు అని శేంకించేవారికి ప్రతికృతిరముగా

౧. కాన్త్యులుగారు ప్రయోగించిన సాగనులను చదువరులు గ్రహించలేరని భయము కలిగికాబోయి, ఆశ్చర్యములలో ఆసాగనులను శబ్దము ఉట్టింపనూ ఉంచుదు.

నేను చెప్పేదిలేదు. పాటకముగా; రచించువారు ఎట్లు రసహీనముకాకుండా ఆభాగమును పొందుపరుస్తారో వారితూరీ. మూలము మార్చుకుని నియమము లేకుండా. ఇంటిలో రసస్ఫూర్తికి వివాహమై తీరవలెననే వరకు లేదు. రసప్రాదుర్భావము చేసి, విడిచి, భావ విచ్చేయకమునుకు బిడ్డముకాకుండా రసమును పోషించకపోతే పాటకముగ్గు ప్రయోజనములలో ఒకటి చెదరుతుంది. ఇందుకు స్పృహయులే ప్రమాణము. ఇక్కడ కాకుండా, మొదటి అంశములో ఉత్తరరామానుజమును, అయోగిశ్వంగార్యర్థములో రత్నానిని పాటక కర్త యనమైన ఉండుకొనివారా ఏమి? కావచ్చు. అది మంచిసంగలే.

పాటకములో రసము చెట్టిగా ఉండిపోవుటకు పాటక కర్తగారి నియమములే కారణమని నానూనా వము. వీరరసప్రధానమైన పాటకము వ్రాయవలెనని ఉద్దేశించి, స్వతఃశ్వంగార్యప్రధానమైన ఇతివృత్తమును ఎందుటచేత రసద్వైవిధ్యము సంభవించినది. మూలములో లేని వీరము తెచ్చిపెట్టకొనుట, సరళముగాఉన్న శ్వంగారమును అరధానమనిగాని అంగమనిగాని ప్రాసంగికమనిగాని ఉపేక్షించవలసియున్నందుట, ప్రతిజ్ఞ వీరవానిధ్రుని పడుట, ఆవీరము చాలదని అర్థమిది నిర్దిష్టయములను వీరిపోషణమునకై ప్రతేక పెట్టుట, మొత్తముదిగడ ఏకసమును నిండుగా పోషించలేకపోవుట, సాయుక్త, ట్లవీన్ సంభవించినవి. వీరరసప్రధానమైన పాటక మే వ్రాయవలెనని ప్రతిజ్ఞ అయినచో కుర్రాక ఇతివృత్తము లేకపోలేదే.

ఇప్పటికే విమర్శనము అతివిస్తారమైనదని మిగిలిన అంశములను చర్చించకుండా చేర్చొని విడిచిపెట్టుతాను. పాటకములోని అంశములు వనివప్రాచీన సంప్రదాయములమధ్య పడినవి. ప్రాచీనులనులేములో ఒక అంశములోని కథ ఒక రోజున ఒక స్థానమున, ఒక పోవున జరిగే ఇతివృత్తము కావలెనని కనబడుతున్నది. అంశము పూర్తియైనదాకా తెగవాలదు. రంగములను పవనవర్ధతి ప్రకా

రము కల్పించేటప్పుడు, ఒకొక్కరంగము ఒకొక్కచిన్న చిన్న అంశమవుతుంది. ఒక అంశములో తెగవాలని రంగములుఉండే, ఏసంప్రదాయము పొసగదుకదా. అంతే కాకుండా రంగమునకుపుట్టు ఎట్లో! ఒకటి, మూడు, వాల్లు అంశములలో ఒకరంగమునుండి మరొకరంగము వకు పోవునప్పుడు, ఒక ప్రేమము లేనందున ముందుకు వెనకకు నడవలసి చెప్పేటట్లున్నది... పాటకము శ్రేణి యుగసంబంధమైన ప్రాచీనవాగరకము చెందినదైనా నవీని, పడకమర్పిలు వారాపత్రికలు మొదలైన పాను గ్రీ వాసుకలోకి కవి తెచ్చినా. యావరాజ్యాధిపేక మప్పుడు శీతమకు, పానుంకెరాజ్యపరిపాలనాచర్చ సమయమున దేవప్రతుడుదేసిన పారజనపథ్యలు, ఆ కథలలోని వాద ప్రతివాదములు ఈరోజులో జరుగుతున్న సభల అనురణములా అని అడగవలసి ఉన్నది. అట్టిచే కావాలి పాటకములని విజయోత్సవములు కూడా, ఈ రెండు అంశములు మనస్సులో ఉండుకొనే కావాలి “అనునిగ పాటకరంగమున కిదియెంతయు వర్ణమె” అని పీఠికలో వ్రాసినారు. కొన్ని మంచివిసంగములు లేకపోలేదు. పాత్రల వేషములతో గ్రంథకర్త ఎట్లు వారిమనస్సులో చిత్రించుకొనినో అందుకు మూలపలను పాటకములో పొందుపరచినారు. (చూ. “ఆకావిజ్ఞానాడకట్టువాడా” పుట 11) మొదటి అంశ యుగవర్ణనలో యుగధర్మములను చక్కగా చూపించినారు. మొదటి అంశము ప్రదర్శనమున చాలా చిత్తశుష్కతైనా, పాటక కర్తయొక్క వర్ణనలను పొందుపరచి చూపించగలిగినారా ప్రదర్శనము రంజకముగా ఉంటుంది. ఇదేమోత్రులు కుగంధి దేవత్రై దాళికాజాల సంభాషణ సమయమున ప్రక్కగదిలో పొంది ఉండుట. అది రంగమున ఎట్లు కదులునో “దాశే నమరీ ఇటరమ్ము” ఎక్కడ ఉన్నది ఆమె? గదిలో ఉండి ఆడుదున్న స్వగతములు ప్రేక్షకులను ఎట్లు కనబడును?

౧. మూలములోని గాంధర్వరాక్షస వివాహములచర్చ కావ్యముగాను పాటకములోనికి తెచ్చిపెట్టినారు. గాంధర్వమా వాయుకల్పము లేకపోయింది; రాక్షసమా రాక్షా కల్పము లేదని. తండ్రి అత్తజ్జ లేక పోవుటచేత వాయుక గాంధర్వము అంగీకరించలేదు; పోనీ నలదిన పౌరయుమున్నదా? ఉన్నప్పుడు రాక్షా రాక్షసముంగీకరించుటకు అటుంక మేమున్నది? క్షత్రియులకు రాక్షసము ప్రకృతమేగదా! వాయుకావించుమై కారణము చెప్పినట్లు రాక్షావించుమై ఏదీ చెప్పలేదు. ఏకీకరణ తీరాదు. ఇంటిలో పాటకమునడచాకదా!

పాత్రులపట్ల నుండి కొంత దూరము అవకాశమున్న గ్రంథవిస్తృతికితరే అన్నిటినివలె ఒక్క అంశమును సూచిస్తాను. సత్సవతికి కంటిమీసపై మోపాడు ఉద్బంధించిందో లేదో కాని, దేవులకును మాడగానే అతనిపై చురుకరిసిందా, కలిగినదానిని సహాపాత్రుని అందికేయి యిచ్చిందిందా, ఎంతనిర్మూలముచేయ ప్రయత్నించివా లేనవైతన్యములోనుండి ఆచుపు ఉదాహరణ అందెనా అనే ప్రశ్నలకు అవకాశ మిచ్చేటట్లు సత్సవతి కొన్ని మాటలు పలికింది చూడండి.

పుట 100. ఇట్టి మహా నాగుడవు నీవు రాజ్యము నేయుట కోర్వలేక కోరినట్లయినది. (వివాద మధినియింతును.)

101. ఇంతమి నాయనా నీకోర్కా దీరినదా? (రత్నాక్షి నంది)

101. ఎంతవని చేసితివి? యిట్లయిన లోకము పోషించునా? దైవము పోషించునా? అకటా దీని నేమి రాసున్నదో కదా!

102. ఎంతవని పుట్టెను? ఇప్పుడైన వితడు ఉరుగుననా? ఇన్ని హిరణ్మయవరములతోఁ దెల్లయైన నేమిప్రయోజనము? ఇప్పుడేమిగలి?

(అత్మాభ్యర్థనతో) అహ! ఇతడు మంచాకినీ నందమదా!

103 (మహావేదవ నభివయించి) హాదైవమా! ఇట్టి లోకోత్తర చతుర్ముఖ మహాయుగ మోలోకభాగ్య మిను మంతయు లేకుండ చేసితివా? అకటా!

“సే, దునకొకఁ డెవ్వఁడై వరమిందను
మాటయు కల్లుగాది యీ
వనదిధి వేట్టితోర్విపరిపాలన
మీరె యెవరై వెమ్మయినా.”

ఈ పలుకులన్నీ కరుణానాకృత్యములే కాక పోవచ్చునని ఆధునిక లేనవైతన్యమూహపక్షిలకు తెలియును. సత్సవతి కేంకించిన పారపామ ముందుకలిగిన కారవమంశ నాశనముగా పరిణమించెనా యేమి? గ్రంథకర్త ఈ అంశములకు కనిపెట్టినచో నాటకములో అట్లు ఉంది యుండరని వేరే నేను చెప్ప వచ్చురలేదు.

నాటకముపైనే వేయవలసినది కాక పోయినా, ముదటిమూల కథకే చెందేదైవా ఒకప్రశ్న వేయవలసి ఉన్నది. ఒకమాట దేవులకుడు యావరాజ్యాధిపతి కుడైన వాడు గదా అతడు కేంతవని తరువాత రాజాకాశండా వేరేవిధమునై నా జరుగుటకు, జరిపించుటకు ఎవ్వరికైనా అధికారము కలదా? ఇది వేరే విషయము కాబట్టి నాటక విమర్శనమును ఇంతతో చాలించెదను. నాటకము గ్రంథములచేత విమర్శన అధిగమియన్నది. దానిరసమును కల్పనా చతుర్మూలమును వివరించి ఆనందించేసామి. అందరికీకలరని విన్నవించుచున్నాను.

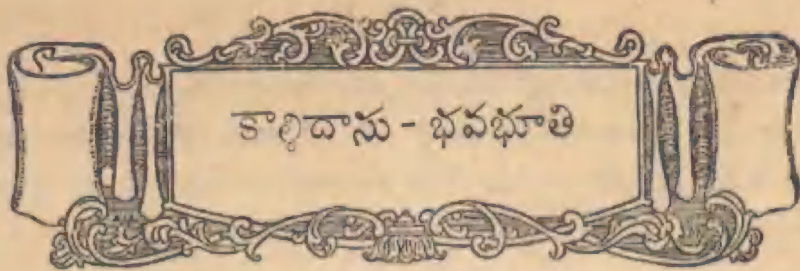

నా చింత

పెనుమర్తి వేంకటరత్న చుగారు

అమృతాక్షి దధితిరమునందుఁ గలదు
అమృతఖండము వెన్నెలలచటఁబూయు
వానిమరభివమాధుర్య మూనినంత
మహిపురాదది జన్మజన్మములైన.

అచట నొకయమృతగీతము ప్రచురమయ్యె
కొనదుకొనిగందు తుమ్మెనల్ ముసురుకొనియె
విరతినొందదు ప్రళయ విస్మరణకేసి
దానికొకయు యాత్మ చింతల గమించె.

ఎ. వి. రత్నముగారు

“నాటకే భవభూతిశ్చ వయంవా వయశేషవా,
ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విష్యతే.”

అని మహాకవి కాళిదాసు భవభూతిని ప్రశంసించిన శ్లోతిహ్యము కలదు. కాళిదాసు భవభూతికి ప్రాచీనుడను నభిప్రాయమున నిది కాళిదాసు వచించినచే కాకున్నను సతనిపేర చెల్లుబడియగుచున్న విద్యల్లోకముయొక్క యభిప్రాయ మనుటకు సందియము లేదు. అలంకారికులనియమముల ననుసరించి పరిక్షించువిద్వాంసులలో ఉత్తరరామచరితమునందలి ముఖ్యరసమును గురించి భిన్నాభిప్రాయములు గలుపుగాని, ఉత్తరరామచరితమునందు భవభూతి యనన్యసామాన్య ప్రతిభుడై సర్వోత్కృష్టముగజయించుచున్నాడను నభిప్రాయమున నెల్లరు నేకీభవించుచున్నారు. అందు పోషించబడిన ప్రధాన రసము- ఏదయినను - అది యంతేహృదయంగమముగ నుండక సామాన్యముగ నున్నచో; “వీరశృంగారయో రేకః ప్రధానం” అను నియమముచే మతేగణమున్నను చూడక ఒక్కపెట్టిన దానిని త్రోసివేసి యుందురు. కాని భవభూతి కరుణారస మశ్రుతపూర్వముగను, లోకోత్తరముగ నుండుటచే అలంకారశాస్త్రవేత్తలు పలువురు తమసంకుచితదృష్టిని

విశాలము చేసికొనలేక యెట్లో బహుప్రయాసమున దానిని కరుణావిప్రలంభ శృంగారమును నొకకొత్తపేరున శృంగారములోనికి లాగి; కొందఱు అట్లే భర్మవీర మనుపేర వీరరసమునకు జేర్చిరి. అంతియకాని దానిని కేవలకరుణ రసమని యొప్పుకొనరైరి. ఒప్పుకొన్నందువలన మనకు గల్గుఫలితమును లేదు. దాని కేమిపేరిడిన నేమి? నామకరణముకొల అలంకారికుల శుక్కువాడప్రయాసమేకాని రసచర్చవలన గలుగుఫల మేమియులేదు. కావ్యము విలువ యందు వర్ణింపబడిన ప్రధానరసమును బట్టి లేదు; వ్యాఖ్యాతలచర్చవలన లభించదు. కావ్యము జీవితస్పందత నెట్లు సంగీతించుచున్నది, హృదయములో జీవితాశయములతో నది యెటువంటిసంబంధము కలిగియున్నది, యను గుణములచేతనే కావ్యము విలువను గలిగియుండును. కావున రసమీమాంసవలనగాని, కావ్యమునం దిట్టిరసము ప్రధానముగ వర్ణింపబడవలయు ననెడి నియమమునైన గాని ప్రయోజన మతిస్వల్పము. కాని ఒకసంగతి-మనయాలంకారికులు తమ వైదగ్ధ్యము సంతయు వీరశృంగార రసోద్వేగభవమునకే యుపయోగించిరిగాని, కరుణారసమునకు జీవితముతోగల

దగ్గతీనుట్టరికమును బరిశీలించుట యందు వినియోగించవలయును. కావున వీరివ్యాఖ్యానములవలన భవభూతివిశిష్టత యెందున్నదో తెలియజాలదు. ఇక భవభూతిని నన్నుతి నేయనికవులుగాని వ్యాఖ్యాతలుగాని లేరు. అవియు కేవలము ప్రశంసా వాక్యములే యవుట వానినన్నిటి నిట పేర్కొనుట వల్లను లాభములేదు. అవి భవభూతివిశిష్టతను బ్రతిపాదించునట్టివి గావు.

భవభూతి ఉత్తరరామచరితమునం చెల్లు వికేషించి యున్నాడు? కాళిదాసునిగూడ నెట్లతిశయించుచున్నాడు? ఇది రసపోషణమునందు గలదందుమా? రసప్రధానత్వము రుచిభేద నిబంధనమైనది; కాన నిది నిర్ణయింపబడవలనుపడదు. “ఏకో రసః కరుణ ఏవ” యని కవిచెప్పినట్లు, కరుణరసమునే రసములన్నిటిలోనికి ముఖ్యమైనదానిగ నెంచి దానిచే పరిమించినను భవభూతి కవికులతిలకుని మించుచున్నాడని యెట్లుచెప్పగలము? కాళిదాసుని కావ్యములందుమాత్రము హృదయమును గరగించునట్టి కరుణాతరంగితములగు ఘట్టములు లేవా? రెండును హృదయంగ మముగ నున్నపుడు దేనికి విశిష్టత నొసంగగలము? కాళిదాసునికరుణరసము మృదు మధురపీచికలదనగాను శాంతతరంగిణి; భవభూతిది యన్ననో పర్వతోత్తంగతరంగసంకుభితమగు గభీరమగు పెద్దవెల్లువ. ఒకటి ధ్వని ప్రధానము; ఒకటి వాచ్యప్రధానము. ఒకటి హృదయమును గరగించునది, ఒకటి హృదయమును దహించునది. ఇది దేది యెక్కువ

ప్రశంసాపాత్ర మగును? ఎట్లునిర్ణయింపబడుట? రెండింటి గలభేదము ననుభవించి వచ్చుగాని, అంతమాత్రమున నిదియే గుణవత్తరముగ నున్నదని యెట్లు నిర్ణయింపగలము? కాన నిది రసపోషణచే నిర్ణయింపబడనేరదు. కాని యెన్నదగినగుణవిశేష మొందు భవభూతియందు గలదు. అది మాదర్శ ప్రాయమై, ఉదాత్తమైయున్నది. భవభూతి యొక్క ఉదాత్తత, ప్రకర్షము కాళిదాసుని కరుణరసమునందు గానము; కరుణరసము నందేకాదు, కాళిదాసుని శృంగారమునందును ఉదాత్తమైనయావేదనము గానరాదు. అందుచే ఉత్తరరామచరిత్రము హృదయమును చలంపజేయునట్లు కాళిదాసుని యేకృతియు చేయజాలదు. కాళిదాసునియం దీ యుదాత్తత యేల లోపించినది? ఇదిలేస్సగవిచారించినచో భవభూతివిశిష్టత యెందుగలదో మనము తెలిసికొనగలము. ఇది బాగుగ పరికించినచో కావ్యవస్తువునందు గాననగును. కాళిదాసుని కరుణయు భవభూతికరుణయు నాయికానాయకుల ప్రేమసంబంధికము లయియున్నవి; ప్రేమనుజుట్టియున్నవి. రెండింటిను మూలవస్తువు, అనురాగము. ఈకరుణరసము ప్రేమమూలకమైనది. అయినను భవభూతి పోషించినప్రేమమునకును కాళిదాసు పోషించినప్రేమమునకును స్వరగమర్త్యములకుగలభేదము గలదు. అందుచే వారివారికరుణరసములు తభాత్వము నొందినవి. భవభూతి విశిష్టత యందు గలదు. కాళిదాసమహాకవి తనకావ్యముల నంతకళామహిమముతో ఆత్రించినను, భవభూతివలె

హృదయఁజంతులను మీటగల్గెనా? హృదయంతరాళమునజొచ్చి యం దాలాపము గావించెనా? పవిత్రమగు ప్రేమస్వరూపమును, ఆశీవితాదర్శమును తాను భావమున గాంచిననేకాని యట్టియుదాత్తత యెట్లు గలుగును? అనగా, భవభూతి చూపినటువంటి ప్రేమాదర్శమును కాళిదాసుని యేక్యత యందును గానము. కాళిదాసుని నాటకములందేమి కావ్యములందేమి ఉత్తరరామచరిత్రమునందువోలె స్వచ్ఛందై, పవిత్రమై, శవన ప్రదమగు ప్రేమరస మొదైనను వెల్లివిరిసెనా? కాళిదాసుని మృదుమధురసుందరవిశాల కావ్యప్రపంచమున నెచ్చటను నిట్టిపవిత్రమగు ప్రేమ గూఢిర్యవింశతదనుట నిశ్చయము. ఇది విరిగి నుండునుగాని కొంచెము లోతుగ పరిశీలించిన తెలియవగును. కాళిదాసుని నాయి కావ్యముల కరుణాభావములు, విభావములు, ఆవియోగదుఃఖకౌరము, కాముకజనహృదయమును వెల్లిపుచ్చుచుండునుగాని, ప్రేమయొక్క నిర్మలభావమును పవిత్రతను స్ఫురింపజేయదు. కాళిదాసు కృతులను బరికింపుడు. ప్రియూవియోగము గల్గును. రాజనృత్తిదగును. మదనవీధితుఁ డగును. దుఃఖార్తిచేఁగృధించును. వంతలపా లగును. శారణమునూర్చి ప్రియరాలు- ఉపభోగవస్తువు-దగ్గటలేదని, ఇంద్రియోపభోగముకొఱకు గానివోలెనుపి. యొకతె యుండ మరల మిఁకతె నపిక్షించుట యెందులకు? మొదటియనురాగము నిర్మువమైనచో, లేదా కాముకబుద్ధియే లేకపోయినచో మరల మిఁకతె

మీదకు హృదయము పరుగిడుట యెట్లు కలుగును? అది యటంచుడు. ప్రియూవియోగనమయమున నేవర్షాకాలముకూడప్రాప్తించును. అంబరము మేఘాడంబర మగును. ఆడలు సందుచూచికొని ప్రవేశించును. కాపున నప్పుడే పంచబాణముకూడ వియోగజనముపై దాడివెడలును. ఇక ప్రియునియవస్థ చెప్పేడిదేమి? ప్రియుడు మదనతాపమున గ్రాలుచుండును. విదూషకుని యనునయవచనముల నూటడిల్లుచు, చిర్రపటమున ప్రియూరూప పందర్శనముచే నువ్విహ్వలచు, ఎట్లో మదనతాపము భరించుచుండ వియోగార్తిని నహించుచుండ, అంతఃపురమునుండి యసూయాగ్రస్తురాలైన దేవిగారు వచ్చుచున్నారని వినును; మెటనే మదనతాపమువోయి భయతాప ముప్పలిల్లును. విదూషకుడు రాజును గాపాడుటయందు యత్నించును. రాజు దేవి హృదయమును సాంత్యనవచనములచే నుపశమింపజేసి, యామె వెనుక మరల మదన బాధ నొందుచుండును. ఇట్లు కొంతకాలము లాక్షణికముగ మదనవ్యధను వనుభవించిన తర్వాత ప్రియూపయోగము గల్గును. అంతటితో సమస్తతాపములు చల్లరును. ఎల్లరకు శుభము చేతును. (ఈరీతి నుత్తరరామచరిత్రమునందు వియోగదుఃఖము - కరుణ-విప్రలంభశృంగారము—వర్ణింపబడిన దేమో కనుగొనుడు) ఇది కాళిదాసునియనురాగము. ఈ యనురాగము కాళిదాసుని కళానైపుణ్యముచే సంస్కారము చెన్నొంటియుండుగాక. కాని అనురాగముయొక్క పవిత్రత, ఉదాత్తత

కాళిదాసునియందు లేదు. కాళిదాసునందు ప్రేమయొక్క ఆదర్శమే లేదు. ఎట్లుంటును? అంతఃపురములుగల నాయకులయందు బవిత్త్రమగు ప్రేమరస మెట్లుపుట్టును? వారిని చేపట్టినాయికలకుమార్తె మంతకుమిందిన ప్రేమానుభవ మెట్లుకలుగును? అనురాగమున కాళిదాసునినాయకనాయకుల ప్రకృతి వర్ణనామాన్యప్రకృతికంటె విశేషించినది కాదు. వారి యనురాగములు కలయికలు మదనునిధానను డీకొనుటకే! కాళిదాసు తననాయకనాయకుల కంతఃపురములు కూర్చునిదే యుండలేదు. ఏకపక్షి వ్రతమును. రాజ్యయవంధగు దుష్కర్తుని కొకయంతఃపురమును కూర్చునిదే యుండలేకపోయెను. అది బహుశః రసజ్ఞుల కుండవలసిన లక్షణమేమో! లేదా యాలంకారికుల, దండకాననమో! ఇట్టిది కాళిదాసుని ప్రేమచిత్తరువు! ఇక ఉత్తరరామచరితమును గనుగొనుడు. అందు ప్రేమయొకవిత్త్రముగ ఎంతవిశుద్ధముగ, ఎంతకరుణముగగూర్చబడెనో. ఎంతటియుదాత్తముగ న్నెన్నదో చూడుము. ఇచ్చటి ప్రేమాదర్శము కాళిదాసుని చే నాయకనాయకులయందు గవ్వట్లును? కాళిదాసుని ప్రఖ్యాతనాటకమును భవభూతి ప్రఖ్యాతనాటకమును ప్రేమాదర్శమున బరీక్షింపుడు. కాళిదాసుని యుత్తమ నాయక శకుంతల, అట్లే భవభూతియుత్తమ నాయక సీత. ఇద్దఱి ప్రేమస్వభావములను బరికింపుడు. దుష్కర్తుడు శకుంతలను నిర్భర్తనించునది. శకుంతలా దుష్కర్తుల సంవాదమును గనుడు. ఇందు కవి తనయొక్క చమత్కారమును గనబరచుచున్నాడు? ఎట్టిసంతాపము ననుభవించుచున్నాడు? శకుంతలజ్ఞప్తివచ్చినప్పటినుండియు నతనిని సూనశరుడు బాణములను వింటదొడగి వెన్నంటి తరుముచుండెను. శకుంతలా ప్రతికృతిని చిత్తపటమున గొందుకొలిది మోహభ్రాంతి యెక్కువగుచుండెను. ఈస్థితిలో హంసపదికాడేవలె తన యొద్దకు వచ్చుచుండుటను వినెను; శకుంతల మీదిమోహ మట్లే యెగిరిపోయినది, చిత్తపటము మాయమైపోయినది. రాజును విదూషకుడు కాసాడవలసినవచ్చినది. ఇది దుష్కర్తునియనురాగము, వియోగదుఃఖము. రామయనురాగము చూడుము: ఎచ్చటవైనను కామ మోహితునివలె విలపించు చున్నా

మును గనబరచుటయందే యాపచ్చక్రింది వినియోగించెనుగాని శకుంతల ప్రేమనిర్భరత్వమును నిరూపించుటయందు గాదు. ప్రకృష్టస్వాభిమానహృదయమును ముందంచెనుగాని ప్రకృష్టానురాగహృదయమును గాదు. దుష్కర్తుని తిరస్కారముచే శకుంతల కోపవేళ వివశురాలయ్యెను. దుష్కర్తుని 'అర్వపుత్ర' యనిపిలుచుట మాని 'పారవ' యని పిలువజొచ్చినది. తంకు సామాన్యక్రివలె బేల్లయై దుష్కర్తుని దూషించినది. ఇదియ శకుంతల ప్రేమము. ఇదియ యామెసంస్కారము. సీతయొడగల మధురప్రకృతి, అనిర్భర ప్రేమము, విషయము, శకుంతలయందు గవ్వట్లునా? ఇంక దుష్కర్తుని జాలము. తనకు జ్ఞప్తికలిగిన తర్వాతవైనను దుష్కర్తుడు శకుంతలయొడ నెటువంటి పవిత్రానురాగభావమును గనబరచుచున్నాడు? ఎట్టిసంతాపము ననుభవించుచున్నాడు? శకుంతలజ్ఞప్తివచ్చినప్పటినుండియు నతనిని సూనశరుడు బాణములను వింటదొడగి వెన్నంటి తరుముచుండెను. శకుంతలా ప్రతికృతిని చిత్తపటమున గొందుకొలిది మోహభ్రాంతి యెక్కువగుచుండెను. ఈస్థితిలో హంసపదికాడేవలె తన యొద్దకు వచ్చుచుండుటను వినెను; శకుంతల మీదిమోహ మట్లే యెగిరిపోయినది, చిత్తపటము మాయమైపోయినది. రాజును విదూషకుడు కాసాడవలసినవచ్చినది. ఇది దుష్కర్తునియనురాగము, వియోగదుఃఖము. రామయనురాగము చూడుము: ఎచ్చటవైనను కామ మోహితునివలె విలపించు చున్నా

దేమో! రాముని యనురాగ మెట్టిది యని గ్రహించుట కుత్తరరామ చరితమునుండి కొన్ని పద్యముల నెత్తి యిచ్చట చూపినంత మాత్రమున లాభము లేదు. అందువలన సతనికరుణారసపూరితమగు సమగ్ర ప్రేమచిత్రము లభింపదు. సీతారామునియనురాగప్రదర్శనము ఛాయాంకమున సాటిలేనిది యగుచున్నను, మొదటినుండి చివరవరకు చూచిననేకాని రామునిహృదయమునందలి గభీరావేదనమును, సీతయొక్క ప్రేమనిర్భరమగు మధుర ప్రకృతిని పూర్తిగ గ్రహించజాలము. అట్టిస్వర్ణలు, అట్టిభావనైర్మల్యము, ఉదాత్తత కాళిదాసుని యేనాయకునియందైనను నిండుకైనను గన్పట్టునేమో కనుగొనుడు.

తర్వాత, విడువబడినశకుంతల దుష్ట్యంతునిగూర్చి యేమిథలపోయుచున్నది? దోషపరిహారార్థము, ఆత్మశాంతికోటకుతపస్సు చేయుచున్నది. మంచిది. కాని దుష్ట్యంతునియొక నెట్టియనురాగభావమును పొందియున్నదో, యేది? తపమునం దితరరాగములతోపాటు, అనురాగముకూడ బూదికావలసినదే. అయినను చివరకు శకుంతలకు దుష్ట్యంతునితో సమాగమము కలుగుచున్నదిగావున, అనురాగహృదయము బాత్తిగ నభింపలేదని యూహించవచ్చును. కావున సీతపస్సు పునస్సమాగమప్రాప్తి కోటకుగూడ నైయుండవచ్చును. కావున తపస్సునందైనను, శకుంతల దుష్ట్యంతునియొక నెట్టియనురాగమును గలిగియున్నదో మన కెట్లు తెలియును? ఆమె హృదయమునందు ప్రేమ యెంతలోతుగ

నున్నదో, అది పొంగుచున్నదో, సన్నగిలినదో, యెఱిపోయినదో మన కేమి తెలియుచున్నది? మనకు వినుటకుగాని చూచుటకుగాని గోచరింపదు. అది తపోదృష్టిచే తెలియదగినదేకాని మనకు మఱొకలాగున లభ్యముగాదు. అందుకు మనముగూడ తాపసులముగావలె. శకుంతల ప్రేమ యంత నిగూఢముగ నున్నది. సీతహృదయ మెటువంటిదియో, ఎంతయుదార్తమయిన ప్రేమప్రకృతిని దాల్చినదో, అది యెంతపవిత్రముగనున్నదో, సీతానిర్వాసనమున నదృశ్యముగ నావిష్కృత మగుచున్నది. ఇంతయనురాగోత్కర్షమురామాయణమునందైననులేదు. రాముడు తన్ను నిష్కారణముగ నన్యాయముగ లోకారాధనమునకై ఘోరారణ్యములపాలుసేసెను. ఇది యత్యంత దారుణము! కాని యెన్నందైనను నొక్కవరు మాత్రము రామునిగూర్చి పలుక గల్గెనా? రాముని సన్యథా మనంబునందైనను నొక్క నిముసము తలంచెనా? వాసంతిక రాముని గూర్చి కఠినముగ బలుకునపుడు సీత 'నఖ, నీవె దారుణురాలుగ నున్నావు. ఆర్యపుత్రుడెల్లరకును పూజాహ్లాద'ని మందలించును. రామునిగూర్చి యణుమాత్రిమైనను కఠినముగ విననొల్లదు. రాముడు తన కపకారము చేసెనన్న భావమే, యామెకు పుట్టలేదు. ఆమె హృదయమంతయు రామునిచే నిండియున్నపుడు మఱొకభావమునకు తా వెట్లుండును? సీతమనస్సు హృదయము, ఆత్మ, సర్వము రామమయము. ఆమె జీవితసర్వస్వము రాముడు. అట్లే రామునకు సీతయు, ఇద్దఱి

యార్యము నొక్కటే. ఇట్లు ప్రేమనుండి బయల్పడలు కరుణారసమునకును, ఇంద్రియోపభాగ ప్రధానమైన ప్రేమనుండి ప్రభవించు కరుణారసమునకును నెంతయంతరముగలదు! సీతావియోగమున రాము డెట్లువిలపించుచున్నాడు? దుష్కంతునివలె చిత్తఃకలమునవలోకించుచు ముగ్ధప్రలాపములు గావించుచున్నాడా? సీతను నష్టపడి పండ్రెండు సంవత్సరములైనను రామునిహృదయదావాగ్నియట్లే ప్రజ్వలిల్లుచునేయున్నది. శకుంతల స్మృతికి వచ్చినదియెవలు పునస్సంయోగము వరకు గలవ్యవధిలో దుష్కంతునిహృదయావేదనము యొక్క శీఘ్రతయేమి కన్పట్టును? అగ్నివలె విచిత్రమైన యనురాగమునం దిట్టిమదనసంతాప ముద్భవించుట యెట్లుసంభవించును? దుష్కంతునియందు ప్రేమ పోత్రాగ్నియొక్క కణము లేశమైనను గన్పట్టునా? రామునకు సీతయందుగల యనురాగ మెట్టిది? సీతావియోగమునకై రాము డెలవిలపించవలెను? ఈ ప్రేమ యెట్టిది? వాసంతిక చెప్పుచున్నది.

“త్వం జీవితం త్వమసి మే హృదయం ద్వితీయం
త్వం కామదీనయనయో రహితం త్వం మంక,
ఇత్యాదిభిః ద్రియశీలై రమరుగ్ధనుగ్ధాం
తామేవ!—కాంత మఖివా కిమి హో త్తరే..”

ఇటువంటిది. సీతయొక్క ప్రేమహృదయమును, ఆమెయందారస్వభావమును సీతకరణమున గనిపెట్టడు.

వాసంతి, “అయి కిలోర! యశః కిం తే ప్రియం
క మయశో నమ! భూర వతావరమ్.”

అన్న పుడు

సీత “త్వమేవ తథి!” వాసంతి! వారుకాకకోలాహ
యా ఏవ హార్యపుత్రిం ప్రదీప్తం ప్రజీవయసి.”

యని తన కారుణ్యమును, అనురాగమును వ్యక్తపరిచినది. అంతటను సీత యీవిధముగనే చేయబడినది. సీతావియోగమున రాము డెట్లు జీవించుచున్నాడు?

“తేవ్యా కౌన్యస్య లగతో వ్యాపకే పరివర్తరే,
నష్టం సీతేతి వామావ తత రామో నతేతి.”

దీనిచే తెలియనగును? ఇట్టిది రాముని యనురాగము; ప్రణయభావము. దుష్కంతుని ప్రణయభావ మెట్లుండునో చూడుడు:

“మునికుత ప్రయోగస్మృతికోఽపి
మమత ముక్త మిదం తిమసా మమ;
మనసికేన నభి! ప్రపాతివ్యతా
ధమసి చాతీతరశ్చ నివేతేతి.”

శకుంతలవలన దుష్కంతుడు పొందునట్టి ప్రణయసౌఖ్యము చెఱకుమిటి బాధనుండి విముక్తిని గొంచుట! దుష్కంతుని ప్రణయ మింతకంటె నధికమైనది కాదు. కావున నుత్తరరామచరితమునందలి ప్రేమయొక్క ఉదాత్తత శాకుంతలమునం దెచ్చటను గానరాదు. అట్టి విచిత్రభావమే లేదు. కొలదికాలమైనను సాంగత్యములేని శకుంతలా దుష్కంతులయం దిట్టియుదాత్తమైన ప్రేమ యుద్భవింప నవకాశము లేదనుట యుక్తముగాదు. శాకుంతలము నందుగల యవకాశము కాళిదాసునకు మఱొకకృతియందు లేదనియే చెప్పవచ్చును. కాని యీాద్యప్రియే యతనికి లేదు; అతని యందా ప్రేమసీర వాడమలేదనుట నిక్కము. కాళిదాసునిదృష్టి యంతఃపురమును మించి పోలేదనుట యుక్తము. అతడు రసితోభిరదు.

అతనికి ప్రధానమైనది శృంగారమేకాని, అనురాగము గాదు. అతనినాయకులలో నంతఃపురము లేనినాయకు డెవడుగలడు? దీనినిబట్టియే కాళిదాసుపాపించిన ప్రేమ యంతవిలువకలిగియున్నదియు తెలిసికొనవచ్చును.

ఉత్తరరామచరిత్రమునందు భవభూతి నిజముగ ప్రేమను 'సంజీవనోపధరసము' గనే నృత్యంచెను. అనురాగమున కింతకంటె పరమావధి యేమిగలదు? అనురాగము సంజీవనియై నిర్జీవుని సజీవుని జేయుటకంటె దాని! పరమార్థ మేమిగలదు? అనురాగ మిట్లుకదా ఫలించవలయును? ఉత్తరరామచరిత్రమునందలి సీత యిట్టిదియైనది. రాముని యందుగల యా ప్రేమచే, కరుణారసమూర్తియై లోకాంతరమందున్నను కరుణారసపూరితములగు వీక్షణములచే రాముని ననుక్షణము కనుగొనుచున్న దానివలెనే యున్నది. ఇది రామాయణమునందు లేనివీరి. రామాయణపు సీత కేవలము మానవతియేకాని, ఉత్తరరామచరితమునందువలె, ఆత్మత్యాగినియైన యనురాగవతిగాదు. ఉత్తరరామ చరిత్రమునందలి పునస్సమాగమము సీరసమైన వట్టి పునస్సమాగమము కాదు. తాను మరల రామునేల పునఃపరిగ్రహించవలెననెడి సత్యాగ్రహము సీతకు లేదు. అది యామె ప్రకృతి యందుండజాలదు. ఆమెహృదయ మెల్లప్పుడు రామమయమైయుండ హృదయము రామునివైపునకే త్వరపడుచుండును. కాని మహాకవిధమున విక్రాంతి నొందజాలదు. రాముని మృతకల్పని, లేదా మృతుని, పున

ర్జీవితమగు జేసి పునఃపరిగ్రహించుటకంటె సీతకు కృతకృత్యత మజేమిగలదు? అంతకంటె నామె యాత్మకు సంతోషదాయకమగునది యేముండును? అంతర్నాటికయందు రాముడు సీత దుర్భరదుఃఖమును బాచి భరింపలేక, సీత విలయమును బొందునపుడు,

“కథం విలయమి వై దేహ్య స్థింపన్నః హ! శేరి! దండకాశ్వవాసప్రియభా! హ! లోకాంతరంగ తా!!” యంచు మూర్ఛనొందును. అందుమీద లక్ష్మణుడు,

“భగవత! వాఙ్మిత! పరిత్రాణస్య, పరిత్రాణస్య; ఏష కింతే కావ్యార్థః!”

అని రామరక్షణార్థము పరిదేవనము చేయును. అంత కరుణన్వయాపిణి సీతవచ్చి తనయమృత కరస్పర్శచే రాముని బునర్జీవితమగు జేయును. పాతాళమునందున్నను, విలయము నొందినను, అమృతమయమగు నీ ప్రేమ సీతను రామునికడకు వచ్చునట్లు చేసెను. దగ్ధజీవితుని పునర్జీవితమగు జేసెను. ఆ! ఏమి! యీ ప్రేమామృతము! ఎంతకరుణారస పూరితమై యున్నది! ఇట్టిదిగదా యనురాగమన్న! సత్యవతి ప్రేమ మృత్యువుచే జయించుచుండ, సీత ఆత్మజీవితాన్ని, ఇంకనుగొంచెము కొట్టుకొనుచున్న ప్రాణముగలరాముని, పునర్జీవితమని జేయుటయం దాశ్చర్యము లేదు. ఉత్తరరామచరితమునం దిట్టి హృదయైక సంవేద్యమగు మహాత్తరమైన గుణవిశేష మొందుండు టంజేసియే భవభూతి యంతటి ప్రశంసకు బాత్రుడయ్యెనని చెప్పవచ్చును. అందుచే కాళిదాసు డత్యుదారబుద్ధిని భవభూతిసెట్లు సన్నుతించినను సన్నుతించవచ్చును.

శ త ప త్ర ము

సన్నిధానము సూర్యనారాయణకాస్త్రీగారు

మంద మలయానిలంబులు మలయుచుండ
నిన్న మాపున నాప్రశాంతిమయ గగన
తటినియుండున శశికళాతరణి నెక్కి
చెలిమికాండ్రతో గానంబు నేసికొనుచు
నశ్రమములైన ముచ్చట లాడుకొనుచు
బోయియున్నది నీవు కావోయి సఖుడ ?
అదిగో ! నిన్నటిరాత్రి మేఘాశ్వమెక్కి
తారకాగణోద్యాన రథ్యలను స్వారి
చేయుచున్నది నీవు కావోయిసఖుడ ?
మొన్న పున్నమనిరియందుఁ బాడుపుఁగొండ
శిఖరమునఁ గూరుచుండి రసికత వెలయు
బచ్చిమాతాంగనామణిపైని మల్లె
చెండువినరిన దీవెకా చెలిమికాడ !
పాఱజూచితిఁ గనుచూపుమేరనుండి.

గీ. ఈమహాకాంతి యెచ్చటి ? దెవరులేర ?
అకసంబునఁ జంద్రుఁడ ! అస్తమించె
జక్కలా ! మబ్బుపిండులో జొప్పదప్పె
నీమహాకాంతి యెచ్చటి రెంతమధుర
మెంతప్యదయంగమంబయి యేసరేగు !
తావకీనాంగవల్లి సాందర్యకాంతి
పూరమా ! లేక త్వత్కృపాక్షరసింధు
ధవళభంగములా లేక త్వన్మనోజ్ఞ
సరసరమణీయమందహాసంబా ! సఖుడ !

గీ. నాడువదన ధారాంబు యంత్రంబునుండి
విధివిరామంబులే కల్ల వేళలందు
గానపూరంబు ప్రవహించు ; దానిచేత
నీకు నభిషేక మొనరింతు నేను దేవ !

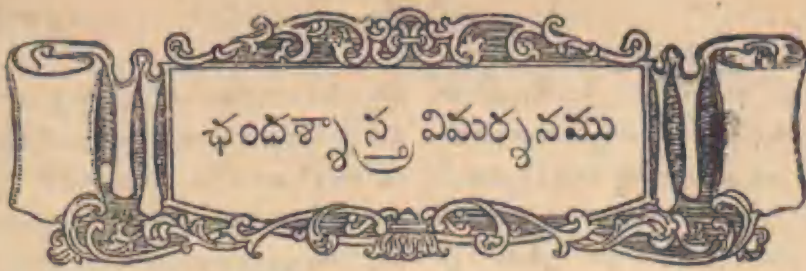
గీ. శాంతిపాలిత మానందకాంతిదీప్త
మైన మామక హృదయ సౌధాంతరమున
కేయుఁ బవలును సంధ్యలు ప్రీతి గడుర
సఖుడ ! నీతోవసింప నిష్టంబుగలదు.
త్వద్విమానంబు నాను సౌధంబుపైకి
బట్టుమోయీ ! నమర్పింతు స్వాగతంబు
నచలితానందమయ హృదయంబుతోడ
బాష్పజలపూర్ణ నేత్రకుంభములతోడ.

గీ. శాంతిమయమైన యానంద సాగరమున
హృదయచౌక నధిష్ఠించి నీదుదరికి
బయలుదేటితి ; అకట ! తుపాను గొట్టె
బట్టరాక వేజొక్క ద్వీపంబు బట్టె
చుట్టపట్టల వెలుగు చూపట్టదయ్యె
దిక్కులందున ; దేవ ! ఏదిక్కునాను ?

గీ. ఓఅయస్కాంతమా ! సువర్ణోత్కరంబు
మణినముచ్చయముండిన గణన గోనపు
నాయయాఖండమందె యనశ్వరమగు
ప్రేమ నీకెల్లగలిగె భావింపజాల.

గీ. ఓమహారాజ ! రజతసముజ్జ్వలములు
కాంచనములగు పాత్రముల్ గలిగియున్న
నాదుమట్టి గలంతియ మీంద మాత్ర
మేల ? నీ కాళగలిగె నూహింపజాల.

ఓయి ! వైదికవాంశిక గాయకాని
చూసి తమతమ సంగీతనైపుణంబు
నిన్ను నానందపఱచుచు నున్న నేల ?
నాదుకూనరాగమె వినునాదరంబు.

వానా సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

(రెండవ సంపుటము - రెండవసంచిక తిరువాయి)

“యత్ప్రాధికార్యగాయత్రీ—గాయత్రీవర్ణకరిం
మల యారంభమనుకొని” ఇత్యాదివాక్యము
లను వ్రాసి ఉపోద్ఘాతకర్తయొక్క భ్రాంతిని చెల్ల
దించిరి. పిరికి “అధికార్య” పదమున కర్థముకాలేదని
చెప్పట విచారకరముగా నున్నది. అదిభూత్యకృత్
భావపును అరంభార్థకర్య మున్నట్లు “అధికార్యయంత్రో
ఽధికారార్థః” అనుమహాభాష్యములో ప్రదిపాద్యలేము
లను జూచిన వికేదమగును.

ఉపోద్ఘాతకర్త ముద్రపరత్వమును చెప్పినను
పిరుచేసిన ఖండన సమర్థమనుకొని కాలాలకు. ముద్రపర
త్వపక్షముందున్న పౌరాణిక గాయత్రీ ముద్రపరత్వ
మునే చెప్పమనగాని చెదికమలద్రపరత్వమును సచేతను
దెప్పమన్నా చెప్పకాలను. వేదములో ఏరదాకార
మైన ముద్రములేదని యొకవాక్యముతో ఖండింపబడి
యుండ “గాయత్రీముద్రయు సకారముతో వారభము
కాదు” మున్నగు నసంబద్ధ ప్రార్థనపక్షము లేలచేయవలసి
వచ్చెనో నాకు తెలియరాదు. వ్యాసులు పౌరాణిక
గాయత్రీ ముద్రముతో దేవభాగవతపురాణము వారం
భించి యుత్తర గ్రంథములో చెదిక గాయత్రీ వర్ణనం
భ్యాది విశేషములను వివరించి యున్నాడని చెప్పిన
చో దుర్నివాదమయిన విరోధ మెట్టియు కావరాదు.
“ఒకభ్రాంతి మరియొకభ్రాంతిని పుట్టించును.
ఏరి కట్టి యర్థ మెట్లు సిద్ధింయనో తెలియరాకున్నది.
“గాయత్ర్యా” అనుతృతీయ కర్థమేమి? కర్తృకరణార్థ
ములు వారి కభిప్రాయము కావు. ఇక సహకారము చెప్పవల
యును. శ్లో॥ మానగ్రీవ.... గాయత్ర్యాచ సమారంభః
ధా రి చైవ భాగవతం విదుః” అనిరి. గాయత్రీతో

వారంభము దేవీకి రెంటికి సేకకాలారంభమనికదా సిద్ధిం
చును. ఆరెండవది యెట్టి? మరియొద్దియు లేదు “సర్వ
చైరస్య” అనునది గాయత్రీకాదు

“గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనుదానికి గాయ
త్రీదేవీచే వారంభమగుట భాగవతమని యాత్మతీయ
కర్తృత్వముయినట్లును, దే. ౧ స్కం. “శ్లోకాశ్చ
నవయా ప్రాకృతం రచ్యై భాగవతం కిల, విస్తారోభవత
రస్య... శ్లోకాశాంతురు సంగ్రహం.” అను నీ గ్రంథ
ముచే మొట్టమొదట గాయత్రీదేవీచేత నీ దేవీభాగవతము
సంక్షిప్తముగా వారంభింపఁబడినదయినట్లు స్పష్టము
యవున్నది కావున “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అను
దానికి గాయత్రీదేవీచేత వారంభమని కాని గాయత్రీ
ముద్రముతో వారంభమని యర్థముకాదు.”— అని
వ్రాసిరి.

వ్యాఖ్యాతలభ్రాంతిని నిరూపించుటకు పెద్ద
కాస్త్రార్థమునకు మనకాస్త్రి గారు గవంగిరి. “హితా”
“ఇథేంభూతలక్షణే” “ప్రకృత్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానం”
ఇత్యాది కృతీయాదిభాష్యక మాత్ర ము లున్నవి
కాస్త్రి గారు ఎఱుంగరా? ఎఱింగినచో వాటినుదాహ
రించి యాయర్థములను ఖండింపవచ్చు వాజేపము సమ
రించి యాయర్థములను తెలిసినవాడు ఇట్టి
విచారణలో యావత్కృతీయాధ్యములను స్పృశింపక పర
పక్షమును ఆజేపించునా?— “కర్తృకరణార్థములు
వారి కభిప్రాయము కావు” అనిరి. ఎందుచేతనో కారణ
మును నిరూపించలేదు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః”
అనుచో “యస్య” “ధవరి” అనే పదముల వ్యాఖ్యచేర
ము చేసి, యస్య= దేవీభాగవతస్య సమారంభః, గాయ

త్రావ్యతాను మన ధంపతి భవతి, అని యోజనలేయ వచ్చును. సమారంధ క్రియావిషయశ్చయ గాయత్రీ ధం దస్యనుగలదు. అది వ్యాపారావిష్టముగ వివక్షించినచో "కరణత్వాత్ తృతీయ" సిద్ధింపును. వ్యాపారానావిష్టముగ వివక్షించినచో "పేతుత్వాత్ తృతీయ" సిద్ధింపును.

"ద్రవ్యాది వివయో పేతుః కారకం నియత క్రియం, అనాగ్రీతేతు వ్యాపారే నిమిత్తం పేతు రివ్యతే".

"ద్రవ్యాది" అనునొంటి నాదివచనముచే నిగ్రహింపబడిన గ్రాహ్యములు భవతిక్రియా ధ్యాతృతమును విడచి "క్షాయతే" అనేక్రియ సహృదయముచేసినచో సమారంధ విషయక జ్ఞానక్రియకరణత్వ వివక్షచే "కరణత్వాత్ తృతీయ" యే సిద్ధింపును. "గాయత్రీధంబోలక్ష్యస్వరూపంభూ" అని వివక్షచేసినచో "ఇథం ధూతలక్షణే" అనే తృతీయసిద్ధింపును. "సహృదయము చెప్పినచో నేక కాలారంభమని సిద్ధింపును. ఆరంభకరి యొద్దయినచేదు. కాబట్టి సహృదయ పాపనదని" బ్రాహ్మి. వీరికి రంధనని క్షుణ్ణింప లేదు కాబోలు! మొదటిది గాయత్రీధంబును. రంధనని మిగిలిన దేవీభాగవతగ్రంథము సహృదయములో సర్వత్ర ఏకకాలారంభము లేమన్నను ప్రమాదము లేదు "ఏతే నైవ ముత్పత్తేన సింహీప్యపితి నిర్భయా" "సహృదయక ణి పుత్రే" భారం వహతి గర్భిణి "తిలవాపా ర్థరం మావహతి" "రితై ర్వాహవ్యసరి" అని శేఖరములో నున్నది. ఇత్యాది స్థలములలో సమానకాలికత్వముభాసింపలేదు. కొన్ని స్థలములయందు విష్ణుమానతామత్ర సాహిత్యమున్ను, కొన్నియెడల సమానదేవ సహృదయోదిమత్త్వ సాహిత్యము నంగీరించి కాస్త్రజ్ఞులు సహృదయము పాధించిరి. వీరికట్టి వ్యాకరణ మర్యాద తెలియకున్నను కావ్యపాటకాది వ్యాఖ్యానములయినను యావరేదా?

యా. "ప్రగర్థ యాచ ముద్రారాక్షసస్య సమారంభః"

"అనుష్టుభాచ శతైరరామచరిత్ర సమారంభః" ఇత్యాదు లనేకములు సహృదయ లున్నవి. ఈవ్యాఖ్యాత లందరున్ను బ్రాంతిపరాపాతులేనా? కాస్త్రీగారి

దృష్టిలో కాలక్రయమందున్న అప్రాంతి బోధిం దన్ను లేదనియేకాబోలు సిద్ధాంతము. "గాయత్ర్యాచ సమారంభః" అనునొంటి "కరణత్వాత్" తృతీయయే మాకభిమతము. "గాయత్రీవాచకధంబునైవ యస్య సమారంభో వను అనుష్టుభాది ధంబోఽంతరే" అని వివక్షించి కరణాంతరపుష్టాపార్థమై గాయత్రీధంబస్యనకు కరణత్వమును చెప్పెదము. "ప్రకృత్యాచాయ" అనునొంటి రత్యబోధినిది యాదుడు. "చాగరితి; అభిమావభిర్గః. క్రియాయా అక్షరణాత్ కర్తృకరణయో రభావాత్ మత్తీపాప్రాప్తా ఏకత్వ గమ్య మానకరోతిక్రియకరణ త్యాన్నిధ్యం కరణాంతరపుష్టా పాయసా ప్రకృతేతేవసా కరణత్వం వివక్షితం. పృథావేనా య మభిమానః కృరో నత్వేలంకారాది తేష్ట్యాత్" అనియున్నది. ప్రకృత ములోగూడ "గమ్యమానకరోతిక్రియా కరణత్వేన" తృతీయ సిద్ధింపును. కాస్త్రీగారి మతములో "గాయత్ర్యాచ సమారంభః" అనునొంటి గాయత్రీచేరిచే నారంభముగలది అని చెప్పిరి. దానిని విచారించుము. "సమారంభః" అనే పదమునకు ఆరంభముగలది యనే బహు ప్రసిద్ధము నిట్లువచ్చును? వచ్చినను "సమారంభః" పుం లింగాంత శబ్దము. "భాగవతం" నపుంషకలింగాంత శబ్దము. వీటికి విశేషగవి శేష్యభావ మెట్లు పొసగును. ఈయర్థమునకు గమకముగా "శ్లోకార్థవతయాప్రాక్తం రిత్యైభాగవతం" అనే దేవీభాగవత శ్లోకార్థము నుదాహరించిరి. దీనిలోనున్న "తయా" అనే సర్వవామ గాయత్రీవరమని యెట్లు చెప్పగలవి? పూర్వాపర సంవర్ణములను గమనింపుము. దేవీ భా. ప్రథమస్కంధము ౧౫ అధ్యాయ. ౪౬ శ్లో. వ్యాసః, "పరపుత్ర మహాభాగ! మయా భాగవతం కృతం,.....మమపత్రేయానాయ విష్ణునే బాలయాపిగే. కేవాస్మి బాలభావేన నిర్మితోఽహం చిదాత్మనా,....ఇత్యేకం చింతమానాయ మమందాయ మహాత్మనే శ్లోకార్థవతయా ప్రాక్తం భగవత్కృత లార్థకం, "(సర్వం బుద్ధివ మేవాహం వాస్యదస్మి స వాతనం)" తద్వతో విష్ణునా పూర్వం సవిజ్ఞాతం మనస్యపి, కేవోక్తా వాగియం సత్యా చింతయామాన చేతరా,.....ప్రాదుర్భూతావస్థాగ్రే విష్ణో రమితలేఖనః, మనోహస్యంప్రయంబానా వనబుద్ధి క్షుభాననా."

అని గతి అధ్యాత్మములో నున్నది.

సిన్ధుబ గతి అధ్యాత్మములో నున్నది. తే. భా. ౧ స్కం. ౧౬ అ. ౧౩ శ్లో. "విహిత్యైః శృణు తావేనో మహ్యం సగుణాహం చతుర్ముఖ! ... త్వం బావీహి సుహృదాగరియా తత్త్వికజీకృతం; పుగ్ధం భాగవతం విద్ధి తేవసారం కుభావసం..... శ్రీహరిః నయ త్వయివయా శక్తిః క్రియాకారణత్వజ్ఞో, విచారయ మహాభాగ! యాసాధగవతి కివా, ... శ్లోకార్థపరయా ప్రాక్తం తిచ్చై భాగవతంః, విస్తాసో భవితా త్వం ద్యాపరాదా యుగే కిథా." అనినీ యున్నది. పూర్వోత్తరప్రకరణసంస్కరమును బట్టి "తయా" అనే సర్వవాచకము మహాత్మ్యపరముగాని గాయత్రీ పరముకాదని స్పష్టముగా తెలియును. తానందర్శములో గాయత్రీవచనే లేదు.

శ్లోకార్థముమాదా "సర్వం సుల్యసా మేవాహం నాన్యదస్తవనాతవం" అనునదికాని మేకాదు. దీనినేల యుదాహరింప లేనో చదువరులు గమనింతురుగా? "తయాప్రాక్తం" అనునొక "తయాసమారంభం" అను సర్వ మెట్లు పోనను? చేసి భాగవతారంభమును "అహ మేవాభిలంఛ్యం" అను శ్లోకార్థమును మీరు చూపగలరా? సమారంభ, ప్రాక్త శబ్దములకు తుల్యార్థకత్వమెచ్చుటనైనను చెప్పవలసినదా? అట్లుయననా? "నాన్యదస్తవము" "అగ్నిప్రాక్తము" ఇత్యాదిఫలములలో "తేవారంభము" అనే యర్థమును చెప్పిన ననిపడునా? "బ్రహ్మణాప్రాక్తం త్రావ్యాం" "అగ్నినాప్రాక్తం అగ్నేయం" అన్నట్లు "గాయత్ర్యాప్రాక్తం గాయత్రీం" అని భాగవతవచనరూపముగా "గాయత్రీ" శబ్దమును వొకపురాణమునైనను మహాద్వయం వాచియున్నట్లు మీరు గుఱివుండెడియగలరా? అది యట్లుండుగా? "యత్రాధికృత్యగాయత్రీం" అనుమాత్యవచనములో "గాయత్రీం అధికృత్య=గాయత్రీదేవతను ఉపక్రమించి" యను సర్వముచెప్పటకు వచనాశేషుగలదా? అగ్నాంతరమునే వీక్షింతురేని భాగవతము వపు లక్షణమును ప్రతిపాదించుటకై ప్రవర్తించినందు పురాణవచనములకు భిన్నార్థకత్వము నుపపాదించి యర్థజరతీయత్వమును సంపాదించురా? పోనిందు విష్ణుభాగవతి విషయములో "గాయత్ర్యాచ సమారంభః" "య

త్రాధికృత్యగాయత్రీం" అనే లక్షణముల కెట్లు సమన్వయమును? విష్ణుభాగవతమున్నా గాయత్రీదేవత వారలకునునదా? అట్లు ప్రమాదములను చూపగలరా? లేనినో దాని గతియేమి?

"సర్వచైతన్య" అనునది ముగ్ధతపరమా? లేక దేవతాపరమా? అని విశ్వించి దేవతాపరత్వమును సూచి విధయింపక విడుచుట న్యూనతాపాదనముకాదా? మీరు ముగ్ధతపరమునది దేవతా పరముకాదని క్రమనియుండును. "త్రా. అగ్నిర్జ్యోతిర్జ్యోతి రగ్నిస్సాస్వహ" ఇత్యాది ముగ్ధములు దేవతాపరములగుటచేతనే మైమాంసికులు అగ్ని దేవత ముగ్ధత్వముని నుడివిరి కాట్టి మీరుచేస వికల్పము అనభిజ్ఞ తామాలకమే యును. ఇంకొక్క విషయమును పరికింపుడు. "గాయత్ర్యాచ సమారంభః." "యత్రాధికృత్యగాయత్రీం" అనే పురాణాంతరవచనములు భాగవతి లక్షణప్రతిపాదకములు. లక్షణ మెప్పుడున్నా ఇతర వ్యాచారకమయి యసాధారణధర్మములను ప్రతిపాదించువలయును. మాపక్షములో గాయత్రీధండప్పూర్వత్వరూప లక్షణము అత్యుపాధి ధండస్వరూపములయిన పురాణాంతరములకు వ్యాచారకమయి దేవి భాగవతమునకు అసాధారణధర్మరత్వమును ప్రతిపాదించును లక్షణ ఘటకత్వమున వెంతయు సగర్భవయి యున్నది. కాస్త్రీగాదిమరప్రకారము గాయత్రీదేవతాపరత్వమును చెప్పిననో నది లక్షణఘటకము కాదు. తేనలమాహాత్మ్య ప్రతిపాదకమేయగును. "పాణ్యగ్రీవ బ్రహ్మవిద్యా యత్రైవత్రేవ సత్రా, గాయత్ర్యాచ సమారంభస్తచ్చై భాగవతం విదుః" "యత్రాధికృత్య గాయత్రీం" అను పురాణవచనములు భాగవతలక్షణ ప్రతిపాదకకై ప్రవర్తించినవిగాని మహాత్మ్య ప్రతిపాదనకు కాదు. ఈమాత్రమునను తిర్గుకాస్త్ర మర్యాదను ఆలోచింపక యపార్థ నులకు ఇష్టానుసారము పామరవ్యాపాహకముగా ప్రతిపాదించి గుప్తవతీకా కాంధి మహాపండితశిరోముఖులకు ప్రాంతిదోషమును కల్పించుట తగదు.

"అట్టి యర్థవిప్రొందియే నాల్గుపాదముల గల్గి యనుష్టుప్ ధండస్వరాల "సర్వచైతన్య" అను శ్లోకము త్రిపాదిగావేసి నాల్గు పాదమును చూపవదానిగా చెట్టి

“అనుష్టుప్ ఛందస్సు”ను “గాయత్రీ” యని చెప్పి పాదనిర్ణయములేని ఛందస్సు త్రిపాదీయని చెప్పి ఛందో ఛంగమునయినను గానలేనంటి వ్యామోహమునకు మూలముననున్నది” అని వ్రాసిరి—

ఉ పోద్ధాతకారుడు కొన్ని యాధునిక గ్రంథముల యందే చతుశ్చరణ శ్లోకముకలదనిన్ని, త్రిపాచ్చందస్సు ప్రాచీనగ్రంథములలో సార్వత్రికముగా కలదనిన్ని చెప్పి ప్రాచీనీకప్రాచీనపండితులయిన సుప్రసత్తితా కారులచే త్రిపాచ్చందస్సే వ్యాఖ్యాతవగుటచే నదియే ప్రమాణముని పాపాదుకముగా నిరూపించియున్నాడు. కాస్త్రీగారు తమ చతుశ్చరణ శ్లోకమును ప్రాచీనీక గ్రంథములలో మాపకుండ వ్యాఖ్యాతల చెట్లు నిండిన చదు? చూడు పాదములుండిన ఛందోఛంగమునకు! ఆహ! వీరి సాహసమే సాహసము! వీరు ఛందోగ్రంథ మును ఒకదాని నయినను స్వప్నములైనను చూచి యెరుంగదురా? ఎయంగర. కాస్త్రీకారులు అనుక్రమ దస్సులకు గాఢులందురు. పింగళి, నూ, “అత్రానుక్రం గాథా” వ్యా. అత్రాస్త్రీ వామోద్దేశేన యక్ష్మక్రం ఛందఃప్రయోగేన వ్యక్తతే తద్గాఢోతిమంతవ్యం” అని యున్నది. దీనిచే నీతిపాచ్చందస్సుకు గాఢయనిపేరు.

“సుప్రసత్తి తీకా.” యా దేవీ సర్వధూరేషు విష్ణు మాదేతిశక్తితా, నమస్తస్యై నమోనమః” ఇతి చతుర్వింశత్యక్షుతోఽష్టాక్షైర్త్రస్త్రీభిః పాదేరేణో గాయత్రీఛంద సోక్తి ముత్రిప్పిచ్చి.”

అనియున్నది. ఇట్టి త్రిపాచ్చందస్సులు తాంత్రి కగ్రంథములలో తేనవేలు గలవు. కాస్త్రీగారిమతప్రకారము వీటికి మనము బలాంబుని నివ్వవలయువా? లేనివా? గతియెద్ది?

సుప్రసత్తి తీకా, దేవీ భాగవతేఽపి “శ్లో. ము పత్రీశయానాయ విష్ణవే బాలయాపితే, శ్లోకార్థేన తయా ప్రాక్రం భగవత్పాభిలాభం, ఇత్యుపక్రమ్య, “సర్వంభువ పామేవాహం నావ్యరస్తి సవతివం” ఇతి సంక్షిప్త భాగవదసోక్తిః. అతి ఏవ తత్పురాణాదిమ పక్షేత్రివరణాత్మికే “సర్వచైతన్యం.....ప్రవోదమాదిత్యాత్మకేఽపి గాథాత్మకః శ్లోక ఇతి వ్యవహారోఽపి గాథ ఏవ; అతిఏవ మాత్స్యవా ప్యుక్తోకస్య “గాయ

త్రాచ సమారంభః”...“యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” ఇత్యాదిరేన వ్యవహారో వశోక త్వేన, శ్లోకత్వాపారేఽపి చతుర్వింశత్యక్షురభ్యుకతయా గాయత్రీత్వాపాదూత్, తస్మాచ్చతురూపాభి వరణాను గాథాను శ్లోకత్వాభావవీచ. ” ఈవ్యాఖ్యచే “సర్వచైతన్య” అనునది గాథాత్మకమనిన్నీ శ్లోకత్వముగానె అనిన్నీ, అయినను గాయత్రీత్వ మనపాదూపే యనిన్నీ సాధించి యున్నారు. నేనీవ్యాఖ్యలనుచూపుట పాఠక మహాశయ ప్రత్యయమునకే కావీ కాస్త్రీగారినిమిత్తము గాదు.

“జ. భా. ౧౨ స్కం. ౨౩ “శ్లో. సద్విదానంద రూపాం తాం గాయత్రీ. — ధియోయోనఃప్రవోదయాత్” అనియున్నది కదా. ఇదియు గాయత్రీ మంత్రమే యగునా? కాదా? అయినచో గాయత్రీతో వారంభమును వర్ణమెట్లు విధించును? కాదన్నచో కేలకాను? ఇదికానిచో “సర్వచైతన్య” అనునది మంత్ర మెట్లును? అనివ్రాసిరి.

ఇదట కాస్త్రీగారి నిరూధాత్యములెక బయలుదేసెడి. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనేనోట గాయత్రీమంత్రముచే వారంభమని ఉపోద్ధాతకర్తలు గాని వ్యాఖ్యాతలుగాని యెచ్చటకు వ్రాసియుండలేదు. కవిమయమును నేను పఠిమాడి చెప్పగలను. “సర్వ చైతన్య” అనునది గాయత్రీ ఛందోబద్ధమున్నూ, గాయత్రీ మంత్రార్థప్రతిపాదకమున్నూ, అనిమాత్రమే చెప్పి యున్నారు.

ఉపోద్ధాతములలో గాయత్రీమంత్ర పరత్వమును వారు చెప్పలేదని నిరూపించియున్నాను. ఇక వ్యాఖ్యను చూడుడు :

“సర్వచైతన్య రూపాంతా మాద్యాం విద్యాంన ధీమహి, బుధ్ధియా నః ప్రవోదమాత్” వ్యా. యావీతా ద్భవీ నేయంధ్యాతా భగవతీ మానువిశిష్ట ప్రవ్యాహా దిదేనోఽస్మాకం బుధ్ధిం ధ్యానం కర్తుంప్రవోదయాత్ (చేరయేత్ ..... గాయత్ర్యాః అంతర్వాణి ప్రవ్యా ప్రతిపాదకత్వస్య సర్వచేదనమృతత్వేన గాయత్రీపర గాయత్రీ ఛందోబుధ్ధిర మంగలాదిరేవ ఏతద్భాగవత ప్రతిపాద్యకమిత్తు మానువిశిష్టాంతర్యామి ప్రవ్యా రూప మితిబోధితం” అనియున్నది. ఈవ్యాఖ్యయున్నూ

“వ్యవైతవ్య” అనునది గాయత్రీప్రతిపాదకమున్ను, గాయత్రీఛందోభూతియియు అనియే చెప్పినదిగాని గాయత్రీమంత్రమని చెప్పియుండలేదు. ఒక వైదికమంత్రమునకు తిక్క ప్రతిపాదకములగు పురాణశ్లోకములు అనేకములుండిన వాటికి వరస్వర విరోధము లేదు. “ఐచ్చి దావంద” అనునది పౌరాణిక గాయత్రీమంత్రమని నిరూపించినను పెద్దరికిని విరోధములేదు. వైదికమంత్ర భాషగలిగి తిక్కప్రతిపాదకములకు వార్ష వచనములనే పౌరాణిక మంత్రములుగా గ్రహించి పౌరాణికకర్మల యందు వినియోగించును. “తానేన వైదికాన్యంత్రాన్ భారతానినేకేతాన్, విహాన మంత్రనియమం లోక బుద్ధ్యాప్రయంజనే” అను ప్రమాణము వైయర్థమునే చెప్పుచున్నది. అట్లుకానివా పౌరాణికమంత్ర స్వరూపమును శాస్త్రీగారు నిర్ణయింతురుగాక. వా“పౌరాణిక ప్రయోగపద్ధతి” యుపనయన ప్రకరణమందు “వ్యవైతవ్య” అను దానిని పౌరాణికగాయత్రీగా పండితాను మఱిని ఒకటి సంతరించియున్నాను. ఇది యిరువది నాలుగక్షరములున్ను ప్రతిపాదములున్ను కలిగి గాయత్రీఛందో బంధనయు గాయత్రీమంత్రార్థ ప్రతిపాదకమయి ఆశ్మంతము వైదికగాయత్రీ ప్రతిభాషగలిగి యున్నది. దీనింటే నుత్తమమయినదాని శాస్త్రీగారు చూపింతురేని దానినే ఇంగ్లహించి దీనిని ముహూటికిని వినుచును. లేక శాస్త్రీగారికి పౌరాణికోపనయనమే

ఆశాస్త్రీయమని లోదినచో దీక్షింక తిరుగుదు వ్రాతలకు కట్టిపెట్టి భారాశమయిన వ్రాతలకు గదంగుదుగాక. లేనిచో తాత్పర్యము నవలంబింతురు గాక.

“లోకమం దొకగు తాముపొందిన వ్రాతని సంతరితో నుంచు గ్రంథకర్తలకు గూడ వాభ్రాంతి గలుగునట్లు చేయుచున్నారు ఇట్లుచారి విజృంభణమునకు విచక్షణుల యుడిక్షయే మాలమరచున్నది.” అనిరి.

గ్రంథకర్తలు ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలు ఉపోద్ఘాతకర్తలు తన్మతావలంబయిన పండితులు పెద్దరున్ను భ్రాంతిపరాపాతులు కాలేదు. ఈ రచనశాస్త్రీగారే వ్యవధిపయములయందు భ్రాంతిపరాపాతులగుచు స్వదోషమును పదలయందు వాహించుచున్నారు. విద్యావకే. వి. మత్పారావుగారు ‘జ్ఞాన గూర్చి వీరితో చర్చించి పారస్వతానుబంధములో మహాపండితులచే సాక్ష్యము నిప్పించి ఛందోవ్యాకరణములయందు వీరికిగల భ్రాంతిని వెల్లడించియున్నారు.

ఈధందవ్యాప్త్య వివాదమందుమాడా శ్రీరామ శాస్త్రీగారు వాకట్టి యవకాళమును గలిగించిన మిగుల సంతరించెదను. వీరు మాకనెన్నదుక్కుములను సహింప లేక తదమగ్రాహకులగు ప్రాచీన ప్రామాణిక వ్యాఖ్యాతలనుకూడా మితివిారి నిరసించుచున్నారు. అయ్యది దుష్టసామగ్ధిచే నే నింత విశ్రులముగా విమర్శించితిని.

వి శ్రాం తి

పెద్ద రాజుల క్షీణతి గారు

గీత మాచిక

మధుర వైతవ్యమయ మధుసూనవాన

రమున సూర్యాస్తమయమగునమయమందు

ఊరి కవ్వల బాల్కనీచున్న పోలము

లందు వ్యవృంధ విశ్రాంతి నందగోరి

పోయి హృదయంగమములుగ బూసి సౌర

భముల పెదచల్లు నింబవృక్షముల నీడ

లందు విలువోలే నంగియున్నట్టి యొక్క-

నేరు పీతముగా పైన గూరుచుంటి.

జవము నింకింపజేయు సంసార సమర
ఓజితమై డప్పి మాగాడు స్వాత మంత
ప్రాణములు వచ్చి తలయెత్తి యాడ దొడగె
ఁటుకు నాగస్వరము విను పాముతోలే.

ఆకుగొమ్మల సందులయందు దూరి
పై బడెడు సాంధ్యరాగసంఘటల బాదలి
ప్రాణములు లేచి వచ్చెడు నట్ల పోకు
దక్షిణానిలవిచిత్రతలు చేలి

భావన సంతోషకరణప్రభులమాన
మహిత వికగాన మకరంద మహిమ గ్రోలి
నిర్మలానందరస మెద నిడుకొనగ
తన్మయుడ నైతి నొకముహూర్తంబు గడిచె.

* * * *

కెరలి పైబడి యాడెడు కిరణముల న
దెట్టిదో యొక్కతేజంబు దృష్ట మయ్యె
మేను మరపించు కమ్మతెమ్మెరిలలో న
దెట్టిదో యొక్క మృదులత స్పృష్టమయ్యె.

తీర్తి వరించు కోకిలాలాఁమున న
దెట్టిదో యొక్కనాద మింపెనయ నెనగ
అవల నన్నియు నొకచోట నైక్యమందె
నదియు నొకకొంతవడి కద్యశ్యంబు జేందె

అఖిల మానందమయమైనయట్లు దోచె
హృదయ మెటకో రెక్కలువచ్చియెగిరిపోయె
ఏదియును గానరానియయ్యెదను నాకు
సర్వమును గల్గియున్నట్టిసరణి దోచె.

* * * *

కోయిలలపాటలం గూడిపోయెనేమొ?
మలయవాయువీచికలందు కలసె నేమొ?
తరళకరగాని లీనమై దాగె నేమొ?
శ్రమము మెల్లమెల్లగా దగజారిపోయె.

* * * *

మైమరపు దెచ్చునావేళ మావహితై
వంతవర కెం దడంగనో యరయ నైతి
పెనుక కేలేంది బట్ట కచ్చెడు విభాన
వట్టకొనియె కవి నను సహారభావ మపుడు.

ప్రకృతి సౌందర్యవర్ణన వాంఛ యొదవె
భావములపైన భావముల్ ప్రక జొచ్చె
వఖిల ప్రాసమ్ముకు వచోవధుల జేసి
పాడదొడగితి కూర్చినపాట లెల్ల.

ఎదములే లేని కోకిల పాటలకును
శబ్దమేలేని నాయసంఘారములకు
శ్రుతియువగె ప్రకృతి వా కర్మగతియదేమొ
కలుపుకొన నొల్ల దయ్యె నా గానరసము

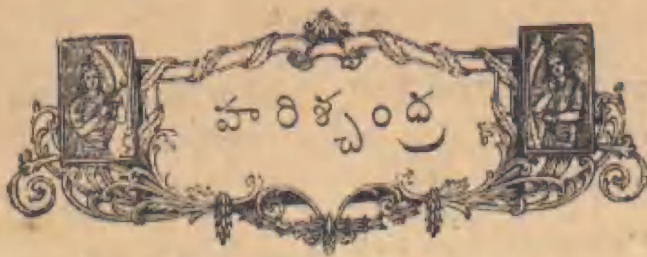
తేనెలో లీని కలసినరీతు గాఁగ
పాలు తెలుపును కలసినఁగిది దోచ
పూవు తావియు నేకమై పోవునట్లు
వానిగతు లెల్ల ప్రకృతిలో లీనమయ్యె.

* * * *

ప్రకృతి కనుగుణమగుపాట పాడ నొంది
మాటిమాటికి చాగముల్ మార్చిమార్చి
పాడదొడగితి నదియు నిష్ఫలమ యయ్యె
హృదయమున కింక విశ్రాంతి యెట్లు కలుగు?

హృదయమున పాలుపొంగినరీతి పొంగు
భావసముదాయ మెగబోయు పాట ప్రకృతి
తైకోనెనయేని స్వర్గసౌఖ్యంబే కవికి
గైకొనద యేని లేదంతకంటె బాధ.

ఒగము మరపించు పారవశ్యమును గప్పి
మచ్చుమందుల బల్లెడి మాయలాడి
ప్రకృతిలీలలు తిను నంటరానియట్టి
మధురవిశ్రాంతి భావ మే మహిని కలదో?

కాశీ సోమయాజుల నుండరరామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

(తెలివైన పంపుటయు చెందవలసినదిగ లెదువారయి)

నాలుగవ రంగము

శృకావతు, ప్రజోమ, కష్టా పితవాహుడు,
పశుకోశ్య నిరీశ్వరుడు.

వీర:—ఒరే, ఒరిచందా!—మొద్దా, ఎలక
కేం, విలస్తాడంటే? తోంగున్నావా
ఏటి? నగు, నగు. ఇక్కడ తోంగోదాని
కట్టా నిన్నెట్టు కొన్నాను? నగమంతేనీ?

హరి:—తెలివే యున్నానే?

వీర:—తెలివేకే ఎలకనేదేరా? నాకాడికి
వచ్చిన కాడనుంచి కూడులిన్నాడు,
నీతైనాతాగనేడు, సచ్చావను కొన్నా
నూ. సచ్చేప్రసూమా! నీయెత్తు కాసు
లెట్టి కొనుకొన్నాను.

హరి:—రాత్రి ఇక్కడ ఒకపని జరిగినది. మన
స్వంతా చెడిపోయినది—

వీర:—అడదిగాని ఒచ్చిందేటి ఇక్కడికి?
ఏని అంతా ఉన్నావులే.

హరి:—వచ్చింది—

వీర:—ఆ, అడది రావడమే! అవును,
ఎర్రగా బుర్రగా ఉన్నావు కాదూ!
ఓతైనాబస్తారు. మాటాడిందా?

హరి:—మాటాడింది—

వీర:—అ, హా! ఆటాగుశెప్పు! నువ్వె
స్వధూ అబద్ధం శెప్పవుకాదూ, ఒల్ల
కాట్లోకావైనా ఉంతావుకానీ! కాని,
ఇక్కడికి ఓహూ రానేడంతే, మరి
సూసుకో, ఈశటమే నిన్నొగ్గేస్తామా,
మల్లీ గుర్రాలేటి, బల్లెటి, నవకల్లెటి, శా
కల్లెటి, రాజ్జంపల్తావు! ఏటంతావు?

హరి:—అబద్ధము చెప్తానా?

వీర:—ఓడికైనా నట్టంబిస్తేగదా, అబద్ధం?
నువ్వలాంటే, ఓడు శెడిపోయినాడు?
పోనీ, నాకేం? నీకోసమే శెప్పాను. ఆ
అడదాన్నెట్టుకొని కూకుమన్నావేటి?
నువ్వేటో మంచోడ వనుకొన్నాను.
నువ్వు మాటాంటోడివే అడోళ్లంతే!

హరి:—అడదొకడై తనపిల్లవాని శవాన్ని
తీసుకొని వచ్చింది—

వీర:—తీసుకొన్నే?

హరి:—సుంకం అడిగినాను.

వీర:—ఇచ్చిందా?

హరి:—లేదు—

వీర:—నేనుతే ఎల్లకున్నావేటి, అడదనా?
నిన్నెట్టుకొన్న కాడనుంచి, ఒకచవమైనా

రానేడు, నీకాపిలాంటిదోగాని! ఆ! ఓహూ సవ్వనేచేటోగాని, ఓకాపైనా నేడు చుంకం! దానప్పాడి చిక్కోసింది, ఏం కట్టమంతాపురా చల్కూర్చి? మును పేటి, చవాలోచ్చయీ, రేమ్రినేడు పగలునేడు చుంకం అందుకొందికి యార్లైక పోయేదిరా! అందులో చగంమంది ఆడోళ్ల గుమ్మాలకాడ శచ్చినోళ్లే! ఉప్పుడు చవ్వాలు నేనేనేనో, ఉంటే ఇంటికాడ కాల్చేస్తా ఉన్నారో, ఒకచవ్వ మైనా రానేడు? చనం రాకరా కొస్తే ఒక్కగేనాపు, నువ్వెందుకురా? నువ్వెందుకు పనికొస్తావు, అంతాను. ఒక్కటే తునా దవడమిద?

హరి:—శవాన్ని దహనంచేయనీలేదే. సుంకం శెమ్మని సంపించివేసినాను. ఆమని పింకా రాలేదు, ఎదుచేతనో. రెండుపూముల రాత్రై నట్టన్నది, ఎప్పుడొస్తుందో గాని?

వీర:—చవ్వా నొట్టకపోయిందా?

హరి:—అల్లదుగో శవం!

వీర:—అదా? నానుకూశించే ఒత్తవ్వడు. ఏంకు రోడుగదా! ఓడోగాని, రావోడు నాగున్నాడు! చవమైతే అయిదిగాని, ముద్దెట్టుకోవాలునుకొన్నాను. ఏంకబోడ్ల కాల్చేయడమే గదా, సస్తేనీ! ఆ, ఏటో బగమంతుమా, ఆడిమాయూ! శాని, ఇటుసూడూ, ఓమాట శెప్తానూ.

హరి:—ఏమిటిది?

వీర:—ఏటీనేదూ. ఎవత్తో, రాజుకొడుగిని,

నగలకోవం సంపాదించటం— శేతులెలా గొచ్చాయోగాని—

హరి:—ఎవరూ? ఎప్పుడూ?

వీర:—ఒక్కతే నీకే? ఒక్కడైతే నీకే? కాని, సక్కంది, మానక్కంది కాదూ! కూడూ, గుడ్డూ, వేసుతేనే, అలాగున్నాది; ఉంటే, ఇంకా ఎలాగుతాదో? అలాంటి వెలా సంపిందో గాని.

హరి:—(తనలో) ఎవరదీ? ఇంకా నాకేమి రానైయన్నదో?—చంపుతే?

వీర:—దాన్ని నువ్వ సంతాలూ, మరేటి? రాజుగాని ఒల్లకుంతాడేటి? ఇదుగో చర్కాదుకు, సదువుకో, (చేతికిచ్చును) రేపూ, తెల్లారకుండా, —అల్లదుగో కూశినా, శాలికామ్మారు గుడి?—అక్కడి కొస్తాడి, దాన్ని నువ్వ సంపేయాల. ఒక్కేటునే శేడగలవా, యాటపోతునేశినట్టా? నానేగలనుచుమా, పుంకెడు మెడకాయలు ఒక్కేటుకి. ఇటు సూతో! ఏలమ్మొచ్చి యెచుపోతునేశినా, నానే యెల్లాలి గదా! సరైనయేస్తే, శిల్లనిరత్తం అమ్మో చుపాదాలకాడ పడ్డమే! ఆ! మరేటను కొన్నావ్, ఈరబాహుకంటే?

హరి:—ఎవరినీ? అడమనిపినా?

వీర:—నీకే ఇవబడనేచేటి? అడమనిపినే, అడదాన్నే—ఆ, ఆ, బోడపడ్డది. అడదాన్ని సంపుతావా? దాన్నెట్టుకొని కూకుమంతాపుగాని. రేపుపొద్దు రాకుండా నే ఒస్తాది గుడికాడికీ. అదేంటో సూసుకో,

నానల్లానా. బాగ దై, బగ్గే శేవునుమా,
డబ్బుచ్చుకొని! నాను మంచోడ్చినాను.
(తెర)

అయిదవరంగము

కాళికామాయవద్ద (పక్షిమ; తిరిగివచ్చుట)

హరి:—సూర్యోదయము కావచ్చినది, ఇంకా
రాలేదేమీ? అమనిపెనరో? చాలా
చక్కనిదన్నాడే, వీరబాహులు? కూటికి
గుడ్డికి లేనిదట! ఎవరై ఉండవచ్చురో?
(అలోచించి, తలదాపి “ఉహహా” అని
నవ్వును) కానీ, అన్నిటికి వడివట్టినాను.

చంద్రమతి అప్పుడవగావెల్లి ఇంకా
రాలేదు! సుంకం దొరక్కనా? యజమాన్ని
అడిగితే, మరివెళ్లవద్దన్నాడా? లేక, ముఖం
చేత, బడలికచేత, ఎక్కడైనా ముఖం తిరిగి
పడిపోయినదా? అదుగో శవం కనిపిస్తున్నదే?
వచ్చిఉంటే, కనిపించదా? నాకేమి పాలు
పోకున్నది!

అడదానిని చంపవలెనట! రాజ్యంపోతే,
పోనీయన్నాను. చండాలునివద్ద సేవంటే,
నరేలన్నాను. వల్లకాట్లో కావాలా అంటే,
సిద్ధపడ్డాను. అటువంటి భార్యను, అటువంటి
కుమారుని అమ్మగోన్నాను. కాని, నాకు
ఏదీ ఇంతకష్టమనిపించలేదు. స్త్రీహత్యా!
నేను తగారినా! అబ్బా! అబ్బా! ఏమీ!
నాచేతులారా, యుద్ధమధ్యమందు శత్రువుల
తలలతో చంపాడేన చేతులారా; ఎవరి యా
లింగవసుని పరవశమందినారో, అట్టి బిడ్డ శవ
మును, అట్టిమోహనాకారుని శవమును, అట్టి

పత్వినంధునిశవమును, దహనము చేయకుండా
అడ్డిప చేతులారా; నాయాలుబిడ్డలను తెగ
నమ్మిన చేతులారా; ఇప్పుడొక స్త్రీని చంపు
టకు వెనుకడియచున్నారే! వాటికంటే
శ్వరకృత్యమా ఇది? (అలోచించి నిట్టూర్పు
విడిచి) కాని తప్పనా? స్వామి యాజ్ఞామీర
వచ్చునా? ఎట్టి చక్కనిదైలేనేమి? ఎట్టి సాధ్య
అయితేనేమి? ఇంతేలే, కాభార్య అయితేనేమి?
చంపకలేరునా, రాజాజ్ఞ అయినప్పటికి? దోషే
లేనేమి? కాకుంటేనేమి? ఆవిచారణ నావని
కాదు. రాజాజ్ఞ మన్నించుటే నావని. తుదకు
శూరివదలినచ్చినదా?— అబద్ధమాడడము,
అబద్ధము చేయడము—విధిని అతిక్రమించ
డము, అబద్ధముచేయడముకాదా? (తెరలో.
ఇటు, ఇటు; అదీ, కాళికామ్మారుగుడి) ఆ
మనిషివచ్చినట్టన్నది! కాని, ఎప్పుడూలేనిది,
ఇప్పుడు నాశరీరము కంపమొత్తుచున్నదేమీ?
నావిధిని నెరవేర్చే బలము ప్రసాదించు,
శంకరా!

(ఇద్దరుబల్లతోకులకర్ణులవచ్చి (పక్షిమము).
బల్లతోరు:—ఇదుగోనోయ్, నీతో ఈర
బాహుడునంపుమని శెప్పింది ఈమనిపేను.
మామంచికల్లోట్టుకొన్నావులే. మరికానీ.
హరి:—హా!
బం:—పడిపోతాడు కాబోలు? శారపడి
పోయినాడు! ఈడేటి పంపుతాడు?
హరి:—నీవు నిజముగా చంద్రమతివేనా?
లేక ఒకరిని చూచి ఒకరనుకొంటున్నావా!
చంద్ర:—నేను చంద్రమతికే. తమ ధర్మ
పత్ని, చంద్రమతికే.

బం:—ఏటపుతాడీ? ధర్మశ్రేణి?

హరి:—రాజగారి కుమారుని నగలకొరకు
చంపినదని విన్నేనా అన్నాడు?

చంద్ర:—సన్నే.

హరి:—అదెలాగు సంభవించినది?

చంద్ర:—సుంకొరకు స్త్రయత్నించడానికి
వెరుచూంటు, ఎవరోకొందరు మను
ష్యులువచ్చి, ఒకశిశువుమును నాకాళ్ళ
వద్దవడచేసి, కొన్నినగలు నావదిలోచేసి,
పారిపోయినారు. నేను నిర్భాతపోయి
నిల్చుండగా, కొందరు రాజభటులు వచ్చి,
నన్ను ఆశనముతోనూ, నగలతోనూ, తీసు
కొనిపోయి రాజుఎదుట ఉంచినారు. ఆ
భటుల మాటమీద, విచారణ లేకుండా,
నాకు మరణశిక్ష విధించినారు, ఇక్కడికి
తీసుకొనివచ్చినారు. నేను నిర్దోషివని చెప్ప
నవసరమా?

హరి:—నిన్ను దోషి అన్నదోషమునకు
కొత్తసరకములు కల్పించవలెనేమా?

చంద్ర:—మీరేనా నన్ను నశించవలసివది?

హరి:—అవును.

చంద్ర:—ధన్యాస్మి! ధన్యాస్మి! పుత్రశో-

హరి:—అయినవ అంకములో శివరంగము
వచ్చినది! దీనితో హరిశ్చంద్రనాటకము
సరి! సరి! సరి! దినములెల్ల వారినది,
ఇక్కడ నాట్రతుకు తెల్లవారినది! లోహి
తాస్యుని పాము చంపినది. చంద్రమతిని

నేను చంపవలెను! ఇక నేనేమిచేసెమి?
ఏకాకిని!

బం:—ఒక్కై నా సంపాద, తప్పకుండేటి?
అంతవనిశేస్తే, ఒల్లకుంతారేటి?

హరి:—చంద్రమతి!

చంద్ర:—నాథా!

హరి:—“నాథా” ఏమిటి? నేను తలొరిగి.

చంద్ర:—మంచిదే, తలారిభావమే వహించి,
కావలసినదానిని కానియ్యండి. పుత్రశోక
మితభరించలేను. నన్ను వెంటనే కడతేర్చి,
బాబయ్యవద్దకు పంపివేయండి. అదుగో
నాచిట్టివానిశరీరము, ఒక్కమారు ముద్దు
పెట్టకొని రావడానికి శలవియ్యండి.
(అక్కడికివెళ్లి) బాబా, అమ్మవచ్చేవర
కూఉన్నావా? నన్ను నీవెవరికి అప్పగించ
నక్కరలేదు. కలిసే—

బం:—బేగిరా! బేగిరా! (చంద్రమతి తిరిగి
వచ్చును)

హరి:—మీయిద్దరినీ నేను ఎప్పుడు కలు
స్తానో? ఎంతకాలము—

బం:—మాటలెందుకు? కానీవోయ్! బేగి
రానీ! అతలకాయెట్టకొని నాను ఎంటనే
ఎల్లాల రాజకాడకీ. కానీ, సూప్తావేది,
ఎర్రోడులాగు?

హరి:—అలాగే. చంద్రమతి, అమనిమినికి
మనమెందుకు అడ్డురావలెను? నీవు ఆ
దుక్కమీద తలదించి భగవద్ధ్యానము
చేసుకో.

చంద్ర:—భగవత్సమానుని కట్టకొన్న నాకా
భగవద్ధానము? మోకాళ్ల బడి తమ
వైపు చూస్తూంటాను, సరికివేయండి.
ధైర్యము విడవక, వీరాధివీరులను ఎండ
రినో వీరస్వర్గమునకు పంపిన ఆచేతితో
నన్ను వెంటనే లోహితాస్యుని స్వర్గము
నకు పంపండి. ఒక్కమనవి: వీలైతే,
మాయుద్ధరిసికలిపే దహనము చేయండి.

హరి:—మీ యిద్దరికీ ప్రత్యేక స్వర్గము
నిర్మించ—

బం:—ఓహో! ఇదేటి అల్లరి నీతోనూ?
మీమాటలు ఇనడానికిగాని వచ్చానను
కొన్నావేటి? బేసి కానీమంటే, నీక్కా-
దేటి కెప్పడం?

హరి:—చంద్రమతి, మరెందు కాలస్యం?
మనస్సులో కోరిక లేమిషంతుకోకుండా—

చంద్ర:—ఎన్ని జన్మములెత్తినా, తమవంటి
భర్త, చిరం—అయ్యో, చచ్చిపోయినా
“చిరంజీవ” నే వస్తున్నదే! లోహితా
స్యునివంటి కుమారుడు కావలెనన్న కోరిక
మార్తం ఉండకమానదు. ‘యూం తెమతి
స్సాగతి’ కదా?

హరి:— విశ్వేశ్వరా, మూతాన్నపూర్ణా,
నన్ను వీరితో ఎవ్వమకలుపుతారో?

బం:—కానీ, బేసి కానీ, ఆకత్తుచ్చుకొని, మెడ
కాయ యేసుకొంటే, అల్లతో కలిసి
పోతావు. ఒకట్లు కలిపేదేటి?

హరి:—చంద్రమతి, ఆనాడు ఏమెడను మం
గళసూత్రముకట్టి నాచేయి తరించినవో,

ఆమెడను, ఆచేతితో, ఇప్పుడు లెగనరక
వలసివచ్చినది! సత్యమా, ఇదుగో, ఈ
యూగపశువును నీకు సమర్పించి, నాయూగ
మును పూర్తిచేసుకొంటున్నాను! మొండి
కెత్తిన ఏకాకిని! (నరకబోవును)

(విశ్వామిత్రుడు తొందరగా ప్రవేశించును)

విశ్వా:— (హరిశ్చంద్రుని చెయ్యిపట్టకొని)
హరిశ్చంద్రా, హరిశ్చంద్రా, చంపకు,
చంపకు! ఏమి కళత్రమును చంపడమా?
నీకు మలిపోయినదా యేమి?

హరి:—ఋషివర్యా, నా స్వామికార్యము
చేస్తున్నప్పుడు, తమ రద్దురావచ్చునా?
రాజాజ్ఞ ఆయినప్పుడు, ఎవరినైనా చంప
వలసినదే. తమకు తెలియనిదాయేమి?

విశ్వా:—(తనలో) ఏమిసాధనం? ఏలాగు
మాన్పించడం? ఆమెను చంపడముకాదు,
నా పేరును చంపడం, నారకస్సును చంప
డం! నాపోతరము ఎంతవరకు తెచ్చినవో!
అయ్యో! అయ్యో కష్టాలికి మొండికెత్తి
పోయినాడే లోంగిపోతాడనుకొంటే!
ఏమిచేతును?

హరి:—ఋషివర్యా, నాచెయ్యి ఆపి, ఏమో
అలోచిస్తున్నట్లున్నది. నాచితి అడ్డువచ్చి
నయెడల, నేను క్షత్రియుడన్నమాట—

విశ్వా:—ఓహో, నేనూ క్షత్రియుడనేకోయి!

హరి:—సరే, కనపర్చు. ఋషివని గౌరవించి
నాను. (చెయ్యి విడలకించివేయును)

విశ్వా:—ఏవో మలిపోయి అన్నాను, పోనిస్తా.

హరి:—నేను చేయవలసినది చేస్తాంటి,
నీకేమి మతిపోవడం?

విశ్వా:—నామాట విను-చంపకు, చంపకు-
విసపుకాదూ? నేను—

హరి:—నేను నావిధిని నెరవేర్చిన తరువాత
మిటాను- ఇష్టము—

విశ్వా:—నేను నీకుండ్రికి కొత్తస్వర్ణము నిర్మిం
చినాను.

హరి:—దానికి కృతజ్ఞుడనే. కాని దానికి, ఈ
సంగతి సంబంధ మేమిటి?

విశ్వా:—నామాట విసపు కాదూ? నీకుంత
లాభము చేస్తానో చూడు.

హరి:—నాకు యజమాని విధించినదనికి
అట్లు రాకపోవడమే, మహావీర్యము
చేయడము. చంద్రమతి, నీలవసానమున
వీరి దర్శనమయినది. నీ యదృష్టమేమని
చెప్పిది? సిద్ధముగా ఉన్నావా?

విశ్వా:—మరి సీయిష్టం. నేనేమిచేయగలను?
(తనలో) చంపడంమానివేస్తే, అబద్ధంకొద
లెక్కవచ్చియుండును—అబద్ధం చేయడం
అని తానే అన్నాడు—నేనుగెల్చి యుం
డును. కాని, ఎలాగు నరకగలహో చూ
స్తాను!

హరి:—సీయిష్టమని చెప్పి అడ్డుగా నిల్చుంటే
ఎలాగు? (విశ్వామిత్రుడు వెనుకకుపోవును)
(హరిశ్చంద్రుడు కత్తిపత్తి) జాయ్, విశ్వే
శ్వరా! జాయ్, మాతాన్నపూర్ణా! జాయ్
సత్యమా!— ఏమిటి? చేయిదిగదామి?

ఇది విశ్వామిత్రుని పనికాదుగదా! కొత్త
స్వర్ణము నిర్మించినవానికి, ఇది అసా
ధ్యమా?

చంద్ర:—నాథా, ఇదేమిటి? తలారిభావము
మరచిపోయినారా యేమి? ఇంతవరకువ
చ్చి, అద్భుతమగుతున్నారా, నన్ను చూచి?

హరి:—అద్భుతముచెడి కాదు. ఏమోగాని
ఎత్తినచెయ్యి దిగికుండా ఉన్నది! కానీ,
చూస్తాను ఇదేమిటో!

విశ్వా:—(తనలో) మరిచాచేది ఏమిటి?
నాకత్తికి నీవెక్కడ నిలువడగలవు?

హరి:—నేనే సత్యమిత్తుడనైనయెడల—

చంద్ర:—నేనేతివ్రిత్ర నైనయెడల—

విశ్వా:—అన్నా, ఇదేమిటి?

హరి:—వెంటనే, తప్పక, నాచెయ్యి స్వాగీ
నము కావలెను. (వెనుకనుంచి శివుడు
చేయిపట్టుకొనును) ఎవరదీ నాచెయ్యి పట్టు
కొన్నాడీ? విశ్వామిత్రా, ఇంకా నాచెయ్యి
విడవనేమి?—నద్దుసుమా నాతో అల్లరి!
శివుడు అడ్డుపడినా, స్వామిద్రోహము
చేతునా? విడుపు! విడుపు!(ఊరిగిచూచి) ఎవ
రదీనాచెయ్యి పట్టుకొన్నాడీ?—హా! ఎవరూ
ఏమి? ఆత్మితులము, ఆసాలనేత్రము,
ఆ నాగాభరణము, ఆహా! మహాదేవా!
విశ్వనాథా! ఏమినాఅడ్డవట్టము! ఆహా!
తమరుకూడా దయచేసినారా, గురువర్యా!
విశ్వేశ్వరా, ఇదానో, నాస్వామికార్యము
చేపెమ్మన్నాను. జాయ్!

శివుడు:—హరిశ్చంద్రా, నీవు సీతార్యను చంప వద్దు.

హరి:—మహర్షులకు కష్టలభ్యమయిన తమ దర్శనము, నాకు అప్రయత్నముగా లభించినది. కాని—

వసిష్ఠుడు:— అప్రయత్నమేమి, పత్నా? “సత్యం తపస్, శాంతం తపస్” అని విరుగవా? ఆ తపస్సులు నీవలె చేసిన మనిషి వడు? ఆ తపస్సులమే విశ్వేశ్వరుని దర్శనము

శివుడు:—దానికి సంశయమేమి?

హరి:—మహాదేవా, తమరు విశ్వనాథులే, కాని నాకిష్టమే వీరభాహుడు యజమానై యున్నాడు. చంద్రమతిని నేను వధించవలెనని వానియాజ్ఞ. దానిని నెరవేర్చి—

శివుడు:—నీవది చేయ సక్కురలేదు.

హరి:—ప్రభూ, అబ్బిజ్ఞుడను. ఆమాటనాయ జమానికదా అవలెను?

శివుడు:—వత్సా, సత్యమూర్తీ, నిన్ను చూచినకొలదీ, వింత ఆనందము కలుగుచున్నదే! వీరభాహూ, ఏమంటావు? (వీరభాహుడు ప్రవేశించును)

వీర:—ఒరిచందా, సంపనక్కురనేదు.

హరి:—ఎవరిని?

వీర:—శిందమతిని.

హరి:—ఎవరు?

వీర:—నువ్వు, నీబారిగా, శిందమతిని, ఈ ఆడదానిని, సంపనక్కురనేదు. అన్నీ

యేసి శిష్టినాను. బోడపడ్డదా?

హరి:—అయితే, నీవే చంపుతావా ఆమెను?

వీర:—సంపను.

హరి:—నీవు రాజాజ్ఞను మన్నించ సక్కురలేదా?

వీర:—ఓర్నా సంపనక్కురనేదూ. ఇదుగో నూడు కాంతం.

హరి:—(చదివి) చంద్రమతి నిర్దోషిగనుక ఆమెను చంపవద్దని వ్రాసినారు. మహాదేవా, ఏమిశలవు?

శివుడు:—చంద్రమతీ, విన్నావుగదా? నీవు లేచి సీతార్థవద్ద నిలువబడు. మీవంటి దంపతులను ఎవరు చూచినారు? (ఆమె అట్లుచేయను) అమ్మా, నీకేమి కావలెను?

చంద్ర:—నేను లోహితాస్యునిచేరి ఆపందిస్తానని ఎంతో ఆశపడినాను.

శివుడు:—ఇప్పుడే చేరగలవు. వానిశరీరమును నాకు అప్పగించి మెల్లినావు. వానిని పుత్రంకమయిన ఆత్మతో వానిని నీ కప్పుస్తున్నాను. లోహితాస్య! అని విలువు.

చంద్ర:—లోహితాస్య!

(లోహితాస్యుడు) పరుగెత్తివచ్చి: చిత్తం, అమ్మాదీ! మనము ఇక్కడున్నామేమి? మనము నేవచేస్తున్న ఇల్లెదీ? నాకు అడివిలో పాముకరిచినదే. ఇక్కడికి ఎలాగు వచ్చినాము? నా జట్టుదాల్లెదీ?

చంద్ర:—(పిల్లవానిని ఎత్తుకొని శివుని యెదుట మోకాల్చి) మహాదేవా!

భక్తులు తమకు సమర్పించిన దానికంటే, తమరు ఎప్పుడూ ఎక్కువేయిస్తారు. హృదయము అర్పిస్తే, కైవల్యమిస్తారు. సర్వదమ్మడై చనిపోయిన నాపిల్లవాని శరీరమును తమకు అప్పగిస్తే, సజీవనిగాజేసి దయజేసినారు.

లోహి:—అమ్మాజీ, నేనుచనిపోయి, మల్లబ్రతికినానా? కాని, ఆయనెవరు? బాబాజీవలె ఉన్నారు, వారేనా?

చంద్ర:—అవును, నాయనా, వారేనూ. మనము—

లోహి:—నమస్కారము, బాబాజీ! తమరిక్కడ ఉన్నారేమి? మమ్మల్ని చూడడానికి దయచేసినారా? అమ్మాజీకి మరిదాస్యములేకుండా చేయరా? పాపం, ఎంతో కష్టపడుతున్నాను! కాని, తమరేమండీ, అంత శుష్కించి పోయినారు?

హరి:—(ఎత్తుకొని) నీకంటే ఎక్కువ శుష్కించి పోయినానా, బాబా? కాని, వారెవరో ఎరుగుదువా?

లోహి:—నేనెప్పుడూ చూడలేదు.

హరి:—వారు—

లోహి:—ఉంపండి, ఉండండి, నేను చెప్పకొంటాను. ఇందాకా నేను వారిముఖము బాగాచూడలేదు. మెడలోపాములు పరమేశ్వరునికే కాదూ ఉంటాయి, బాబాజీ?—అదుగో ఫాలనేత్రము, శిరస్సున చంద్రకళకూడాను! నమస్కారము, మహా

దేవా!—అరుగో మనగురువుగారు కూడా దయచేసినారే! నమస్కారము గురువర్యా!

(శివుడు వజ్రమును ఒకరి తరువాత ఒకరు లోహితాస్యని ఎత్తుకొని ముద్దులాడుచును.)

విశ్వా:—హరిశ్చంద్రా, నేనోడిపోయినాను. నాతపోధనములో సగము ధారపోస్తాను, చెయ్యివట్టు.

హరి:—ఓడిపోవడమేమిటి? ధారపోయడమేమిటి? తమతో నేనెప్పుడూ పందెం వేయలేదే?

విశ్వా:—నీచేత అబద్ధ మాడించ గలవని నేనూ, అడించలేనని వసిష్ఠు, దేవేంద్ర సభలో పందెము వేసుకొన్నాము. నేను ఓడిపోయినయెడల నాతపోధనము సగము నీకు, సగము వసిష్ఠునకు ధారపోస్తానని ఒప్పుకొన్నాను. నేను ఓడిపోయినాను. (ధారపోయుటకు కమండలము చాచును.)

హరి:—విన్నావా, చంద్రమతీ?

చంద్ర:—వసిష్ఠు భగవాన్లు వారుండ, ఇటు పంటివాటిలో మనకు అజయము రావడమేమిటి?

వసిష్ఠు:—అమ్మా, ఇందులో మీకు నేనేమి సహాయము చేయలేదు. చేయకూడదని ఒప్పుదల.

హరి:—అన్నితపములకు, అన్నిటికంటే, ఎక్కువఫలము పరమేశ్వరుని దర్శనము. అది మాకు వారికలూక్షిమువల్ల దొరికినప్పుడు, ఋషివర్యా, మీరతపోధనము మాకెందుకు?

చంద్ర:—సముద్రమునకు ఉప్పు సమర్పించడము!

లోహి:—బాబాజీ, ఆయనకష్టాల్లోకి మన తండ్రి ఫలము నునకు అక్కరలేదన్న పుణ్యం కంటే ఎక్కువగా ఆతిహాసం?

వసిష్ఠ:—లోహితాస్యా, నీకెలాగు లోహి దోయ అంత చక్కనిమాట?

లోహి:—మహాదేవుని నన్నిధిని, తమరందరి నన్నిధిని, ఆమాత్రంకోచడం ఆశ్చర్యమూ, గురువర్యా?

వసిష్ఠ:—విశ్వామిత్రా, నానగమూ ఇయ్యనక్కరలేదు. నాహరిశ్చంద్రుడు నిన్ను గెలవడముకంటే ఎక్కువగా అది?

విశ్వా:—మీచేత అబద్ధ మాడించడానికి మీకు పెట్టరాని బాధలు పెట్టినాను. నన్ను క్షమించ ప్రార్థిస్తున్నాను.

వసిష్ఠ:—వత్సా, విశ్వామిత్ర మహర్షి అతి దీనుడై మీక్షమాసం చేడుచున్నాడు. అటువంటి వానిని క్షమించడమే ఔదార్యము.

చంద్ర:—మానత్యానర్థిని పరీక్షించడానికి పెట్టినబాధలుగాని మామీద కోపము చేత కాదే? మామామగారికి ప్రత్యేక స్వర్గము కల్పించిన దయామయులు మాకు హానెందుకు చేస్తారు?

వసిష్ఠ:—చాలా ఔదార్యముగా అన్నావు, కుమారీ!

శివుడు:—హరిశ్చంద్రా! నీ కేమి కావలెను?

హరి:—తమదర్శన మైనప్పుడు, మరి మాకు కావలసిన దేమున్నది! ఏమివచ్చినా,

మేము సత్యము తెచ్చుకుంటా ఉండేటట్లు ప్రసాదించు, మహాదేవా!

శివుడు:—అబలముమీకువిశ్వామిత్ర మహర్షి ఇచ్చినాడు. అతనిపరీక్షకు నిలబడినవారు మీముగ్గురూ; మీచేత ఎవ రబద్ధమా డించగలరు? నీసత్యవ్రతమునకు నిదర్శనగా, గంగ ప్రవహించునంత కాలము, మీ రమ్ముడుబోయిన బజారు, హరిశ్చంద్రబజారని పిలువబడును, గంగాఘట్టములలో నొకటి హరిశ్చంద్రఘట్టమనిపిలువబడును. నీపేరుసత్యానర్థికి ఉపమానముగా వాడబడును. చంద్రమతీ, నీకేమికావలెను?

చంద్ర:—నేనట్టిభర్తకు తగినభార్యగా ఉండేటట్టుకటాక్షించు, విశ్వేశ్వరా. మరొక కోరిక:—కా?

శివుడు:—కాశీరాజ కుమారుని బ్రతికించు మంటాపు—అంతేనా?

చంద్ర:—చిత్తం.

శివుడు:—వాడుబ్రతికే యున్నాడు. చంపబడ్డశిశువు విశ్వామిత్ర కల్పితముగాని, నిజమైన పిల్లవాడుకాడు. లోహితాస్యా, నీకేమికావలెను?

లోహి:—నన్ను తమంతవానిగా చేయనే చేసి నారు—

విశ్వా:—అదెలాగు, చిన్ని హరిశ్చంద్రా?

లోహి:—తమకు తెలియకనా అడిగినారు?

నన్ను మృత్యుంజయులు మృత్యుంజయునిగా జేసినారు. నాకేమికావలెనో వారికి తెలుసును.

వసిష్ఠుః—అలే వత్సా! (వానిని ముద్దులాడును)

శివుడు:—మరి మీరు పోయి చిరకాలము మీరాజ్యము ఏలుకొండి.

హరి:—విశ్వేశ్వరా, నా అజ్ఞానము సహించ వేడుచున్నాను. మేము ముగ్ధురమూ బానిసలముగా అమ్ముడుపోతిమే? మాయజమానులను విడిచి ఏలాగు వెళ్ల గలము?

విశ్వా:—మీముగ్ధురినీ కొన్నవారు, కేవలమూ నాస్యప్తి. వారు నిజముగా లేరు. స్వప్నములో ఒకరికి బాకీఉండి, జాగ్రదవస్థలో ఆయుణము తీర్చబోవడమే, వారి వద్ద మీరు నేవచేయడము.

హరి:—మరి ఒక్క అజ్ఞాన ప్రశ్న, మహాదేవా:—నాకురాజ్యములేదే?

శివుడు:—విశ్వామిత్రమహర్షికి రాజ్యమెందుకు? నిన్ను కరిగించడానికి పుచ్చుకొన్నాడుగాని, నీకు తిరిగి ఇచ్చివేస్తాడు.

హరి:—మహాదేవా, ధారాదత్తమేదానిని, తిరిగి ఏలాగు గ్రహించగలను?

వసిష్ఠుః—వారు విశ్వమునకు ప్రభువులై వచ్చుడు, వారు నీకీయ్యలేని దేమున్నది, వత్సా?

హరి:—విశ్వేశ్వరులు దయచేస్తే, పుచ్చుకోవడానికి అభ్యంతరమేమి?

విశ్వా:—నేనిస్తే, గ్రహించడు. విశ్వనాథా, నాకు హరిశ్చంద్రుడు ధారపోసినదంతా, తమకు సమర్పిస్తున్నాను. అతన్ని పంపి పెట్టడానికి చేస్తున్నదిగాని, అంతా తమదే అయినప్పుడు, తమకునేను అర్పించడమేమిటి?

శివుడు:—విశ్వామిత్రా, బాగా చెప్పివావు. హరిశ్చంద్రా, ఇప్పుడు నీకేమి, అభ్యంతరమా?

హరి:—విశ్వనాథా, తమకు దయచేసినప్పుడు, అభ్యంతరమా? అతికృతజ్ఞతతో అంగీకరిస్తున్నాను.

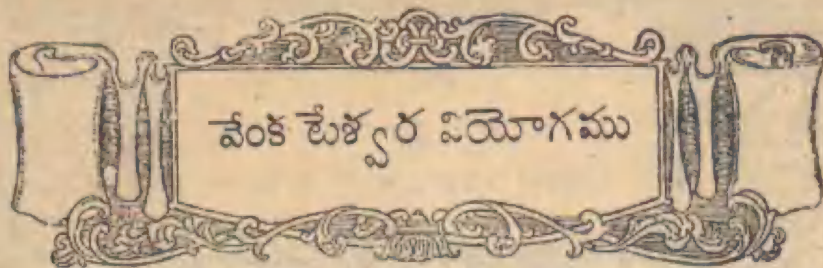
శివుడు:—పొండి. ప్రజలక్షేమముకొరకు చిరకాలము రాజ్యముచేయండి. విశ్వామిత్రమహర్షి మీకుచేసిన మహోపకారము మరిచిపోకండి.

విశ్వా:—వారివల్ల నేను తరించినాను. తమ దర్శనలాభము నాకు వారివల్ల నే కలిగినది. యుద్ధములో చంపబడినవానికి, వీరస్వర్గమువచ్చినట్టు, నేను వీరికి ఓడిపోయి, వీరస్వర్గముకంటే, అన్నిటికంటే, ఎక్కువ తమదర్శనలాభము పొందినాను. మహానీయులకు ఓడిపోయినా, లాభమే. జాయ్, హరిశ్చంద్రా! నిరుపమానసత్యవ్రతా!

(అందరు శివుని స్తోత్రముచేస్తూ ఇలాగు పాడుదురు).

మమనసి కిష్టమైకది వీరైక పాదపద్మన.

నెరపూళ్ళమ్మ

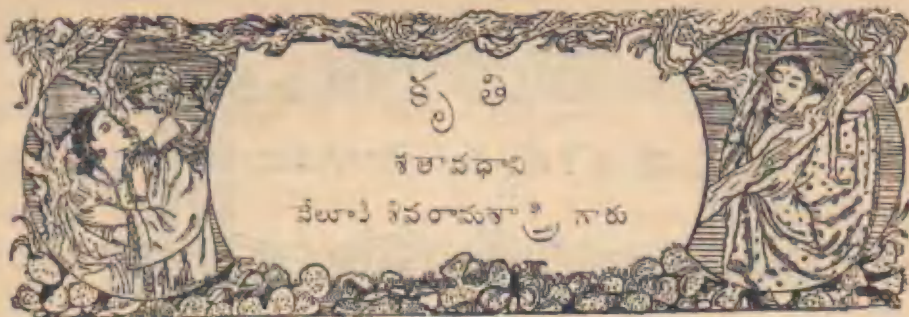

నాదెళ్ల వెంకటాచల గారు, పి. ప.

ఎన్ని దింబు లేను భవ దీయముదావహా వన్ని భానము
 దున్నను దృష్టిలేదు, లస దృజ్జ్వలమూర్తిని నిన్ను వీడి యా
 వన్నతః బోవుచున్న నను భక్తుని ద్వత్కరుణాశటాక్షవం
 వన్ననిఁ జేయఁగాగదె యపారకృపామతి వేంకటేశ్వరా!
 ఎన్ని దినాలకో తిరిగి వీక్షణలాభము, నిన్నుఁ జూచుచు
 న్నన్నులపండువోగతి దింబులు కొన్నిఁటివైనఁ బుచ్చకుం
 డ న్ననుఁ గార్యభారము లడావిడిగాఁ గొనిపోవుచుండెగా
 తెన్న పురంబు; భక్తు నెడ! స్నేహము నుంచుమ వేంకటేశ్వరా!
 గురువిరహవ్యభాజనిత కోమలబాష్పజలంబులఁ భవ
 చ్చిర మభిషేకము వ్రలిపి, స్నిగ్ధమదసీనుమంబులఁ కరం
 బరుదగుపూజనం బహరహంబును జల్యెదనోయి నీదును
 దరతరవిగ్రహం బెక్కుఁ బార్శ్వ ముదంబున వేంకటేశ్వరా!
 కాలము చాలనందును జకాపికిగా రచియించినట్టి యీ
 లాలితచంపకోత్పలవిలాసవిశేషవిరాజితంబుల
 మాలల భక్తితోడనే నమర్చుణచేసితి, స్వీకరించి నా
 వై లలితత్వదీయకృపఁ బొయఁగ నీకుమ, వేంకటేశ్వరా!

కృతి
శతావధాని
వేలుపి నవరామశాస్త్రి నాడు

[ఉ పా ధ్వా త ము]

రామచంద్రులు పూర్వమిహం న
కుడు. క్రతువు అన్నియు గ్రమముగా నొన
ర్చిన కర్మజ్యేష్ఠుడు. అతఁ డొకనాడు శ్రవణ
మొనరింప నెంచి శతవృద్ధైన బ్రహ్మశాస్త్రి
కడకేగి పండన మొనర్చి—అయ్యా! కవు
ల యధార్థవాదులు; సత్యకథ నేదేని చెప్పదు
రని తమకడ కరుదెంచితి నని మనవిచేసెను.

బ్రహ్మశాస్త్రి యాశీర్వదించి చిలునవ్వు
నవ్వి యిటులు చెప్పెను. నేను సహస్రాధికరణ
పరిమితమగు నొకగ్రంథమును విరచించితిని.
నాయుపదేవు లెవరికి సంబంధించిన యధికర
ణమును వారికి గృతియిమ్మని యాజ్ఞాపించిరి.
అందులకుఁ గాను దగువారిని పెదకిపెదకి చూ
యాయి యధికరణముల నాయాయివారికిఁ
గృతియిచ్చితిని. కాని వా రంతయు విని మా
కక్కఱ లేదని లేచిపోయిరి. ఇటులు కాఁగా
దొంబడినూటఁ దొమ్మిది యధికరణములను
మహాకోపముతో నదిలోఁ బాటవైచితిని. ఈ
మిగిలిన యొకయధికరణము కర్మిష్ఠుల కంకిత
ము చేయవలసియుండఁగా వారిని పెదకిని
చుఁ జోయి యొక్కొక్కనికే యంకితము చేయ
మొదలిడితిని. వారు మొదటిఘట్టమునుండి
యు నుపోత్తమఘట్టమువఱకును వినుటకుఁ

జెప్పులు కోసికొనిరి. చివరకు నచ్చువఱకుఁ
జరారుతో నాచమించి నీదు చల్లకొనుచు
లేచిపోయిరి. నాకును విసువు పుట్టి మిగిలిన
యధికరణములతోపా టీ యధికరణమును
గూడ నదిలోఁ బాటవైచితిని. ప్రతిపర్య
యము ప్రతి తాటాకుగూడ నెదురీత యీది
నాకడకు వచ్చినది.

రామ—ఎంత మహత్తు! ఏతే యిది ఋషి
ప్రొక్తమనుకొందును.

బ్రహ్మ—బేను. దీనిని గౌరముఁడు మనో
మహాశయున కుపదేశించెను. మనోమహా
శయుఁడు వాఙ్మహాభాగునకు.

రామ—ఈకాలమున స్త్రీసుశకము ౧౮౧౪వ
సంవత్సరమున వెంకిటేడు వేగి దేశమును
బరిపాలించుచుండెనని వ్రాయుదురు. దాని
నే ఋషి చెప్పెను? సామాన్యమానవుఁ
డేమి ప్రమాణము? సామాన్యముగా
వ్రతములలోఁగూడ నాముని యీమునికిఁ
జెప్పెను. ఈముని యీమునికిఁ జెప్పెను.
ఆఋషి యీఋషికిఁ జెప్పెను. ఈఋషి
ధర్మరాజునకుఁ జెప్పెను. ధర్మరాజు దాని
నాచరించి క్రమముగాఁ బండ్రెండేండ్లర
ణ్యవాసమాచరించి పిదప నొకయేడ
బ్రాతవాస మొనరించి తుదకు యుద్ధ మొ

నర్సి రాజ్యము బడసె నని యుండును. కథ యాట్టి లే కుండినను ఋషులే కథ. మన యాచ్యులకు ఋషులే కథకులు. వారి కథ లతిహాసములునుమండి! ఏ దేశము లో నేమంచి కథ లున్నను నవి ఋషి ప్రోక్షములే యనుకొనుడు. 'నా జన్మమి కుదులే కావ్యమే?' ఇవే కాదు. యంత్రములు? ఇంకను! ఆహా! యుద్ధమో! అధర్వణ మంతయు యుద్ధమే! దాని నుచ్చరించుచో విండ్లలోనుండి తూపులుపోవును అ నన్నియు సతిగూఢములు!

బ్రహ్మ—అయితే యీకథమాత్రము గూఢముకాదు. వామూదకములవలె నెల్లర కందజేయుమని వాఙ్మహాభాగుని యా దేశము.

రామ—నే నీక నగారా యనుకొనుడు.

౨

బ్రహ్మశాస్త్రి యిటులు చెప్పెను:

తొల్లి యొకానొక భూఖండమునఁ గొం దలు మేము మనుజుల మని తెలిసికొనిరి.

రామ—ఆహాహా! ఎంత విచిత్రులండీ! తెలిసి కొనిరిగా!

బ్రహ్మ—కేను. మఱియు వా రచటఁ గల కొండలను నదులను సరోవరములను వెలుగును జీతటిని గాలిని మింటిని నిష్ఠను నీటిని సూర్యుని జుద్దుని నక్షత్రములను నుష్ణబైల్లములవలె నుపయోగించు కొనఁజొచ్చిరి. అపుడు నృప్తి యీశ్వరుని యొడిలో బాలికవలె నుపలాంఛింపబడెను.

రామ—అయ్యా! పూర్వపక్షములలో వాశీ కాంచికాకుంటికవలె మ్రోగు నా నాలుక స్పందింపకుండఁజాలదు! క్షమింపఁ గోరెదను.

బ్రహ్మ—అది నాకును నుపయోగమే. అస లొక యధికరణమే మిగిలినది. అదియు మిగులఁ జెన్నది. లావు కాకితములపై నచ్చొత్తింప నెంచుచున్నానుగాని వెల చాల నెక్కుడుగా నున్నది. ఇపు డాబాధ లేదు. మీ పూర్వపక్షములుకూడఁ గలిపినచో గ్రంథము విపులమయి యొకపుస్తకముగాఁ గూరును.

రామ—ఆ భూఖండము నేటికిని గలదా? అటకుఁ బోయినచో నగ్నిహోత్రగృహమునం దున్నటులుండవచ్చును.

బ్రహ్మ—నావికుని బిలుతురుగాని.

రామ—సముద్రయానము నిషిద్ధముకదా!

బ్రహ్మ—ఓహో చిక్కే! కాని మనస్సు శుద్ధి చేసి కొన్నచో నీకథ విని మీశరీరమునే నావగా నటకు నడిపింపవచ్చును.

రామ—స్వామీ! మన్నింపుడు. మఱియొక శంక. అంతయుఁ దెలిసిన విజ్ఞులుకదా! తా మాపందనవనమునకుఁ బోవక యీ శ్మశానమున నున్నారేమి?

బ్రహ్మ—నే నీ రెంటికీ నడుమ నున్నాను.

రామ—ఇదేమి చమత్కారము? ఆకథ నంతయు నొక గుక్కలోఁ జెప్పడు.

బ్రహ్మ—వారు భూగుహలో నగ్నియైయున్న సస్యదేవతను గనఁగొనిరి. 'నోరుగలవాని

దే రాజ్యమను మాట వారి నాటిదే. వారికిఁ జెట్టులలో నాహారము, తేనె పట్టులలో మద్యము, ప్రత్తిపట్టులలో వస్త్రములు, కానిపించెను. ఇంతియకాక వారి నాలుకలకూ జంతువులలోని మాంసమునకూ అనివార్యముగు సంబంధము కలిగెను.

రామ—బ్రాహ్మణులుకూడ మాంసము?

బ్రహ్మ—వారి సరత్వ మప్పటికి బ్రాహ్మణత్వమును బ్రసవించలేదు. అపుడు జనులందఱుకగూఁటి పిట్టలు. కాని బ్రాహ్మణత్వము పుట్టినపిదప యావనాంత ముదాక మాంసమును దినెను. ఇదైదు కష్టము పట్టలు మొదలగు రుచ్యములు పాకొగ్గకరములు నగు మాంసము. మన దేశములోఁగూడ దినలేదా?

రామ—అది యుగాంతరవిషయము.

బ్రహ్మ—ఇదియ.

రామ—అహ! పైని జెప్పెడు.

బ్రహ్మ—అపుడాదుది సగము తల్లి సగము తండ్రి. ఆమె తనదీవికై పురుషునితో పాటు పాటుపడెను. ఆమె సగ్నకిలా విగ్రహమువలె గంభీర సుందరియ. అగ్నివలె బలిత్ర, చంద్రునివలె రమణీయ. గాలివలె స్వేచ్ఛాచారిణి. తనయిచ్చయే సహచరుని వరించును. తన కిష్టము లేనినాడు పురుషుడు విశాచము.

రామ—ఏమీ? మన మట కేగుచో మన స్త్రీలుకూడ నటులు కారుకద?

బ్రహ్మ—అగుచో మీరును నచటి పురుషులుగా మాతరా? కాని బెంగ పెట్టకొనకుండు. ఇపుడది మాత్రినది. అచట నిపుడాదుది పురుషేచ్ఛయను చెఱసాలలో దొంగ.

రామ—భేష్.

బ్రహ్మ—అచట గొందఱు పురుషులు స్త్రీలును గవితయనునొకవిచిత్ర భాషలోఁ బ్రకృతి పురుషులతో సంభాషింతురు. వారిభాష కాలమువలె దీర్ఘము. ఆకాశమున్నంతవట్టు మ్రోగును. అది యానందభోల.

రామ—అయ్యయో! కవులా? కవులూ కదపాలూ! అసత్యవాదు లచటమా చేరిరా?

బ్రహ్మ—వారు సంపూర్ణసత్యము తెలియఁ జేయుటకు మాత్రమే యసత్య మాడుదురు. వారిమాట పాట, వారు నవ్వి యేడిపింతురు. దుఃఖమును సుఖంఁజేయుదురు. ఒకటిలో వేయి వేయిలో నొకటి చూపుదురు. వారి భాషయే సత్యభాష. దేవభాష. అట్టిభాషతో మాటలాడినవారింతవట్టు మృతి యెఱుంగరు.

రామ—వారు నాకుఁ గానిపింతురా?

బ్రహ్మ—వారు వ్యాఖ్యాన విషములచే జల్చిరి కాని హృదయ దృష్టిలో నమ్ముదులు.

రామ—ఇక నడిగాఁ జెప్పెడు.

బ్రహ్మ—వారిలోఁ గొందఱు బలోపాసకులు. వారినుమునైనను నీటుచేసిరి. పర్వత

ములను బిండిగొట్టిరి. అప్పుడు జనులు విత్తిన విత్తనములను భూమి యాపువలె దివి పైచుచుండెను. పోసిన నీరిని ద్రావి పైచుచుండెను. అదిచూచి యొకడు నేలను ధన్నెను, దున్నెను, త్రొక్కినను, త్రవ్వెను, బుడ్డగించెను. అంతటితో దాని పెంకెతన మంతయు జనునాయెను.

మఱియొకడు భగీరథ ప్రయత్నములు చేసి గొండలనుండి వాగులను దెచ్చెను. వారిలో గొండలు ఋషులుకూడ మండిరి. ఆయా వాగులు నేటికిని వారివారి పేరులచే వ్యవహరింపబడుచున్నవి. ఈనీరిచే దన వివాస తీటి భూమి మనుజులు తమలోన దానికొనిన విత్తులకునహస్థాధికముగాఁగలిగి జొచ్చెను. నాటినుండియు నగ్నయగు సస్య దేవత పలురంగుల నీరలు దాల్చి భూమి సంతయు దనకు గ్రీహరామముగాఁ జేసికొనెను. దానివాహనముగుప్పసభము నాటి నుండియు సర్కరింపబడుచుండెను.

ఆసస్యదేవతనుండియు భూమిలోని లోహములనుండియు లక్ష్మీపుట్టగా దానినందఱు నారాధించిరి. గొండ తామె నుపాసించి సమ లేజన్మును వృద్ధిపఱిచికొనిరి. మఱిగొండ అధికారము నసూయను సంపాదించికొనిరి. ముఖ్యముగా స్త్రీలు లక్ష్మీసంపన్నులైరి. ఇది వారికి లాలసతను బిఱికితనమును ముప్పెను. నీనిచే వారిరాజ్యమున నూతన సింహాసన మేర్పడెను.

పెక్కురు భూధేనువునుండి సస్యక్షీరముల బితుకువారైరి. దానఁ బరస్పరసంఘ

ర్షణముచే జనులు తమక క్షీరిలది నాగాతు చేసికొనవలసిన వారైరి. అందుఁ దేవతవాడు కక్షిమంతుడై పలువుర వధీనులు జేసికొనెను. ఇటులు రైతులోనుండి రాజు వచ్చెను.

అచటి జనులందఱకుఁ గొండలు తిను బండాలముమొదలగు వస్తువుల సందఁజేసి శీవి కయేర్పఱిచికొనిరి. ఇటులుకాఁగా జనులందఱు ముఖ్యముగా నలుఁదెఱంగులగు పనులఁ జేయ వలసివచ్చిరి. కొన్నాళ్ళ కివియే నాలుగు వర్షములుగా ముద్రితము లాయెను. రాజ్యము చేయువారును అమ్మువారును దున్నువాడును గూడఁ దీరిక చేసికొని గొండఱకడ జ్ఞానము సంపాదించుకొనుచుండిరి.

పని పనిలోనే పరిసమాప్తమగును. జ్ఞానమున కన్నిపనులును నిర్విశేషములు. అదియేలును. అమ్మును. దున్నును. పడఁజాలఁగాల మాద్యపాంతఃపురమున సృష్టి రాచకన్నెవలె బెరిగెను.

నీవు బ్రాహ్మణుడవే యగుదువుగాక; నీయిల్లు నీవు కట్టకొన్నచో వక్రంగివి. నీ వక్రమును నీవు చేసికొనుము; సాలెవు. నీనేల నీవు దున్నుకొనుము; నూర్చుడవు. నగచేయు; మగసాలెవు. చెప్పలు కట్టము; గొడారివి.

నీరిలో నూనెబొట్టువలె మనుజులలో, బనులపేరులు సంక్రమించును. మనుజునిమోములో వాని పని వాని మతము మచ్చలు కట్టెను. నిన్నఁగాక మొన్న దిగ్గెనో లేదో క్రిస్తుమతము ముఖమున నెలువగట్టకొనితనను గొండాదుకొనుచున్నది. వైష్ణవుడు మఱియొక దాను వైష్ణవుడే యయి జన్మించుచో నిత

నరేంద్రుడు పంగనామములు తీర్చి పెక్కట లేదు. 'ఇమగో స్మాత్తుఁ డేడుగోస్మాత్తుఁడ'ని పాట్లు అంటెలువైచును.

పనులు వేంకట్రమముగా రూఢము కాఁగానొకటి నాలుగుగా మాటుటమాత్రమే కాక నాలు గొకటలుగా ఘనీభవించెను. అసాలుగును లోహమువలె భిన్నభిన్న ముగాఘ్రాగును. ఇంతేకాక వీరిసంతతియే పని చేసి తీవించుచున్నను రక్తముతోపాటు వర్ణముకూడ ననుగమించెను. జ్ఞానముమాత్రము దానియిచ్చు. అయితే అచట నిపు దీశ్వరుఁడే కరచరణాద్యవ యవములతోపాటు వర్ణము లతోఁగూడ మనుజుల పృథులచెనని కొందఱును నలుదెగలుగా నున్న యీజను లీశ్వర స్మృప్తియని కొందఱును అభిప్రాయ పడుచున్నారు.

రామ—అదేమి? ఒకటి నాలుగుగా మాత్ర నటులు స్పష్టముగాఁ గానుపించుచుండఁగా మొదటనే నాలుగువర్ణముల సీత్యమును పృథుచుటేమి? అదియుఁగాక వర్ణము కర చరణాదులవంటిదా? వారి కింకమ బుర్రలున్నవా?

బ్రహ్మ—అయ్యో! మనదేశములో?

రామ—నే నాలంకమాట చెప్తున్నాను.

బ్రహ్మ—శూద్రునకు వైశ్యరాజవ్య విప్రల యందు ఆయోగముత్త్య చండాలవర్ణములు పుట్టినవికదా! రెంటినుండి కదా మూఁడవది వచ్చినది! ఆమూఁడవదాని కీరెంటికంటె వేఱుగా నునికి కలదా?

శూద్రుఁడేకదా యీకొత్తవర్ణముల కుపజ్ఞము!

రామ—ఇది తర్కదూరము. ఇక్కడిసంగతి యెందులకు? ఆద్యీపపు సంగతి చెప్పుడు.

బ్రహ్మ—పని మనుజుల యెక్కువ దక్కువ లకుఁ గొలబడ్డె. రాజునకు లెంకలైనను నొకనిని బ్రగడగను వేఱొకని వేగుగను నొవర్చిన దీక్షనియే. రాజుగవైపై గూరు చుండును. ప్రగడ దాపున వేగడముగా నిలువఁబడును. జ్ఞానమే బహుశా పనిని నియమించును.

తమతమ నియతములగు పనులతో వారందఱేకకుటుంబములోని వారయ్యుఁ దమ లోఁదాము భోజనవివాహదుల మానివేయఁ పలసినవారైరి. కొందఱు బుద్ధిశీఘ్రులు మాంసము మానివైరి. ఈరెండును వారికిఁ బరస్పర మొకజములు చినాగోడఁ గట్టెను.

రామ—ఔరా! ఎంతటి కుటుంబకలహము! కానఁబడు చుండఁగనే యొకటి రెండై రెండు మూఁడై మూఁడు నాలుగై, నాలుగు నాలుగై పోయినవే! ఇంకను పెన్నియ గునో?

బ్రహ్మ—తలమెఱుక లన్నియాయెను.

రామ—కాని సులభముగా వారికి సంఘి కుదుర్చనగును.

బ్రహ్మ—మీబోంట్లు కలహము నాఁపలేదు కదా మఱికొంచె మెక్కువ చేయదురు.

రామ—అ. విరోధముతో మన కేమి? ఇంకఁ జటికలోఁ చెలుపుడు.

బ్రహ్మ—మనస్సున కిచ్చ సారథి. దాని నిల
యము నియమమున కావల. దాని నతి
కుము. చిగుచ్చును. ఇంతవట్టు దాని కట్టు
ద్రాల్లెవరికిని దొరకలేదు. అది యీశ్వ
రుని యపత్యము. దాని జీవిక గుణలావణ్య
ములమీఁద. రజఃకణములవలె దుఃఖ
ములు దాని కంటకొనును గాని
యది గోతీయవలె నొక్కసారి దులఁదరి
చును. అది రెక్కలు విప్పవో విభాగము
మూసికొనుచో ముద్ద. అది విభాగము
నుండి మైక్యములోనికి బరువిడును. వర్ణ
ములమొక నది గ్రుడ్డిది. కత్తులతోను
పెట్టినను నది రాక్షసవివాహము చేసి
కొనును. కంటక ద్రుమముకదా యని
పూవును బొటవైవదు. చంద్రుడుకదా
యని మచ్చను మాటుకొనదు. దాని
కొక కన్ను కలదు. అది దానికర్ణికచే నను
రూపమగుదాని నేటికొనును.

ఆ ద్వీపమున వర్ణనియమమునెడ నతి
జడమగు మనస్సు స్త్రీపురుషుల గుణలావణ్య
ములలోఁ గలసిపోయెను. నాటనుండి కేవలము
పనులనుండి కాక జన్మమునుండికూడ వర్ణ
ములు తెగలుతెగలుగఁ బొడమెను. అవర్ణ
ముల యాదిపురుషులను దమతంద్రులుగఁ
జెప్పికొనుటకు వారు జంకిరి. వారి కరణ్యమే
యనాథశరణాలయము. పిట్టలు శికుంతలను
వలెనే కొన్ని మృగములు వారిని బెదిరి
యందును. తోలుతెటినుండియు వారణ్యకు
లుగా నున్నవారి కీశిశువులు దైవప్రసాదము.

మనుజుఁడు జంతు శవమునుండియును
దోలు నుపయోగించుకొనును. పనికి వచ్చున

దండు నెడల దిమింగిల శయనమగు నముద్ర
నిమ్న పుష్పలమునఁ గాపుర ముండఁబోవును.

శిశువు బాలుని బాలుఁడు కుమారుని
కుమారుఁడు యువకుని యువకుఁడు వృద్ధుని
వసునరించుటలో గోతీయలు. స్వభావము
జాతిని దనముడిలో ముడిచి ముద్రవైచు
చున్నది. మాలనియందు మనుజులలో లేని
జంతుస్వభావము కలదా?

ధూమము గాలిలోఁ దనకు వలయు
సంతవోటు నాక్రమించును. అన్యస్య
లైనను నొక యుసిల్ల పుట్టయగునేని కొంత
తావును బలాత్కరింతురు. శిష్టులుగూడ
వారినుండి తమకుఁ గావలసిన పనిని సుంకము
కొందురు. ఇటులు వారికిఁ గలయిక కలుగ
దేని ప్రలయము సంభవించును. ఆసంబంధ
విఘటనమనే ధర్మశాస్త్రమునందలి విషమ
ఘట్టములు.

ఆద్యీపమున నట్టి సంఘ మెక్కుడైన
కొలఁది ధర్మశాస్త్రము మాతెను. ఒకదాని
కింకొకటిపోల నంత మాఱుపులు జరిగెను.
హీనవర్ణములవా రొకగుఱుతుతో గ్రామము
లోనికి రావలసియుండెను. గ్రామములోనికి
వచ్చునెడ మెడ కొకకుండఁ గట్టకొని యా
దుమియవలయును. వాని జూనుచో బా
పఁడు నచేలన్నానము చేసెను. వాఁడు
శ్మశానమునకు మంత్రి. జంతుశవములకు
రాజు. వడచు కంకాళము.

పవ్యదేవత యొకతెమూత్రమే యలనిఁ
బ్రేమించెను. పరిత్యాగము ప్రసాదించిన రమ
ణీయమగు మోటుఁదనమునకును విశ్వసింపఁ

దగిన బలమునకును దగిన యుద్యోగ మలేడు గ్రహించెను. అతడు మాటయాడెనా పారి తప్పింద్రుడు. ప్రతిఘటించినా పరశురాముడు. కొంతకాలమున కతడు కాడియెడము పుడికి పుచ్చికొనఁ గలిగెను.

రామ — ఇది యంతయు మగములోఁ దెగిన దారముల ముడివలెనున్నది. అక్కడఁ గూడ ననులోమపంక్తిర్లాది జాతులు కలవు కాబోలు. ఏమి యాయుడి?

బ్రహ్మ — ఈముడి యాదారము లచేనా?

రామ — మతియెటనుండి యూడినది? సరి కాని, అయ్యా! అటఁ జూడాలరు, అది మాంధ్రులు కలరా?

బ్రహ్మ — అబ్బ! ఎంతబలువుగా నుచ్చరించితిరి? నరస్వతిదేవి నక్కెల్లు నొక్కికొని పోయినవి. ఔను, ఆముడిలోనిదారములే.

రామ — కొంప తవ్వి —

బ్రహ్మ — ఇపు డచటఁ బెద్దయుద్ధము వచ్చినది. ఈకుటలు కలహమును మాంపు కొనవలెనని కొందఱును అటులే యుంపవలెనని కొందఱును బయలు దేరిరి.

రామ — మాంపవలె నని?

బ్రహ్మ — ఆద్యక్షమునందు — మాలఁజైనను సరియ; బాపఁజైనను సరియ నా కతఁడు గురువని యొకఁ డనెను. కొండొకఁడు వారిని బాహిరపెట్టినందుల కారవ్యంతయుఁ దనతలఁదాల్చికొని విరియఁబోవన మెట్లు కలే చీపురుకట్టగా వారి వాకి భూద్రెను. ఇంకొకఁడు తనకీపుణ్ణీముక్తి కలుగునెడలఁ జండాలజన్మముపొందికాని దానినిచ్చగింప ననుచున్నాఁడు.

రామ — అబ్బ! విసువుగా నున్నది. బ్రాహ్మణులు మాత్రమే కల కృతయుగ మెన్నఁదేని వచ్చునా?

బ్రహ్మ — అది యెపుడును సిద్ధమయినే యున్నది. మాల మాదిగ జెక్కల మొదలు కొని శూద్రవైశ్యక్షత్రియ బ్రాహ్మణుల వఱకుఁ గల వర్ణవస్త్రము లన్నియు నొక యేగులోనుండియే వచ్చినటలు తెలిసికొన్న లిప్తలోఁ గృతయుగ మున్నది.

రామ — ఔరా! మీకును ఈపుండ్రే పుట్టినదీ! గౌతముడు చెప్పెనంటిరి. ఏదో ద్వీపమంటిరి. తుదకు మాలగూడెమునకు బ్రాహ్మణవల్లికి నాచే వియ్య విప్పింపఁ దలఁచితిరా? మోసపెట్టి గుంటలో ద్రోయ నెంచితిరిగా! మిగులు ప్రకరణములతో పాటి ప్రకరణముగూడ నదిలోఁ బడుఁగాక!

బ్రహ్మ — పాపవైచితిఁగాని ప్రతి పర్యాయ మెదురుకొట్టికొని వచ్చుచున్నది. అయ్యా! వినుఁడు! అది వలదని నిషేధించినను దమకు మనఃపూర్వకముగాఁ గృతి నిచ్చుచున్నాను.

రామచయనులు కమండ లూదకము బ్రహ్మశాస్త్రి మీఁదను దనకృతిమీఁదను జోసి — ఇదిగో కపించుచున్నాను. నీవును నీవు వైకమును మాసిపొందు! అనుచుఁ బరు నెత్తుకొని పోయెను.

పిదపఁ గొన్నార్ల కీకృతి యహ్మత్తింపఁ బడి ప్రచారములోనికి రాఁగా 'ఏరే' యీ కృతి కథింతులని లోకులు చెప్పికొనఁగా నభిమానపడి తన కేరిమార్పుదలకై రామచయను లొక క్రొత్త క్రతువు నొనరింప యాచనకు బయలు దేరెను.

పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

శ్రీమాన్ కొ.వేం. కృష్ణమాచార్యులు గారు

శ్రీ మహాభారతమ్మును కేతంబూని
యమ్మతమ్మునుఁజోలుత ద్రవమానియాని
విష్ణువర్ధను వీనుల విడుచేసి,
మూలగ్రంథమ్ముఁ గొండొకమూల వైచి,
యుచితముగ నితివృత్తమ్ము లురలఁ జాఱ,
రమికుండగు నలరాజరాజరాజఁ
బ్రభునిఁగాఁ జేసి తోలిమూఁడువర్షములను
బ్రతిభ యతివృద్ధమై తోడఁ బరువు లెత్త
సంతరించితి; వాగనుశాసనుఁడను
కు 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్తను' గనుమని
నన్నపాత్యుండు దేవరాజుగిరిమందు
హస్తముల రెంటిఁ బైకెత్తి యటచుచుండ,
నీవెయని లోకమనినంత నాపులించి,
పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

౨

మామయని మమ్ముఁ బిలిచెడు మనుషసిద్ధి
మాట విక్రము నొనరింప, నీటుగులుకు
కలికిపలుకుల నుత్తరకాండమందుఁ
గొన్నికతలను మాఱిచి కొన్ని చేర్చి
కొన్నిటిని మూలముట్టుగఁ గోసివైచి
మేమె 'నిర్వచనోత్తర రామచరిత'
మను 'స్వతంత్ర ప్రబంధమ్ము' నాంద్రభాష
గల్గున మొనర్చితిమి; స్వప్నకథ మొదలగు
పానికిం జోలె దీనికి బాటఁ జూపి

సట్టివారిము మేమె, యాయపనియందు
మా'కవిబ్రహ్మ' యనెడునామమును దీన
నలుదెసలఁ గ్రమ్మె జన్మంపు నాటికన్నఁ
దొలుతనేయందు నాకేసుకొలుపులోన
నుభయకవిమిత్రుఁ డొకమూల నులుముచుండ
'మనుచరిత్రంబె' యని లోక మనినయంతఁ
పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

౩

ఉభయభాషాకవీంద్రుల కుభయులకును
సంభవించినయెడఁబాటు జారిపోయి
యెందుఁదలవల్కులును జతనొందునటలు,
భారతమ్మునుఁ బూరించి ప్రాజ్ఞలిడఁ 'బ్ర
బంధవరమేసుఁ' డనునాఖ్యఁ బడసి, తాత
గారు కలలోనఁ గాన్పించి 'కావ్యమున న
హాసలలేశుని గీర్తించి యోమనుముడ!
యఁదిమితహర్షమును గూర్చుమనుషుఁదెలువఁ
బ్రతిభకొలఁది బ్రహ్మాండపురాణమందుఁ
దీర్ఘభాగము సంతయు దేవులాడి,
దాన నొకయంతఁ గొండొక దాన నింతఁ
దార్చి, 'లక్ష్మీనృసింహవతార' మనుపు
రాణకథ రచియించితి, జాణ లాద్య
కవులు చూచి యొకకొత్తకాలిత్రోవఁ
జూపినాడను, నాదుయశోహరణము
నేయుఁబూసకు' మని నీడుచేతు లూని

నను 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్త'నుగఁ దెలుపు
వన్న! భూజనమున కంచు నాకమందు
జేతుకొనుచుండ నెట్టిన వెట్టి జేసి
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

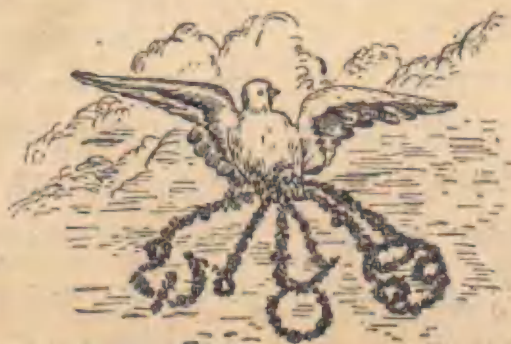
౪

నన్ను నూనూగుమీసాలవష్యయావ
నమ్మున మరుత్తరాత్పరిత్రమ్ము జేసి,
పురుగులకుఁ గాన్క నిడుకించుఁ బరుషవరుల
కాజ్ఞ మెవఁగిన బుద్ధిమదగ్రగణ్య
మఱచినను మఱచెదవుగాక! మనుచరిత్ర
మును 'స్వతంత్ర ప్రబంధ'మం చనుట కేమి
కారణం? బద్ధియు 'బుర్రాణకథ' శంభు
దాసుకావ్యమ్ము నట్టిద, తక్కువరయ
నిదియు నదియును గాగంచు నెంచెదేనిఁ
గృహ్యరాయమహిమందు విష్ణుభక్త
చరితములనుండి కైకొని చతురరచన
విష్ణుచిత్రియమును జేసి విడుము దాని,
వసువనెను పేరు భారతవర్తి యగుట
దానికని నున్న నొనఁగి, మోదమ్ముతోడ
నూరనార్యు కళాపూర్ణ శుభచరిత్ర
మును స్వతంత్ర ప్రబంధమం చనియుఁ గల్పి

తప్రబంధమ్ము నాస్తి యీధరణిమనుచుఁ
దృశ్యరాయణులకుఁ దెల్పు దరలుమనుచు,
వాసపునిమ్రాల శ్రీనాథభట్టసుకవి
సార్యభాముఁడు వాదమ్ము నలుపుచుండ
నాంద్రకవిత్వాపితామహా! యల్లుసాని
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

౫

అంద్రలోకమ్ము హర్షము నందునటుల
వృత్తీత్యాదు లెవఁగ తిరీషకుసుమ
జేతొనుధామయోక్తుఁ జెద్ద వగుచు
మనుచరిత్రమ్ము బానింపు మనుటకన్న
మున్నె కావ్యమ్ము లొకకొన్ని ముద్దలొలుక
రచన మొనరింప శ్రీకృష్ణరాయసుకవి
'పారమెఱుంగని కావ్యసంసారమందు
సాధువుల్కవిరేవప్రజావతి' యని
పలుకుపలుకులు తనమది వఱలుచుంట
'నాంద్రకవిత్వాపితామహ' యనెడువిరుద
మొనఁగ నేజొకటిరుగా నూహఁజేసి
నిను 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్త'నుగ జేయ
నఖిలకవిలోకసంసేవ్య! యల్లుసాని
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

శ్రీ వాసుదేవరావు గారు

బ్రది మామెండ్లికి పూర్వం జరిగినదేయం. వైత్ర
మానం. పగలు రెండుబాతులై వుంటుంది. వీ.వీ.
పరీక్షలు జరిగి కొన్నాళ్ళే అయినవి. నాకు వదిలేసిన
వుండలేదు. అప్పుడే భోజనం చేసి వాగంలో 'ఈశ్వర'
లో వేసు చాలాను. నాకులో సంస్కృతి 'అభిజ్ఞాన
కాకుంటి' యింది. ఈకాకుంటిని వేసు చదవబుంది యెన
శ్రోమిక్కునారి. పరీక్షలకై తేవేమి — ఆగ్రంంలో
వున్న స్వాగతాన్ని బట్టి యేమి—నాకు వానియందూ,
దారి రచించిన మాటోనియందూ వున్న అభిమానాన్ని
బట్టియేమి—రిలాక్ తేవేమి?—ఆగ్రంకుంత్ కం
పాతం చేసుకొనేది ఆకగరింది. చాలావరకా ఆలానే
చేశానుమాడాను. ఆమామూలును అనుసరించే ఈకాకు
మాడా వల్లదేమివాన్నాను. కన్యకావార్తి కేసుంలను
దువ్వంతుని రాజ్యానికి పంపిస్తూ ఆమెను ఉపదేశం
చేస్తున్న పట్టులో వున్నాను. ఒక్కజోకంలోని
భారం నాలోనే ఆలోచిస్తూ కష్టమూడికొని వున్నాను.
అంతలో మా అమ్మమ్మ పిలుస్తూ గదిలోకి వచ్చింది.
మా అమ్మయెదుట నేనెవ్వరూ కాన్లుచాదువని బుర్బిలో
పడివుండడమేరగను. లేచి సరిగా చూచొన్నాను. ఆమె
చేతిలో ఒక బాలుంది. చూచాను.

"ఏనుమ్య! ఎక్కడిదాకాలు? మానుయ్య
వ్రాసిందేనా!" అని నేనడిసినాను. ఆబాలు మానుయ్య
వ్రాసిందే అని వాసు రాగా తెలుసును. ఈమయ్య ఆయన
తెనుమా వ్రాస్తూన్నాడు.

"ఆ, పరీక్షలుమాడా ముగిసినవికదా. ఇంకా
అలస్యమెందుకురా బాలు! ఈ రెండు కలబట్టి పరీక్ష

"ఏనుమ్య! ఎక్కడిదాకాలు? మానుయ్య వ్రాసిందేనా!"
అని నేనడిసినాను.

లోలలనీ - యదవలెననీ - ఏవేవో చుట్టి కాలక్షేపం
చేశావు. ఇప్పుడన్ని ఆటంకాలూ తీరినవి కదా. ఇప్పు
డేవో ఐకటి నిశ్చయం చేసుకుంటూ" అని మా అమ్మ
బాలికలిగేలా గన్నది.

"కానీలే, ఇప్పుడంత తొందరేమి వచ్చింది?
కానీలే. ఈ వీ. వీ. ఫలితం తెలిసినకర్వంత యం. ఏ.,
కావాకదా-అభిమాదాకానీ..."

“నీవీలా గంటావు. అప్పుడయ్య దూడతోలే వుత్తరాలయిన వుత్తరాలు వ్రాస్తూంటాడు. సంబంధం మందిరి. నీయిష్టానుసారం, మించిపోయిందేమో అని అయి పడుకోయం. చూచూ, ఇంక పెద్దపిల్ల పెద్దవా పెండ్లి చేయమంటా వుంటేరా? ఇంకేకాలంనుంచి వుత్తర దిద్దుపిల్లను చేసుకోవని పట్టుపట్టివావు. వాచూ మావాళ్ళూ యిష్టంలేదని చేస్తానన్నావు. కాస్తా ధారాలు చూసినావు. ఎంతో ఆలోచించి విర్యాపాగకు వంత వానిల్లో కేవలం కాస్తాధారాలు విరి విరంతూ ద్వాదశికి పన్నుతి యిద్దివుండగా మామగారిని నేను చూశ్రం సీతాశ్యామికి భంగమెందుకు కలిసిందానోనా అనుకుని అప్పుడయ్యతో చెప్పి అందరినీ పెట్టుంది నీ యిష్టానుసారం కనస్సులవందవివాహానికి పన్ను తించానుగదా. ఇప్పుడు నీకు, నీ అక్కపిల్ల, తినిపిల్ల వాళ్ళిద్దరినీగా యింకా ‘కానీలే’ వా? ఈకాలంవాళ్లు మీరు. పోనీలే-మియిల్లుల కనుపలంగానే ప్రతిస్థామని నిశ్చయించి యింతవరకూ వుండవచ్చును. సీ‘కానీలే’ చెప్పించాను. అప్పటి నీకారణాలు వాగానే వుండేవి. ఇంకా ‘కానీలే’ యేవా? ఇంకా నీ ‘కానీ’ చెల్లదు. నీయూనువాళ్ళందరూ పెండ్లింట్లు చేసికొని ముద్దు ముచ్చటగా కావరాలు చేస్తూంటే-అదేమీ వారక్కడూ అని వాడెంత దుఃఖమా? ముద్దుతో నీకెందుకు తెలియక అనుకుంటాను. పెద్దవాడనుగదా-ఇంకంతకాలమని బతికి వుంటాను? బిడ్డ యింటివాళ్ళే చేసి చూచిపోయినవారే నీలాగేనా మంచికే అని చేపహోరాలెంతా పరికి పిస్తూంటే-ఇప్పటికైనా నీ ‘కానీలే’కు అంతింతుకు కదా. కాదు-వాటూ, ఇప్పుడు నీమంటలు వివను చూడు. ఈకాలంలో అప్పుడయ్య ఆపిల్ల పెండ్లికి వర్ణించాడో. నీమీ-నీ అక్కపిల్లనా తినిపిల్లలే.” అని పుత్రుడు సంతోష విషయాలతో వస్తాడు.

మా అమ్మయ్యేకారణం చేరనైనా కోపంతో గాని రికారంతో గాని వుండవలసిందే ఆమెను సంతోష పెట్టడానికి నేను పరిహాసం ప్రారంభించే వాణ్ణి. ఆవిధంగానే యిప్పుడునూనా పరిహాసానికి నీలినాను. మరేమీ చెప్పినా లాభమండదని ఆమె కంస్సుకున్నా బట్టి కన్నీటిని బట్టి నేను తెలిపిపోయాను. పరిహాసంవల్ల సంతోషిస్తుందా అని నాకనుమానం కలిసింది. అయినా ప్రయత్నం చేసి

చూచాను. అంటేగా పట్టుపట్టిలే చూచామని నిశ్చయించాను. ‘ఆపిల్లని యెంతగా వర్ణించాడో చూడు’ అని మా అమ్మ ఆవహంతోలే నాకు వత్తు వచ్చింది. ఈవర్షము నేను కొర్రలుకావు. ప్రతివుత్తరంలోనూ ఉన్నవే. అయినా ఈ పుటవచ్చిన బాబులో ఇంకా ఏదేమీ లేదు వర్ణించాడో విందామనుకున్నాను.

“నీమి వర్ణించాడు మామయ్య!” అని అల్లెతంలో అడిగినాను.

“నీలని వర్ణించాడు” అన్నది అమ్మ.

“నీదీ వినిపించు” అన్నాను.

“నీవే చదువుకో” అని అమ్మ బాలువాడియిచ్చింది.

నాకు తెలుసుకొంటున్నాను. చదువడమంటే యెంతో కష్టంగావుండేది. నేను నీవాం కావ్వలలో వుండడం చేర నేనక్కడివాడనే అనిపించుకోవడంలో ఆభీనం గావుండేది. ‘ఆంధ్రుడైవుండే తెలుగుంటే అసహ్యించు కొనేవాడు’ అని నన్నుదూషించేవాడు మావారు. అది నాభీనం గానే వుండేది. అమ్మకు ఇంట్లోని రాదని యెంతో కష్టంతో అమ్మతో ముగ్ధుడే తెలుగు మాట్లాడేవాడిను. యథార్థం చెప్పుకున్నాను. ఎంతరికి కోపం వచ్చినా యథార్థవాడినని తుంచించండి!

మా అమ్మతో నేను ‘నీవే చదువుచూ’ అన్నాను.

“అయితే, విను” అని మా అమ్మ బాలు చదువసాగింది.

“ఈరుగుడు మీరవలదు. రాలోపు, ప్రగమ ముటూర్తమున ముడిపెట్టక రిప్పదు. ఇంతవన్నును జగ్గినిసంబంధముక—”

అంతలో నీను “ఈకోకటిపాట దిసిరినీ వినుకు వుట్టింది. అప్పుడతేమిటో అదిమాత్రం వినిపిస్తూ—” అన్నాను.

“విను” అని విడిచివేయటం మెండులకొని చదవసాగింది. “మన అబ్బాయికి దుర్గభయము—”

“ఆహాహా! దుర్గభయమిటి? దొరకనే దొరక బంతు.” అనివచ్చాను. “ఆ —వర్షము చదువచ్చు!” అన్నాను.

మా అమ్మ చనుచుంది.

“నుగవతి—”

“చిత్రాంగివంటి—” అన్నాను.

“సీ- వియూ, ‘విద్యావతి’—”

“అహో! అపరసవ్యతి!”

“మూర్ఖా నోర, ‘వయోవతి’—”

“కలివత్సరపుల్ల—”

“చాలించు నీవూను. నాలుకకడ్డం లేదుకదా.

‘లివతి’—”

“అహోహి అహోహి, తార—”

“బాబూ, బాబూ! నిహించివ్యం ముదిరిపోతున్నదే.”

“అమ్మ, మామయ్యకంటే పండితుడనా? చూడు ఎన్ని ‘వతి’ లేరికొడో. పోనీలే! పోనీలే! ఇంకా యెన్ని ‘వతి’ లున్నవో చదువు” అన్నాను.

అమ్మక కొంచెందించి, అంతలోనే నవ్వు తెచ్చుకుంది. బాబునుడిచింది. “ఎగతాళి చేశా కాలూం లేనా?” అన్నది.

“అమ్మ, లేదులే. ఇంకా యేమున్నదో చదువు” అనిబలిపారినాను.

“కుంచి విడ్డా లేరిక యిల్లకాలం విచ్చిచ్చిగ చేశాకోలా లాడే నీవ్వు చనుడం మాడనా?” అని పెల్లగ మందరించి మాయమ్మ బాబు మదిలో విప్పి చెదవ పోగింది. “వినయవతి” —

నేను దిగ్గరగా నవ్వుతూ “అమ్మ, వాణికిల్లవద్దు బాబూ” అని అన్నాను.

“ఎందుకు బాబూ? వినయం నీకు పనికిరాదా యీమిటి?” అన్నది అమ్మ.

“అతివినయం ధూర్జులుగంకావా?” అన్నాను.

“నిహించివ్యం ముదిరి పోకాన బదులున్నదే! అయినా నీలాటిలే కావాలి. అప్పటికిగాని నీకు బుద్ధి రాదు. ‘విను రూపవతి’—”

“ఇంతెందుకమ్మ? ఇంకేమికావాలి, నేనీవల్ల నేమిట్రం చేసుకోను. ‘భార్య రూపవతి శ్రమ’ అన్నాడు పాతోపదేశమకు. ఇంకా కొంతకాలం నన్నీ లోగే ప్రతికించుండే—”

“లేళ్ళ-నేనమ్మమ్మ నీలో అర్థపండిత లక్షణాలన్నీ విండివున్నవి. చూడుమంటూ చిక్కినింపులేనా? నీదనునంత పెడతోచ పట్టుకున్నది.”

“అమ్మ, మాటిమాటికి పండితుడవు, అర్థ పండితుడవు అని నన్నెప్పుడూ అంటూవుంటావు. పండిత పండితా! పుట్టి నాను. తల్లిదండ్రుల వేపువారూ పండితులు, తల్లి వేపువారూ పండితులు. విద్యవనం నీవు మామయ్య. నీవు పెద్దపెద్ద ‘తెప్పపెప్పలు’: డి. ఏ., చదివినవాడికి వాడు నీకుం నేర్చుతావు; పండితుడవని పాటమాట లంటావు. ఇంక మామయ్య, చూడు-ప్రతిజ్ఞాబాబూ! నూ వ్యాకరణం క్షంక్తంగా వ్రాస్తాడు. పెద్దపెద్ద పదసూత్రాలు పెడతాడు; నిఘంటువు అన్నీ తిప్పి తిప్పి డెల్వేయూరు ‘వతిలు’ పెడతాడు. రెండు వేపులవారూ పండితులు. నేనుమాత్రం పండితుడైందుకు కాపాడదు! మహావిశేషం నాలో, వాళ్ళకంటే నిండ్లవురాదు. బక్క తెలుగు సజ్జనీతం లేవు వేరే భాషరాదు. వాకో - యెన్ని భాషలు నమ్మనోచూడు. కాబట్టి నేను వాళ్ళందరి కంటేను గొప్పపండితుడను. ఇంకా యింతకంటే పెక్కు మోతాను యం. ఏ., కానీ—”

“అయి, పరిపూరించి. యం. ఏ. అయితే పూర్ణపండితుడవు. అయితే యిప్పటికి అర్థపండితుడ వనే నవ్వు నున్నావు. కాబట్టి యీలాటి పిచ్చిమట లొత్తాన్నవి నోట.”

“అవుతాను పూర్ణపండితుడను. పోనీలే - ఈ వాదన యెందుకుగాని - అమ్మ! మామయ్య అన్ని వేరే మన్నాడు?”

“మహాహరియట.”

“నయమే. ప్రాసాసారి కాదుకదా! నుడ్డిలో పెల్లశ్రేష్ఠం.”

“అయితే, బాబూ, మప్పేరుంటావు? పిల్లను చూడగాని కప్పుడు బయలుదేరుతావు?”

“ఇప్పుడు చెప్పాలి పండేనా.”

“అయి, ఇప్పుడు చెప్పాలి పండే. ఇంక నేనాలస్యం వోర్చుకోను. నీకోవకటి యీవూట-యిప్పుడే. లేలాడే. “సోక్షమా మోక్షమా తెలియాలి.” అని మా అమ్మ బుదిరంగా-వివోగమోటుంగా-అన్నది.

ఇప్పుడేమిచేయాలి? యం. ఏ. అయ్యేమను పెండ్లివ్వనివాడు, చేసుకొంటేనేగాని కాదు మా అమ్మకు, ఆమెచెప్పిన కారణాలు బాగానేవున్నవి. నాకేరణాలూ బాగానేవున్నవి. ఏమిచేయాలి? అయినా యింకాకొంతవరకూ వారిస్తామని తలచినాను.

“అమ్మ, నీపిల్లలు యింత గట్టిపట్టుపట్టివావు. కాబట్టి నామనసు విప్పి చెప్పకూర్చాను. విను—”

“అం. ఈపాట కొత్తమేమి సృష్టించావు? అన్ని విషయాల విడువ వుట్టినవేనా? ఇంకనువ్వు చెప్పనవస్తా— నేను—”

“అదికాదు. కొత్తమేలేవు. చెప్పినవే నాలుగుడుపాడు చెప్పి కే చక్కగా తోడపడుతుంది. ఆలోచనలో ఉంటుంది, పరైనమాగ్నానికి వస్తుంది. విను. పెండ్లి వంటి మహాపవిత్రకార్యంలో, తీరికకాలమంతో తోడు నీమలుగా సంపారమాత్ర జరుపకలిసినవారిని యేలకో వదలకో— ఆరంగుని, యివరలు జోక్యం గోగిందు కోవవలలోగాని, అక్కందేదు. మధ్యవర్తులు ఎవరైతే ముక్తమేమి?— పనికిరాదు. ఎందుకంటావా, నూరు జాంబులై నాదో? ఒక్కముడిపెట్టుకున్నావ్త్రం వారి కాధారం. అదియేమాత్రమూ పనికిరాదు. ఆలాటివారికి ముడిపెట్టడమంటేనే అక్కంతోయిదు. దెబ్బముడిపెట్టుకునే వాళ్ళభావం. తీరువాతే, పదిమంది కలుసుకోవడం. మంచి మంచి నగరూ బట్టలూ ధరించడం— బాకాలబంట్లలు— పెండ్లితొకాలు— విందులూ సిండ్లిపంటలు— పల్లకిలలో పూరేంపులు— పంబరం— ఇంతకంటే మరేమీ వాళ్ళకి తెలిదు. అందులోనూ మామయ్య విషయం నీహారితీ యింకాకాదు. పట్టుకొప్రాణాలిస్తాడు. అయిన ఒక్కదమ్మును పూర్తిమే చూస్తాడు. అందుంటేనేచాలు. తక్కిన అన్ని అనుకుంటూ మామిపోతది. పిల్లలెల్లడి ధనవంతు డిన్నాడు; తనకు బాల్కనీ హినుమా సవాపాతీ అన్నాడు. ఈకారణాలే అయినవేచాలు. మేగమోటం— ఇట్టమొంది. అంతగా వర్ణించాడు”

“అయిదువేలవా కట్టుమిస్తాడంటి—” అని మా అమ్మ తలారానవచ్చింది.

వాకాదులు వర్ణన మండింది.

“అమాటే నాకు పనికిరాదు. అయిదువేలవా యిస్తాడు—పదేమివేలవా యిస్తాడు. కాని యింతకీ కావాలి? ఆ అయిదువేల కాపింది యేహిడిండ్ల— యే శూర్యభాన— యేపువరవన—కట్టుకోవచ్చావా? ఆహా! నీవు నిజంగా ఆ అన్నయ్యకు చిగిన చెల్లెలివే! నేను మా మయ్యను మామిస్తాన్నాను అని కోప్పడనట్లు. యథార్థం చెప్తున్నాను. ఆయన మహాలోభి; ఒక్కదమ్మును ముక్తమే చూస్తాడు. తక్కినవే అయినను కనబడవు. నాకుదమ్ములు. పిల్లపేదరివానరే. పెద్దరి వుండాలి. నామనసుకు నచ్చాలి. నా మామయ్య చూచాడంటే— చూచాడు. మామయ్యగ్లు నా కళ్ళకావు. మామయ్య కాంక్షలు నాకాంక్షలుకావు. నాగుమలు మామయ్య దుమలుకావు. ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కటి యివ్వం. మామయ్యయిందు నాకు నమ్మగలదు. అందులోనూ యిదివిషయంలో నాకు పొత్తుగా పవ్యగలదు—”

“నమ్మము నేనుమాత్ర మన్నావా? కాబట్టి నీవు స్వయంతావెల్లి చూచిరా. ఇట్టమేలే చేసుకో— లేకుంటే మానేయి. ఇంధులో తిప్పేకుంది? పిల్ల హాకోర్వీరిండు— వీణా వాయిదండలు. మెట్టికేళం వాకా చువుకురిండు. తొట్టపమూరేస్తుండు. ఈకాలంవారేకీ కామిసిం డితేనా! ఇన్నిలక్షణాలూ నీయివ్వప్రకారంగా వున్న పిల్లనే చూచాడు గాని అన్నయ్య—”

“అదే చెప్పాను కాదమ్మ. మామయ్య కళ్ళ నాకళ్ళకావు. నాగుమలు మామయ్యదమలుకావు. తీరువాలి యింకాకొన్ని విషయాలు ఆలోచించకో వాలి. ఈపిల్ల చూడకోలే కన్న పడకోలో వుండివ్వడు. అక్కడి ఆగన్న పడకారావ్యమహారాజే పట్టు లడి వుంటుంది—”

“ఇక్కడి యీ పైద్రాచాడి మరకాచార వ్యవహారాలు పట్టుబడలేదా—” అని నవ్వింది అమ్మ.

“అం, అవును. రేమవనను బట్టి యెడటివారి వనస్సులు తెలుసుకోవాలి. నాకింగ్గీమహాశ్య డ్రెస్సు నచ్చినట్టు అట్టిలకు అక్కడినాళ్ళలాగ డ్రెస్స్ అభ్యాస మై వుంటుంది. మంభోగిం, కంపీ, కేలం, వధురా, కొన్నాటి పట్టుచీరలే కోనా కట్టుచీరలు. ఇతే ఒక్కొక్కటికి డ్రెస్స్ యేనక్క—”

“నీదేయ మునిసిందీ! నీవు మౌర్యుల పెట్టడంతేకా-
బట్టి ‘మూలు’ ను అరచి చెట్టెల్లాగే ‘నెట్టెల్లా’
కాల్గకే బోదను పోతున్నావే అలాగే నాకాటాటిదే
కోదలు కావాలి.” అని అమృ నిశ్చయ పూర్వకంగా
అన్నది.

“ఇప్పు డింక కర్కష పెట్టి చదువుకున్నాను. పైన
సంపాదన యేమంటుందో. ఇంకా యింగ్లంతుకు పెళ్ళి
‘పిలిచే’ పర్వీను’కు చదువాలి నడకుంటున్నాను. ఉండనీ
పైగా పిల్ల చదువుకున్నదన్నావు. అలేదులూ, అలా
కెల్లూ, అకాస్మాత్తులూ, అగేజ్ పొడల్లూ-
అన్నిటికీ డబ్బుగల్గి చదువుకున్న పిల్ల సంసారం దిద్దు
కోవడ మెరుగదు—”

“అబ్బబ్బబ్బా! నీ వుపన్యాసం లింక చాలించు.
అవవాళ్ళకు చదువు కావలెనో అని మొరపెట్టేవాడే -
స్వంతవిషయంలో తలూటి అమూనాలా!”

“నిజమే-చదువుకావాలి; ఇప్పుడుమాత్రం నేను
వస్తానా!”

“ఇంక నీకుంట చాలించు ఏమైవాసరే; నాకీ
పిల్లలే కోదలు కావాలి. నాకోడలు - నీవబ్బు వద్దు,
నీవు పన్నాపాలాచెద్ద-నాయంటి దీపం, వాగ్మహాస్వీ-
వాటూటిదీ - యిదే-కోదలుకావాలి. నువ్వు నీవబ్బును
ముడితీసికొని మాగ్నో. నాగిట్టమెవంత. నాకోడలికోపం
కర్కష పెడతాను. కోజా ‘కళార్లకు తీసికెళతాను.
అప్పుడు నీవేం చేస్తావో చూదాము. ముందుగా తెచ్చి
నాకప్పకెప్పుడూ” అన్నది అమృ వచోపద సంగ్రహం
లోకి.

వాను వస్తున్నది. నిజంగా అలాచేసేదే మా
అమృ. ఆమెకంటే సంబర మున్నప్పుడు - అన్ని కోర్కె-
లున్నప్పుడు-ఏందుకు తీర్చక పోవాలెనా అనిపించింది
నామనసు. నాకమ్మ నిండివచ్చివది తొలుతొలు నాలుగు
బాల్లు చెంపలమీదికి జారిరిచ్చినది. ఇది కృతజ్ఞతా
వందా ప్రభువుకావా? మాఅమ్మ యందునాను మహాభి-
మానం. ఏప్పుడూ నేనామె ఆజ్ఞలు మీరి యెరుగను.
ఆమెనూదా నామనసును సుక్రించే నడవకొనేది.
ఇప్పుడా అభిమానం మరింతగాఘంగా నాటుకున్నది.
ఇంక నీనిషయంలో మాదా మీరదాదని నిశ్చయించు
కున్నాను. ఆమె కోర్కె యీదేగ్గ వలసిందే-లేవ్వును.

నాకన్నీరుమాది అమృమాదా కన్నీరుకార్పించి.
లేచి.వాదగ్గరికివచ్చి కన్నీళ్లుకురిచి ప్రేమతో “చామా,
నాయాకోర్కె తీర్చుతూ నీవు యం. ఏ., అయ్యదాకా
వోనువ్వును గాని యిప్పటికే పిల్ల వదారేండ్లది. అన్ని
విషయాల్లోనూ నీకు అనుమతంగా వున్నది. ఇప్పుడు
మించితే యింకా చెండ్ండదాకా ఆపిల్ల నుంచుతారా?
నీవంటి సంస్కృత రివ్వడంవరు బయలుదేరావో! ఆపిల్ల
కోస మిప్పుడే యెప్పు పోటీలున్నవో. ఇవన్నీ ఆలో-
చించే యీపూట నే నీవబ్బు వట్టివాను. మరే ఆలో-
చనాచేయక చెప్పిచూచివచ్చితే తెచ్చి నాకప్పకెప్పు.
అన్నిటికీ నేనున్నానుగదా!” అన్నది.

ఇంక లేవ్వును. అప్పటికి నాపరిహాసక్రియవ్వభా-
వంనమ్మబరల లేదు.

“సరే. నీగిట్టమేలాగో ఆలాగకానీ. చెల్లీ, ఆట
ధువును తెగుకునిరచ్చి నీమీద విసరేస్తాను. వీంటేను
కుంటావో,తెగువారే, చేదుకో; కానీ అమ్మ, ఇప్పుడే
ముందుగా చెప్పేతున్నాను; ఆలోచించుకో మీయిద్దరిలో
నేతైవమనుస్తావాలూ, కలహాలూ, కలిగినవా, నేను
మాత్రం బుర్ర కుగ్రంగా నున్న గా గొరించుకొని యీ
మీసాలుగడ్డానికి శలవచ్చి కామయవచ్చింపవేసికొని
‘తైవర మేల్వారా’ అని కాశీ,రామేశ్వరం, ప్రయాగ మొద-
లైన దివ్యక్షేత్రాలకి వెళ్లిపోతాను—” అనినేనూ నవ్వి
నాను.

అమృ వణికింది. మొగం నివేజ మైంది. కళ్లుటద
టదమని నీళ్లుకార్పివది. మల్లీ వాదగ్గరికివచ్చి మాఅమ్మ
మృదువ్వరంతో “కానీలే- అప్పటికంటె రివ్వడంచూడో
అయినా పెట్టదావను — దీనికూన్నాను. మీరిద్దరూ
సుఖం సంతోషంతో కాపురం చేస్తూంటే నాలుగు
కోదలు చూచి సుఖంతోనేనూ కళ్లుమామకొంటాను.
నీకు మంచి భార్యవారకాలెనని యీ బ్రహ్మాండమైన
సంసారసాగరం సంతోషవాకలో సుఖంగాప్రయాణం-
చేయడానికి మిమ్ముల దీనించేమని వర మేల్వరని ప్రార్థి-
స్తాన్నాను.” అంటూతనకుడియి వాతలమీదపెట్టి
దీనిందింది. ఆపాస్తం వర్ణదసాస్తమే!

నేను వాలోనే అనేకవిధాలాశ్చర్యభరితమ, తలచి
పరమానందం పొందినాను. అప్పుడు మా అమ్మవంటి

అమ్మలు లోకంలో నుండవ్వరికి లేవమనున్నాను. ఈలాటి అమ్మగతులలో పుట్టివచ్చుట నేను భయస్థుణ్ణి అనుకున్నాను. ఆమెకోర్కె తీర్చడానికి పంపింపమనున్నాను.

నిజాని కేమిగాని వాకిప్పుట్లో పెండ్లి యిష్టం లేదు. యం. ఏ., అయ్యేదాకా లేకుండా చూడదని నామరం. భార్యను సకలవిధాలా భరించడానికి శక్తిలేని యితరుల పదాయ మేమిట? మచేషీంచకుండా స్వయం బ్రతంగా సంపాదించే శక్తి కలిగేవరకూ పెండ్లి మాటే రుద్దుకుంటామని నా అగ్నిప్రాయం. అలాగే అమ్మతో యెన్నివిధాలా చెప్పినాను. ఇప్పుటికి వాగ్దేవతలూ కాలక్షేపంచేకాను. నాకుదేనియి లేకపోలేదు. కాని, యెంతైనా పిత్రాధికిమేకదా! ఇప్పుడు నా ఆలోచన లన్నీ కట్టిపెట్టాను. అమ్మకూట తోనేయిలేదు. ఇప్పుడు పరీక్షయిదా అయింది. ఆమె యిందా? చెప్పినకారణాలు బాగావున్నవి. నిజమే, అంతిద్దెక్కంచేసి పిల్లను పదా ర్థేంద్రురకూ పెండ్లిచేయకుండా పెంచేవారు అయ్యారు. నిజంగానే నాకుంటివాల్సేందరి? బయలుదేరివుంటారు. ఇప్పుడు నేనేపిచ్చిలే మామయ్యను అమ్మనూ సంతోష పెట్టిన వాణ్ణి అవుతా. ఇంకా ఆవేగవిధాలా జూగించిస్తూ న్నాను. ఇంతలో అమ్మ-

“ఏమిరాబాబూ! మానందాన్ని నావు? ఏమంటావు?” అని అన్నది.

నేను “సరే, నియిష్ట ప్రకారమే కానీ అమ్మ” అన్నాను.

“అయితే యెప్పుడు బయలుదేరుతావు?” అని పట్టరానీ సంతోషంతో అన్నది అమ్మ.

“రేపు బయలుదేరుతాను బల్లారికి-” అన్నాను.

“లేకే! కాబూ, అన్నయ్య యింకాబయలో యేం వ్రాశాడో చూచావా? పిల్ల బల్లారిలో లేడట, పెద్దమ్మయ్యగారు వెజవాడకు తీసుకోచ్చారట. వనకు దగ్గరేకా, వెజవాడకువెళ్లారా”

“అమ్మ, పూరి అందం చెట్టుమీదకే చూడాలి. కత్తియూపం పొరువం ఆడవిలోనే చూడాలి. లాటిరెడ్లు మధురూ మురిపాలూ తల్లి పట్లోనేచూడాలి. ఏడకంలోచారి ఆడకంలోనేచూడాలి. అప్పటికిగాని

నిజమైన వియతలేయదు, అంతేకాకుండా పిల్లను అన్నయింట్లో చూడడం చూడదను. అన్నయ్య ఆయితే మాత్రమేమి? తన్నితంబ్రంబవద్ద వున్న ప్రియమిందా అక్కడే స్వర్యలం? ఏవోఒకటిరెండు మాటలాడవలసి వస్తుందనుకో- అన్నలయెడకూ వదిలెల యెడకూ పిల్లలం ప్రియమనుతారు. అందులోనూ వదిల అంటే యింక పది హానికేం లేకుండుంటుంది? పిల్లమనమూ దుచి తెలిసి కోవడం కష్టం - ప్రాణాంతంవరకూ వున్నవంబంధం ఏదేలేని సహవాసం- చారిమనసులు కుదరకపోతే యేం బాధం? అమ్మ, పెండ్లి విషయంలో నామరం విదితమైంది. అప్పమవకుం మామనాలయ లోబడె నా పట్టుకుంది మనసులు కలియడానికి. ఒక్కసారు మానే చాలదు. తొలిమాపుతో పుట్టేవలపు మోసం - అదే మాయ. అది వలపుకాదు. భ్రమ. ప్రేమగానే కనపడుతుంది. ఏదిగంగా ఒక్కసారే ముపు కలుగుతుందో అవిధంగానే వలపు. ప్రేమ క్రమంగా వృద్ధికావాలి. అదే నిజమైన ప్రేమ. ప్రతిఫలాపేక్ష వుండదు. స్వాగ్ధం వుండదు. ఈర్ష్యామాయలుండవు. కాకట్టి కావోయే భార్యాధర్మం అప్పమవకుం నాలుగైదు లోకాలయినా రకుమగా ఒండొక్కనను మామూవుండి మాట్లాడుకుంటూ వుంటేమందిరి. కాబట్టి, నేను రేకేబల్లారికి చూడవమా నాను” అని నేను నిశ్చయార్థ్యంతో అన్నాను.

నాంబామాటన్ని మాయమ్మ చిరునవ్వు వచ్చి తూచిన్నది. కడకు “పెద్దకోరెచ్చెపోయినావేబాబూ” అని అన్నది. “కానీ, నియిష్టమేలగున్నదో యాలాగేకానీ- కానీ, పిల్ల వెజవాడలో వున్నదికాదా, నివు బల్లారికి పోయి చేసేదేమంది?”

నేను గర్వంతో “వెజవాడలో వుండేది ఢిల్లీలో వుండేది- రేపురాత్రిబయలుదేరుతున్నానని యీమూరే మామయ్యకు ‘టెల్లిగ్రా’ మిస్తాను; మామయ్య పిల్లరెండ్రొకటి తెలుపుతాడు; ఆయన వెజవాడకు ‘టెల్లిగ్రా’మిస్తాడు. వాళ్లూ బల్లారికి వెళ్లారు- అంతేగాని, ఒక్క యింట్లో నేను పిల్లను చూడను.

“అప్పుడే నీ అల్లుడితనం చూపిస్తూన్నావే- వాళ్లవంతకట్ట పెట్టడం నీకు న్యాయమేకా! పిల్లచేపువార నేకాదు వాళ్లకి ఆయాసం? పిల్లఅక్కడికి వచ్చినప్పుడు

ఇంకా యెన్ని పరీక్షలు చేస్తావో! వాళ్లనింకా యెంత కష్ట పెడతావోకా? అనిమామయమృత్యుసౌఖ్యమన్నది.

“అమ్మా, దేవికమ్మ కష్టం? ఇదీ కష్టమేనా! నాకు కష్టమిక్కడలేదు, మరేమీ అక్కడలేదు. ఈ మాత్రం కష్టమైనా ఏమ్యకోలేకపోవే మరేలాగా? కష్టమైతేపోనీ- అందుకే నాకాపిల్ల—”

“పద్మరాజాబా! వాకాపిల్లలే కోడలుకావాలి. ఇంకెవ్వరూ నోరుమూసుకొంటూ, నీవు మాత్రం పేచేకపు వాడవో?”

“వేవా? వేవా? నేనువైరావూదానీ-వొగ్గనీ! నాపొద్దయంచేరే- వాళ్లపొద్దయంలేరే; నేనూ వాళ్ల వంటి వాణ్ణిఅంటే అయిదుకాయ- పశేమ వేర్వేరేగాని పెళ్లిచేసుకోవని పట్టుపట్టి మార్చుందును. పెద్ద పెద్ద ఫలితాకో చేసేవిఅమీకాకాళ్ళి సంఘసంస్కారములే చేసుకొంటున్నా, సంస్కార విమయాల పెద్దపెద్ద ‘తప్పు’ల్నిచ్చి (బహిరంగంగా) లోలోపల వెంపలువేలా కట్టాలు పుదుక్కోనే ఆంగ్లబ్రాహ్మణులెక్కడ, నేనెక్కడ? ఈమృత్యుసం నీకు కనబడలేదమ్మా!” అని అన్నాను.

“అఁ, ఇంక చాలించు నీ ఆక్రమితు? ఇతరులను యెన్నేనా అవనయ్యను,”

“అఁ- అఁ- నేనమ్మనీ అంకే- లేమనంతు పచ్చి పచ్చడే మనుష్యుని నిజమైన విలువ తెలుస్తుంది.”

“రెండుస్తుందిగా- తొందరయిమా? బాబూ! వాళ్లు నీన్నే మేనా అడిగినప్పుడు నెమ్మదిగా బాగ్ రేగా జవాబివ్రావుతుంది. ఇక్కడ నాదగ్గర మాట్లాడినట్లు విద్విచ్చిగా మాట్లాడకు. వైరావూదానీ బాబాయిలు చూపమా.”

“నన్నే నుడిగారె వాడు? వారు పప్పు పగవనిం చేయంటుంది? నాకు తెలీనీ చేయంటుంది? ఇంకెవ్వరే ‘ఏ, ఏ’ ను కాదు.”

“వి.ఏ., యం. ఏ. అయినంతమాత్రమున నేమి? నేనడకు రెండవలలు తగిలించుకోదానీ! పని కొస్తుందిగాని, లోకజ్ఞానం కలగజ్ఞా? అందుకు మీ పుట్టెడు పుస్తకాలూ పనికిరావు; అనుభవంకావాలి.

మంచి స్వభావం, సేం, శక్తివ్యవస్థ, మర్యాద, అనుభవ, ఇవన్నీ కావాలిలోకం మెచ్చుదానీ.”

“అమ్మా, అమ్మా! నీకుమాదా ఆ ఆంగ్లబ్రాహ్మణుల స్వభావమే పట్టుపట్టడే. మీ వెంకటో నీకొక్క తెవే రెప్పెట్టటివామను కున్నాను. ఆంగ్లబ్రాహ్మణులవలె పెద్ద పెద్దపువ్వవా లిచ్చేనుగా నీకుమాదావున్నాడే!” అని నవ్వి నేను “పోనీలే-అలభ్యమందుకు! వెల్లె! పెల్లె! గా! మిచ్చిపిస్తాను- ‘మేం’ అవుతూవుంది.”

“ఏమి? ఏమిటి?”

“మామయ్యకు- రేపు బల్లారికి వెళ్లుకున్నాను ‘కెల్లె’గా మిచ్చి బల్లారికి తెలియజేయాలివని-”

“రేనే? రేనే బయలుదేరుతావా? బాబూ, పిల్ల నుమాడ బోయేవాడవు- సంబంధం కుదుర్చుకునే వాడవు. మంచి లోకా చూచి బయలుదేరుమా.”

“అమ్మా, నీకింకా యాకాలపు నాగరీకర అల వడకుండా పాతకాలపు మాటలు మాట్లాడుతూన్నాడే. మంచికోలేమిదీ? మంచికోజనీ రెడ్డకోజనీ భగవంతుడు వేరేవేరే సృష్టించాడా? అన్నీ మంచికోజలే. మన ప్రయత్నాలనుబట్టి, మనపట్టుబడునుబట్టి లాభాలాభాలు కలుగ రనేకాని కోరికేంకేస్తుంది?—”

“ఇదే మార్గం- ఈకాలపు యాపాడు విదువుల ముప్పుపై దుర్బుద్ధులు- కాస్త్రాలంటే విషయం తోడ్కి తిను—”

“అమాటనకు; నాకు కాస్త్రాల్లో నమ్మకం లేక పోలేదు. మూలకాస్త్రాలు కష్టములైనవే; కాన్, కాస్త్ర పండితులమని కాలవలు కష్టమని, కుండలాలు రేగింపుమని, కాస్త్రాల కపాథాలు కల్పించి, ఆచారాలన్నీ పాడుచేస్తూ, పొట్టికోసం తిప్పలుపడే వారివల్ల కాస్త్రాలు చెడిపోయినవి. అందువల్ల నమ్మకం లేకపోయింది. పోనీ, మంచికోజనీ, మంచివిగ్గుమనీ, పంచాంగాలుతిప్పితిప్పి, మీనమేనులు లెక్కపెట్టి, మంచిమహారాష్ట్రలో చేసిన పనులన్నీ చాగాకేవున్నవా? అన్నీ ఆటంకాలు లేకుండా - కష్టాలులేకుండా - శుభప్రదంగానే జరుగుతూ న్నవా? మనమెన్నియాయాంబలేదు స్వతిరేకాలు. ఏదే

నా మందిషవిచేయాలెనని భగవంతుడెప్పుడు నువకు పుట్టి పూడో అనే మంది నువూర్తం- అదేమందిరోనా."

"ఓరిబాబో, యెంతటి కౌస్తుభేంద్రపు బయలు చేరావు! బాబూ, నీ యిష్ట మెల్లోకాని- వేర్వేదమని?"

ఇంతలో గడియారం నాలుగు కొట్టింది.

"అమ్మ, 'టైం' అయింది- మామయ్యకు 'టెలి గ్రామి'చ్చి వస్తాను."

అని లేచి దైవ్యవేషముచే పోయి మామయ్యగారి కంటిపార్తె యిచ్చివచ్చి నాడు. ప్రయాణానికి కావలసిన వన్ని సద్దించేసు వస్తాను. ఆరాత్రి అంతా యింకా యేమేమో నేమామో అప్పు నదిరేయి మీశేవరరా ఆలో చన చేశాడు. అంతేరం నాకొప్పును నిద్రపట్టిందో నాకు తెలీదు. ఆనిద్రలో నానావిధాలా మధుస్వప్నములే కన బడినవి.

తరువాత (ప్రయాణం.)

బా వ క తై

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

మొల్లపూలంబెను
ముడునుకుపోతావు
బంతిపూవులంటే
గంజేసి వత్తావు.
ఎంతసోకులాడివే
నీకాడ ఎంతబావమున్నదే.

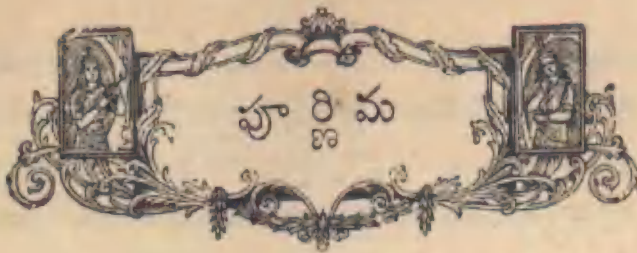
చన్నెల్లు నామీద
నల్లి నవ్విత్తావు
శీరకొంగట్టితే
శిరుబుస్సంటావు.
ఎంతటక్కులాడివే! నీకాడ,
ఎంతబావమున్నదే.

సామివోరికిదణ్ణం
సాస్తూ, నాయెంకేసి
సూత్తూ నవ్వులకళ్లు
సుట్లు తిప్పేస్తావు.
ఎంత వింతకత్తైవే! నీకాడ,
ఎంత బావమున్నదే.

నిద్రట్లోనాకేళి
నిలిసిసూత్తుంటావు
దొంగనిద్రురతెలిశి
దూశిత్రావు నన్ను.
ఎంతచాటుకత్తైవే! నీకాడ
ఎంత బావమున్నదే!

ఈతముల్లూ యిరిగి
యింత నడవనీక
కాలు వాళిందంటే
కంట నీరట్టావు
ఎంత యింటిదానవే! నీకాడ,
ఎంత బావమున్నదే.

కన్నుల్లో కన్నుంచి
కదిలించియేస్తావు
నన్ను ముంచేత్తావు
నన్ను తేలుత్తావు.
నీవేనాకురాణివే! నిను గూడి
నిలువు నీరయిపోతినే.

పోడూరు రామంద్రరావు గారు. వి. ప.,

శ్రీ తాపతి ఇదు నెమిదివత్సరముల ప్రాయము వాడు. చామనచాయశిరీరమువాడు. ఇంచుక పొడగరి. అతఁ డందగాఁడనియే చెప్పినోప్పురు. చూచువారిహృదయములను చూరగొనునట్టి యాతని విశాలనేత్రములు సిరి కాటకట్టులని చెప్పనగును.

వాడు పూర్ణిమ. సాయంతాల మాఱు న్నరగంట లయ్యెను. అప్పుడే శిరచ్ఛండ్రు డాకనము వలంకరించెను. సమీపమందలి

గౌతమీ సైకరములపైనుండి వీలెందు చల్లని పిల్ల గాలులు దేహములఁబులికితములొనరించు చుండెను. బాలు లెల్లరు నిసుకతిన్నెలపై వివిధగతులఁ గ్రీడించుచుండిరి. ఒకచోట నీలా టిరేవున కనతిమారమునఁ గట్టుబడిన యొక చిన్నపడవపైఁ గూర్చుండి, సీతావతి వచ్చుచుఁ జోవుచునుండు వారిని గాంచుచుండెను. ఇంత లో నొక పదిరెండువత్సరములబాలిక యొర్తు భుజమున నొక బిందెను దాల్చి నీరు గొని పోవుటకైవచ్చెను.

ఆమె యాకృతిఁ గాంచినంతనే సీతావతియొడండు గుర్పొడిచెను

ఆమె యాకృతిఁ గాంచినంతనే సీతావతి యొడలుగగుర్పొడిచెను. ఆ బాలికమోము పూర్ణ చంద్రుని హాసించు చుండెనా యను శంక పొడమెను. చక్కగఁదీరి యున్న సర్వావయవ ములుగల యా సుందరి నేర్పరి యగు శిల్పిచే గల్పింపఁబడిన పుత్తడి సొమ్మ యను ల్రమ గొల్పుచుండెను. "ఆహా! ఇట్టి మృదు మృదాళ గాత్రీ, రాజాధిరాజుల

దివ్యమందిరముల నలంకరింపవలసిన యీబంగ
రుహమ్మ ఎవరితనయయోకదా? ఈమె నిట్లు
దయఁదలంపక, జలంబుగొనివితేరఁ బంచినవారి
మన సెటులొప్పెనోకదా? గ్రంథములందువర్ణిం
పఁబడుపద్మినీజాతి స్త్రీలసౌందర్యప్రశంసఁ జదివి
పృథ్విపై నిట్టివనితలుగలరా యనుచు శంకించు
చుండెడి నాకు, నేఁడట్టి సందేహానివృత్తి గా
వింపనంది విధి యీమె నిచటికిఁ బంచినేమొ?
ఇన్ని దినములనుండియు నేనిచటికి వచ్చు
చుంటినిగాని మున్నెన్నఁడు నిట్టిముద్దుగుమ్మల
నీపురమునఁ గాంచియుండ! నని నీతాపతి
యూహించుకొనుచుండెను.

నీతాపతి కళాశాలయందుఁ బట్టపరీక్షకుఁ
జనువుచుండెను. అతఁడు శిష్టాచారచారీగు
లగు బ్రాహ్మణ దంపతుల కేకపుక్కుడు. వాని
తలిదండ్రులు సామాన్యకుటుంబికులు. విశేష
ధనవంతులుగాకుండినను గౌరవప్రపత్తిగలిగి,
తోడికుటుంబములయందు మన్ననపడయుచుఁ
గాలము గడపుచుండిరి. కుమారున కాంగ్ల
విద్యఁ జెప్పించినయెడల నాతఁ డధమమొక
శ్లాఁకాధికారియైనఁ గాఁగలఁడను మూఢ
విశ్వాసమునను, విశేషధనమార్జించి తమవంశ
మునకును జనసీజనకులకును బేరుప్రతిష్ఠలు
తేగలఁడను పెట్టియానలతోను నీతాపతి జన
కుఁ జాతని కాంగ్ల విద్యఁ జెప్పించుచుండెను.
నీతాపతియు బాగరూకతలో విద్యగలచుచు,
తరగతియందు మొదటివాఁడుగఁ గాకుండినను
ఎన్నఁదగినవారిలో నొకఁడుగ నిలచుచు,
గ్రమముగఁ బట్టపరీక్షితరగతిలోనికి వచ్చెను.

అతఁ డవివాహితుఁడు; తలిదండ్రులు వైవా
హిక ప్రశంసఁ చెచ్చినపుడు, విద్యాసరస్వార్తి
యైనఁగాని పెండ్లి జేసికొననని చెప్పితిచ్చించుకొ
నుచుండును. నీతాపతికి నేటివఱకును బరిణయ
వాంఛ లేకుండెను. వివిధ గ్రంథములయందుఁ
జదివియుండిన వింతవలపునుగూర్చి యాలో
చించినకొలఁది వానికి హైందవనారీమణులను
జెట్టజట్టినవారి కట్టినిక్కమగు ప్రణయ సుఖ
మలవడుట కష్టసాధ్యమను నిశ్చయమగు
తలంపు కలిగెను. ఆంగ్ల దేశాచారానుసారము
ప్రాయమువచ్చినయువతీయువకు లొంహారు
లనుగాంచి ప్రేమపాశానుబద్ధులై ఇరువురును
ఒకరియభిమత మొకరెఱిగి నిక్కువమగు
ప్రేమగలిగియుండుట గుర్తెఱిగి, పెండిలిగావిం
చుకొనిన నేకాని, సతీపతులకుఁదితమగువలపు
కుదురదని వానితలంపు. హిందువులయోచార
ముల ననుసరించి బాల్యముననే పరిణయమగు
టయు, జ్ఞానాభివృద్ధియైపవడఁ దనకుఁ జెడ్డలు
చేకూర్చినపడఁతని బ్రేమించుట యనశ్శక్తర
వ్యమని గుర్తెఱిగి, తదనుగుణ్యముగ భార్య
యే సరమనుండరియని భావించి, యనురాగ
మునంతయు నామెపైఁ బ్రవహింపఁజేసి, జీవి
తము నానందదాయకముగ నొనరించుకొనుట
యసంభవమనియు నాతఁ డెన్నుచుండెను.
ఎన్నఁటికైన వివాహమాడు టానశ్శక్యమైన
చో, స్వయముగా నొకకన్నెనారసి, యామె
గణాగణముల గమనించి, యామెను శేషట్ట
వలెనని వానియూహ. ఇట్టియాలోచనలతోఁ
గాలముగడుపుచు, నీతాపతి యితవఱకును
దలిదండ్రులకోరికల సరకుగొనక, తనయూహల

నెన్నటికైన నా గార్యరూపమునఁ బెట్టుటాంఁదె, యవివాహితుఁడై నిరంతరబ్రహ్మచర్యవ్రతమును నల్పుటాంఁదె, యొనరింపవలెనని ధృఢనిశ్చయముడై యుండెను. అతఁడెంతవఱకు నెందఱిఁగాంచినను, ఏర్పినను విషయలాలనత్యసంబంధములగునాలోచన లాతనికి స్ఫురింపలేదు. నేడేలాకో వాని కీబాలికా మణినిగాంచినంతనే హృదయ మారాటపడి సాగెను. శకుంతలను పొడగాంచిన దుష్కంఠ నృపాలునివనిది సీతాపతియుఁ దనజీవితయాత్ర యం దీమె కేదీయో సంబంధముండఁగలదని తలంచెను. ఏవిధముగ నీయవరిచిత్రయగు బాలిక తన జీవితపరిణామమునం దొక సాత్రధారి కాగల దని యాతఁ డెంచఁ జొచ్చెను. ఈమెకును దనకు నెట్టిసంబంధము నులేని యవస్థయం దీయవరిచిత్రవ్యక్తిసందర్శన మూత్రమునఁ దన కిట్టియు తలపాటు గలుగనేల యని యాతఁ డూహింపసాగెను.

ఇంతలో నాబాలిక బిందెతో జలమును స్వీకరించి, గృహభిముఖమయ్యెను. ఆమె పోవుచున్నపుడు సీతాపతి చూచునంత వఱకు నామెగమనము నుపలక్షించుచు, దన యాసనమున విశ్లేష్టఁడై కూర్చుండి, యామె దృష్టిపథమును బాసినంతనే తనవృత్తాంతముండి మేల్కొంది, యాబాలిక రూపమును ముగ్ధులకమునందుఁ జెత్రించుకొని దృగ్గ్రహము చేరెను.

౨

ఒక్కొక్కప్పుడు మానవుని జీవితమున నల్పవిషయములే వింతమార్పులు గలిగించు

చుండును. సరసులో నొక చిన్నరాయి దువ్వినచో దానివలన జగత్తంతయుఁ గలత తేండునని యొకానొక తత్వవేత్త నుడివి యున్నాఁడు. అట్లులే యణుమాత్ర విషయములును మనుష్యజీవితముల సఫికములగు మార్పు లొనరించుచుండును.

విద్యాభ్యాసములేక్క యితరచింతలు లేని సీతాపతిహృదయమందు రూపవతియగు నొకయవరిచిత్ర బాలికాసందర్శనము విశేష పరిణామమున కాస్పదమయ్యెను. విద్యార్థి వనతిగ్రహముఁ జేరిన సీతాపతి వివిధచింతా వాగురలఁజక్కి యాందోళనముఁ తేందుచుండెను. నాడతని కాహారమైన హితవుగాకుండెను. అతఁడు తిన్నఁగాఁ దనగదిఁజేరి దీపారాధన నుగూడ మఱచి శయ్యపై బరుండి యిట్లు యోచింపసాగెను.

ఈమెయెవ్వరే? ఎవరి తనయ? ఈమె విషయమునుగూర్చి తెలిసికొనుటెట్లు? కనుఁ గొంటినిపో, ఈమెకును నాకును గలుగఁబోవు సంబంధమేమి? ఈమె యవివాహితయో, వివాహితయో? ద్విజకులజయో, కాదో? ఎట్టివారితనయయో? ఈమెను నాకిత్తురనుటెట్లు? అదియుఁగాక నాతలిదండ్రులు సమ్మతింతురా? తలిదండ్రులమాట ప్రసీపుత్ర మనుకొన్నను బిల్లినిచ్చువారి యభిమత మెట్లుండునో? ఆమె స్వతంత్రురాలు కాదు గదా? పరులపోషణపై నాధారపడియున్న బాలిక యేమిచేయఁగలదు? నేనైన నట్టియ నస్థలోనున్నవాడనే కదా? ఇరువురును వివేకవంతులై, దృఢబద్ధానురాగులైయున్నచో

లోకమునకైన కేంకింపఁ బనిలేదు. కాని యీమెకట్టివివేచనాశక్తి, నాపై మోహపార వశ్యము, మనోద్రఢిమయుఁ గలుగనేర్చునా? బాలిక, మోహమున్నది యెఱుంగనేరనిది; ప్రాంతవాచారానుసారముగఁ జెరుగుచున్నది; వైవాహికోదిత వయస్సు ప్రాప్తించినది; యింకను అవివాహితగ నుండనేర్చునా? అదియుఁగాక, నాపంటివానికై యొకయబల బండుగులను, న్యసంఘమును ద్రోసిపుచ్చ సంసిధురాలగుననుట కేమి యవకాశమున్నది? నేను రాజాధిరాజనా? జితమన్యఘఃడనా? నాకేమి యాధిక్యము కలదు? నాకన్నుల కామెయనర్థరత్నమట్లు గొప్పించినను, నావలపు, నావట్టుదల, నామనఃసైద్యము నావిశ్వాసము, నావిచక్షణశక్తి, నాయపూర్వమగు ఊహాసరణియు నామె కెట్లు బోధపడఁగలవు? ఇన్ని పత్స్పరములు విద్యాభ్యాసమొనరించినవిదవఁగదా నాకింతమాత్రపు టాహారేద్యదేవ? బాలిక, విద్యావిహీనయో, అస్పవిద్యాపతియో మ్రెయ్యన్న యీమెకట్టి నమీభిప్రాయము లుదయించుటయు, బోధపడుటయు నెట్లు? ఏమి నాకేవెట్టిమాహాలు? ఆకాశమున రమ్యహార్యములు నిర్మించుకొని యానందించుచుంటినేకాని, యిట్టిమాహాల కీషణ్యతావకాశములేదని తలంపనైతినిగదా? ప్రపంచమున నీలాటిరేవుల కెందఱు స్త్రీపురుషులు వచ్చుచుజూపుచునుండురు? వారి నొకవ్యక్తిమూచి వృథావ్యభిచర లోనగుట వారియనిచేకముతీసూచించును గాని, వారాభిని జూచునట్లు చేయునని యెట్లు తలంప

వచ్చును? విషయలాలసుఁడు, పరులఁగాంచి శ్రమించుచుండువాఁడు, పరులెల్లరు తన్నుఁ జూచుచుండురనియు, నందఱును దన్నుఁ జూచుటయే తనకువలెనే ముఖ్యకర్తవ్యముగఁ గలవారనియుఁ దలంచునేకాని, వారితలంపుల కేమాత్రమును దానాస్పదఁడు కాకపోవచ్చునని తలంచునా? చక్కఁగ శిరోజముల నలంకరించుకొని, వలెవాటగఁ బట్టుదుష్పటముఁ దాల్చి, మాటిమాటికి నూనూగుమీసముల దువ్వొనును వీధులవెంబడిఁ దిటుగు వివేకహీనులు, విలాసపురుషులు, వెడఁగులు, పరభాములు తమ సుందర్యాతిగాంచి, విరహవేదనచే సొక్కుచుండురని తలంచి లోలోనఁ దాము కులుకుచుండురేకాని, లెక్కలేని, ఘటిమాలిన వ్యర్థజాంబీకులను, అడంబరజీవులను, అహంభావస్యాములను, అన్యయోజకులను గాంచి మూర్ఖిలునంతటి మూర్ఖు లెవరుండురని తలంతురా? వెట్టికి నేయివిధములు. అందిదియు నొకటి. ఇట్టివ్యర్థపుటాలోచనలతోఁ గాలము వెచ్చపుచ్చుటకంటె, వేరుపని చేసకొనుటయే కర్తవ్యము. ఆబాలిక నన్నేటికిఁ జూచును? చూచినను నన్నామె యేటికి నరకుగొనును? ఇదియంతయు వైతిధృమణము; చిత్తచాంచల్యము. నేనిట్ల యుంటినేని తోడివిద్యార్థులు నన్నుఁగాంచి, నాయందు మార్కుగమనించి, నన్ను గేలినేయుదురు. మదనార్తి యెట్లున్నను, పదనైనచెలికాండ్ర పదజాలముల ధాటికోర్పుట దుర్భరము. నేనిట్టి తలంపులను వీడి, తిన్ననిమార్గమున పంచరింపనై తినేని లోకావవాదమునకు గురియగుదును. అంత

కన్న వేరులాభ ముండఁజాలదు. కాని యీ బాలికావిగ్రహమును నా మనఃప్రదేశము నుండి తొలఁగించుకొనఁజాలుదునా! అదియే గొప్పచిక్కు. రొంపిలో కాలు పెట్టవచ్చును. కాని యూడఁదీసికొనుటయే కష్టపాథ్యము.

ఇట్లు చింతించుచు శయ్యపై బారాడి, నిద్రరాకుండుటచే నొకానొక అంగ్లనవలఁదీసి చదువనారంభించి, యందుఁ గృతకృత్యుఁడు గానీరక, నోదాపరీతిరమునకేగి, యందు గొంతతడవు గడపి, తెలతెలవారు సమయమున నచటనే యిసుకయందుఁబడి సీతాపతి నిద్రావినశుఁడయ్యెను.

3

సూర్యోదయముయ్యెను. ఇసుకతిన్నెపై బవ్వలిండిన సీతాపతికనులలోఁబడి సూర్యకిరణము లాతనిని మేల్కొల్పెను. వెంటనే యాతఁడులేచి వనతిగృహభిముఖుడై నడచి పోయెను.

సీతాపతి యెంతప్రయత్నించినను వానికిఁ బూర్ణిమనాఁడు కనులఁబడిన యా బాలికయా కృతి మఱపు రాకయుండెను. క్రమక్రమముగ వానికి విద్యయందిచ్చయు దూరమయ్యెను. అతఁ డెల్లప్పుడు నేదియో యొకటి యాలోచించుకొనుచునే యుండెను. పాశశాల యందును బైటకూడ వానికిఁ బరధ్యానమే. ఇట్లు కొంతకాలము గడచునప్పటికి వానికిఁ బరీక్షలు నమీపించెను. అతఁడు పరీక్ష కిను మంతయైన కృషిసలువకయే పరీక్షకుఁ బో నెంచెను.

తగినకృషి సలువక పరీక్ష కేగుట కడుంగడు సాహసము. పోయి కూర్చుండినపిదపఁ జేయునదిలేనిపట్టున దురూహాలు జనించుచుండును. పనిలేనివానికి దురూహాలుమొందు. సీతాపతికి సమీపమున వేంకటరావను నొకయువకుఁడు కలఁడు. అతఁడు పుస్తకములుచూచి వ్రాయుటలో నిపుణుఁడు. ఎంతటివారికైనను వెఱవక కాలనడుమ పుస్తకములనుంచి యుత్తరములు వ్రాయుచు, దగ్గరకు వచ్చిన వారిన్నెల్లరను దనకుఁ బ్రతిబంధకముగ నున్న దని మందలించుచు నిరాఘాటముగ నాతఁడు పరీక్షాపత్రములను ముగించుచుండును. ఏనిని గాంచిన సీతాపతికిఁ దా నిదివఱకెన్నఁడు నట్టిపని నేయకున్నను నాఁడు ప్రయత్నింప వలెనను దురూహంబుచెను. ఆమధ్యాహ్న మాతఁడు కొన్నికాగితములు చొక్కాయుక్రింద నిడుకొనిపోయి, యెట్లో వానిని గాగితములలోఁ జేర్చి వ్రాయఁజొచ్చెను. వాని యప్పటిమానసికావస్థ వర్ణనాతీతము. చేతకానివానికిఁ జేడుపనులు చేయనప్పడు గలుగు నాందోళనయు, గట్టము ననంతములు. వేరమొనరించువాని కెల్లరును దన్ను గమనించుచుండిరనియే తోచుచుండును. ఇట్టియవస్థలో నెట్లో చూచి యొకకాగితము వ్రాయుట ముగించునప్పటికిఁ బరీక్షాధికారులలో నొకఁడచటి కేతెంచెను. వానిని గాంచినంతనే సీతాపతిముఖము వై వర్ణ్యమునొందెను. దేహముకరించెను. ముచ్చెమటలు పోసెను. వాని లేఖనియు గాలితాకుమవనోలే గంపించెను. వానివైఖరిఁ గాంచిన యుపాధ్యాయున కాత

నిపై అనుమాన ముదయించెను. అతడు
సీతాపతిదగ్గరఁజేరి వానికాగితములను చూచి
మీఁపఁజూచెను. సీతాపతి మోమునక త్రివా
టవైచినను రక్తపుచుక్క లేకుండెను. అతని
ధైర్యము పూర్తిగా నడలిపోయెను. ఎటువ
రిలోఁ దపకుఁగలుగఁజూపుచున్న యవమాన
మును దలంచినంత వానితల తిరుగుచున్న
ట్లయ్యెను. ఇంక నచ్చట నిలచిన కార్యము
లేదని తలంచి, చేయిమీఁతిన వెనుకఁ జేయునది
లేదని యెఱింగి, పరీక్షకాగితము లచటనేవిడచి
యాతఁడు వెడలిపోయెను. దయార్థిహృద
యఁడగు నాయథికారి వానివెంటనేగి తానా
తని కేయపకారమును జేయనని తెల్పినను
వినక సీతాపతి వేవేగ నడచి యింటి కేగెను.

* * * *

నేడు విద్యార్థి వసతిగృహమంతయు
నల్లకల్లోలముగ నుండెను. సీతాపతి మిత్రు
లాతఁ డెచటికేగినదియుఁ దెలియరాకున్నద
నియు, నాతనిగది మూయఁబడియున్నదనియు
నాతఁడు తనగదికి మఱిలివచ్చిన చిన్న లెవ్వి
యుఁ గానరావనియు బాశశాలాధికారి తెలిం
గించిరి. బాశశాలాధికారియు నాతఁడు
స్వగ్రామమున కేగియుండనోపు నని యూ
హించి మిన్నకుండెను. కాని వాని కనుగు
మిత్రుఁడగు దీక్షితులను నొకనహపాపాతి వాని
యుదంతమును తెలిసికొనుటకు నిశ్చయించి
వానితలిదండ్రులకుఁ గుమారునిబాడ లెఱుంగఁ
జేయవలసినదని తంతివార్త విచ్చెను. నాటి
సాయంకాలమే సీతాపతి స్వగ్రామమునకు
వచ్చియుండలేదని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

అవమానితుఁడగు సీతాపతి యదృశ్యుఁ
డయ్యెనో, అత్యపార్యగావించుకొనెనో యని
భయపడి దీక్షితులు రక్షకభటులకు సీతాపతి
నన్వేషింపవలసినదని తెలిపెను. రక్షకభటులు
నొకవారము దినములు శక్తివంచన లేకుండఁ
గృహీనవ్వి, కృతకృత్యులు కాలేకపోయిరి.

చిట్టచివర కామూరివారెల్ల రాతఁడు
విదేశములకుఁ బర్యాయించియ్యెనో, యెందైన
దాగియుండెనో, యనుచు వివిధవిధములఁ
దర్శించుకొని వానిసంగతి యొకించుకయుఁ
దెలియకుండుటచే నా ప్రశంస విస్మరించిరి.
ఇది మానవులకు నహజము. ఎంతటియాత్ముడు
మరణించినను, స్వల్పకాలములో వానిని
మఱచిపోవుదురు. లేనిచో నీజగన్నాటకమైన
సింధియు సాగనేరదు. మఱపనుమాయావాగు
రలఁచిక్కి భూతకాలమునంతయు విస్మరించిననే
కాని మానవుడు దైనికవ్యాపారములయందుఁ
బాల్కానఁజాలఁడు. సృశానవైరాగ్యము, పురా
ణవైరాగ్యము, ప్రసూతివైరాగ్యము లాత్మా
లికములేకాని చిరకాలము నిలువఁజాలవు. అది
లేనినాడు ప్రపంచ మంతరింపవలసినదే.

* * * *

సుతునియదృశ్యవార్త వినిన సీతాపతి
జనని బెంగచే మంచముపట్టెను. వృద్ధాప్యమం
దేశపుత్రవియోగడుఁఖము దుర్భరము దుస్త
రము నగుఁగదా! సీతాపతి జనకుఁడుమాత్రము
పురుషుఁడగుటచే భార్య సూరార్జునుఁ దన
దుఁఖమును బయలుపఱువక కాలము గడుపు
చుండెను.

౪

ఈమధ్య సీపురమున జను తెల్లరు నివటికి విచ్చేసియున్న బాలభారతీస్వామివారిగిగూర్చి పలుదెరుగులఁ జెప్పకొనుచుండిరి. ఆయన బాలస్వామియనియుఁదత్త్వాత్తరహస్యకోవిదుఁడనియు, విజ్ఞానియనియు, కందమూలాదులే కాని తక్కినవారివలె మామచక్రములు, క్షీరాన్నమాదిగాఁగల యాహారములను స్వీకరింపఁడనియు, నాయన మహత్త్వమునుగూర్చి జేసోళ్లఁ బొగడుచుండిరి.

నాడు భారతీస్వామివారు కరుణను గూర్చి యుపన్యసించుచుండిరి. ఆయన యుపన్యసించునప్పుడు వినువారి హృదయములు ద్రవీభూతము లగుచుండెను. కర్మకేహృదయములు గలవారుకూడఁ గనుల నీరిడిరి. అచటికే తెండిన ప్రేక్షకులలో నత్యంతోత్సాహముతో వినుచుండిన యొక పదునాఱువత్సరముల బాలిక, స్వామిదృష్టి నాకరించెను: ఆ యువతి యెల్లరును సభనువిడిచిపోవునం దాఁకనచలనకూర్చుండి, పిదప మెలమెల్లఁగా స్వామినిజేరి స్వాష్టాంగ దండ ప్రణామములు గావించి, విషయముగఁ జేతులను జోడించి నిలచి తనజీవితము దుర్భిమనియు, దుఃఖికర మనియు,

చానొక వితంతువనియు, దలిదండ్రులు తన్నాదరభావముతోఁ జూచి పలు బాములఁ బెట్టుచుండిరనియు, దన కిదుఃఖోపశమన మొనరించునదియు, బాధావిముక్తి గావించునదియు, మోక్షసాధకమునగు తరణోపాయము నెఱింగింప వలసినదని

స్వామిని బ్రార్థించెను. దీనమగు నామెచరిత్ర వినినంతనే స్వామి హృదయము కరగి పోయెను. ఆయనకుఁ బూర్వస్మృతిగలిగి కనులనుండి యశ్రులు స్రవించెను. ఆయన యెట్ల కేలకు భృతిని చాల్చి తనయాందోళనముఁ గనుఁజేసియక, యాబాలవితంతువు నవతో కించి యిట్లుపన్యసించెను.

“అపి తైవధక్తి...అదియే సర్వాధ్ధానము.”

“పోదకీ! నీదశనుగూర్చి వినినప్పుటి నుండియు నాకుఁ జాల విచారము గలుగుచున్నది. నీవు నన్నుఁ దరణోపాయమునెఱింగింపుమని కోరితివి. వెట్టిదానవు. సన్నాహశ్రమమును స్వీకరించినవారలేగాని తరణోపాయము నెఱింగించరాదను భ్రమకు లోనగు

చున్నదానవు. ఒకరు బోధించేటే? హైందవ మతమునఁ బట్టి పెరిగిన నెమర్తజీవులకును దెలిసియున్నదే యాధ్యాత్మికరహస్యము. అది దైవభక్తి. దానికి బ్రాముఖ్యమగు అంగము పాపకార్యవిముఖత. వేదాంతములను విజ్ఞప్తిగ జ్ఞానులను అపాంక్షావస్థాములెల్లరును సుకరమగు దానిని వ్యర్థపదజాలములచే దుష్కరము నొనరించుచున్నారు గాని, యందుగల విశేషమేమి? హిందువులరక్తము ప్రవించు ప్రతిప్రాణి నీవిషయము తెలిసియున్నదే. వ్యర్థత్వములతోఁ గాలము వెచ్చ పెట్టుటకేకాని, అడంబరయుతము లగు పదజాలములయొక్క ప్రయోజన మిసుమం తయు లేదు. భక్తితో హరినామస్మరణయొ నర్చువానికిఁ బరమార్థము కరతలామలకము. మనసునకుఁ బ్రాప్తిని తెలిసినదని మానుకొనుటయే మరియొక ముఖ్యవిషయము. ఈ రెండు పనులను నెరవేర్చుటకన్న మోక్షసాధనము వేటొందులేదు. ఇదియే యిహపరసాధనమునకు మూలసూత్రము. తక్కినవానికై వ్యర్థముగాఁ గట్టపడక పని నాచరించు జీవితే ధన్యజీవి. నేను నాల్గువత్సరములు గురువునొద్ద శుశ్రూషయొనర్చి తెలిసికొనినసంగతి యిదియే." అని ముగించుటయు నాదితంతపు ప్రమోదబాష్పము లొలుక "స్వామీ! పాపంకిలమగు నీజీవితమునందు నాకిష్టములేదు. నాకుఁ దమరు సన్న్యాసశ్రమమును బ్రసాదించు." డని ప్రార్థించెను. అంత భారతస్వామి "అమ్మా! నీవింకను జీవితవయసుదానవు. నీకుఁ గట్టనిష్ఠరములు తెలియవు.

ఈయాశ్రమము సుకరమని తలంచుచుంటివి గాబోలు. అది వట్టికల్ల. అన్ని యాశ్రమములకును గట్టము లుండును. అన్నిటికన్న సుకరము గృహస్థాశ్రమమే. కావున నీతెలిదండ్రులగృహముననుండియే యీశ్వరు నారాధించుచుండుము. తగినభక్తి యలవడినంతనే మహాస్థైర్యమును, దాన పద్ధతమగు మానసికశక్తియు సంకురించును. దానిచేఁ గట్టములన్నియుఁ జొలఁగిపోవును. ఇంతియేకాని సన్న్యాసిని వగుటకుఁ బ్రాకులాడకుము. కాషాయాంబరధారణము, గురునాజ్ఞయు నాశ్రమస్వీకారమున కంగములని తలంచుకుము. అది వట్టివిధ్య. మనస్సే సర్వాశ్రమముల నొసంగఁగలదు. నేనిచ్చుటల? నీవే పుచ్చుకొనవచ్చును. ఒకరిచ్చినఁ బుచ్చుకొనున దేపాటి? అనేకులు వీధులవెంబడిఁ గాషాయాంబరములుదాల్చి స్వాములమని చెప్పుకొనుచుఁ దిరుగుచుండినవారి నెందఱిని జూడలేదు. వారెల్లరును నిక్కమగు సన్న్యాములనిదేవీయభిప్రాయనూ? కాషాయాంబరములు కాపురుషుని ఘనునొనర్పఁజాలునా? వారు కుహనాసన్న్యాసులగుటచే నెల్లరు నట్టి వారనినాయభిప్రాయముకాదు. కానిచాలమంది కంటనటకులు. కుక్షినింపుకొనుటకు భిక్షలు లభించుననియు, నెల్లరును నమస్కరించి పూజితరనియుఁ దలంచి వారట్టి యాశ్రమమును స్వీకరింతురేకానివాంఛాసమూహములఁ భారతద్రోలి పర్వసంగఃకరిత్యాగ మొనరించుకొనినవారు కారు. కొందఱు సన్న్యాసులకుఁ దెన్నపురినస్యము, కొందఱికి నబ్బులిశ్శలు, కొందఱికి భాజనమైనంతనే తమలపాకులును

గావలసివచ్చుచున్నవి. నిజముగ నైహికసుఖములను రోసివారి కీవ్యవసము లేల? ఇట్టి వ్యవసములుగలవానికి సన్న్యాసాశ్రమమేల? కొందఱు ధనార్జనముకూడ నొనరించుచున్నారు. వీరెల్లరును దమకు జీవశోపాధిగ నీయాశ్రమము జొచ్చుటకాని తైవభక్తిచేతగాదు. ప్రాపంచికవిముఖతచే గాదు. కావున నిట్టివానికై పరితపించక నీవు స్వగృహమున నిల్చి బీదసాదల కుపచరించుచు భూమిపై బుట్టినందులకు సాధ్యమయినంతయుఁకారము నొనరించుచు, నిరంతర హరినామస్మరణచే గాలము గడపుకొనుము. అదియే సర్వార్థసాధనము” అని బోధించుటయు స్వామివారికి మరల నావితంతువు భవ్యవాదములును నమోవాకంబులు నర్పించి యింటి కేగెను.

౫

మఱుసటి దినమునఁ బురమందిరమున

బాలభారతీస్వామి ‘సమత్వమును’ గూర్చి యుపన్యసించుచుండెను. అచటి కేతెండినవారిలో నిరువురు వృద్ధదంపతులు వేదికనమీసముననిలచి స్వామిని గాంచి యశ్వులు రాల్చుచు బడింబడిగనమ్మహానుభావి వదనమునుగాంచి యుస్సురనుదుఁ దమలో దామేదియో ముచ్చటించుకొనుచుండిరి.

ఉపన్యాసము ముగిసిన వెంటనే స్వామివారు మరునాఁ డాపురమును విడిచి

పోవుచుండిరి గావుననేరి కేనందియములున్నను వారిని మఠామునఁ గలసికొని సందియముల నివారించుకొనవచ్చు నని హిందూసమాజకార్యదర్శిగారు తెలిపిరి.

ఆరాత్రి యావృద్ధదంపతులిరువురును స్వామి దగ్గరకేగి “స్వామీ! మిమ్ములజూచి నప్పటినుండియు మాకుఁ బూర్వస్మృతియు, బుత్రవాత్సల్యమును గలుగుచున్నవి. తమరి నావిషయముగూర్చి ప్రశ్నింపఁదలఁచియుననువుగాదనియు, మనుజులను బోలినమనుజులుండఁగూడదాయనియు నెంచియూరకుంటిమి. తమరు మాకట్టిభావ మంకురించుటకుఁ గారణమేదియో తెలిపి మానందియము నివారించినేడెదమనుటయు, స్వామి విషాదానన తవదనుడై “పూర్వాశ్రమసంస్మృతిమాబోలట్ల కసంగతము. కాని మీర లిట్లుకోరుటచే జేప్పుచున్నాను. నేను సంగఁగిత్వాగముచ

“హృత్ప్రతి నీతాపతీ! మమ్ములిట్లు దిష్టుమాలవారిగ నొనరించితివా?”

మీయెడగల ప్రేమపాశమును చెంచుకొనఁ జాలితిని గాని, వాస్తవముగ మీరు నాజననీ జనకులు. వందనీయులు." అని చెప్పబోవు చుండగనే "హాపుత్రా! సీతాపతి! మమ్మునిట్లు దక్కుమాలినవారినిగ నొనరించితివా?" యని యాశ్చర్యము వాపోవఁదొడంగిరి. స్వామియుఁ జేలాంచలమున నశ్రులఁడుడిచికొని "తలిదండ్రు లారా! ఏటికిట్లువాపోయెదరు? ఋణానుబంధము చెల్లిసంతనే జీవులకగల సంబంధమును విరమించును. మీపుత్రుఁడు లోకము దలంచినట్లు మరణించలేడు. అవాఁటి సీతాపతియే నేడ్చుట నన్యాయమై యిచటికివచ్చినాఁడు. కానియింక ముందు మనసంబంధము త్రొక్కిపోయినది. ఇదియే కడసారిమాపుగఁదలంచి సంతోషించును" డనుటయు నాముదునలులు "హా! నాయనా! మాకింక నీముదిమి నెవరినిదిక్కుగఁజూపితి"వని గోలుగోలున నేడ్చుటయు, స్వామి "అమ్మా! ఇట్లు భీమపులగటచే గార్హమేమి? కడదన దానికి వగవనేల? మరల మీపుత్రుని స్మరింపకుడు. మీకులేడనియే తలంచుడు. ఆపర మౌత్సర్యము దిక్కుకాగలక. ఇంక మీరిట్లు విలసింపచుండెనేచో నేనును విచారింపవలసి వచ్చును. అది నాదౌర్భాగమునకుఁ దగినదిని కావున నీక సీతప్రస్తావన విరమితము. ఇది యెల్లరికురు దుఃఖభాజనమే. ధైర్యమే యిందు కుఁ బ్రతీకారము. కావున నికఁబఱి"డని వారినట్లుబో సాగఁజూపి, వెంటనే స్వామియు,

నాపురముననుండనొల్లక, దండకమండలువులను గైకొని యభేద్యం జనియె.

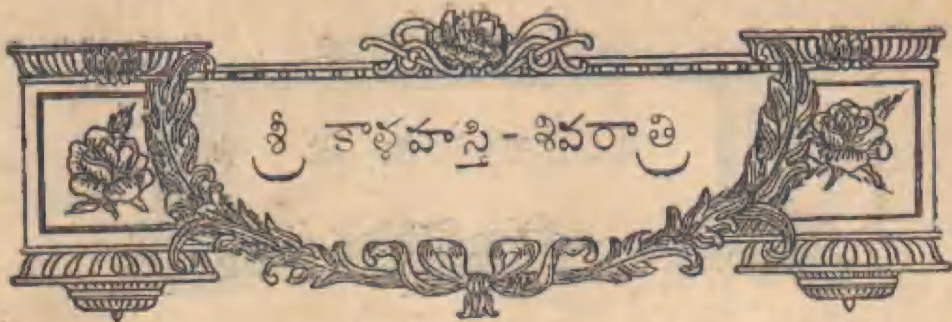
* * * *

వృథులును బోయిననుతొండు మనియుండెనను సంతసమును, తమకుఁ గాఁడయ్యెగఁ జాయను విషాదమును జెనఁగొన నిటకేగి, యింక నీపురమున నుండనేలయని "కాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః" యను నారోహిణి ననువరించి, కాశికాపురికేగి, యచట విశ్వేశ్వర సన్నిధానవస్తులై కాలము గడపిరి.

* * * *

పూర్ణిమాదినమున సీతాపతి కగఁగి మాతనిజీవితమునకు మార్పుగలిగించిన యా బాలవితంతువును 'పూర్ణిమ'యేయని వ్యవహరితము. పూర్ణిమస్వామిబోధనలచే బ్రభుల్ల హృదయమై భక్తురాండ్రలో నగ్రస్థానములం కరించెను. ఆమె చేయు మంచినలు వర్ణనా తీతములు. ఎగలంతయుఁ దమయింటగలవను లన్నియు నివ్వరించి, యనాథలకును, బీదలకును జీతనగుసాయముచేయుచు, నునోదర్పణమున శ్రీరామవిగ్రహమును బాదుకొల్పి, విరామములేక రామమంత్రోచ్ఛారణ మొనరించుచు జెక్కిండ్లు కాలముగడపెను. తుద కొకనాఁ డామె శయ్యపై బగుండి శ్రీరాముని ధ్యానించుచు, వసువులఁబాసి, శ్రీరాము సాన్నిధ్యమున కేగెను.

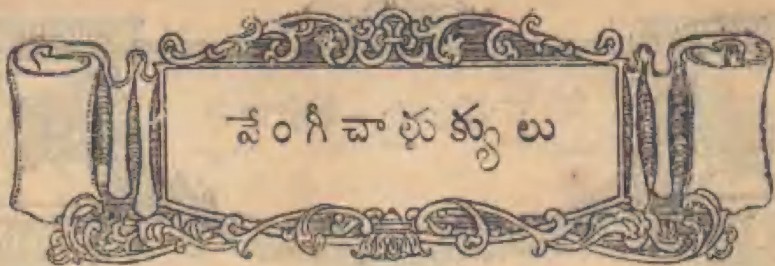

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

- క. న్నప్పగించిన కన్నప్పగుడిపట్టు, కన్నప్పగించి యుత్కంఠం గంటి
 దక్షిణకైలాస ధరణీధ్రమనికడు, గొండాడంబడు వెల్లకొండంగంటి
 విమలజలప్రవాహముగల్గు మొగలేటి, తెలిసీటి తీపారు తీరు గంటి
 ఆత్మన్నతంబు నత్యాయామ మతిరమ్య, మగు కాళహస్తిశునగరుగంటి
- గీ. కంటి గనులు తనియ భానప్రమానాంచి కా, మనోజ్ఞమూర్తి గాళహస్తి
 లింగమూర్తి నొడలు పొంగ నలౌకేకా, నందపౌఖ్యవశేత నండం గంటి.
- సీ. జానుదఘ్నమ్ముగా జలజలంబాలు నీ, తెలివాక రేపాడి జలకమాడి
 ధూర్జటి కవనమాధురిమిాలు నీనీరు, దోయిల్లతో డప్పి వాయుద్రాగి
 పాపతాపము బెడంబాపు నీపావన, సైకతస్థలుల విశ్రాంతి బడసి
 నెమ్మన వలినాలి తెమ్మెరల్ పొలయ నీ, దరి గూరుచూడి నద్గురు నుతించి
- గీ. అననుభూతసంతోషమ్ము పందితిని సు, వర్ణముఖనదీ, నీకు వందనమ్ము!
 శుచియు నానోగ్యసంపద శుచియుగల్గి, సాగునీడుస్వర్ణశ్రీకి జయముగార!
- శా. ఏకాలమ్మున నియ్యెడక వెలసితో, యేభూపు తేతాసులే
 నీకైంకర్యము లాచరించి చనితో, నీవేమిమితిల్ నమా
 లోకింపించితోనాడు, నేడఖలముల్ లోపించె, నైనక, భవ
 ప్రీతికభ్యుస్థియమే కదయ్య, యిపుడుక శ్రీకాళహస్తిశ్విరా!

మొట్టమొదటి సోమ శేఖరేశ్వర గారు

○

వీరి చారిత్రమును తెలిసికొనుటకు పూర్వము వీరి పుట్టుపూర్వోత్తరములను గుఱించి తెలిసికొనుట అవశ్యకము.

మొట్టమొదటి మాఱు చాళుక్యులు నేతని నర్మదామధ్యస్థమయిన సార్థసప్తలక్షదక్షిణాపథమున క్రీస్తుశకము ఆటవశతాబ్దారంభమునఁ గన్పట్టుచున్నారు. బౌద్ధానిరాజధానిలోని విజాపురమునకులమునందలి బాదామితాలూకాకు ప్రధాననగరముగనున్న 'వాతాపి' యనంబరగిన యిప్పటి బాదామి మొట్టమొదట వారికి రాజధానిగ నుండెను. ఈకారణముననే మొదటిచాళుక్యప్రభువులను చరిత్రకారులు బాదామిచాళుక్యులందురు. బాదామి చాళుక్యవంశవృక్షమునఁ గొన్నించు మొదటి శేను జయసింహవల్లభునిది. ఈజయసింహుని కుమారుఁడు రణరాగఁడు. ఇతని తనయుఁడు పులకేశివల్లభఁడు. ఈమువ్వురు రాజులయొక్క దానశాసనములేవీయు నింతవఱకుఁ గొన్నింటి లేదు. క్రీస్తుశకము ఐదునొకండువ శతాబ్దము నాటి యొకచాళుక్యశాసనమున నీజయసింహవల్లభఁడు ఎనిమిదివందల గజపైన్యమున కధిపతియు, కృష్ణనికుమారుఁడనగు రాష్ట్రకూటరాజగు ఇంద్రుని నోడించి దక్షిణాపథమున

చాళుక్యరాజ్యమును ప్రతిష్ఠాపించెనని తెలుపఁబడినది. ఇంతకంటె మొదటి యిరువురు చాళుక్యరాజులనుగుఱించియు మన కేవిధమైన యితరచరిత్రాంశములును దెలియరావు. మహారాజబిరుదమును పులకేశి నహించియుండుట వలనను, అతనిరాజధాని వాతాపినగరమని శాసనములు తెలుపుచుండుటవలనను నిజముగా చాళుక్యాధికారమును దక్షిణాపథమున స్థాపించినవాఁడు పులకేశియేయైయుండునని యాహించుటయే సమంజసము.

పులకేశికి సత్యాశ్రయ, శ్రీష్ఠధీవీవల్లభ బిరుదములుకలవు. ఈతఁడు వాతాపి నగరము రాజధానిగాఁ బరిపాలించె నన్న విషయము తక్కయితనిని గుఱించిన యితరచరిత్రాంశములేవీయు మనకుఁ దెలియవు. ఈతని కుమారుఁడు కీర్తివర్మ. ఈతఁడును తండ్రివలెనే సత్యాశ్రయ, పృథివీవల్లభ బిరుదములను ధరించినవాఁడు. ఈతఁడు నలులను, మూర్ఖులను, రాష్ట్రకూటులను, కదంబులను జయించి చాళుక్యరాజ్యమును విస్తరింపఁజేసెను. మహాకూట ధర్మజయ స్తంభశాసనమున ఈతఁడు అంగ, వంగ, కళింగ, వట్టూర, మగధ, మద్రక, కేరల, గంగ, మూషక,

పాండ్య, ద్రమిళ, చోళ, ఆళుక, వైజయంతులను జయించెనని కలదు; గాని యిం దెంతసాళు సత్యము కలదని సంతయింపవలసియున్నను చాళుక్యరాజ్య మీతనివలన లాగుగ విస్తరించినట్లును, ఈతఁడు చాల పరాక్రమవంతుడైనట్లునుమాత్ర మంగీకరింపక తీరదు. ఈతనివిదవ రాజ్యమునకు వచ్చినవాడు ఈతని కన్ని సోదరుడయిన మంగళిశ్వరుడు. ఈతనికి రణవిక్రాంతుడనియు, పృథివీవల్లభుడనియు బిరుదములు కలవు. కలదుని ప్రభువులను జయించుట, రేవతి ద్వీపమును ముట్టడించుట అను రెండు విషయములు తక్కు ఇతనిని గుఱించి మనకొప్పువ తెలియదు. ఈతని తరువాత వాతాపినగర చాళుక్యసింహాసనము నధిష్ఠించినవాడు పులకేశి. ఈ నామమును ధరించిన చాళుక్యులలో సీతఁడు రెండవవాఁడగుట సీతనిని రెండవపులకేశియందురు. ఈతనికి సత్యాశ్రయ, పృథివీవల్లభ బిరుదములుకలవు. సర్వలోకాక్రయబిరుదముచే పూర్వచాళుక్యరాజగు మంగియవరాజు ఎల్లు ప్రసిద్ధుడో అట్లే సత్యాశ్రయబిరుదముచేత సీతఁడును సుప్రసిద్ధుడు. ఈతఁడు తనతండ్రియైన కీర్తివర్మకంటెను మహాపరాక్రమవంతుడై కదంబులు, ఆళువులు, హళ్యులు, లాటులు, మాళవులు, ఘూర్జరులు, కాళింగులు, కోనలులు, పల్లవులు, చోళులు, కేరళులు, పాండ్యులు—వీరి సందఱిం జయించి దక్షిణాపథమునంతను ఏకభక్తముగఁ బరిపాలించినవాడు. విడిగీషామసీప దక్షిణాపథముపై దండెత్తినచ్చిన శ్రీ

మన్మహారాజాధిరాజ శ్రీహర్ష వర్ధవచక్రవర్తి యొక్క యుత్తరదేశదిగ్విజయగర్వముం దూరించి యాతనినోడించినవాడు. శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ బిరుదాందితుఁడు. ఈతఁడు పూర్వ, దక్షిణదేశదిగ్విజయమునకుం బూనుకొనినప్పుడు తనప్రియానుజుడైన శ్రీసత్యాశ్రయ పృథివీవల్లభ విష్ణువర్ధన విషమసిద్ధిని యాపరాజ్యంబునకుంబట్టాభిషిక్తుండేసి, వేంగీ, కళింగరాజ్యములను జయించినపిదప వాటికాతనిని ప్రభువుగాపించెను. ఈవిష్ణువర్ధనుడే వేంగీ చాళుక్యులకు వంశకర్త. ఈతఁడే కుబ్జ విష్ణువర్ధనుడని ప్రఖ్యాతి పొందినవాడు.

వేంగీ చాళుక్యులకు పూర్వపు రాజులను గుఱించి తెలిసికొనిన పిదప ఇంక నీ చాళుక్యులెచ్చటివారు, ఎవరు అను విషయములను గుఱించి విచారితము.

ఇందు నిమిత్తము ముందు చాళుక్య వంశము లెచ్చటెచ్చటగలవో, ఆవంశము లొకదానికొకటి సంబంధముకలదో లేదో తెలిసికొనవలసియున్నది. విధ్యావలమునకుత్తరమున పరిపాలించిన చాళుక్యవంశములు కొన్ని; దక్షిణమున రాజ్యమేలిన వంశములు కొన్ని. లాట (దక్షిణఘూర్జర) దేశపు సోలంకివంశమును, రాజపుత్రస్థానమందలి సోలంకి వంశములను, అనహిల్ వాడపట్టణపు సోలంకివంశమును మిగిలిన దేశమున పరిపాలనము నెఱపిన చాళుక్యవంశములు. వాదామిచాళుక్యవంశము, కళ్యాణపురచాళుక్య వంశము, వేంగీ చాళుక్యవంశము—ఇవి దక్షిణాపథములోనివి. దక్షిణాపథమున చరిత్రకందిన

మొదటి చాళుక్యవంశము బాదామిలోనిదని మన కీవఱకుఁ దెలిసియేయున్నది. ఇంక వేంగీ చాళుక్యులకు వంశకర్తయైనవాఁడు బాదామి చాళుక్యవంశజుడైన రెండవపులకేశి సోదరుఁడగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడనియు మనమొనుంగుదుము. ఇట్లే లాటదేశ సోలంకి వంశకర్తయైనవాఁడు పైనుడివిన రెండవ పులకేశి యొక్క కుమారులలోనొకఁడు. అనహిల్ వాడ పట్టణపు సోలంకులవంశకర్త కళ్యాణపుర చాళుక్యవంశీయుఁడు. రాజపుత్రస్థానము నందలి సోలంకులు ఘూర్జరదేశ చాళుక్య వంశజులు. ఇంక కళ్యాణపుర చాళుక్యులు తమ దానశాసనములలో తాము బాదామి చాళుక్యుల నంతరివారమని చెప్పుకొనియున్నారు. ఈవిధమున చాళుక్య లెచ్చటచ్చట నున్నట్లు, ఎచ్చటెచ్చటఁ జరిపాలించినట్లు కాన్పించినను వారందఱు బాదామిచాళుక్య వంశమున మూలవృక్షమునుండి చీలిన వేలు వేలు శాఖలవారని విస్వస్థమగుచున్నది. విధ్యాచల దక్షిణభాగమున దక్షిణాఘమున వేరుతన్నిన బాదామి చాళుక్యవంశాంకురము శాఖోపశాఖలై విస్తరిల్లి వింధ్యాచలమున కుత్తరమున కంట వ్యాపించి వృద్ధిబొందినదనుట నిర్వివాదాంశము.

ఈవిధమున చాళుక్యుల వంశచారిత్రము ననుసరించి వారు దక్షిణాత్యంతియని మనకు రూఢిగఁ దెలియుచున్నను కళ్యాణపురచాళుక్యులును, వేంగీ చాళుక్యులును, క్రీస్తుశకము

పదునొకండవశతాబ్దినుండి తాము అసలు అయోధ్యాపురనివాసులమనియు, అదే స్థానింహాసనమునఁ దమ పూర్వులలో ఏబది తొమ్మిదవభూపాలురు రాజ్యమేలిన పిదప తాముదక్షిణాఘమునకువచ్చితిమనియుఁజెప్పకొనియున్నారు. అయోధ్యాపురసంబంధమును దెలుపునీగాథ మొట్టమొదటిమాట కళ్యాణపురచాళుక్యులలో అయిదవ విక్రమాదిత్యుని క్రీ. శ. ౧౦౦౮ నాటికొఁతేమ శాసనమునను, వేంగీచాళుక్యులలో విమలాదిత్యుని క్రీ. శ. ౧౦౧౧ నాటి రణసింహాంధి శాసనమునను కాన్పించుచున్నది. ఇది అంతకుపూర్వమీ రెండువంశములవారి శాసనములలోను కూడ గానరాదు. అంతియేకాదు. లాటదేశ సోలంకులుగాని, అనహిల్వాడ పట్టణపు సోలంకులుగాని యిట్టిగాథను కల్పించియుండలేదు.

అయోధ్యసంబంధమును దెలుపు నీకళ్యాణపురచాళుక్య, వేంగీచాళుక్యగాథ లొక దానికొకటి అతుకు కలియక చాలవ్యత్యాసముగ నున్నవి. ఎట్లన పైనుడివిన అయిదవ విక్రమాదిత్య శాసనమున అయోధ్యాసింహాసనమున ఏబదితొమ్మిదవచాళుక్యప్రభువులుఁ జరిపాలనము జరిపినపిమ్మట ఏతద్వంశజులు దక్షిణాఘమునకు వచ్చిరినియు, అచ్చట పదునాఱుగురు చాళుక్యభూపాలురు రాజ్యమేలిన పిదప కఠివయపురుషాంతరముల చాళుక్యుల సంపదదుష్టావప్తంధము నొందగా కొంత కాలమునకు జయసింహుఁడు జనించి చాళుక్య

1. 'చాళుక్యులదక్షిణాత్యంతియను వ్యాసమున మానసియులగు, క్రీ. శ. ౧౦౦౮ నాటికొఁతేమ శాసనమునను, వేంగీచాళుక్యులలో విమలాదిత్యుని క్రీ. శ. ౧౦౧౧ నాటి రణసింహాంధి శాసనమునను కాన్పించుచున్నది. ఇది అంతకుపూర్వమీ రెండువంశములవారి శాసనములలోను కూడ గానరాదు. అంతియేకాదు. లాటదేశ సోలంకులుగాని, అనహిల్వాడ పట్టణపు సోలంకులుగాని యిట్టిగాథను కల్పించియుండలేదు.'

కృత్యాజ్యము నుద్ధరించెననియు కలదు. విమలా
దిత్యుని రణస్థిపూండిశాసనమున సీగాధయం
తయులేదు. అందున్న క్రమ మిది. అయోధ్యా
సింహాసనము వధిష్ఠించి ఏబది తొమ్మిండు
భూపాలురు రాజ్యమేలిపిదప వారిలో కడ
పటివాడైన విజయాదిత్యుడు విజగీషువై దక్షి
గాఢమునకు వచ్చి త్రిలోచనపల్లవునితో
జరిగిన సంకులనమరమున నిహతుడయ్యెను.
పురోహితునిం దీసికొని గర్భవతియైన యాతని
మహాదేవి ముడివేము అను నగ్రహారమును కేరి
విష్ణుభట్ట సోమయాజియను నొకధాత్రిసురవ
రునిచే బరిరక్షితయై, విష్ణువర్ధనుడను కుమా
రునిం గనెను. అతడు తనతల్లివలన, జరిగిన
యావద్వృత్తాంతమును విని చాళుక్యసిరికి
యచటగారియైన సందాభగవతి నారాధించి
సకలసామ్రాజ్య చిహ్నములం బడసి కదంబ,
గాంగాదుల నిర్జించి, నేతనర్మదామధ్యస్థసార్థ
వస్త్రలక్షుడక్షిగాఢమును పరిపాలించెను.
ఈతనికి పల్లవాన్వయసంభూతయైన మహాదేవి
వలన విజయాదిత్యుడు కలిగెను. అతనికుమారుడు
పాలకేశి వల్లభుడు. ఈవిధమున అయి
దనవిక్రమాదిత్యుని కొతేమేశాసన గాఢకు
సీవిమలాదిత్యుని రణస్థిపూండి శాసనగాఢకు
నెక్కడను సంబంధము కనబడదు. కొతేమేశా
సనగాఢయైనను సంవత్సరములు గడచిన
కొలది మార్పుచెంది వృద్ధిపొందెను. కళ్యాణ
పురచాళుక్యుడైన రెండవ జయసింహుని క్రీ.శ.
౧౦౧౯లోని యొకశాసనమున అయోధ్యలో
ఏబది తొమ్మిండు చాళుక్యరాజులు పాలి
చినపిదప వారిలో సత్యాశ్రయుడనురాజు

జనించెననియు, ఆతనివలన బ్రహ్మవంశసంభూ
తులైన యావంశమువారికి సత్యాశ్రయ
వంశీయులని విఖ్యాతి కలిగెననియుఁ గలదు. ఇది
యును సరియైనదన ఏలలేదు. ఏలయన క్రీ.శ.
౧౦౨౪ నాటి కళ్యాణపురచాళుక్యుల మఱి
యొకశాసనమున ఈచాళుక్య వంశోత్పత్తి
క్రమము మఱియొకరితని వర్ణించబడినది.
అది యెట్లున: బ్రహ్మమావసపుత్రుడు స్వయం
భువుమనువు; ఆతని లనయుడు మానవ్యుడు.
మానవ్యసగోత్రులందఱు సీతని వంశీయులే.
మానవ్యునికి హరితుడు; హరితునికి పంచశిఖ
హారీతి; ఈతనికి చాళుక్యుడు నుదయించిరి.
ఈతని సనుసరించియే యీవంశము చాళుక్య
వంశమనుపేర బ్రఖ్యాతమయ్యెను. నారాయ
ణుని నుండి పద్మగర్భుడైన బ్రహ్మయుదయిం
చెననియు, ఆతనికి హరితుడుదయించెననియు
ఆతనికి హరితుడుకలిగెననియు, ఈతని చుఱు
కమునందలి జలమునుండి ఉత్థాతఖడ్గుడైన
సత్తిమదేవుడుద్భవించెననియు, ఈసత్యా
శ్రయుని నుండియే చాళుక్యరాజవంశమునిరు
పమానముగఁ బ్రకాశించెననియు శశ్చిమ
చాళుక్యులమఱియొకశాసనము చెప్పుచున్నది.
వ్యత్యస్తముగను, పరస్పర విరుద్ధముగను
ఉన్న యీశాసనములను వదలి చాళుక్యవం
శోత్పత్తి క్రమమునకై వాఙ్మయమును బరి
శోధింతము. బిల్హణుని విక్రమాంకదేవ చరి
త్రము, జైనయతియైన జయసింహదేవసూరి
విరచితమగు కుమారపాల చరిత్రమును
చాళుక్యవంశానుక్రమమును వర్ణించుచు
న్నవి. మొదటిగ్రంథము క్రీస్తుశకము పదు

నొకండవ శతాబ్ది కడపటిభాగమున విరచింపబడినది : రెండవది క్రీస్తుశకము పదునాలుగవ శతాబ్దమున రచియింపబడినది. విక్రమాంక దేవ, కుమారపాలు రిరువురును చాళుక్యులే. ఆరవ విక్రమాదిత్యుడని ప్రసిద్ధిగాంచినవాడు విక్రమాంకదేవుడు. ఆతని చారిత్రమునే అతని యాస్థానకవియైన చిల్లగుడు విక్రమాంక దేవచరిత్రమను కావ్యముగ వ్రాసియున్నాడు. చిల్లగువిరచితగాథ యీ క్రిందితీరున నున్నది.

బ్రహ్మ సంధ్యాసమాధిలో నుండగా దేవేంద్రుఁడారనియొద్ద కరుగుచెంచి, భూలోకమునఁ బాపము పెరుగుచున్నదనియు, యజ్ఞవిభాగభోగ మమరులకు ఇంకస్మరణలోమాత్రమే నిలుచునట్లు కనిపించు చున్నదనియు, అందువలన దుష్టసంహారమునిమిత్త మవార్యవీర్య నొకనిని సృజింప వలసినదనియుఁ బ్రార్థించి, విరించి పురంధర ప్రజ్ఞాపనము నాకర్ణించి ధ్యానానువిధములైన తనవిలో చనములను సంధ్యాంబుపూర్ణ మైన తనచుటుకముపై ప్రసరింపజేసెను. అంతట నందుండి త్రిలోకసంత్రాణప్రహేళుడైన సుభటుఁ డొకఁడుదయించెను. శౌరిపదములనుండి గంగాప్రవాహమువలెనే క్రమముగా ఆతనినుండి యొకవంశ ముదయించెను. ఆవంశములో హాసిత, మానవ్యు లుదయించిరి.

ఇక జైనయతియైన జయసింహ దేవసూరి శాసనకావ్య కర్తలవలెను, చిల్లగువివలెనుగాక చాళుక్యులకు బ్రహ్మ సం సర్గ మేమాత్ర ములేకుండఁ జేసినవాఁడు. ఆతనికిధనమిప్రకారమున నున్నది.

పూర్వమింద్రునివలె విశ్వేష్ఠాఠ ధురంధరుఁడును, క్షత్రియోత్తముఁడును, చులుక్యుఁడునని విఖ్యాతిఁజెందినవాఁడుదయించెను. ఆతఁడు మహాఃఘ్నమను పట్టణము (మధుర) ను రాజధాని జేసికొని భూతలమును బరిపాలించెను. ఆతనినుండి నరరత్నముల కాకరమును, విశ్వవిక్రతమునైన చాళుక్యవంశము కలిగెను.

డాక్షిణాత్య చాళుక్యగాథ రీతిధమున నుండగా, విద్యోత్తర భాగమునందలి అనహిల్వాడపట్టణ సోలంకులు మఱియొకగాథ కల్పించిరి. పరశురాముఁడు క్షత్రియకులము నిరువదియొక్కమాఱులు వినాశము గావించిన పిదప లోకమంతయు అరాజకమై దైత్యులు, దానవులు మొదలగుదుష్టులు ప్రబలి బలహినులను బాధించుచుండుటచూచి విశ్వామిత్రుఁడు మఱల క్షత్రియకులమును సృజించుతలంపుతో మతధర్మతత్పరులైన ఋషులును, మునిపుంగవులు నుండు ఆబూషర్వతమున కేగెను. అంతట వారందఱునుగలసి యాషర్వతశిఖరముపైనొక యగ్నికుండముయగల్పించిరి. అందుండి బ్రహ్మాండదుల యంశమున నలు

1. కుమారపాలుఁడు జై నమత మవలంబించి, జై నుల వాదించినవాఁడని. ఈతనికాలమున జై నమతము చుక్కగ వర్ధిల్లెను. ముద్రపద్ధతి జై న జై యాశీర్వాదము, జై నుండునుండు జై న హేమచంద్రుఁ డిదివి యాస్థానమున నేనందుండి యీతనికి గురువుగనున్న వాఁడని. ఈతఁడొక మతము పంపించెననికావ్యములోనివాడు.

పురు మీరపుడును బుద్ధునిచిరి. వారు నలు
పురు పవార్ (ప్రవార్), పరహారీ (ప్రతి
హార), చౌహా (చాహుమాన), సోలంకి
(చాళుక్య) వంశములకు కర్తలైరి. అగ్ని
కుండమునుండి యుద్ధమిచిన వారినుండి
యేర్పడిన వంశములగుట వీటిని రాజపుత్ర
స్థానమున అగ్నికులజ్ఞ త్రియవంశము లందు
రు. ఆ యగ్నికుండమునం దుదయించిన నలు
పురిలో బ్రహ్మయంశమున నుద్భవించిన వాని
పేరు చలువ్యుడు. అతనివలననే యావంశీ
యులకు చాలువ్యులను పేరు కలిగెను.

శ్రీస్తుతకము పదునొకండవశతాబ్దమునకు
పూర్వపు చాళుక్యులు బాదామిశాఖవారు
గాని, కల్యాణపురశాఖవారుగాని, వేంగీశాఖ
వారుగాని యిట్టిపురాణ వంశావళుల నేర్ప
రించుకొని యుండలేదు. అంతియకాదు.
బ్రహ్మసంబంధమును గానరాదు. సోమవంశ
ప్రస్తావము గన్పట్టదు. మహాకూట ధర్మ
జయంతిభాసనమున మాత్రము జయసిం
హుని మనుమడును, రణరాగుని కమారడు
నైన శ్రీ సత్యాశ్రయస్థాపిత ల్ల భ రణ
విక్రముడు హిరణ్యగర్భ సంభూతుడనియు,
అగ్నిష్టోమ, అగ్ని చక్షున, వాజపేయ,
బహునువర్ణ, పౌండరీక, అశ్వమేధావ భృథ
స్నానపుణ్యపవిత్రకృత శరీరుడనియు వర్ణిం
పబడి యున్నాడు. ఈరెండు మొదటిపులకేశి
యని యీతనివిరుదముల ననుసరించయే
గ్రహింపవచ్చును. ఇక బాదామి చాళుక్య
వంశజుడైన వినయాదిత్యుని శాసనములలో
మొదటి విక్రమాదిత్యునిది హిమకరకరవిమల

చాళుక్యుల'మని తెలుపబడినది. ఈపై రెండు
సూచనలుతక్కు శ్రీస్తుతకము పదునొకండవ
శతాబ్దమునకుబూర్వపుచాళుక్యశాసనవాక్య
యమున బ్రహ్మసంబంధమునుగూర్చించినట్టిగాని,
సోమవంశమునకు సంబంధించినట్టిగాని, పల్లవు
నితో జరిగిన యుద్ధమునకు సంబంధించినట్టిగాని
సూచన లేవియు గానరావు.

ఈవిషయమటుండ పురాణవంశావళు
లను గల్పించుకొనుట యానాటి పాలకవంశ
ముల యాచారముగ నుండెను. ఇట్టిపూరా
ణిక వంశావళులు శ్రీస్తుతకము ఏడు, పదు
నొకండు శతాబ్దముల నడుమఁబట్టినట్లు శాస
నములను బరిక్షించిన తెలియఁగలదు. ఇట్టి
వంశావళులు పుట్టుటకు కారణమేమి? శ్రీస్తు
తకము ఏడు, పదునొకండుశతాబ్దముల మధ్య
కాలము బౌద్ధమతము ప్రబలింపచుండిన కాల
మనియు, శంకరాచార్యులవారు నాస్తికవాద
మును ఖండించుచు, అద్వైతమతమును స్థాపిం
చుచుండిన కాలమనియు, ఇది సూతనరూప
ముతో వైదికమతమువైపునకు నొక్కమాటు
విప్లవించిన పౌరాణికయుగమనియు మనము
జ్ఞాపకముంచుకోవలసి యున్నది. ఈపౌరాణిక
యుగమున కొలదిగనో గొప్పగనో అధికార
ము సంపాదించిన సామంతమండలేశ్వరులును,
మహామండలేశ్వరులు నైనవారలు వైభవాధి
కారియును, రాజ్యవిస్తీర్ణమును పెచ్చిన
కొలది నీయుగమున చాతుర్వర్ణ్యవిభాగ
మున ద్వితీయస్థానమగు క్షత్రియపదము వధి
స్థించుటకును, పౌరాణికవంశావళిని, సూర్య,
చంద్ర వంశసంబంధమును గల్పించుకొని,

తన్మూలమున అర్యసంస్థమున నాధిక్యతను సంపాదించుటకును బ్రయత్నించుట యాచారమయ్యెనని శాసనపరిశోధనవలన స్పష్టమవుచున్నది. ఈకాలముననే రాజపుత్రస్థానము సందలి శ్రీ శ్రీ యస్సంస్థానము లనేకములు లేచినవి. రాష్ట్రకూట, చాళుక్య, చోళ, పల్లవ, గాంగాదివంశముల కీకాలముననే పౌరాణిక వంశావళి లేర్పడినవి. పౌరాణిక మత విశ్వాభివృద్ధియుక్తముయొక్క ప్రధాన స్థలితములలో ముఖ్యమైనదిదియొకటియని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును. అందువలననే ఒకే మూలవంశమునుండి చీలిపోయిన వేఱువేఱు శాఖలవారి వంశోత్పత్తి కథనమున పైనుడివిన గాథలలో సంతతి వ్యత్యాసము, అంతటివైవిధ్యము నుండుటకుఁ గారణమైనది.

ఇకపైగాథలను పరిశీలించిన నందుండి చాళుక్యుల పూర్వోత్తర మేమైనఁ జెలియనేమో చూడము. చాళుక్యగాథలన్నియు బైనుడివినవిధమునఁ బరిస్పరము అసందర్భముగను, అకటావికటముగ నుండుటవలన అయోధ్యకు చాళుక్యులకు సంబంధ ముండుట గాని, చాళుక్య అయోధ్యలో పాలించుట కాని, అయోధ్యనుండి వారు దక్షిణాభ్యమునకు వచ్చుటకాని, చురుకమునుండి పుట్టుట కాని, చాళుక్యుడనువాఁడుకలుగుటగాని, అగ్ని కుండమునుండి యుద్భవించుట కాని విశ్వాస పాత్రములైన చారిత్ర కాంశములుగఁ బరిగణింపిలులేదు. కాని యిందునభ్యేమేమైనఁ గల ఛాయన్న చాళుక్యులు మొట్టమొదటచాతుర్వర్యవిభాగమునందలి మొదటి మూఁడువర్ణము

లవారిలోఁ జేరని ద్వితీతరజాతివారనియు, పరిస్థితుల ననుసరించియు, కాలముయొక్క స్వభావము ననుసరించియు, అధికారవైభవసంపద ననుసరించియు ఉత్తమతరగతినిఁజేరఁ బ్రయత్నించినవారనియు విశేషపడఁగలదు. మొట్టమొదట శ్రీ శ్రీ యులమని చెప్పకొననివారు క్రమక్రమముగ పదునాలుగవ శతాబ్దము నాటికి శ్రీ శ్రీ యులమని చెప్పకొనుటయే ఇందులకుఁ దార్కాణము. అట్లే కానిచో ఒకే వంశమునుండి చీలినశాఖలవారివంశోత్పత్తి ప్రకార మిన్నివిధముల అతుకుబాతుకులతో నుండుట సంభవించునా? అదియటుండ ఈ చాళుక్యులు వెళ్ళుటయువారని యూహించనవకాశముకలదు. ఈవిషయమున మానసియులైన శ్రీయుత కొమకృష్ణ లక్ష్మీణరావును తులుగారు వ్రాసినది ఎత్తి చూపినఁజాలును.

“అరచమునందు”దివాకరమ్” అను పేరుగలకొశము కలదు. ఇది, ౧౦వ శతాబ్ద ప్రాంతపుది. ఇదియంత కంటెను ప్రాచీనమని చెప్పవారును కలరు. ఇందు “చళిక్యచందర్” “చళిక్య అరసర్” అనుపదములు పర్యాయపదములుగ నీయఁబడినవి. “చళిక్యరాజులు” “చళిక్య వృషకులు” అని యీపదముల కర్థము. అవగా ఆకాలమున చాళుక్యులు చళిక్యులు వారన్న నమ్యుకయుండెననుట సజ్జమము. “చళిక్యులు” వారిని ఇప్పుడు ‘నల్లారో’ అందుదు. వీరికూడ్రుంగు చెలంగులోని వెలమగారు, కన్నవములోని వక్కలగర్ మొదలయినవారెల్ల చళిక్యులనియే చెప్పవలెను. వీరింపఱును మొదట చొక్కాజాతులనియే చెప్పవలెను. వీరింపఱును మొదట చొక్కాజాతివారే. కాని చళిక్యములఁబట్టి పేర్లువారులు సంభవించినది. దీనినిబట్టి చాళుక్యులు మొదట రాక్షసాశ్వి కూడ్రజాతివారనియు, రాజ్యము వచ్చిన తరువాత క్రమముగ శ్రీ శ్రీ యాశ్విము జేరిరినియుఁ స్పష్టమగుచున్నది.”

వైచాళుక్యగాథల ననుసరించి చాళుక్యవంశోత్పత్తి క్రమము నొకరితనినిర్ణయించి, ఒకను వాటినినుసరించి యూహింపవలసిన విషయములేవైన గలవేమో విచారించుము.

కల్యాణపురచాళుక్యగాథలలో విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధన, త్రిలోచన పల్లవులనుగూర్చి నప్రసక్తి కానరాదు. వేంగీచాళుక్యశాసనములలో పదునాఱుగురు దక్షిణాపథమున నేలిన నవిషయము కాని, జయసింహుడు మూర్య, కదంబ, గాంగ, రాష్ట్రకూట, నలాదుల, నిర్జించె ననువిషయము కాని కానరాదు. కల్యాణపుర చాళుక్యగాథలలోని పౌరాణిక వంశావళిని తొలగించినచో, పాలకేళితాత గారగుజయసింహ పల్లభుడు చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతయని తెలియగలదు. అట్లే వేంగీ చాళుక్య గాథలలోని పౌరాణిక వంశావళిని తీసివేసినచో త్రిలోచనపల్లవునిచే నమరమున నిహతుడైన విజయాదిత్య తనూభవుడును, పాలకేళి తండ్రియనగు విష్ణువర్ధనుడు చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతయనవలసి వచ్చుచున్నది. కాని బాదామిచాళుక్యవంశమునుగుఱించి మనకు బాగుగఁజెలియుటచేతను, ప్రాచీన చాళుక్య శాసనములలోని క్రీ. శ. ఆఱవ శతాబ్దాంతము నందలిదగు మంగళేశ్వరుని మహాకూట ధర్మజయస్థంభ శాసనమును, ఏడవ శతాబ్దారంభము నందలి దగు రెండవ పులకేళి అయ్యావలీ శాసనమును జయసింహ, రణరాగుల పేర్కొనుచుండుట చేతను దక్షిణాపథమునందలి చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతలు జయసింహ, రణరాగ, (మొదటి)

పులకేశులనుట నిశ్చయము. అందువలన వేంగీచాళుక్య శాసనములందలి విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధనులు కల్పితపురుషులనుటయే యొప్పుదము; కాని యానందర్యమున అయిదవ విశ్రమాదిత్యుని కాలేమే శాసనమునఁ జెప్పబడినట్లు చాళుక్యులు సమస్త భువనాశ్రయ, సర్వలోకాశ్రయ, విష్ణువర్ధన, విజయాదిత్యాది విశేషనామములు గలవారు. అందువలన వేంగీ చాళుక్యశాసనములందలెలుపబడిన మొదటి విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధననామములు బాదామి చాళుక్యులలో మొదటిపాలకేళి పూర్వులలో నెవరికైన బిరుదములైయుండిన నుండవచ్చును. ఇక వేంగీ చాళుక్యశాసనములందుమాత్రమే త్రిలోచన పల్లవయుద్ధము, చాళుక్యరాజ్య సంస్థాపనము ప్రస్తావించబడుటచేత నొక్క-విషయ మూహించుట కవకాశముకలదు. వేంగీచాళుక్యులకు మూలవంశీయులైన బాదామిచాళుక్యులలోని మొదటిపులకేళి పూర్వులు తమ చాళుక్యరాజ్యమును దూర్పుగవ్యాపింపఁజేయఁ బ్రయత్నించియుండవచ్చును. అప్పుడు కృష్ణానదికి దక్షిణభాగమున దక్షిణాపథ ప్రాగేశమున పల్లవులు పరిపాలించుచుండి యుండవచ్చును. రాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసికొనఁ బ్రయత్నించు చాళుక్యులకు, ప్రాగేశాధిపతులైన పల్లవులకు సంఘర్షము కలిగియుండును. కృష్ణానది కుత్తిరభాగమున వేంగీదేశమును క్రీస్తుశకమేడవ శతాబ్దమునకు పూర్వము శాలంకాయనులును విష్ణు కుండినులును, కృష్ణకు దక్షిణభాగమున పల్లవులును బరిపాలించినట్లు మనకు శాసన

దృష్టాంతమే కలదు. శ్రీస్తుతక మేడవ శతాబ్దారంభమున చాళుక్యులు విష్ణుకుండి ప్రభువులను జయించి వేంగీచాళుక్య రాజ్యమును స్థాపించక పూర్వమే దక్షిణమునుండి ప్రాగ్దేశమునఁ దమరాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసికొనఁ బ్రయత్నించినదియు, నేతత్సందర్భమున చాళుక్యులకు పల్లవులకు సమరములు సంభవించెననియు, మొదటిమాటు పల్లవులే జయించినను చాళుక్యులు ఆతికష్టముమీఁద నైనను కడఁమండలమునందలి ముడివేము (ఇప్పటి పెద్దముడియము) వఱకు రాఁగలిగినదియు, పల్లవులతోడి యుద్ధమున నోటువడి ముడివేము అగ్రహారమున వారు కొంతకాలము తలదాచుకొనిరనియు, పిదపఁగొంతకాలమునకు మొత్తల విజృంభించి దక్షిణగాంగాది రాజ్యములను జయించినదియు, త్రిలోచనపల్లవ సమరము పూర్వదేశమునకు సంబంధించిన గాథయగుటచే పూర్వచాళుక్య శాసనములందు మాత్రమే కన్పట్టుచున్నదనియు నూహించుట సమంజసము.

చాళుక్య విజయాదిత్యునితోఁ బోరినవాడు త్రిలోచనపల్లవుడని చాళుక్యగాథ తెలుపుచున్నది. ఈతనికి ముక్కుంటిపల్లవుడనియు, పల్లవ త్రినేత్రుడనియు, త్రినయన పల్లవుడనియు, ముక్కుంటి కాడువెట్టియనియు పేర్లుకలవు. కాడువెట్టి, కాడవరాయర్ - మొదలగు పదములు 'పల్లవ' నామాంతరమునంబరగు కడయార్ - పదమునుండి పుట్టినవి. ఈ త్రిలోచనపల్లవుని శిలాశాసన మొకటి గుంటూరు మండలమునందలి బాపట్లతాలూ

కాలోని ఉప్పుటూరు గ్రామమున కలదు. అందు త్రినేత్ర పల్లవత్యోతలేశ్వరుడు గంగానదీతీరమునందలి అహచ్చత్ర పురమున ఇయాజ్ఞ వల్క్యావ్యయ్యులగు వేయిమంది బ్రహ్మణులను బిలువనంపి వారికి అర్ధోదయ మహాపుణ్యకాలమున లవణపుర గ్రామము (ఇప్పటి ఉప్పుటూరు) నగ్రహారముచేసి యొనఁగెనని కలదు. ఈవిషయమునేతెలుపు త్రినయనపల్లవుని తామ్ర శాసనముకూడగలదు కాని యీ తామ్ర శాసనము విజయనగరరాజగు విజయభూపతి నాడు చెక్కబడినదని గొర్నమెంటు శాసనశాఖవారి యభిప్రాయము. ఇవితిక్క ఇతఁ నీ త్రినేత్రపల్లవుని శాసనము లేవియుఁ గానరావు. ఈతనిని కరికాలచోడుఁ డోడించి నట్లు గాథలుకలవు. పల్లవులలోనివాడగు రెండవస్కందవర్మకే త్రిలోచనపల్లవ నామాంతరముకలదనియు, నీతఁడు శ్రీస్తుతక మా అవశతాబ్దములోనివాడనియు గొందఱి మతము. శ్రీస్తుతకము పండ్రెండవ శతాబ్దాదిని ధరణికోటను రాజధానిగ నేలిన కోటవంశీయులు తాము 'శ్రీమత్త్రినయన పల్లవప్రసాదాసాదిత కృష్ణవెల్లాకానది దక్షిటపట్టహస్తావనీ వల్లభుల'మని చెప్పుకొని యున్నారు. వెలనాటి చోళుల పూర్వజైన మొదటి మల్లరాజు త్రినేత్రపల్లవునితో స్నేహము చేసికొని దక్షిణదేశ దిగ్విజయమునకై బైలు పెడలి, గాంగ, కళింగ, వంగ, మగధ, అంధ్ర, పుళింద, పాండ్యదులం జయించి పట్టహస్త జగతిఁజిలువేలనాడుని సంపాదించి ధనదపురమును రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించినట్లు

వెలనాటి చోళశాసనములందుగలదు. ఏటి నన్నింటిననువరించిమాడగా త్రిలోచనవల్లపు డను పేరుగల ఒకవల్లవరాజు నిజముగా ఉన్న ను లేకపోయినను కృష్ణవేణానదీదక్షిణ మట్ట హస్తావనిని చాల పురాతనకాలమునుండియు వల్లపులు పరిపాలించుచుండినట్లును, వల్లపుల నోడించి ఆదేశము చాళుక్యు లేలివట్లును, అటునిమ్మట వరుసగా దానిని ధనదుపుర ము రాజధానిజేసికొని వెలనాటిచోళు లును, అటువెమక ధరణికోట రాజధాని జేసికొని కోటవంశీయులును పరిపాలించి నట్లును, వల్లపు లేలిన దేశమును జయించి చాళుక్యులును, చాళుక్యరాజ్యము దక్షిణదశకు వచ్చుచున్నతరి స్వాతంత్ర్యమును వహించి వెలనాటి చోళులును, కోటవంశీయులును రాజ్యవేలిరి గనుకనే పూర్వచాళుక్యగాథ యందు త్రిలోచనవల్లవ సమరప్రసక్తియు, వెలనాటి చోడశాసనములందు త్రినేత్రవల్లవ స్నేహప్రసక్తియు, కోటవంశీ లిరుదములందు త్రినయనవల్లవ ప్రసాదాసాదిత రాజ్యవైభవ ప్రసక్తియు గలిగినట్లును ఊహించుట సమంజసము. అది యటుండ నర సారావృక్షేట తాలుకాయందు కోటప్పకొండ లోని యొకశాసనమున వెన్నయభట్టసోమ యాజ పేర్కొనబడియున్నాడు. ఈతడు త్రినయనవల్లపుని ఆస్థానపండితుడైనట్లును, మహావాది మదేభసింహుడనబరగిన గొడ భట్టును జయించి గిరిశిష్యమదేశమున “ఆరా మలేఖావృతమైన ఇట్టలూరును” త్రినయన వల్లపునినుండి పడసెనట్లునుకలదు. ఈ వెన్నయ

భట్ట సోమయాజయు, పూర్వచాళుక్యగాథ యందలి విష్ణుభట్టసోమయాజయు నొక్కడే యని నానమ్మకము. ఇరువురునుగూడ త్రిలో చనవల్లపుని కాలమునందున్నవారే. త్రిలో చనవల్లపునిచే నిహతుడైన విజయాదిత్యుని మహాదేవిని సంరక్షించిన విష్ణుభట్టసోమ యాజ ఆవల్లవభూతి యాస్థానపండితుడగు వెన్నయభట్ట సోమయాజనుయని నిశ్చయించుటకు సంశయించబడిలేదు. ఓడించబడినది తనయూత్రయునిచేతనైనను విష్ణుభట్టసోమ యాజ కరుణారసార్థి హృదయుడై విజయాది త్యుని మహాదేవిని సంరక్షించి యుండును. అందువలనవైగాఢవలన దేబ్బడగినసారాంశ మేమన:

గ. చాళుక్యులు దక్షిణాత్యులు : వెళ్ కులసంజాతులు.

౨. చాళుక్య శాఖలన్నియు బాదామి చాళుక్య మూలవంశమునుండి విస్తరిల్లినవి.

౩. చాళుక్యులు సూర్యవంశీజులును కారు; చంద్రవంశీజులును కారు: అగ్నికుల మ్మత్రియులును కారు.

౪. చాళుక్యరాజ్యమును దక్షిణాపథ ప్రాగే శముల వ్యాపించేయఁ బ్రయత్నించిన కాల మున కృష్ణానదీదక్షిణమట్టహస్తదేశము నేలు చుండినవారు వల్లపులు. కృష్ణానది కుత్తరమున చాళుక్యులకు విష్ణుకుండి ప్రభువులతోను, కాళింగులతోను ఎట్లు సంఘర్షము సంభవించెనో అట్లే అంతకుపూర్వము చాలకాలముక్రితమే కృష్ణాదక్షిణదేశమున వారికి వల్లపులతో సంఘర్షము సంభవించెను. తుట్టతుదకు వల్లపులను జయించి చాళుక్యులే కృష్ణానదీ దక్షిణదేశమును గూడ పాలించిరి.

కీ. శే. సత్యవోలు గున్నే శ్వరరావు గారు

జి. జామనా గారు

మంత్రి భాస్కరయశోమహిమంబును బిరాన, సాధించిన వదాన్యచక్రవర్తి
 కవిగజములు నేలఁగా బునర్భవఁడై విరాజిల్లు శ్రీకృష్ణరాయమూర్తి
 శత్రుశోటికి గర్భశల్యమై తనరి శిరాన కిరీటంబు లేచిరాజు
 సునతిపరిపాకమున భారతాంగన, కడుపారఁ గన్న యఖండభోగి

గీ. వేంగిరాజ్యాటవీచరద్భీమసింహ, మక్కటక్కట సత్యవో లన్వయాభి
 రాజవింబము గున్నే శరాయనర్యుఁ, డస్తమించెను దాతృత్వ మస్తమింప.

సీ. తనపోషణమున వృద్ధి గాంచి మించిన, చిత్ర లేఖకులకుండియలనేర్పు
 తనయాదరమున శస్త్రంబైన సత్కవి, ప్రవరులు భానప్రపంచగరిమ
 తనసాయమున నాటుకొని తేజముంగన్న, నటవిగాయకసారనైపుణంబు
 తనదానపటిమఁ దృప్తివిగొన్న నకలయా, చకమనోవిస్ఫుటాశాబలంబు.

గీ. అలయఖండగోదావరీజలతరంగ, ఘోషణంబునఁ గలపీ దిక్కుంభిగములు
 నీధునెవమునఁ గన్నీరు చిలుకరింప, నంగలాచ్చెడువమ్మ! యోయాంధ్రమాల!

శా. నీ కేపుత్ర వతంస విష్ణుఁడయి శాంతిం గూర్చునో వాని కే
 దో కాలాంతమువంభవించి చను నయ్యో! తల్లి! నీకర్మమే
 మోకానీ హృదయంబు భిన్నములు గాదో, గర్భశోకంబు నీ
 కాకల్పాంతము నిల్చుచో, భరతమాతా! యెంతదోర్భాగ్యవే.

శా. నానానాటకవంఘరాజములకన్న మిన్నగాఁ జేసి య
 ట్లానందించిననాయకుం డకట దేవావాసముం జేరె న
 మౌ! నీ విష్ణుడనాధవైతివి గదే యాభోగ మామంజుల
 శ్రీ నీకుండదు భర్తతోడనె చనెక జంతామగీనంఘమా !

శ్రీ శేషులైన శ్రీయుత సత్యవోలు గున్న శ్వరరావుగారు

రాజమహేంద్రవరము

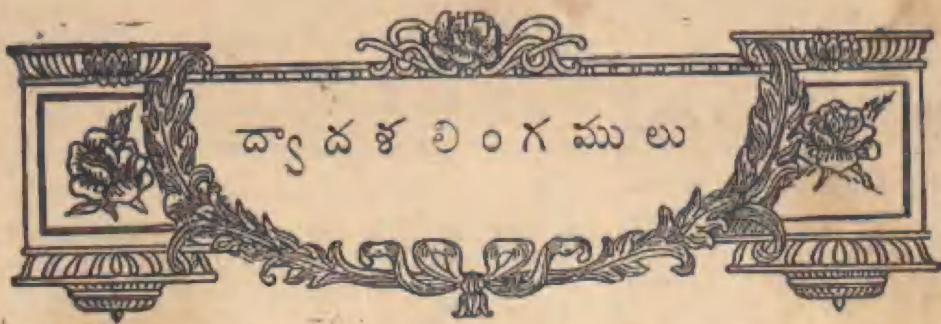
హార్మోస్- (లోహవిగ్రహము)
వెయ్యరీయను రోమక దేశతనుబోలిన
యొక గ్రీకు దేవత.

స్టాథె- ఘడి ఆరియాడ్ని (శిలావిగ్రహము)
ఈమె యొక గ్రీకు పౌరాణికసతీమణి.
రోమకప్రజామంత్రి వాటికనుభవమున నీవిగ్రహమున్నది.

లే ఆకాను అను ప్రజను పురోహితుడు అతని యిద్దరు కుమారులు: (శిలామయము).
వీ రొక మహనీయదేవాలయము పవిత్రము గావించినందులకై వీరిని సర్పములు
చుట్టఁబెట్టుకొని బాధించుచున్నవి. శిల్పవైఖరి హృదయ విచారకమగు భావములను
స్ఫురింపజేయుచున్నది. ఈవిగ్రహము రోమునందలి వాటికనుభవమున నున్నది.

ప. వేంకటరంగయ్య గారు, వి. ఏ., వి. యల్.

జగద్గురు శ్రీశంకరాచార్యులవారు “వ్యాదశలింగ స్తోత్రము” అను శీర్ష పంక్షరమును సంక్షేత్రముల ముడించి యున్నారు. శాస్త్రోక్తము శాంకర గ్రంథాంతరాలలో పదునెనిమిదవసంపుటయందును, బృహత్ స్తోత్ర కర్తాకారాది స్తోత్ర గ్రంథములందును గలదు. అందును కొలదిపాటి పాఠభేదము లున్నను మొత్తమునకు అన్నిటను విషయము మొక్కటిగానే కనపడుచున్నది. ప్రాంత్యమున వనదేశమునందు పతింపుటమందును దేవతా స్తోత్రములు శ్రీశంకర విరచితములగు గణేశపాదమున్నవి. ఆసినుపాదముల ప్రతితి గలవన్నియు సర్వమాన్యలకు వహనీయులచే బ్రహ్మాంపబడి యుండునలపు. అటులు గావచ్చు వానికి సర్వతాంశీకారము లభింపజేరదు. వేదములకు ఇతిహాసపురాణాదులకు ముఖ్యములను కొన్ని వైదిక ప్రక్రియలకు ధర్మభాంసమునం దంటిటను వాకనూపమున ప్రస్తుతియు గౌరవమును గలిగియుండుటచే వీని ననుష్ఠించు భారతీయుల శ్రేణులెవ్వరైనను పాఠింప నలవియునున్నది. ఈ సంకల్పముననే రాధాకృష్ణుల ముఖర్థిగారు ‘సంపదేయిత్ యానిటి ఆఫ్ ఇండియా’ యను బహుభాష్యంజనమును గ్రంథము వాకవాని వ్రాసి యున్నారు.

అయితే ఏకదేశప్రాళస్త్యయగుల గ్రంథములకు సార్యతాకీర్వాప్రీత్యులగులగుల కొరతయజ్ఞాంతిగ్గులకు కవులు శంకరాదులకర్తవ్యముననుకంబుగట్టి వాని వ్యాకింపజేయుట గలదు. చెప్పట శేషము సాహసము గావాలదు. భాగవతము వ్యాసప్రాకృతముగావనియు, బోపదేవుడు వారిరచించి వైయాకవికమునజేసవటయు, అధ్యార్యరామాయము నొకయోగిశ్వరుల రచించి విద్యామిత్రప్రాకృత మునీందరకు

టయ, మారసంహిత విద్యారణ్యకర్తవ్యమేకాని అర్జునుగావనియు, ఇట్టిరాసంవాదములు అనాదిగ నున్నవి.

ఇటులనే ప్రోత్సకర్తవ్యవాస్తవ్యవిచారమును వినిపిట సంశయ మునదించుచున్నది. బంధాగ్రాశేయున జనసామాన్య మునదినము పఠించుచుండు గంగాస్తోత్ర మొకటి గలదు. దానిని దుర్గాభాగ్ అను వహస్య దీయభక్తుడు రచించెనుటల యచటికోడమల చెప్పచున్నారు. కొందగు వీని శంకరప్రాకృతముగ గణించుచున్నారు.

ఇత్యాదివిషయముల బరిశోధించి కర్తవ్య విర్ణయముల జేసి పద్వింశముల బ్రదురించుట కొకపరిష్కర్త ముఖ్యముగ గావలసియున్నది. ఇట్లు పరిష్కర్తాగము నకు నలయించుకొను ప్రతిభిక్తుడు మరేలరకును ద్రవ్యసంపదకును యాంధ్రదేశము పేదయన కెల్లదు గాని శేఖరుడై నిలచు స్వీకుడు మృగ్యునకు కుంభివ్య ముపాధికరం.

ప్రకృతివిషయమును వ్యాదశలింగస్తోత్ర కర్తవ్యమున సంశయ మగుపడలేదు. స్తోకగర్తవిషయములన్నిటనుడ పరి ప్రాచీనప్రకృత్యములయి కొంతవఱకు అర్వాచీనులకు అనునకలకు ధరియింపగ నున్నవి. ఇందుగల విశేషముల నాయుపట్టున జూడవను.

౧ సారాస్థ్యదేశకవనధావకాశోక్తిశ్చిత్తయించులకావనంపమి, ధీక్రీవదానాయకృతావతారంబంసోమనాథం శిరగం ప్రపద్యే.

ఈశ్లోకమున సోమనాథస్తోత్రమునందలి శ్లోతిర్మయలింగము ముడింపుచియున్నది. విగ్రహాద్రోహిగుణనీమహామృదు దండెత్తిరచ్చ భవంపమునేకనసోమనాథ మిదియే. శ్రీశంకరాచార్యులవారికాలము క్రైస్తవ

గోమఘ 080 సంవత్సరములనుండి వేలవేల తెలుసుకున్నది. గుజరాతమును తినువాని దాదాపు 200 సంవత్సరముల వాటివారు. సోమనాథ క్షేత్ర మిందు ఘోర్తరమందలి ముగ నున్నది. తేలవదికాలమున ఆదేశవంశయు సోరాష్ట్రమున జేరినది కాబోలును. వివిధావకాశములని క్షేత్రముందులచేర జలధాగ పెరిగ్నచును పర్వము కొలదిగను ఉండుచోట (Peninsula) సోమనాథాలయము కట్టబడినట్లు తోచుచున్నది. ఈ క్షేత్రము పర్వత ప్రవిస్తమై చిత్త్రాక్షివయి యున్నది. దీనిధాగమునగుర్చిక గరితయ పేరుచులేదు.

శ్రీకృష్ణుని బిడ్డల ప్రసంగము శేషాద్వైతమునకు సహజముగాను, తత్త్వమును బుద్ధివృద్ధులకు మేలను నుపయోగమును చేసేను.

దీనిలో గొంతెడుగముడు; కొంతోష్ఠపాద్యముగ నున్నది. పోతువాడమునుంచి శ్రీశైలము విశేషసూరముననున్నను ఆచార్యులవారు రెండవశ్లోకమున శ్రీశైలవాసియగు శ్రీమల్లికార్జునుని స్తుతించియున్నాడు. శ్రీశైలము పద్మ స్థించియుండునని శ్రీమల్లికార్జునుని ప్రసిద్ధియగు నున్నది. "శేషాద్రిశ్శృంగేషు సదా దశంతం" యనుటలో కొలది పంజీయ మున్నను నుపయోగము. శ్రీశైలముయొద్దలు దిగు పతివరకు న్యాయించియుండు పద్మత్రీశేణి శేషాద్రిపర్వ తములు ఆమ వ్యవహారము గలదు. (Sashadri hil-) అందువను తిరుపతియుండుభాగము శేషాద్రిశ్శృంగమున దాగియున్నది. శ్రీదేవాలీశ్వరుని శేషాద్రివాసునిని జనులు నుతిలరుచున్నాడు. శ్రీమల్లికార్జునుడును శేషాద్రి శ్శృంగేటిప సదా దశంతం యనువిశేషము నెంచుటలొన రుచున్నాడు. శేషాద్రిశ్శృంగము తిరుపతియే యుపదేశము. ఆం పద్మస్థించియుండు దేవత శ్రీమల్లికార్జును నవలయును. తిరుపతికొండలొక శ్రీవేంకటేశ్వరుని ఆదితరావాస్తావ లోనగుమాత్రులు గలదే కాని శ్రీమల్లికార్జును నవలయున్న టులు యాధునికప్రచారము లేదు. శ్రీవేంకటాచార్యుల వా గీరివయమున పొరపడిరా యనుట సాహసాతితియ నగును. శేంకరాచార్యులకాలమున నందు శ్రీమల్లికార్జును డుండి తిరువాతీ కొలతకాలమున కాయలయ నున్నప్పు యుండుటల జనునతియు లేదు.

అనామకమున గ్రీకుల రహస్యము. సమర్థింపబడవలసిన నాస్తికత్వమును గుర్తించుచున్నది. అనామక గ్రీకుల రాచాగ్ర్యుల కాలమున క్రిందపరికింపబడినట్లుగా దీక్షితముగా గ్రహించుడు. ప్రాచీనాగ్ర్యులలో నొకరగు పేయోగ్ర్యుడు తిరువతికింపబడి రేవునవారివారు విష్ణుమూలంబును గల ప్వరూపమున నవర్థించిరి. ఈ అంశము పేయోగ్ర్యున ప్రాక్రమన తిరుక్కిండే అనుగ్రంథమున గలదు. హరివర్హునివల్ల నాగ్ర్యులగును యశోకాయులవలె. గోవిందాచార్యుగారు తమ “ఇండియా ఐకానోగ్రాఫీ” యనుగ్రంథమునందు నీవిషయము ముఖ్యమై రిందియన్నారు. పేయోగ్ర్యులకాలము క్రీ. న. 700 ప్రాంతమనకొందురు తిప్పదురు. క్రీ. శ. 700 గా నిందు. అంశమును గానిందు. ఈయన కడప్రాచీనుడు. పరమబ్రహ్మభక్తుడు. అనామక గ్రీకు రాచాగ్ర్యులవారింపై ముందువాడుగ నుండవచ్చును. ఈయన యాద్రగిమాయలొని శైవబ్రహ్మములగునది వాని నిరక్షేపింపిస్తామనిన బ్రాకిస్థములను, కూలప్రకారులను బంబులుగ నర్పించి యున్నాడు. తిరువతికింపబడు వృష్ణశైలమున నామము అనాదిగ గలదని పునోగ్ర్య కన్పిస్తానాచార్యుగారు తమ గ్రంథమున ప్రాకియన్నారు.

క్రితేంద్రేశ్వరులు శివుడా విష్ణుడా యనుకొప్పు
 సంజీవాను క్రితామానుజులవారి కాలమునకుఁ గలిగి
 రత్నంబేహొనినయియుండై గొప్పపథ జరిగి, నాడును జరిగి,
 క్రితామానుజులవారి ప్రార్థనామహానమగనో యుపా
 యాంతరముననో ఆర్చిగ్రహము నిష్కలమై శీతపూనింపబడిన
 చనుగాన ప్రవీణుడుగ గలడు.

శివశక్తిపురానారాట మిట్టమందే క్రింది శక్తి
 మాది పురమందిరముగానియు శక్తి స్వరూపమనియు
 అందులవనే శక్తి గ్రహానికి పేరములు కెన్న వగ్రాత్రిములు
 ప్రహార్యైవము లోనగు కాక్షేపరత్రిము లనుష్ఠించు
 పనువచ్చు వనియు, దూరచేకాగను లాదేవుని "వాలాజి"
 యని ప్రస్తావనముగ బలుపరుందురువనియు శక్తి
 అను, ముగిసినట్లు అధిగ్రహము త్రిమూర్త్యు
 స్వామియనియు, తేచ్చిర్పూజలు కొన్ని యిందగల
 వనియు ఈ వాటికిని శక్తి పురుషాదు.
 గ్రంథవిభజనచే నివేదన ముండును.

అనువంశిత్వము, కావేరి వర్షవలన కావేరి
రమ్యతరముగను బొమ్మతరముగను ఉండినది గాదోయి,
కారణమేమయినను శైలాకటే ప్రథమగ నున్నది.

మనకావేరికి కేగు పెట్టినవా ధోతపును నర్మవా
 తీరముల నుండినారముల కొకనిచ్చిన మగవమనముది.
 ఆరవదేశములోని పడమలను ద్రావిడ బ్రాహ్మణికలో
 వందదేశవడమలు, తెకదేశవడమలు అవి రెండుకానిం
 గలవు. "పడమ" యనుదానికే "యు తెరము" అని
 వ్యుత్పత్తి అరవవారు చెప్పుచున్నారు. ఈయు తెరపు
 వారిలో ముందు దక్షిణమున తేరువారు, బహుశః తెకదేశ
 వడమలు అని పిలువబడిరి కాదు. తెకాజనగ దక్షి
 గము. వెనుకవచ్చినవారు వందదేశవడమలు అయిరి గాదు
 లను. అనగా ముందువచ్చినవారు దక్షిణవడమలు, వెనుకవ
 చారు ఈ తెరవడమలు. "పడమ" శబ్దము ఉచ్చిత్త్యంబును
 గోలుపోయి హాశ్చర్యమును బొందినది. ఈ ర్తవాదివార
 గుటయందు న్యూనత యేషేన నున్నయెడల అది మును
 భము అన్వయింపగలదు. తెలంగాణముపై ప్రేమ యుగ
 తాదివారుగారు. జుమ్మిస్మృతి యంతవని చేయగలదు

మనము లొకానొకప్పుడు తాము సర్వదాపరినిరముల
మరిసినదాని మరువక దేము నిత్యసంస్థాపించవలెన నర్పద
ననుదినము స్మరించుట గలదు. వాడు సంస్కృతలో శిష్టో
కము పఠింతురు:—

“వర్మదాదై సమ ప్రాచీ వర్మదాదై వహోనిశి,
వహోఽస్తు వర్మదే తుభ్యం త్రాహి యాం నివసర్వతః.”

బహుశః వీరిపూర్వమును మృదాశీరములలో
యున్నవని గురిపెట్టకొనినకారంకాలమున క్కాచినచేతను విష్ణు
స్వర్ణరూపియై వాగుయొగ్గము గాఁపొయినది గానో
లను. 'కావేరీపూర్వత్యంస్త్రీ' కావేరీ యను నున్నది. ఆ
కావేరికి ఈకావేరిగూడ పరిపదగలదు. కావు + వీరి =
కావేరీ యను నొకయున్నదియు ఈశ్వరుని మున్నది.
కావేరినీళ్లు కావునాడునుగిరియందుకుచే కావేరియనబడి
కొందరు చెప్పదురు. ఇదియొకావ్యభివృద్ధిగోతరమున్నది.
కృష్ణా యనువానదులు వర్ణప్రాధాన్యము గలవి. బ్లూ
నైల్ (Blue Nile) వైట్ నైల్ (White Nile) యను
చేరు గలవింపుడు.

ఇదివిరియు నిటులుండ వనమట్టికాకావేరికి పారా
జీకానామము “మరుత్ పుష్ప” యని తెలియమన్నది.
మరుత్ పుష్పయే కావేరియగుననెన ననమట్టికాకావేరి జన్మ
పుత్రాంతివననకు పర్వతారెగఁగముచేసి సింధూత్రాంతిముల
కేగెననియెన్నుచి. మరుత్ పుష్పయనునది “ఇంద్ర పేంగం”
యనునా” ఇత్యోదయిన్ముల్లా” పరివహింప నైదిక
నదులలో నొకటి. అసిక్త (Chenab) యను విశిష్టా
(Hydaspes or Jhelem) కలసి ప్రవహించునది చేరని
రాధామహామయిన్ బ్రతి గ్రంథమున తెలియఁజ్ఞానం.

శివరత్రాక్ష మను కావేరి కి చిక్క-అన్నయ
లేకుండు నర్మదాపరవర్తి మాంగీరంపడును.

కావేరి వర్షపులపాంనువ కంఠిక ప్రమాణములు
జాపనను. కలరాతాపైకొట్టబడిన నుంజిన పార్థివ
నాయుమాంరిగారు వ్రాసిన ఏకమంటుఇండియన్
హిస్టరీలో ప్రెషిడెంట్ (Ancient Indian Historical
Tradition) అనుగ్రంథమున కావేరివర్షపుల ప్రశంస
ప్రసక్తిపై వర్షపుల కావేరియనునొకయువనది యున్న
టలు ప్రమాణముగ జాపబడినది. ఉపనది యుయ్యను
ఈకావేరి యుర్లవజ్ఞుచే విరాజిల్లుచున్నది. ఈమె
యనవాక్యేనీ వనుమరాలిగ బట్టి కావ్యవజ్జరాజును
జహ్నునిభార్యయై యనవాక్యేనీ కావళిమున పడియు
వర్షపుల నూడినదట.

౧. పూర్వోత్తర పాఠశిక్షాధానే సమాజం లింగ నిరీవా
సమేతమ్, మరాఘరాధిపాదవద్వం క్రిస్తద్య
వాగ్ం సరలం నమామి.

౬. ఆమెద్దపండ్ల వగలేన రమ్యే బధుని తాంగం వివిధైశ్చ
భోజ్యైః, సమృద్ధియై కిద్రవ మిశ మేకం శ్రీవాగ
వాగం కేరళం ప్రవర్తే.

ఈ క్షోణవ్యయమున ప్రద్యునానానానా క్షేత్రము లిందుక వ్యాఖ్యానము వశేష్యమందును, అయినచో క్షోణమన జెప్పబడిన ప్రద్యునానా క్షేత్రము పూర్వోత్తర భాగమున పారలికమనునానానా నున్నట్లు లెంకరుం చెప్పియున్నారు. పరశ్శేత్రము ప్రామాణ్యమునకును ప్రేక్షాదైర్ఘ్యో వింగోలి ప్రేక్షమను 17 మైళ్లదూరమున నున్నది. పూర్వోత్తరమతి దిక్పక్షము చేయబడి యుండుటచే ఆరణ్యశాతములోని నానానా క్షేత్రము

“శేషుని శృంగేడి పదావసరం” అని శ్రీ మద్ కాన్యవని శివ రాచార్యులవారు ముత్యంబులలో సీతపాశీయము నుండకాలము శివ్యులకు బాలు సాధనపాపాగ్రి సూచించి అడిగెడి. శివ రాచార్యులవారు శేషుని శృంగేడి ప్రశంస చేయుచు “అపి” యను సమన్వయమును బ్రయోగించుట చక్రమే కాక “పదా” యను విశేషమును గూడగలిగిరి. అచార్యులవారికాలమునగూడ సుదేవాయు గిరికి తన్ని వారగమునకై వారిట్లు “అపి” “పదా” యనుప్రయోగములకై అవధానము చేసినట్లున్నది.

3 అవధికారముం దహితావతారం ముక్తిప్రదానాదున పట్టనానాన్, అకాలవృత్త్యో పరీరక్షణార్థం పంచే మహాకాల మహం మరణేష్.

అది ని యుక్తయిది శామాంతరము. ఉక్తయిని యందు మహాకాలమను శేషుని శివ్యురూపముండుట ప్రసక్తమయ్యును. ఈదేవునే మహావి భంధూరి యు తిరంపమరిత్రమునందు కాలప్రయవాళుడని స్మరించుచున్నాడు. “అకాలవృత్త్యో పరీరక్షణార్థం” అనుటయందు చార్మకంధేయ చరిత్రముకాక స్థానిక గాన యెద్దియైన నుండునేమో విచారించుచును.

4 కాశీకావ్యముయొక పద్యరే పమంగమే పట్టనతార జాయ, పట్టన మాంధ్యాపురే పంపరం పంకార విగళం కంఠేక పాడి.

ఈ యాంకార త్రేత్రమునకి అమరేశ్వరమను శామాంతరము. ఇది భాంధ్యాంక్షమనకు పరీరక్షణకు శివ్యుల అనుష్ఠానము చేయుచున్నది. ఈత్రేత్ర ప్రసంగమున వికాశవృద్ధియను నేలయెత్తును. ఈత్రేత్రము “కాశీకావ్యముయొక్క పద్యంగమే” యిట్లుంటుంది చాచార్యులవారు దీనించివారు. ఈకాశీకావ్యములలోని కాశీరీ కాగలదా యను విశిష్టము పుట్టుచున్నది. అరవ జిల్లాలోని కాశీయసెదల దీనికిని వర్ణనము పమానమును దురూహ్యము. వేళకాలబ్రాహ్మణులగు దీనికొక ప్రమాదమును గావించెవాయనటులయే మహావచారము. ఈవిషయమును నివారించుగ వర్ణనకు కాశీయమునొక యువనది యున్నటుల పుట్టినను తెలిపెడిది. ఈయందీ పద్యంగమసామయ పంకారత్రేత్ర మున్నది.

దక్షిణజిల్లాలోని కాశీరీ శామాంతరము మెట్లు వర్ణన మనవిచార విలు యప్రస్తుతిముకాదు. శ్రీంధరామన్న అయిపెళ్లొకములోని వృద్ధశాగము, అరవ శ్లోకములోని నాగనాగముగూడ ఈమామూలన విషయములగుచున్నది. వేళవిడిచియులయు ఆగ్గలవనకు వారివారు (వాని యప్పటిచాతుర్వ్యమువారే కానిండు లేక వారిలో బ్రాహ్మణులయొక్క పురస్కారే కానిండు) పశ్చిమోద్ధరములనుండి భరతఖండము ప్రవేశించి క్రమక్రమముగ సింధునదిని దాటి గంగాయమునాపరి పరములకీ క్రమక్రమముగ దక్షిణభాగమున ప్రవేశించి రని చెప్పబడియున్నది. వీరిలో నొకలో యునువారు వర్ణనా కాశీరీతరముల గొంతకాలము నివసించి యచ్చట ఆశోకవృక్షములు చక్కగ తలయన చాయగ దక్షిణము నకు జోయి పోయి దక్షిణకాశీరీతరముల కేరి యనది పరివరములు రమ్యములుగను వానయోగ్యములగునయందునుచే నచట విడిచి క్షిరాపానములు నున్నవిగాని పూర్వ పునర్వహితరములందుండి యభిమానముచే ఈవిడిచి కాశీరీయను వాచుము పెట్టుకొనియుండును.

లోకమున పెంబుగాని యొక దేశముననుండి మరెయొక దేశమునకు విలసపోయినవారు ప్రారంభపాపభక్తముల శిక్షనే శ్రోత్రపథముల పెట్టుకొనుట లోకప్రసిద్ధము. ఉదాహరణములు గానియునెదల బ్రతిభు ద్వీపముల లోని గ్రామనామములన్నియు యున్న తెను స్త్రీట్టులో బాడగలదు. కాశీరీ తరవాని లక్షణము స్థూరికివచ్చి యందలిపాడికి త్రోవ నడుగును కాశీరీనే స్మరించు కొనియు కాశీరీ త్రోవ యెటులనున్నది యడుగుట గలదు. ఇటులనే స్థూరానదితీరపువారును స్థూరికివచ్చి “జ్ఞాన”ను ద్రోవ పడిగలదు. ఇట్లు అభిమానములు మనుష్యుపామాన్యమునకు సహజముగ నున్నవి. వీనికి పూర్వవక్ష సిద్ధాంతము లంగీకరితరు.

కాశీరీతరములలో నమప్రగామనియే మహాసేవమును నను నర్పిత శేత్రపెట్టుకొనక వానియనువదియను కాశీరీ శేరు శేలయొక్కరీతి పరమకొనినరము ప్రశ్న పుట్టినప్పుడుగాని యిట్టియోనాలను పరవర్ణములును కారణములును అనంతములుగ నుండును. వర్ణనగాక గంగానదిగాని సింధునదిగాని యేలయింజలే చువచ్చును! ఈవాచము

కట్టబడియుండినయెడల వాల్మీకి వర్ణనమున కిందున భేద ముండున్నది. నలసితువు ఈ త్తరముననుండి దక్షిణమునకు వ్యాపించియుండు రామాయణమున గమపడుచున్నది.

పాదయో దక్షిణం పాదం

గమిన్యన్తి సహగవాన్యంధః. ౧-౧౦.

జగము రామో ధర్మాత్మ

సమైక్యో దక్షిణాం దిశమ్—యంధః. ౪-౨౪.

పాదరహితో త్తరః తీర

పాదు వేనా విశేషా. —యంధః. ౫-౧౧.

ఇత్యేవం విమర్శింపవలెను. మరియు వీతాన్యేషాం నముక్తైః కవలిన వాచరయోగము “దక్షిణాన్య సముద్రస్య సమాసా ద్యోత్రరాం దిశమ్” యని (టిప్పింధా. ప. 64. శ్లో. 4) గలదు.

ఈ వాచరయోగము నిర్వ్యవస్థితమున నుండి వియలుకడబడినది.

వింధ్యా దుక్తాయ పరిప్రాప్తం

బలధే స్తీర ముత్తరమ్. సుం. 3౫-౬౦.

తతోహి జన్మధే గంతుం

దక్షిణో దక్షిణాం దిశమ్. సుం. ౧-౧౧.

ప్రక్షేపే పాతకాన్తూలో

దక్షిణా దుత్తరాందిశమ్. సు. ౫౬-౨౫.

యేషు తత్రోత్తర తీర

సముద్రస్య మహావలాం. సు. ౫౭-౦.

దక్షిణా తీర ముదధే

ర్లంకా యద్రవి పా పురీ. సు. ౫౮-౪.

ఇత్యేవంనే ప్రమాణవాన్యములవలన లంక సము ద్రమునకు దక్షిణమున నుండినదియు రామనివండు ఈ త్తరముననుండి దక్షిణమునకు నదినివదిలియు స్వస్థుడగు చున్నది. లంక యిప్పుడు రామేశ్వరపు క్రేవ నుండిన యెడల వేచాపథము ఈ త్తరముననుండి దక్షిణము నకు పోయియుండెను. తూర్పుదిశకు పోయియుండ వలయును. అదిక్కడను దరలినటుల వాల్మీకి చెప్పి యుండులేదు. మరియు తీర్తిమాన్యుల మహావలం పాధ్యాద తిరువిళ్ళవారు రామగుర్భాక్షులవారు

బహుప్రమాణపురస్కరముగ నిచ్చున్ది కేయలవేయున్నట్టి తామ్రపత్తి బలరామేశాగము భరతఖండముయొక్క దక్షిణాగ్రమునవే కలదు. భుగోళవిధానాన్ని తీర్థోత్సాహమున సమన్వయము చేయవలయును. హిందువుల ఏకైకత సింధుస్నానము చేసినను అదియే నేతుప్రస్తుతముకాని అదియే ధమక్కటియనిసంశ్చించి రామధర్మరావ్వాదుల ఏనుకలో లిఖించి ధ్యానించి స్నానమున కుపక్రమింతురు. ఈయొకప్పుడు సాశ్రయించియు ఇప్పుడు రామేశ్వర మున్న వేతువు వంటి కొక యొకటి సముద్రమగ్గమున గావచ్చునుండుటచేతను ఇదియే రామునిసేతువని పావర జనులు వాదబోచ్చియుండును. నేతుస్థానవిర్ణయము చేపి

శ్రీ యాచార్యులవారి శ్లోకమున కిరపరమలయను. ౧౦. సింహాద్రి పార్శ్వే రిశే రమం తేం గోవావరీతీర పదిలైతే, యద్భువా త్యాతికజాతవాని ప్రవా యతే త్ర్యంబు మిశ మిడి.

ఈ త్ర్యంబు తేర్రము వాసికాసమీపమున నున్నది. వాసికాత్ర్యంబుమల, యాత్రము గలిపి గవ్వం దును. ఈ తేర్రసమీపమ ర్రియగు సింహాద్రి గుర్తించ వలదిగాకున్నది. “సహ్యాద్రికిర్ దిమతే వసంతం” అని పాతాంతరము గలదు.

ఇది సింహాద్రియగుగాక సహ్యాద్రియగుగాక. విశాఖపట్టణ సమీపమున నుండు సింహాద్రియు మాత్రము గాజాలదు. ఈసింహాద్రియొకదాత్ర్యంబు తేర్రమున్నటుల ప్రసిద్ధిలేదు. అంతియకాక గోవావరీకిని ఈ సింహా ద్రియనకును దాదాపు 15 జనులొందును. గోవావరీ తీర్థాలో శేయాలియండి ఎవ్వు బ్రాహ్మణులొకమిగును గోవావరీతీరవానిని చెప్పుకొనుట కలిగియున్న ను పదే నామహిర దూరమువారి కీదుర్బలము గలవనగుదు. సింహాద్రియందాని పూర్తి కవుడా విష్ణువా యను సందేహమున కవకాశముగలదు. నిజస్వరూపుడు చివరిర రహస్యమును జోగియున్నది. సింహాద్రియొప్పునికి సంబంధిర మున కొకనాడు గంధలేపనము వదలించి చంటినే మోత్తి లేపనము నలచుదును. యథాశీలి లోకమునకు వెల్లడ గావించుటయే ఈలేపనోద్దేశ మై యుండునా!

౧౧ హిమాద్రిపార్శ్వే రిశే రమం తేం పంపూజ్యహాసం

ఓషేక్షింది ఈవిశేషము చుట్టబడినటులున్నది. వాగ
వాగక్షేత్రము పై వైద్యవాగమునకు ఇరువదిపైళ్ల దూర
ములో నున్నది. దీనిపై అవుండా వాగవాగమునయెడల
తెలియుచున్నది. “అవద్ద” విగ్రహ “అవుండా” యని
తోచుచున్నది. వైద్యవాగమును పేరుగల క్షేత్రము
లనేకస్థలములలో నున్నది. సేపాలప్రాంతముల నొక
టియు, కలకత్తా సమీపమున నొకటియు, రంజాపురు
జిల్లాలో నొకటియు గలవు. శంకరప్రభువుయిన వాగ
వాగముగాక ఓషేక్షిజిల్లాలో నొకవాగవాగ మున్న
టుల తెలియుచున్నది. కాశీనగరమును వీరికిని అన్య
యందుచున్నది. మహావిగ్రహుల ఓషేక్షిదేశమున నాలు
కొనుకొనిన తోము పూర్వము నివసించియుండునట్లు స్థాని
కానముచే ఆక్షేత్రవాసులుగానే యచటనచట పెరికొల్పి
యిరిగి.

౩ సానంబు మానంబుననే వసంతియే ఆనందంబుం పొర
పావబ్రుంబున, వారాగసీవాగ మానాగవాగ, శ్రీ
విశ్వవాగం శరణం ప్రవక్ష్యే.

ఇందు శ్రీకాశీవిశ్వవాగస్వామి సంబంధంబున
యున్నాడు. కాశీగాక ఇంకొక వారాగసీ యెచ్చుల
పైన యున్నటులు తెలియుటలేదు. అంతియకాక కాశీ
క్షేత్రమునకు సంబంధములలో “ఆనందననే, మహాశ్వ
కాశీ” యని చెప్పుదురు. ఈ శ్లోకమున “వారాగ
సీయు” “ఆనందనము”ను వ్రక్షులింప బడినందున ఈ
విశ్వవాగు జేపల్లెవాగుననో, వేంకటగిరిలో నొక “కాశీ
విశ్వవాగస్వామి” యే యున్నాడు. ఇంక ననేకగ్రామ
ములలో విశ్వవాగాలయములు గలవు.

౪ యో దాశరథిశాశివకాశమాతే నిషేష్యమాగం పితౄక
వైశ్ణవై, పితౄన ధేవాదిపక్షప్రసిద్ధం తం శంకరం ధీర్జ
హితం నమామి.

ఈక్షేత్రము ఔ. గాం క్షేపకాశివీ ప ము న
నున్నది. ఈమూర్తి కాశీదాశివీ సమాజములలో నిషేష్య
మాగాడుగ వర్ణింపబడియుండుటచే యుగమూర్తిగ
నుండును. అందుచేతనే ధీమాదిపక్ష ప్రసిద్ధియొన్నాడు.
ఈలింగస్థ ముగనుండి కడులు బల్లప్రావనే ధేవాది
యైనది కొందును చెప్పుదురు. ధేవశంకరమూర్తి ఆక్షే
త్రముననే కాక యిదికొంతమందియను గలరు. ఆచార్యుల

వారు ఈక్షేత్రమునే క్షుతించియున్నారు. ఈక్షేత్రము
డాకా (Daca) యందునవచ్చువా యను ననుమానమున
కవకాశము గలదు. అయితే డాకా (Daca) యందు
డాకేశ్వరీదేవి ప్రాశస్త్యముగలదు గాని డాకేశ్వరునికే
లేదు. ఈదినయ మంగను నిమగ్నింపవలెను.

౫ శ్రీతామ్రవర్ణి జలరాశియోగే నిమగ్న సేతుం నిశీ
ర్వికృతై, శ్రీరామచంద్రం సమర్పితం తం
రామేశ్వరీరాధ్యం సరేతం నమామి.

శ్రీరామము సేతువు నెచ్చుట కట్టినదియు నిర్ణ
యింపవలసియున్నది. ఈశ్లోకము ననుసరించి తామ్ర
వర్ణిజలరాశియోగమున సేతుబంధముయినటుల తెలియు
చున్నది. సామాన్యజనప్రతిభియ లోకాచారమును సేతు
బంధము రామేశ్వరవసుదన్వసుకడ నైనటులు జూపు
చున్నది. ఆనటిలింగమునకు రామేశ్వరలింగమని పేరుండు
టచే రామేశ్వరవక్షుడే బలవత్తీరవను నాదింపవచ్చును.
అయితే యిప్పటి రామేశ్వరమునకు తామ్రవర్ణి జలరాశి
యోగములేదు. తామ్రవర్ణి జలరాశియోగము తిరునల్వేలి
జిల్లాలో గలదు. యాత్రికుల రామేశ్వరము రామవాగ
పురంజిల్లాకు తూర్పున నున్నది. తామ్రవర్ణి సాగర
సంగమమునకును ఇప్పటి రామేశ్వరమునకును సంబంధ
పడుటలేదు.

రామాయణ యంధకాండ—పర్వ ౧౩ శ్లో ౩౪
నందు “వశియోజనది స్తీర్ణం శరయోజనమా యతిమ్” అని
సేతువుయొక్క పొడవును వడయ్యను కెప్పబడియున్నది.
ఇందువలన కన్యాకుమారి సెంచు రామేశ్వరద్వీపమునకు
గల స్థలములయిన ఈ సేతువుయొక్క విస్తీర్ణమున తేర
గలదు. అట్లయినను తామ్రవర్ణి జలరాశియోగమునొద్ద
రామసేతు వుండునలయును. దీని సవస్థయము చేయు
పైట్లు? శంకరవాక్కు అమోఘము. వారి కాలమున
ధూరిలముల క్లితులు ఈ శ్లోకార్థమునకు సరిపోవు చుం
డినవి చెప్పినయెడ ఇప్పటి తామ్రవర్ణి ముఖద్వారమున
కును రామేశ్వర ద్వీపమునకును 1౯0 మైళ్ల పైబడినవ్యవధి
యండునవచ్చును. ఈ రెంటిలో జేరికే స్థానస్థితియు
గలిగినో? ఆచార్యులవారు క్షుతించిన రామేశ్వర లింగము
ఇప్పటి రామేశ్వరములోనిది కాదని యవాహింప
వచ్చును. రామునిసేతువు యిప్పుడు రామేశ్వరమునొద్ద

చేసిరి. వివాహాంతరమునకు బంధువులతో గారి వారిలో గారి గౌరవతి ప్రతిమ చేయుచుకొన నలయు ననియు, అందుకు తో నిచాలివారు “వ్యూహం కుర్యాత్” యని చెప్పబడినటుల ప్రయత్నమునచే యాద్రెలందును విత్త కాశ్యపాదులు నంగవంతులగుట పూర్వము యాద్రెవల కిట్లు వసరుల నమర్చినారు.

పురాణేతిహాసములలోనను స్త్రోత్ర కవచముల లోనను వ్యరింపబడియుండు నమలు క్షేత్రముల అన్నియు ఇప్పుడు భరతఖండమున గలవా లేక ఆర్యులకు వారోకరు ఖండాలతరములనుండి భరతఖండమున బ్రవేశించినవినను వారివారి ప్రాచీనాధిపానముల కొలది పురస్కరింపబడుట చేర్చును లేదు నూర్వాచాసులకు లెట్లుకొనుచుండిరా యను విశ్వావిచిత్రమునకు వన విద్యావిచిత్రములు ప్రయత్నింపవలయు నని శకునగ్రంథానుసారముకొని మఖ్యోద్ధేశ మియ్యవచ్చును. తెలియలోని ఓట్లుపెట్ట మెంటు (Old testament) అను పురాణభాగమున దేర్చొనబడిన స్థలముల నిష్పటి పాశ్చాత్యులొధకుల గవిచెట్టి వానితూకరములను అధునిక వాసులును సాధించుచున్నారు. ఇట్టివివర్ధను వన వారును ప్రారంభించి పురాణాదులలోని గీతగీతామారులను గవిచెట్టలయందును, వివర్ధయు పరిశోధనమున ప్రయోగించుచు ఆ ప్రవాక్యముగ అక్షేపింపబడుచు వన మంగీకరించుచున్నాము. ఒక యువాహారమును గొందము:—

రామానుజమున లాలకాండమునకు వర్తింపబడిన గంగావతారము ఇప్పటి గంగానది (Ganges) పరిపాత్రు చున్నది. ఆకాశమున నుండి గంగ, విజయనాటమునకు చేరి యటనుండి వివరములకి లిందునగుచున్నా కేని నీడు ప్రవాహములయినట్లు. వాల్మీకివాక్యమునే యనుసరింపము. తేస్యాం విప్రుబ్రహ్మచారిణాం సప్తప్రాతాంవి జన్మిరే, ప్లాదిసి పాపనీచైవ పరినీవ తేభావరా, తిద్ర ప్రాచీం దిశం జన్మ గ్రంథా భువనా తుభా, సువక్తు తైవ్రన సీతావ సింధుతైవ్రన మహాదే, తిద్ర వైవ్రతా దిశం జన్మ ప్రతీరించు కుభాదకా, సప్తమి రావ్యగా తాసాం భగీరథ మఖ్యో వృషభే.

భగీరథ శరముననుండి బయలుదేరినగంగ దేవుని పాయలై అందు మూడు పడవటి దిక్కునను మూడు

తూర్పుంజన్మనకు ప్రసరించినటులను దేవుని భగీరథునివంటి చచ్చి వాగరగామియైనటులను దేయు చున్నది. ఈ సప్తకు ప్రాతమ్మ యేదిక్కున జని సరిన్పి తిం నూడెన? ఇప్పటి గంగవతి ప్రాగ్విక యగుడవల ప్లాదిసి, పావనీ, పరిగంగములతో జేరవలయునగా? పూర్వ పశ్చిమకాళా పరిసంఖ్యాన ముదాహృత్యోకమున వివరింపబడియున్నది. భగీరథానుగామియగు కాళు వరించిన సముద్రుడెదడు? ఉత్తరమున కెదురెక్కుట యసంభవము. దక్షిణ దిక్కుగిడియే వినిలియున్నది. ఇప్పుడు లోకముందేయు గంగయని పూనందనని పానూ లయనుననుండి కొంత దత్వ దక్షిణమున కేరి యటనుండి పూర్వాధిపముయి తూర్పుదిశకే సముద్రము చేరు చున్నది. పరిశిష్ట వ్యాయముచే విడిచే భగీరథుడు చెచ్చిన గంగనకు నుండునలయును. దక్షిణమునకు ప్రసరించి సముద్రము చేరినకాళు యొకటియులేదు.

గంగావతార ప్రశంస మార్మంజీయ పురాణ మునూడె గలను. “భవానీవిభుండు హిమవతలమువూడ వాగంగ విడిచిన నది దేవుని ప్రవాహములయ్యె. అందు మూడు ప్రవాహములు పూర్వముఖములు మూడు ప్రవాహములు పశ్చిమ ముఖములు నై చని యోదధింగలెనె. వీక ప్రవాహారు-పంబున భగీరథురథలు సమగమించి దక్షిణ ముఖులై “చని X X X గంగవధి చాలు పుగ నూడె” యని ఆపురాణముననున్నది. ఇప్పటి భాగీరథి దేవీదిక్కునతోయి సముద్రమున జేరుచుండు నదియు భూపటమున దేయగలను. దక్షిణదిక్కుని చెప్పవలకాదు. భగీరథునిగంగ యంతరించెనా లేక యర్వాచివకాలమున ప్రాచీనపథము దక్కించి నదియా.

ఇట్లు సంకల్పవిషయము లక్షణములు గలవు. ద్వాదశ లింగక్షేత్రముల ననుసరించి దత్తాత్రేయుగ కొలది ప్రపంగ మిందు జేయబడియున్నది. భూగోళ కాస్త్రశోధకు లీతిమయమున దీని పురాణేతిహాసములలో ప్రశంసించబడియుండు పురగీతవచ్చాది వివర్ధయేయుట దేశచరిత్రకు గొప్పసహాయముగ నుండును. ఈవిషయమున బరిత్రమ చేయుటకు విచేయిలకంటె స్థలముల జేరియుండు సోకర్యము లెక్కచుంగ నుండగలవు.

ఇది ప్రసిద్ధమున కేదారేశ్వరము. సామంతాధ్యక్షుడు
యను పుత్రుని దీనింగూర్చి వివాహ మేర్పరచుచేడు.

౧౩ ఏలూపురీ తవ్య శివాలయైస్మిత్ సముల్లసంఘం
ప్రతిభవ్యశ్చామే, వందే మహాదేవతరేవ్యభావం
సహానం తం భిక్షుశ్చేరాధ్యక్షు.

(భిక్షుశ్చేరాధ్యక్షుని "స్మృత్యే" అనిపాఠాంతరము గలదు.)

ఈఏలూపురీ యనునదియే చిలము యిలూకా
నాల్లోరా (Ellora) అని చెప్పబడునట్లగును. ఇచ్చట
"ఏలా" యను చిన్ననది యున్నది. యెల్లోంగహలయ
మలను (Cave Temples of Ellora) గూర్చి చరిత్ర
గ్రంథములలో విశేషమున ప్రస్తావన గలదు. అనాదికాలము
నుండి హిందూమతస్థానముగ ప్రసిద్ధిచెందిన త్రేత్రమునను
నదియే తాళ్ళును ప్రవేశించి నవూ దొరికింది వివరముల
శేర్పరిచి కొని రచయితవ్యాసము చేయుచుండినో లేక
తాళ్ళవలెయున కొకయునినిపట్టుకొనితే తాళ్ళమరేవ్యం
సమలము చెడితాచారముల నమరించి శివుపరివృ
తయించినో నిర్ణయింపనలవిగాదు. ఆచార్యులచాత్రేత్ర
మునుగూడ మృతిహృతముచేయుచునే నిది ప్రాచీనప్రసిద్ధి
గలపవిత్రత్రేత్రముగ నుండును.

ఈ పంజరండు త్రేత్రములను ఈదాసకలింగ
సోత్రములన ప్రసిద్ధిపొందినది కావు. త్రేత్రరాచా
ర్యులవారికాలమునకే యిది కడంప్రసిద్ధములై యుండినది.
చైత్యపులన మాటయెనిమిది దివ్యతీర్థములను బంపుటల
చైత్యపులనును అనేకప్రాచీన పవిత్రత్రేత్రములు గల
పనియు వానిలో ఈపంజరండుండిననే "దాసకలింగ
లింగము" అని లోకము గూని మామమన్నదియై రాధా
మమునకుభక్తిగానియే తమగ్రంథమున కీని కేర్పొని
యొన్నార:-

సారాష్ట్రే (1) మల్లివాళంద క్రితైరే మల్లి(2)కాన్తనమ్,
ఉజ్జయిన్యాం (3) మహాకాలం ఓంకార (4) మహాశివైరే.
కేదారం (11) హిమవర్ష్యశ్చే నాగిన్యాం (8) భువనేశ్వరమ్,
వారాణ (7) ప్యాంపది క్షేత్రం (త్వంబం) (10) గాయోలితే.
చైత్యవాళం (6) విత్ ధూమా నాగేం (6) దామకావకే,
నేరుం (9) భేన రామేశం సాక్ష్యం (12) శివాలయే.
ఏతాని శిష్టలింగాని పాపం ప్రాంత పశ్యంతి.
సప్తజన్మకృతం పాపం స్యురేతేన వివశ్యతి.

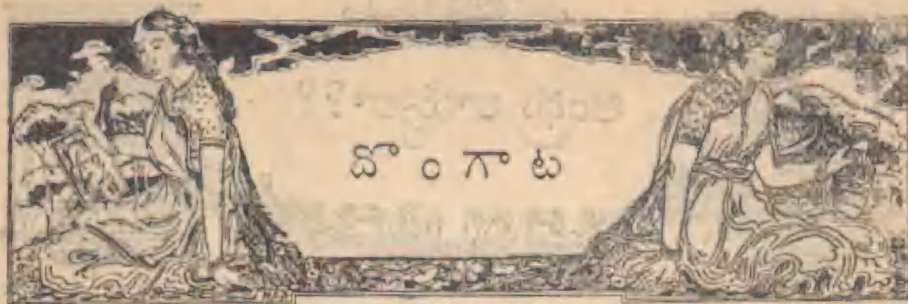
పైతృకములలో ఆచార్యములలో చేసినయం
కలు కాంతరక్షకములలోని మునున తెలియకేయును.

ఈసోత్రక్షేత్రములు బృహత్ సోత్రక్షేత్రము
అనుసోత్రములపు పువన గూడ గలవు. పాశ్చాత్యము
బుద్ధునిగాని లింగక్షేత్రములు లేవు. ఈత్రేత్రములు గుజ
రాతు (సారాష్ట్రము) వెంటల సేతుబంధమువరకు గల
మధ్యదేశమున ఉండుందు గలవని తెలుపబడినది. ఈపం
జరండును అనాదిప్రసిద్ధత్రేత్రములని నిర్ణయించుటకు
ఆచార్యము క్రిమిప్రేకాక మరెయిక ప్రబలప్రమాణ
మును గలదు. ఈ పంజరండుండిలో పరి పంజ్రోకా
ర్యులమున కానియందు గలవు.

సోమనాథుడు—పంజ్రవానిసంపత్తుమునగలదు
మల్లికార్జునుడు—ప్రహ్లాదసంపత్తుము
మహాకాలుడు—విశ్వేశ్వరగంగ
ఓంకారేశ్వరుడు—విశ్వేశ్వరగంగ
చైత్యవాళుడు—గయభోగివలో అనందేశ్వరపురి నుండి
నాగనాళుడు—విశ్వేశ్వరగంగ
విశ్వవాళుడు—మహాల్లికా

రామేశ్వరలింగము—రామేశ్వరసంపత్తుము
త్వంబేశ్వరుడు—దుర్గాసంపత్తుమున దూదివిశాఖకుని
నుడియొద్ద
కేదారేశ్వరుడు—కేదారసంపత్తుము
భిక్షుశంకరుడు } కాశీలో విశిష్టానములు తెలియలేదు.
భిక్షుశివరుడు }

దూరదేశములయాలై చేయలేనివారి కొరకు
ఇకలత్రేత్ర ప్రదేశములను పవిత్రతీర్థములు క్రికాతీ త్రేత్ర
ముననే పెద్దలు ప్రతిష్ఠింపజేసిరి. ఒక గొప్ప దేవాలయ
మున నవేసనన్నిగు లేవరది యొక్కొక దానియందు
ఒక్కొకదేవుని ప్రతిష్ఠ చేయుట గలదు. ఒక పన్నిభిలో
శ్రీరాములు ఇంకొకదానిలో శ్రీకేశవేశ్వరులు మరీ
యొకదానిలో శ్రీనరసింహస్వామి, ఒకమాంబాదేవత
ఇంకొకప్రక్క శ్రీనంగనాయకులు. ఇటుల ఒక ఆవరణ
ములో ఇన్ని లింగములుండుటవలన అందరు దేవతలను
యోగపడ్యమున దర్శించుటకు నలకుగడినటుల ఒక్క
కాతీత్రేత్రమువందే ఈ లింగములను పూర్వము ప్రతిష్ఠ

శ్రీపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరావు కవిగారు

“న మాతం శక్యం మే నయనయుగ మాశీకరతల్లై,
తనుజ్యోత్స్నా చేయం విఘటయతి గాఢాంధ తమనమే,
వళనా మామూతి విరచయతి మే గంధ నివహా,
రుదంతీంతా మాతా హాసితవదనా చుంబతిముఖమ్.”

క. చెలులకు నా కనుగవ చే, రలమీఱుఁ దమంబు నోడలి ప్రభయపడఁచుక మై
వలపు చెలులఁ బిలుచు వని పో, గులు సుత మొగముక జవని నగుచు ముద్దిజేయక.

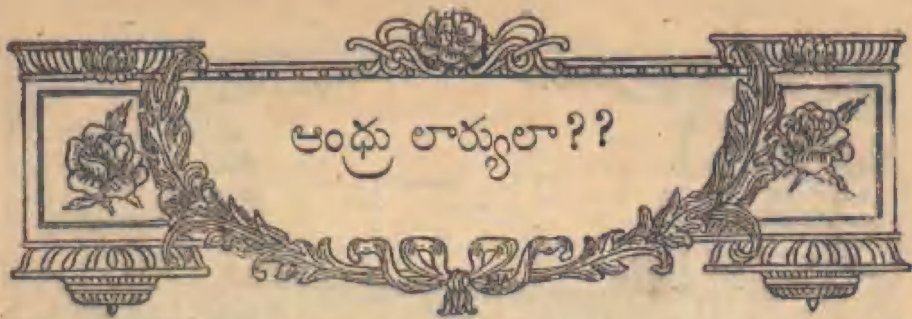
చ. చెలులకు నాడుకన్నుఁగవ చేరల మూయఁగరాని దయ్యె మై
నోలసెడు పండువెన్నెల లయో! విరియించెడు శమ్మ చీకటి
బిలుచుచునుండు నెచ్చెలుల మేనిసుగంధ మీఁ కేమి నేతు నం
చలయిక నేప్పుకూతు వదనాబ్జము ముద్దికుఁ దల్లి నెవ్వరుక.

అచ్చ తెలుఁగు

నీ. కొలఁదిమీఱుచు నెచ్చెలులకుఁ జేరలమూయఁ, గారానిదయ్యె నా కన్నుదోయి
గాటంపుఁ జిమ్మచీకటిలఁ జిమ్మెచునాడు, నెమ్మని పండు వెన్నెలల తేట
ఇదె యిందు డాగె రాచే యంపు బోటులం, విలిచెడు నామేన నోలయుతావి
మొగముపై జిమ్మని ముసరుచున్ వీడక, వెంటాడి చీకాకు పెట్టు దేంట్లు
తే. ఆడకొనుటకుఁ బనికిరావదిరి నకియ, లకట నేనేని నేతునే యమ్మ! యనుచు
ముద్దలొలుక నేప్పుచున్న ముగుడకూతు, మొగముదమ్మని ముద్దిడు నగుచుదల్లి.

మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్య గారు, ఎం. ఎ.

సుప్రసిద్ధులగు చిలుకూరువీరభద్రరావు గారు “ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?” అనుశీర్షికతో ఈపత్రికలో ఇది వరకు ఆరువ్యాసములు ప్రకటించి ఇంతకు పూర్వ మెవ్వరికిని తెలియనిసంగతు లనేకములను తెలియపరచుచు నేను “శారద”యందును “సారస్వతసర్వస్వ”మందును సూచించిన అంశములను కొన్నిటిని ఖండించుచుండుటచే వారిసిద్ధాంతములలోని పత్య మెద్దియో ఎరుగదలచి వారివ్యాసముల సనేకపర్యాయములు చదివి అందుపై నాకుతోచినఅభిప్రాయములను పాఠకులకు తెలుప ప్రయత్నించుచున్నాను. 1924 ఆగస్టు “శారదలో” వారు నన్ను గురించి ఈవిధముగ వ్రాసియున్నారు. “నే నొకవ్యాసమును భారతిలో బ్రకటించుటకు ప్రారంభించినతోడనే నేనుచెప్పదలచినవంతయు చెప్పినీయకయే .....వాసిద్ధాంతములను ఖండించుటకు దొరకొనిరి.” కాని వారి ధోరణి చూడగా కొన్ని సంవత్సరములకుగాని వారిరచన పూర్తిగానట్లు తోచుచున్నది. “మనచరిత్రమంతయు మహాభారతమందేమిడి యున్నది. ఇది రెండువేలపుటలకు మించిన గ్రంథమగుచున్నది” అని వారు వారి మొదటివ్యాసమందు చెప్పియుండుటచేతను, ఇం

తటిగ్రంథమును వ్యాసరూపముగ మానపత్రికలో నష్టపడెప్పుడు ప్రచురించినయెడల గ్రంథము ముగియుటకు చాలకాలము పట్టుటచేతను, వారి అభిప్రాయములవైఖరి ఇప్పటికే చదువరులందరికి తెలిసియుండుటచేతను ‘శారద’లో వారు నాకోరకుచేసిన పాచ్చరికను గమనించక నాయభిప్రాయములను వ్యక్తపరచుట కుపక్రమించితిని. ఇదిగాక, నే నీవిధికిపూనుకొనుటకు వారు నన్ను గురించి చేసినఖండనమాత్రమే కారణముకాదు. వారిసిద్ధాంతములు విచారములుగ నుండుటయు, వారివంటివంటియు ‘చరిత్ర’ యనుపేరుపెట్టి ఏమివ్రాసినను చెల్లుచుండుటచేతను, వారువ్రాసినవిషయములను గురించి పక్షాంతర మొక్కటి యున్నదనియు అది వ్యక్తమైనగాని వారివ్రాతలలో సిద్ధాంతము లనదగినవేమియో, పట్టికాహ లనదగినవేమియో తెలుసుకొనుటకు ఏలులేకపోవుటచేతను నే నీవిధికి పూనితిని. “ప్రాచ్యులుగాని పాశ్చాత్యులతో మరియెద్దరుగాని తెలుషని విషయములను భగవదనుగ్రహమువలన నేను జేలిసికొని మీకు నెలుపుట సంభవించుచున్నది,” అని వారుతన్ను గురించి వ్రాసుకొని యున్నారు. నేను వ్రాయువిషయములంతటి గూఢములు కావు. అయినను పేలవములని

నామాటలను తృణీకరించక నావ్రాతను మన్నింప పాకకులను కోరుచున్నాను.

1. వీరభద్రరావుగారిది పురాణాభిగ్రాహిచారిత్రకపక్షి కాదు. విష్ణుపురాణములు 'సర్వం విష్ణుమయంజగత్' అనియు, శివపురాణములు 'సర్వం శివమయంజగత్,' అనియు, ప్రతిపాదించుటకు పూనుకొనినట్లు వీరు 'సర్వమంధమయం జగత్' అను రిద్ధాంతమును నెలకొల్పుటకు కంకణముగట్టుకొనియున్నారు. అందుచే వీరు వ్యాసములకు 'అంధపురాణ'మని పేరుపెట్టిన యెఱ్ఱముగ నుండునని మనవిచేయుచున్నాను. 'ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?' అనుప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పటకుబదులు భరతఖండము లోనివారందరు ఆంధ్రులు (అంధులు) అని రుజువుచేయుటయే వీరి యుద్దేశమైనట్లు కనుపడుచున్నది. వీరిదృష్టికి కొరవులు పాండవులు వైదేహులు లిచ్చవులు మౌహయులు భార్గవులు ఆంగిరసులు వానరులు (రాక్షసులగురించి వీరిఅభిప్రాయ మింకను తెలియలేదు) రామలక్ష్మణులు మున్నగువారందరు ఆంధ్రులే. ఆంధ్రులు కానివారు ప్రపంచమందు లేరు. వీరశైవము వీరవైష్ణవము వీరశాక్తము లోనగుమతములవలె వీరిది వీరాంధమతమని చెప్పతగి యున్నది. కావున పౌరాణికుల మార్గము ననుసరించి వీరు గ్రంథమువ్రాయుచున్నారని చెప్పవచ్చును. అప్రస్తుతాంశములనేకములను చేర్చుటచేత మనభారతరామాయణములు పురాణములు కడుదీర్ఘములైనట్లు కీర్తికలోనిప్రశ్నకు జవాబివ్వక తోచినందుచే

యముల నన్నిటిని చేర్చుటచే వీరివ్యాసము లింతటిదీర్ఘము లైనవి.

2. వీరికీర్తికలోని "ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు?" అనువాక్యమందలి "ప్రాచీన" శబ్దమునకు వీరు నిర్వచనము గావించలేదు. అందువలన చదువరులకు కొంతకష్టము సంభవించియున్నది. 'ప్రాచీన' మనగా వైదికయుగమా లేక శాన్ధయుగమా లేక హాను త్యాంగుకాలమా? ప్రాచీనమునకును నవీనమునకును ఎప్పటినుంచి వీరు హద్దు ఏర్పరచియున్నారు? ఈహద్దేదియో నిర్ణయించినగాని ప్రాచీనాంధ్రులార్యులో కాలో చెప్పటకు వీలులేదు. వీరిసిద్ధాంతమున యజ్ఞయాగాది కర్మములమున మోక్షము వచ్చుననుమత మవలంబించినవారు ఆర్యులు. ఆర్యులను మాట మతమును నూచించునదిగాని జాతిని నూచించునది కాదు. దీనినిబట్టి ఒకప్పుడు ఆర్యమతమును స్వీకరించనివారు కాలాంతరమున స్వీకరించుట అసంభవము కాదుగదా? ఋగ్వేదకాలమందు "ఆంధ్రులు" ఆర్యమతావలంబకులు గాక తర్వాత ఆర్యమతావలంబకులై యుండకూడదా? ఆర్యమతము కాలక్రమమున దేశమండంతట వ్యాపించెనని వీరభద్రరావుగారికిగిరించి యున్నారు. దీనినిబట్టి బహుప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రులార్యులు కారనియు క్రమక్రమముగ ఆర్యులైరనియు చెప్పట వీలుపడుచున్నది. లిచ్చవులు విదేహులు అంగులు మంగులు లోనగువారి ప్రశంసను తమవ్యాసములలో విస్తారముగ తెచ్చి పెట్టుటకు "ప్రాచీనమున కెద్ది హద్దో నిర్ణయించెను"

ఏక పోవుటయే కారణము. ఇప్పటికాలమందు ఆంధ్రభాష మాటలాడువారును ఆంధ్ర దేశ మందు కాపురముండువారును ఆంధ్రునిగా మనము చెప్పుచున్నాము. ఈసూంధ్రులలో ఆర్యులెవరు? అనార్యులెవరు? విభజించి చెప్పుటకు వీలున్నదా?

“ఆర్యు” అనుమాటకు వీరభద్రరావు గారు కల్పించిన అర్థము ననుసరించినయెడల వేదకాలమందలి ఆంధ్రులు ఆర్యులుకారనియే చెప్పవలసియున్నది. “కర్మయుక్తు బాధ్యులు కర్మజ్ఞానులు దన్యులు”. “ఆర్యశబ్దమునకు గాని ద్రావిడశబ్దమునకుగాని చర్యములరంగుల తోను సూపరేఖావిలాసములతోను సంబంధ మెంతమాత్రమును లేదు. ఆర్యశబ్దము మతాచారకర్మలతో సంబంధించి వాఙ్మయమున వక్కాణించబడినదై యున్నదిగాని కేవలము జాతిపరమైనదికాదు” అని పీఠుప్రాసియున్నారు. వైదిక వాఙ్మయమందు ఆంధ్రులను గురించిన ప్రశంస ఐతరేయ బ్రాహ్మణము దొకచోట తప్ప వరియెచ్చటను గనుపించదు. ఆకాలపు ఆంధ్రులనుగురించి మన మెట్టిసిద్ధాంతముల ప్రతిపాదించదలచినను వాటికిన్నిటికిని ఆవాక్య మొక్కటియే ఆధారముగాని మరి ఆధార ములులేవు. ఆవాక్యమందు ఆంధ్రులు పుం ద్రులు శబరులు పులిందులు మాతృబాలు దన్యులని చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టి దన్యు లార్యులైనయెడల ఆంధ్రులుకూడ ఆర్యులగు టయు దన్యు బాధ్యులుకాని యెడల ఆంధ్రులు కూడ ఆర్యులుకాక పోవుటయు సంభవించు చున్నది. దన్యు లార్యులా కారా? దన్యులను

గురించి వీరభద్రరావుగారు ఈ విధముగ చెప్పియున్నారు. “ఇంద్రాగ్నులను దన్యులు పూజించరు. అస్త్రతులు అనస్త్రతులు అన్యస్త్రతులు అనస్మిత్తులు అయజ్ఞులు అయ బ్యానులు అబ్రహ్మలు బ్రహ్మద్విషులు అని ద్రులు అని దన్యులు ఋగ్వేదములో పలు చోట్ల వర్ణించబడరి.” అనగా ఆర్యకర్మలను ధిక్కరించి మతాంతరము నవలంబించిన వారలేకదా దన్యులు. ఈదన్యులలో నొక్కరగు ఆంధ్రులు ఆర్యులుకారని దీనినిబట్టి స్పష్ట మగుచున్నది. ఈకాలమున హిందువులకు మహమ్మదీయులకు ఎట్టిభేదము కలదో అట్టి భేదమే ఋగ్వేదకాలమున ఆర్యులకును దన్యు లకు నుండెను. ఏకకాలముం దొకడు హిందువు గను మహమ్మదీయుడుగను ఎట్లుండగలడు? అదేవిధమున దన్యులు ఆర్యులు కాజాలరు; ఆర్యులు దన్యులు కాజాలరు. ఆంధ్రులు దన్యులలో నొకకాఖివారనితప్ప వారిని గురించి మరేమియు మనకు తెలియదు. చదు వరులను భయపెట్టి లేనిపోనిగడవిడ చేయుట కై వీరభద్రరావుగారు ఇంతటి గ్రంథమును కల్పించిరేకాని ‘ఆర్య’ ‘దన్యు’ శబ్దములకు వారుచేసిన అర్థమునుబట్టి ఆంధ్రు లార్యులు కారనుట నిర్వివాదాంశము.

వారివ్యాసములలో ఈసందర్భమున ఘరియొకచిత్రముగూడ కన్పించుచున్నది. పై నుదాహరించినవాక్యములో దన్యులు అనిష్టు లని అంగీకరించుచు అయిదవవ్యాసములో ఏకారణముచేతనో “ఆంధ్రులర్యులలోనివారని యునుకీ తరకురుభూములలో వీరు నివసించ

నపుడు ఋగ్వేద వైదికార్యమతము మొలకెత్తిన దీయాంధ్ర సంఘములో నే యనియును నాయ భిప్రాయము" అని చెప్పియున్నారు. అనింద త్వమే ప్రభావ లక్షణముగాగల దన్యులలో నొకరగు ఆంధ్రులయందు ఇంద్రోపాసనమే ప్రభావ లక్షణముగాగల వైదికార్యమతము మొలకెత్తినదని చెప్పట హాస్యాస్పదముకదా ఇట్టి కరస్పరవిరుద్ధములగు వాక్యములెన్ని యో వీరివ్యాసములందుంచుటచే వీరివిశ్చితాభిప్రాయ మిదియని చెప్పటకు వీలులేకున్నది. బహుశః వీరి కింకను ఈవిషయమై విశ్చితమగు అభిప్రాయము కుచురలేదేమో యనుసందేహముకూడ కలుగుచున్నది.

తమసిద్ధాంతమును రుజువుచుచుటకువీరు మరియొకమార్గము నవలంబించి ఆర్యులు నాగరికులనియు దన్యులుకూడ నాగరికులే అనియు అందుచే ఆర్యులు దన్యులు ఒక్కరే అనియు చెప్ప సాహించిరి. చీనాదేశములు నాగరికులు; ఇంగ్లీషువారుకూడ నాగరికులు. దీనినిబట్టి చీనావారును ఇంగ్లీషువారును ఒకే జాతివారని నిర్ణయించుటకు వీలుకలుగునా? ఇదిగాక ఒకే జాతియందు పుట్టినవారిలో కొందరు నాగరికులుగను మరికొందరు నాగరికులుగను ఉండవచ్చును. చానినిబట్టి నాగరికులందరొక్కజాతియనియు, అనాగరికులు మరియొకజాతివా రనియు చెప్పట యుక్తియుక్తమా?

ఇట్లే వీరు ఐరేనియన్ భాషలో దన్యు శబ్దమునకు గల అర్థమును పురస్కరించుకొని ఆంధ్రులకును ఆర్యులకును ముడి బెట్టచూచిరి.

"ఐరేనియన్ రాజగు డెరయసు" కాననములో దన్యు శబ్దమునకు ప్రజలని అర్థమట. వేద భాషలోని విట్కబ్దమునకు గూడ నిదియే అర్థము. అనగా 'విశు'లు "దన్యు"లు ఒకరే. విశులనగా వైశ్యులు. వైశ్యు లాఠ్యులు. కావున దన్యులుకూడ ఆఠ్యులే". ఈ వాదములో రెండులోపములు కనబడుచున్నవి. మొదటిది వేదభాషయందు దన్యుశబ్దము విట్కబ్దములో సమానార్థకముగ వాడబడి యుండలేదు. డెరయసుకు సుమారు రెండు వేల సంవత్సరములకు పూర్వ మెప్పుడో రచింపబడిన ఋగ్వేదములోని దన్యుశబ్దమున కాకాలము (ఋగ్వేదకాలమున) నట్టి అర్థముండెనో మనకు స్పష్టముగ తెలియుచుండగా ఆయర్థమును వదలి డెరయసు కాలమునాటి అర్థమును గ్రహించుట యుక్తమా? దన్యుశబ్దమును డెరయసు ఏ అర్థమున వాడెనో ఆయర్థమందు ఋగ్వేద ఋషులు వాడియుండలేదు. రెండవలోప మేమనగా: డెరయసుకుపూర్వము దన్యు శబ్దము ఐరేనియన్ భాషలో 'శత్రువు' 'శత్రు దేశము', 'రాష్ట్రము' అను అర్థములలో వాడబడియున్నది. ఐరేనియన్ లోని దన్యుశబ్దమునకును వేదభాషలోని దన్యుశబ్దమునకును సంబంధము కలుగలేనయెడల 'శత్రువు' అను అర్థమున ఆరెండుభాషలలో నాపదము లుపయోగింపబడినట్లు హించుటయే సమంజసము. శత్రుత్వ ముండునచేతనే ఆర్యేతరులను ఆర్యులు దన్యులనిపిలుచుట సంభవించెను. వీరభద్రరావుగారు కల్పించిన అర్థము సవినము

గాని ప్రాచీనముగాదు. (Vedic Index Vol. 1, P348-9)

3. ఈవ్యాసములను వ్రాయుటలో మత మందును వాగవికలయందును ఆంధ్రు లార్యు లతో సమానులని నిరూపించుటమాత్రమే కాక ఆంధ్రులు అర్యులు ఒకేజాతివారని రుజువు పచుచుటకూడ వీరభద్రరావుగారి యుద్దేశ మని తోచుచున్నది. 'జాతి' యనుమాట నొక్కొక సందర్భమున నొక్కొక అర్థమందు మనము వాడుచున్నను 'రక్తసంబంధముగల ప్రజాసముదాయము' అను అర్థమందు వీర భద్రరావుగారు వాడదలచినట్లు తెలియు చున్నది. 'జాతి' శబ్దమునకు శాస్త్రీయమగు అర్థముకూడ నుదాహరణ. ఒక ప్రదేశములో నివసింపచుండువారందరు సజాతీయుల కాకరా, పరస్పర రక్తసంబంధముకలిగినవారా కాకరా, అనుజానిని నిర్ణయించుటకాధార మైనవ ఉన్నదా? సామ్యత్వదేశములందలి జాతిశాస్త్రజ్ఞులు శరీరముయొక్క బాహ్యలక్షణములలో కొన్నిటినిబట్టి ఈనిర్ణయమును చేయవచ్చు నని చెప్పుచు, ఈమార్గము ననుసరించి మానవ కోటిని కొన్ని జాతులుగ విభజించియున్నారు. ముఖము ముక్కు కండ్లు తల మొదలగువాటి యొక్క పోలికలనుబట్టి సామాన్యముగ ఒక రొకరికి గలరక్తసంబంధమును మనము నిరూపించుచుండుము. ఒకేవంశమందు పుట్టినవారందరిలో సమానలక్షణములు కొన్ని కనుపించుచుండుటచేత, సమానశరీరలక్షణములు గలవారగు కొందరిని మనము చూచినపుడు (వారు ఒకేవంశమందు పుట్టినట్లు మనకు

గ్రంథాధారము లేవియు దొరకకపోయినను) వారు సజాతీయులేయని చెప్పటకు సాహసించుచుండుము. శరీరలక్షణములందు ఎట్టి సాదృశ్యముగాని లేనపుడు ప్రాచీనగ్రంథము లేరుచెప్పినను అట్టివారు సజాతీయులని సిద్ధాంతపరచుట అశాస్త్రీయము. ఈజాతిశాస్త్రము యొక్క సంప్రదాయముల నన్నిటిని విపులముగ చర్చించుటకు తగినయవకాశ మిచట లేనందున ఈవిషయము సంతటితో నిలుపుచున్నాను. "జాతి" అనగా ఏమియో వీరభద్రరావుగారు స్పష్టపరచియుండినయెడల ఈ ప్రశంసకూడ అక్కరలేకయే యుండి యుండును.

ఆంధ్రులు అర్యులు ఒకేజాతివారని నిశ్చయించుటకు వీరభద్రరావుగారు రెండు మార్గము లవలంబించిరి (1) "అర్యజాతుల వారికంటె దనుయు భిన్నజాతులవారని తెలుపుశబ్దప్రయోగములు (వేదమునందు) గానరావు. కాబట్టి అర్యులు ఆంధ్రులు సజాతీయులుగాని విజాతీయులు కారు. దీనినిగూర్చి నేను 'శారద' లో విమర్శించి యుండుటచేత ఇప్పుడేచట విపులముగ వ్రాయుట మానుచున్నాను. ఆంధ్రులు అర్యులు సజాతీయులని తెలుపుశబ్దప్రయోగములు వేదమందున్నవా? లేనప్పుడు మనము వారు సజాతీయులేయని ఎట్లు నిశ్చయించగలము? (2) అర్యులలో చేరియుండు తెగలవారు కొందరు ఆంధ్రజాతీయులగుటచే ఆంధ్రులుకూడ అర్యులని వీరిభద్రరావుగారి వాదము. ఈతెగలవారిలో నెవరైన నిజముగ ఆంధ్రులగుదురో మనము విమర్శించి చూడవలెను.

I “ధృతరాష్ట్రుడు జాత్యంధుడని చెప్పబడి యున్నాడు. జాత్యంధుడనగా జాతిచే అంధుల లేక అంధుడు (అంధుడు). ధృతరాష్ట్ర శాంధ్రుడైనయెడల అతని పూర్వ లగు కౌరవులుకూడ అంధులే. కౌరవులు భారతులు. భారతు లార్యులైనట్టు వేదములు చెప్పుచున్నవి. కనుక అంధులుకూడ అర్యులే.” ఈసందర్భమున పాతకులు రెండు మూడు విషయములను గమనించవలెను. (1) జాత్యంధుడనగా అంధజాతి వాడను అర్థము వీర భద్రరావుగారు త్రితరగా కల్పించినారు. పురాణములు స్మృతులు కావ్యములు వేదములు మొదలగు సంస్కృత గ్రంథములందెవటను ఈయర్థముతో ఆమాట వాడబడి యుండలేదు. మహాభారతమును రచించిన వాడు ధృతరాష్ట్రుడు అంధుడని ఛక్కోరినయెడల ద్రావిడప్రాణాయామము రీతిగ ఇట్టి చుట్టు త్రోవనేల నడచును? (2) సంస్కృతమందు ‘అంధ’ పదమునకును, ‘అంధ్ర’ పదములకును సంబంధము లేదు. ‘అంధ్ర’ శబ్దమునకు మారుగ ‘అంధ’ శబ్దము ఏకవిగాని ప్రయోగించియుండలేదు. సంస్కృతపదమగు ‘అంధ్ర’ము ప్రాకృతము ‘అంధ’గ మారుట కలదుగాని సంస్కృతభాషలోనే ‘అంధ’, ‘అంధ్ర’ శబ్దములు సమానార్థకములు కావు. (3) ధృతరాష్ట్రుడు అంధజాతివాడుగాని ఏదేముగ గుడ్డివాడు కాడని వీరభద్రరావుగారు చెప్పిరిగా? అట్టైనయెడల మహాభారతములోని కథకంతకుగూడ వివరితార్థ మేదియైన కల్పింపవలసియుండును. వ్యాసమహర్షి తల్లి

యగుసత్యవతిచే ప్రేరింపబడి సంతానమును ప్రసాదించుటకై అంబికవద్దకు వెళ్లినపు డామె, “భూతాగ్రీమతా తేను సాక్షా దభిషీరుమ్” (భయమువలనచూచుటకు శక్తిలేదయ్యెను); అందుచే

‘కింతు మాకు సవైగత్యా దంధమి ధివ్యతి,’ (కుమారుడు తల్లిదోషమువలన గుడ్డివాడు కాగలడు) అని భారతము చెప్పుచున్నది. ‘అంధ పవభవివ్యతి’ అనువాక్యములోని అంధశబ్దము నని అంధజాతి-అంధుడు-అను అర్థమే యుచి తమైనయెడల ‘మాతృ వైగుణ్యమునకును’ ఆమె చూడలేకపోవుటకును ధృతరాష్ట్రుడంధ జాతివాడగుటకును గల కార్యకారణసంబంధ మెద్ది? అంధుల (అంధుల) మాత లందరికి నేదైన వైగుణ్యము కలదా? ఇదిగాక సత్యవతి ‘అంధపవభవివ్యతి’ అనువాక్యమును విన్నచోడనే

‘సాంధ్యే కుమారాం వృషతి కమరూప ప్రహరణ! .....వృషీయం కుడుంసోఽస్య రాజానం దాతుమర్హసి’ అని చెప్పెనుగదా? ధృతరాష్ట్ర శాంధ్రుడగుట వ్యాసుడు అంబాలికకు పుత్రదానము చేయుటలో నెట్లు కారణమగును? ధృతరాష్ట్రుడంధుడగుటయు, అంధుడు కౌరవులకు రాజకాదగిన వాడు కాకపోవుటచేతను ‘అంబాలిక’యందు మరయొక కుమారుని బడయు’మని సత్యవతి చెప్పెను. ఈ వాక్యములో ‘అంధు’ డనగా ‘అంధ్రు’డనిస్థిరపరచినయెడల వాక్యమునకంతకు ఏమి అర్థము చెప్పదగియుండును? ధృతరాష్ట్రుని వివాహసందర్భములో మహాభారతమున :

గాంధానీ త్వం కుత్రాన భృతరాష్ట్ర మచక్షుమమ్,
అత్యానం దిత్సితం చాపై పితామతానాం భారత!
తిథి స్వా పట మాదాయ కృత్యా బహుగుణం రేచా,
బలం శీత్రే క్షే రాజ! వృత్తివ్రత వరాయణా.

అని చెప్పబడియున్నది. భృతరాష్ట్రము
కండ్లులేని వాడగుటచే గాంధారి పరివ్రత
గావున నేత్రపటంబు గట్టుకొనెనని స్పష్టమగు
చున్నది. పైశ్లోకముందలి 'అచక్షుమం' అను
పదమునకు పీఠభర్త రావుగారు ఏయర్థమును
కల్పించురో! ఆంధ్రులలో స్త్రీలందఱు నేత్రపట
ముల గట్టుకొని యావక్షేపము గడపుట ప్రాచీన
కాలముం దాచార మైయుండెనా? భీష్మపర్వ
ప్రారంభమున వ్యాసుడు భృతరాష్ట్రునితో

"క. కాలంబుపటయు వృపుట

నాము సమకాలే దీని కవలకు మది నీ

వారోకింపగవలసివ

నీలోనికి దివ్యదృష్టి నిచ్చెదఁ బ్రతా!"

అనిచెప్పటయు తర్వాత

"చ. అనుడు పతండు ఘోరముగ

పన్నులు దమ్ములు పారఁ గ్రూరతకా

గమఁగొనజాల నేమ విదఁ

గా మలకుం దదనుగ్రహంబు పే

సేవఁ గడు లెప్పుయన్న మని

చిత్తమునం గరుణించి సంజయం

బరిచె మహావీరాంబు పరి

పాటి మెయిల పక్షిలంబుఁ జెప్పయక."

అనియు తెలుపబడియున్నది. ఇట్టి కథానంద
ర్యములనెన్నిటి నైన భారతమునుండి చూపించ
వచ్చును. మహాభారతకథకంతకు భృతరాష్ట్రుని
గ్రుడ్డితనమే పునాదియై యున్నది. అత డంధు
డుగాక ఆంధ్రబాతీయుడే అయినయెడల ఇంత
టికథ కవకాశమే లేదు. ఆంధ్రులలో ప్రాచీన

కాలముందు అంతఃకలహములు నైజములని
చెప్పవలసి యుండును.

(4) "భృతరాష్ట్ర" పర్వవశ్యుష్టవై రాజ్యం పశ్యత్యవశ్యం!
అని అంధుడగుటచేత భృతరాష్ట్రుడు రాజ్య
మును బొందలేదని చెప్పినకారణము అంధ
బాతులవారి కాకాలమున ప్రజాసత్తాక రాజ్య
మునం దుండెడియభిలాషచేతనే కాని మఱి
యొందుకాదు, " అని వీరభర్త రావుగారు
వ్రాసిరి. అంధుడనగా ఆంధ్రుని అపార్థముచేసిన
చేయవచ్చునుగాని 'అచక్షుష్ట్యాత్' అనగా
ఆంధ్రుడగుటవలన అనుభవ మెట్లుపొసగును?
భృతరాష్ట్రునికాలమున అంధబాతులవా?ది
ప్రజాసత్తాక రాజ్యమనుటకు ప్రమాణములు
లేవు. "జయస్వాలుగారు తమ్ముదాము పరిపా
లించుకొను (Republican) కులములలోనుండి
శాతవాహను లేర్పడిరని యైతిహ్యమువలన
బోధపడుచున్నది, " అనివ్రాసినవాక్యము వీర
భర్త రావుగారికి గలప్రమాణము. శాత
వాహను లాంధ్రులో కాలో నిస్సంశయముగ
మనము చెప్పలేము. ఇదిగాక జయస్వాలు
గారు పైవాక్యమును ఎప్పటిఆంధ్రులగురించి
వ్రాసిరో తెలియుటలేదు. వేదయుగమునకును
భృతరాష్ట్రునికాలమునకును మధ్యను ఆంధ్రుల
రాజకీయపద్ధతులలో మార్పులు లేవా? ఆలో
చించి చూచినయెడల భృతరాష్ట్రునికాలము
నాటిఆంధ్రులు ప్రజాసత్తాక రాజ్యముగలవారే
అభిప్రాయము నిరాధారమైనదని స్పష్టమగును.
వారు ఏకనాయక (Monarchical) ప్రభుత్వ
మునకు లోబడినవారనుట నిర్వివాదాంశము.

“శాంధ్యం కురుతాం వృషతి రమమాం ప్రభాతవ !”

“ద్వితీయం కురుశంకస్య రాజాం దాశుమర్షి !”

అను పై నుదాహరింపబడిన శ్లోకభాగముల అభిప్రాయమేమి? కొరవులకు రాజులు కలరనియు, గ్రుడ్డివాడు రాజ్యాన్ని కదనియు, అంధుడు కానివాడు రాజు కాదనిన వాదనియుగదా అర్థము? రాజే లేనిచోమన

“ద్వితీయం కురుశంకస్య రాజాం దాశుమర్షి !”

అని చెప్పవలసిన అగత్యము లేకుండును. ఇదిగాక ధృతరాష్ట్రుని పూర్వలోయయాత్ర దుష్కర్మమును భరతుడు శంతనుడు మొదలగువారు రాజులు కారా? “అనేతు హిమాచలమధ్యస్థమైవ యా భూభాగము నకు నెవ్వనినామముచేత భరతవర్షమని పేరు గలిగెనో యట్టి మహా చక్రవర్తియైన భరతు నకు మంత్రియై మహాపట్టాభిషేకము గావించినవాడే దీర్ఘతమస్సు,” అని వీరభద్రరావు గారే వ్రాసియున్నారు. కొరవులకు రాజే లేనియెడల భరతుడు చక్రవర్తియగుటయు దీర్ఘతమస్సు అతనికి పట్టాభిషేకము గావించుటయు కల్లగదా? (5) సహదేవుని దిగ్విజయము సభావర్షమున వర్ణింపబడి యున్నది. అందు అతడు దక్షిణదిక్కున అంధులను వశంకరులనునట్లు తెలియుచున్నది. కథానందర్పమునుబట్టి అంధులుకొరవులకంటె భిన్నులని స్పష్టమగుచున్నది. ధృతరాష్ట్ర బాంధ్యుడైనయెడల సహదేవుడుకూడ అంధుడేయగును. అప్పుడు అంధులు హస్తినాపట్టణ ప్రాంతవాసు లగుదురుగాని దాక్షిణాత్యులు కావాలరు. ఇదిగాక అంధుడగు సహదేవుడు

అంధులవశంకరులనునొకనని చెప్పటలో పారస్యమేమి కలదు?

దీనిసంతనుబట్టి జాత్యంధుడనగా గ్రుడ్డివాడనియేకాని అంధజాతివాడు కాదనియు, అంధులకును కొరవులకును ఏవిధమగు సంబంధము లేదనియు స్పష్టమగుచున్నది.

II. దీర్ఘతమస్సును ఋషి. అంధజాతివాడని చెప్పటకూడ ఇట్టిదే. “అంధఋషి (దీర్ఘతమస్సు) నిజముగా గ్రుడ్డివాడు కాదు. జాత్యంధుడనగా బట్టు గ్రుడ్డివాడని యిటీవలి వ్యాఖ్యాతలు అర్థములు వ్రాసియున్నారు. జాత్యంధుడనగా సంభజాతివాడని యర్థముచేసికొనవలయును.” అని వీరభద్రరావుగారి అభిప్రాయము. ఇందులోని ‘ఇటీవలి’శబ్దము నిరర్థకము. ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలలో నెవరు గూడ ‘అంధజాతివా’డను అర్థము వ్రాసియుండలేదు. ఈవ్యాఖ్యానమునకు కర్తవీరభద్రరావుగారే. నవీనులుగాని ప్రాచీనులుగాని వీరితో ఏకీభవించినవా రొక్కరుకూడ లేరు.

దీర్ఘతమస్సుని చరిత్రములో వీరభద్రరావుగారు ప్రధానాంశముల నాలుగింటిని చెప్పిరి. బృహస్పతి అతనిని అంధుడగునట్లు శపించుట మొదటి అంశము. అంధుడనగా గ్రుడ్డివాడు. కానియెడల ఇది శాపమెట్లగును? అంధజాతిలో పుట్టుటయే శాపఫలమైనయెడల ప్రాచీనకాలపు అంధులు (అంధులు) నీచజాతివారని చెప్పవలసివచ్చును. దీర్ఘతమసుభార్య అంధుడని ఆతని నిరాకరించుట రెండవఅంశము. గ్రుడ్డివాడై కుటుంబ

పోషణము చేయలేకపోవుట అతని నిరాశరించుటలో యుక్తమగుహేతు నగునుగాని అతడు అంధజాతివాడగుట లట్టిహేతువగునా? హేతువే అయినయెడల ప్రాచీనకాలపు ఆంధ్ర స్త్రీలలో పాత్రీస్రత్యము సదాచారముగ గణించబడలేదని చెప్పవలసినదగును. ఇది మిక్కిలి అసంగతము. బలియొక్కభార్య ఆంధుడని దీర్ఘతమస్సును సంతానార్థమై పొందలేదనియు, అతనివద్దకు తనదాసిని సంపెననియు చెప్పబడియున్నది. ఆంధుడగుటవలన ఆమె అతనియందయిష్టముచూపెనని చెప్పట సంగతముగాని అంధజాతివాడగుటచే అట్లుచేసనని చెప్పట తగదు. నియోగపద్ధతిని సంతానము బడయుటకు అంధజాతిబ్రాహ్మణులు పనికిరారా? ఇన్ని అసంగతములతోగూడిన వ్యాఖ్యానమును కల్పించి ఆంధ్రుడుకాని దీర్ఘతమస్సును ఆంధ్రుడని రుజువుచేయవలెననిచుట నిరర్థకవ్యాపారము. ఇతిహాసములోని ముఖ్యోద్దేశ మెద్దియో దానికనుగుణముగ అందులోని వాక్యములకును మాటలకును అర్థము చెప్పవలెనుగాని అపార్థముచేసి ఆయుద్దేశమును చెడగొట్టుటవన్నటిని న్యాయము కాజాలదు.

III. ప్రాహులు శాపముచే జాత్యంధులైన చెప్పబడియుండుటచే వారుకూడఆంధ్రులని పీఠభద్రరావుగారి మతము. శాపమువలన అంధజాతివా రైరనిచెప్పట అపార్థమని వైన చెప్పియున్నాను. కాని వీరు అంధజాతివారనుటకుమరియొక కారణమును రావుగారు చెప్పియున్నారు. “ఈకథలో చెప్పబడినట్లు హైహ

యాది క్షత్రియులు నిజముగా దృష్టిని పోగొట్టుకొన్న గ్రుడ్డివారే యైనయెడల గిరిదుర్గములలో విచ్చలవిడిగా సంచరించుచుండిరని ప్రకృతిస్వభావమునకు విరుద్ధముగ గ్రంథకర్త యెట్లు వ్రాయగలడు? కాబట్టి యా క్షత్రియు లెల్లరు సంభజాతివారే. ఏతాంధ్రులై” అని పురాణగాథలో స్వభావ విరుద్ధముగ నిదియొకటి మాత్రమే రావుగారికి తోచెను కాబోలు! కార్తవీర్యార్జునుని! నహస్తబాహువు లుండుటయు కుల పరత్వ గాఢము గర్భవతియగు స్త్రీ గర్భములోని పిండమును తనయూరువులో దాచుకొనుటయు, లోడలోనుండి పుట్టినబిడ్డను పుట్టిన వెంటనే హైహయులకు శాపమివ్వ గలుగుటయు—ఇవి స్వభావసిద్ధము లగుటయు, ఆంధ్రులు సంచరింతుట స్వభావవిరుద్ధము కాకపోవుటయు నెట్లు? పురాణములలోనికథలన్నియు ఇట్టివే. వాటికి ప్రకృతివిరుద్ధముగాని అర్థమును కల్పించబూనుట వ్యర్థప్రయత్నము.

IV. వానరులు ఆంధ్రులగుటగూడ మిథ్యయే. “హనుమంతుడు పవనపుత్రుడనియే వక్కాణించబడి యుండెను. ఆంధ్ర సహ్వాస లేక ఆంధ్రసహ్నవయొక్క ప్రాకృతభాషా రూపమే ఆంధ్రపదన యనునది” అని రావుగారు వ్రాసిరి. పురాణములలోను చరిత్ర గ్రంథములలోను సహ్వాసులయొక్కయు సహ్నవులయొక్కయు ప్రశంసగలదు గాని ఆంధ్ర సహ్వాసులయొక్కగాని ఆంధ్ర సహ్నవులయొక్కయు ప్రశంస కానరాదు. విరాధార వైన ‘ఆంధ్ర’ శబ్దమును ఇచ్చట తెచ్చివెట్టు

టకు కారణమేమియో? పహ్లావులు పహ్లావులు గుడ్డివారు (అంధులు) కారు. స్వచ్ఛమగు దృష్టిగలవారు. అట్టివారికి అంధత్వభాగ్య మెట్లు కల్పించుటయో తెలియకున్నది. పహ్లావులబ్రహ్మము పవనశబ్దముగ నేమాత్రమును బట్టి మారినదో? ఇంతకు పహ్లావులంధ్రులు కారుగదా? హనుమంతుని పవనపుత్రుడని మాత్రమేనా వక్కాణించియుండుట. తక్కిన దేవతలవలె అతనికిగూడ నూటయెనిమిది నామములతో నహస్రనామములతో యున్నవి. వాలి జాత్యంధుడని చెప్పటగూడ నిట్టిదే. పాపము! రావుగారి తండ్రికి అంధత్వము తీసుకొనివచ్చి పెట్టిరి. “జాత్యంధుడు జాత్యంధులతో కలసి ఆలోచించులాగున (నిష్ఫలముగ) చలువెగువాలి చలులగువాడగుటతో అలోచించుట” అని శ్లోకార్థమైయుండ వాల్మీకి ఏదో యొకవిధముగ వాలి జాత్యంధుడని సూచించవలె ననుకొనటలు రావుగారు వ్రాసిరి. వాల్మీకికి సంస్కృతభాష రాదు కాబోలు! తన యభిప్రాయమును స్పష్టపరచుటకు తగిన శక్తి అంతటి మహాకవికి లేదేమో! సీతను వెదకుటకై వానరులను నానాదేశములకు పంపినపుడు అంధ్రులదేశములకుగూడ వెళ్లవలసివదని సుగ్రీవుడు వానరుల నాజ్ఞాపించునగదా? తా నాంధ్రుడగుటయు తన దేశ మాంధ్రదేశమగుటయు వానరులందరు అంధ్రులగుటయు నిజమైన యెడల ప్రత్యేకముగ అంధ్రులదేశము మరియొకటియున్నట్లు అతడేలసూచించెను? రావుగారి వైపరీత్యములలో చదివి ఆనందించవలసిన వైపరీత్యము మరియొకటియున్నది. వాలి

సుగ్రీవులంధ్రులని యొకచోట తెప్పి మరియొకచోట వారు శాకబ్రాహ్మణులని వచించెను. శాకబ్రాహ్మణులనగా మృగాబ్రాహ్మణులు; మృగాబ్రాహ్మణులే మృగాబ్రాహ్మణులు. మర్రియానా పార్థియా మేడియా మొదలగు దేశములయందు పురోహిత కార్యముల నిర్వర్తించువారిని మగీ లేక మగాలనుచుండిరి; అనిరావుగారి అభిప్రాయము. మగాలు అంధ్రులైనయెడల ఇప్పటిపారసీక దేశమందుకూడ ప్రాచీనకాలమున అంధ్రులుండిరని తేలుచున్నది. ఇదివరకు భరతఖండవాసులు మాత్రమే అంధ్రుని అనుకొనుచుంటిమి. అంధ్రత్వము ఇప్పుడు విదేశములకు కూడ ప్రాకినది.

నా విమర్శ ఇప్పటికే దీర్ఘమైనది. నేను వ్రాయవలసిన విషయములింకను ఎన్నియో యున్నవి. రావుగారివంటి దేశాభిమానులు మన దేశమందు కొందరుకలరు. చారిత్రకాంశములడ్డదిడ్డముగ చేసిన గాని తమ దేశాభిమానమునకును సార్థకము లేదని ప్రమాణములున్నను లేకపోయినను సూతన సిద్ధాంతముల చేయుటయే వారియద్దేశము. తమిళులలో కొందరిట్టివారు కలరు. ప్రపంచములోనిభాషల కన్నిటికి అరవభాషయే మూలమనియు, మానవకోటి కాదిమనివాసము నృప్త్యాదిలో అరవభాషమియనియు, సంస్కృతాది వాఙ్మయములకు అరవ మాధారమనియు తమిళదేశాభిమానులవాదము. ఏనుక్రీస్తు ఆరవములలో మాటలాడినాడట! ఇట్టి దురభిమానమును విడిచినగాని యథార్థము బయల్పడజాలదు. చరిత్రగ్రంథముల వ్రాయగోరువారు సత్యమందే దృష్టిగలిగి తమకార్యముల నిర్వహింతురుగాక.

రాగము

గాధావర్ణుల రామావధానిగారు

ముద్దుగొలిపెడు యెలమోవిమోశతిలిరు

టారు జొంపాలమెనపు నావోకిలంబు

కావిదేలిని గొంతు సాకారమునను

విశ్వమోహన రసపుంజ మృదులగీతిఁ
బాదుకొనుచుండ జల్ల నె పాంథు నెడఁద

* * * *

2 నీసీరంధ్ర కాంచంబి గణాలు

చదలఁ బర్వంగ బారులొ చాతకముల
రాగమహిమను గొని యాడె రక్తిహూని
వేయికన్నులు వికసింప నెత్తినెమ్మి
నెమ్మిచోడ నానందస్వత్యమ్ము సలిపె

* * * *

3 కలితగంగాఽగాతరంగములయందు

జులజ విస్తృతచుట్టద శ్రావ్యగీతి
మగ్నమై యుంచుపిడు మైమఱచియుంట

వినకిసాలయధేద ప్రవృత్తి వీడి
స్వాదుపాథేయములు మాని సంచరించు

* * * *

4 చారుసితకీతచంద్రి కాపూర్ణమైన

తారద మనోజ్ఞ యూమి నీ సమయమందు
శీతకిరణుని యమ్మత ప్ర సేచనమున
జొక్కితిరుగాడువెన్నెల పక్కిగముల
గాంచి యిదియేమొ జక్కవ కవను వీడె.

* * * *

5 నివిడనీరంధ్రకుటకావృతము సగుచు

ప్రతిపదన్యాసశృంఖలాప్రాయ మగుచు
క్రూరమృగ రావధయదసంకులమునైన
కఠినరాక్షస సంసారగహనమందు
దారిఁ గానక తిరుగాడువారు ప్రేయ
నీ కటాక్షామ్మలంబు భుజించుచుండు.

రాగము

గాధావర్ణుల రామావధానిగారు

ముదుగొలిపెడు మెలమావిమోకరిలిరు
టాకు జొంపాలమెనపు నానోకిలంబు
కావిడేలిని గొంతు సాకారమునను

విశ్వమోహన రసపుంజ మృదులగీతిఁ
బాడుకొనుచుండ జల్ల నె పాంథు నెడఁద

* * * *

2 నీంసీరంధ్ర కావలిసీ గణంబు
చదలఁ బర్యగ బాచులా చాతకముల
రాగమహిమను గొని చూడె రక్తిసూని
వేయికన్నులు వికసింప వెత్తి నెమ్మి
నెమ్మికోడ నానందస్వత్వమ్ము సలిపె

* * * *

3 కలితగంగాగాతరంగములయందు
జలజ విస్తృతపుట్టుద శ్రావ్యగీతి
మగ్నమై యుంచుచు మైమఱచియుంటు

లిసకపాలయధేద ప్రవృత్తి వీడి
స్వామివా థేయములు మాని సంచరించు

* * * *

4 చారుసిరశీతచంద్రి కాపూరమైన
శారద మనోజ్ఞయామి నీ నమయమందు
శీతకిరణుని యమృత ప్రసేచనమున
జొక్కితిరుగాడువెన్నెల పక్కిగముల
గాంచి యిదియేమొ జక్కవ కవను వీడె.

* * * *

5 నిలిడనీరంధ్రకంటకావృతము సగుచు
ప్రతిపదన్యాసశృంఖలాస్త్రాయ మగుచు
క్రూరమృగరావభయదంకులమునైన
కఠినరాక్షస సంసారగహనమందు
దారిఁ గానక తిరుగాడువారు ప్రేయ
నీ కటాక్షామృతంబు భుజించుచుండు.

సూత్రకాలవ్యవసాయచరిత్ర

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు

(రెండవ సంపుటము రెండవసంచిక లేదనాము)

(1) భూమి ప్రజలదేగాని, రాజు భూమిని దానము చేయరాదు.

(2) సార్వభౌమున కన్నిటిని దానము చేయుట కధికారముగలవా? యని సంతయము. భూమినియవచ్చునా? (కాదని చెప్పవచ్చును) ఎట్టిభూమి? మట్టి మొదల భూగోళములయందు భూమియే. అందువలన నొకపాలమే కాదు. మట్టిమూత్రమే కాదు. (ఈ యారవపాదాది యందు సార్వభౌముడు తన యాస్తివలెయు నీయవచ్చునని చెప్పబడలేదు) అందువలన నేమి చేదినది? ప్రభువునకు భూమియందు “స్వత్వ” మున్నదిగాన, తప్పక భూమిని దానమియవచ్చునని, స్వర్యత్వగము మానసికముగా యుక్తమైనదేమి కాని భూమి విషయమై రాజునకు స్వర్యము లేదని చెప్పవచ్చును. ఎందువలన ననగా, ప్రతి పాలమునకు యజమానులు చేరుగనున్నాడు. అందువలన రాజు ప్రత్యేకక్షేత్రముల వస్వాధీనముఁ జేయుటకు వధికారి

కాదు. తన పృథివీభాగము వలెయుఁ గూడ వస్వాధీనము చేయుట కర్హుఁడనట కాదు. ఎందువలన ననగా ఎంతవరకు సార్వభౌమత్వ మనుభవించును? అంతవరకే భూమిపై నాతని కధికారము కలదు కాని, విమృట లేదు. సార్వభౌమునకు భూమియందు దొకయధికారము మాత్రము విశేషించి కలదు. అదేదీ? వ్యవసాయములు పండించిన దానిని, శత్రువులు కొనిపెట్టించగ రక్షించుటచేతను పండినదానిలో నిర్దిష్ట భాగమునకుమాత్రమే రాజధికారియై యున్నాడు. కాని భూమి కధికారికాదు. అభూమియందుండిన వస్తువులకు ప్రాణి సాధారణమునకు భూమ్యధికారము కలదు. కాన భూమిని రాజు దానమియవచ్చును కాదు.

(3) ఈభూమిని రాజు దానము చేయవచ్చునా మాటదా? భూమి సార్వభౌమని సాక్షాత్కమనవాడు దానముఁ జేయవచ్చు ననును. కాని యీభూమి యొకని

(1) న భూమి స్వార్థస్వాక ప్రత్యక్షస్వత్వోత్పత్త్యు మిహంస (6-7-8)

(2) అత్యైవ సర్వదానే సంతయము. కిం భూమి రేయ? న ఇతి కా పునర్భూమి రత్రాన్విశేతా. యదేవ సత్పదార్థం ద్రవ్యాంతరం పృథివీ గోలకం. నక్షత్రమూత్రం మృత్రికావా తీత్ర కింప్రాప్తం? అనిశేషాన్త యాప్రభుత్వ సంబంధే నసా తీత్ర వ్యక్త్యో బిర్తతే కస్యతేన మాషం వ్యాపారో స్వస్య స్వతా నివర్తయతు మితి. ఏవం ప్రాప్తే జూహిమా న భూమిర్దేమా ఇతి. మహా? క్షేత్రాణాం కలతానా మనుష్య స్వత్వంతే వ్యక్త్యస్య పృథివీ గోలకస్య ఇతి. ఆహయ ఇదానిం సార్వభౌమో స తస్మి దాస్యతి పాఠి న ఇతిబ్రూము. మహా? యాన రా భోనేన సార్వభౌమో భూమే రీష్టే తావతా. అస్మాది న తీత్ర కస్యిద్విశేషః. సార్వభౌమస్య స్వత్వేరి దధిం యత అసా పృథివ్యాం సంఘాతానాం క్రియాదీనాం రక్షణేన నిర్విజ్ఞప్య కస్యచి ద్భాగస్య క్షుప్తే న భూమే. తన్నిర్విజ్ఞప్త్యే యేమనుష్యా తైరవ్య త్సర్వప్రాణీనాం ధారణవిక్రమణాది యత్కామిక్యతం తీత్రే క్త్వం ప్రతి వక్త్యే ద్విశేషః. తస్మా న్న భూమిర్దేయా. — కాటికిభాష్యమ్.

(3) యేయం మహాపృథివీ సా కిం దేయా నవేతి? సాపి సార్వభౌమస్య భవతి మన్యమానో దాన మాహ. నాసా కస్యచి త్స్యం. రాజ్ఞం హి రాజ్ఞాం స్వవిషయపరిపాలన కంటికాధరణ భర్తృ త్వేన కర్తృకాదిభ్యః కరా దానం దండేభ్యశ్చ దండారావ మిత్యేతావాక్ సంబంధః న స్వామిత్వం. అతో నసార్వభౌమో మహా పృథివీం ద ద్యాత్ మాంబుగేశ్చ మందలమ్. — పార్థసారథ్యుల శాస్త్రదీపికా.

సాక్షుకాదు. రాజ్యమున నుపద్రవములు కలుగకుండగ రక్షించుటకే రాజులకు వ్యవసాయగులనుండి వన్ను పుచ్చుకొను పధికారము మాత్రమే యున్నది. దుష్టులను దండించి జరిమానాలు గూడ వీక్షించును. ఇంత మాత్రమే రాజునకు స్వత్యము కలదుగాని భూమియందు సర్వాధికారము లేదు. అందువలన సార్వభౌమునకు దేశము నశ్యాధీనముఁ జేయుటకుఁగాని, మండలాధిపతి గుండులము నశ్యాధీనముఁ జేయుటకుఁగాని యర్హత లేదు.

(3) ఈమహాభూమి సార్వభౌముని భవమునులే దానిని దానమియ్యుటకు సార్వభౌమున కధికారము కలది తోచును కాని, సార్వభౌమునకు దానియందధికారము లేదు. ఒకరాజు మరియొక దేశమును జయించినను, ఓడిపోయిన శత్రువులున్న భవము గృహములు, దాని స్వంతమలేములు మాత్రమే గెలిచినవాని స్వత్యమునకు కాని ప్రజలక్షేత్రములు మాత్రము జయము కొనినవాని స్వత్యము కాదు. రాజ్యమును గెలుచుట యనగా రాజ్యమాత్రాధికారమే స్వాధీనమైనదని యర్థము. రాజ్యమును పొందుటలో ప్రజలకు శత్రురాధిప, మొదలనవి లేకుండగ గాపాడి యందులకుగాను వ్యవసాయగులనుండి వన్నును బంపుకొనను. నెరవలను కట్టించి "జరిమానా" లను బంపుకొనను. ఇదియే రాజు నకుగల యధికారము. ఇంతమాత్రముచే రాజునకు భూమియందు స్వత్య మేర్పడలేదు. భూమియందేరాజునకు

స్వత్య ముండేనందులకు వనములోని గడ్డి, కట్టలపై గూడ రాజున కధికారముండును.

రాజునకు వనములోని, గడ్డి, పుల్లలపై పధికారము లేదుగనుకనే రాజు నావివముకొనుచుండటలేదు. అట్లే లోనిగడ్డి మొదలగునావిపై రాజున కధికార ముండేనందులకు పట్టాగ్రాహకులలోని ప్రజలగృహములపైని రాజున కధికార ముండును. రాజునకు ప్రజలగృహములయందు పధికారము లేదు. కనుక రాజు భూమినిచ్చట కట్టించు కాఁడు. మండలాధిపతి మండలము నిచ్చట కట్టించుకాఁడు. రాజు కొనిన గృహక్షేత్రాలములను దాన మియ్యవచ్చును. (శ్రీమందేవునికాలమునకు వర గ్యములపై రాజున కధికారము లేదు. ఒక్క-శ్రీమందేవుడే కాఁడు. హిందూవహుచ్చుదీయప్రభుత్వములలో నెపుడెను వనములపై రా జధికారమును పహించినటులు గానము. (మిస్సెనరిఫాలలో 1865 సం॥ ప్రాంతము నచే యరగ్యములపై పధికారమును ప్రభుత్వమువారు పూనియున్నారు. ఇందునుగరించి "మిస్సెనరిఫాల"వర్గములో వివర్ణించును).

వహాభూమి దానముఁ జేయదగినదాకాదా! స్వత్యమునులే రాజు దానమిచ్చుటకే! రాజునకు భూమిపై పాలనాధికారముమాత్రమే యుండటలే భూమి రాజునకు స్వత్యముకాదు. అందువలన రాజు భూమిని దాన మియ్యరాదు. ఎపుడు రాజు "విశ్వేంద్రక్షా"నకును

1 దేయం వహాభూమి రిస్యో సార్వభౌమభవత్వా తేనైవ దానమితి (ప్రాక్తి సార్వభౌమస్యవీన రిస్యోం స్వత్యం జయస్యవీ శత్రుస్యమిక భవగృహక్షేత్రాదివిషయవివ స్వత్యోత్పాదకత్వాత్. వహాభూమి వ్యాంతు, రాజ్యమాత్రాధికారమైన జయేన సంపాదనాత్. రాజ్యం హి స్వవిషయవిహారం కంటికోవరం రూపం. రిస్యమితికంఠ. రిస్య కర్తవ్యే కర దానయంతిభ్యశ్చ చందాదాన మి త్యేతానన్యూతం. న త్యేతానతా రిత్వీయం స్వత్యం. తథా త్వేన వనగత్యోకాస్థాదానవి స్వత్యవత్తే. త్వే స్వత్యోత్పాదక, పరిక్రయభోధావత్తే. రిస్యవయస్య ప్రబావిహాదవతి స్వత్యావత్వాచ్చ రిస్యోత్పాదా లేదు. మాంఛితేనాపి మంఛలం పరిక్రయవిధ్యం గృహక్షేత్రాదికం ను లేనామేవ. — శ్రీమందేవుని "భాట్టసీతా".

2 క్లో. లేదు! నవా వహాభూమి స్వత్య క్రాహ దదాతు తాన్, పాలనపైని రాజ్యత్వా వ్యవస్థ భూ స్థియలే నవా.

వ్యా. యదా సార్వభౌమా రాజా విశ్వేందాదావ్యవస్థం దదాతి తదా గోపరజానివర్జితలశేయ-ద్య నిర్వితా వహాభూమి వే దారివ్యా; మహా భూమే పదీయభవత్వాత్ "రాజా నిర్వన్యేష్టే ప్రాప్యోచరం" ఇతి స్మృతే; ఇతిప్రాక్తే బ్రాహ్మణ దుష్టమిన్యపరిహరితాభ్యాం రాజా తత్సత్యేన స్మృత్యేగ్గీతేన ఇతి న రాక్షో భూమి ర్ధనం కింతు రిస్యం భూమా స్వకర్మఫలం భంజనావాం పర్యేషం ప్రాణీనాం హాదారం భవం తతోఽసాధారణస్య భూభంధస్య పర్యేష వహాభూమేర్ధనం నాస్తి. తైమినియన్యాయమల.

అశ్వవ్యయము దానమిచ్చుచున్నాడో అర్చకుగోపూర్ణ, రాజపూర్ణ, జలాశేనుదులలోఁ గూడిన భూమి గూడ దాన వినియోగపడెను. ఎందులనన ననగా భూమి రాజభవ చుగుటలేదు, స్వస్థిత్వంబునను, "రాజా వ్రాహ్మణ సంబంధముకాని యితరులనుకంటెటికి బ్రభువు" అనుట చలన. అందులే దెప్పుచున్నాము. అన్నిటికి రాజా కావలసి డనునది దుష్టశిక్షగశిష్టపరిపాలనలనుపాత్రమేకాని భూమిని పోషించును. తేనెకొనుటకు గాదు. భూమి లోనపై నుండి స్వస్థ్యకర్మ ననుభవించుప్రాణీసాధారణమునకే భవమైయున్నది. భూమి జలసామాన్యభవమే. అందులన రాజా మహాభూమిని దానముఁజేయుట కిష్టము కాదు. కొనినభూములను దానవినియవచ్చును.

1 రాజ భూమిని దాన వినియవచ్చువా మాహదా? దానము స్వస్థ్యత్వగతుకనుక నీయవచ్చునని బయటికి గాన్పించుచున్నదని పూర్వపక్షముకాని సిద్ధాంతముచే రాజానకు భూమిపై నిధికారము లేనందున నీయరాదు. పైచర్చనఁ జూడఁగా లైతువకు "శిరాయిశీవాశ్శు" ఊత్రకాలముననే కలిగెనని పుష్టమగుచున్నది. పన్ను నీయవందున భూమిని తేలముపాపిపర్థతి వాడు లేదు. వాడు భవనస్థితికే వ్యవసాయముఁజేయఁబోనభూమి విస్తారముగ నుండుటచే నెవఁ డవ్యయము చేసింది వ్యవసాయము చేయునో వానిచే భూమి యను భర్తయు కలిగెను. మనుస్మృతిలోని క్రిందివాక్యముఁ జూడుడు.

2 వనమును నటికి భూమిని పాగుచేసినవానిచే భూమియనియు లేదని, కాంగులలో ముందుగఁ గొట్టిన

వానిచే యురేడి యనియుఁ బండితులందును, రాజా భూమిపై దీసికొనవలసినవన్న యొక్క విధానమును దాని నేసిగిగాఁ దీసికొనవలసినదియు, లైతు పన్ను నీయవలె డెట్లుఁ ప్రభుత్వము వ్యయసంపదలసినదియు మూత్ర కాలమునందే, కాస్త్రబ్ధాదు నిర్ధారణమును తేనెయన్నాదు. వాని నిందు దిక్పూర్వముగ వ్రాయుచున్నాడను.

పన్నునుఁ బుచ్చుకొనెడి యేర్పాటులు

3 రాజ ప్రజలవలన వారవసంభవముఁ బుచ్చు కొని రక్షించవలెను.

4 వ్యవసాయదారులు రాజావకు రేనుపంటనుండి సమయానుసారముగా వదియవంతుగాని, యేనివిడియవ వంతుగాని, ఆరవవంతుగాని వన్నునా నీయవలెను.

5 పశువులు బంగారము వీనివలన వచ్చివలాభములలో యేబదియవంతును.

ధాన్యములు పంచభూములపైని భూములసారా సారములకు దగవలల నెనిదివికాని యాదుకాని, పన్నుంచుకాని కంతులలో నికవంతును రాజా పన్నుగా దీసికొనవలెను.

6 రాజా ద్రవ్యహీనుఁడుగానుండినను మామూలు కంటె పొచ్చుపన్నునుఁ బ్రజలవలనఁ బుచ్చుకొనరాదు.

7 ఆరవవంతు భూమిపన్నును దీసికొనునచేరాజా ప్రవాసాలనమును యుక్తముగ తేయఁడో ఆ ప్రజల పాపమునందేటిని వారాతేసించును.

1 తలైసమాపా : భూమిరేయా నతేరి? సంకయే సార్వభౌమస్య నివృత్తభవస్వస్థ్యత్వగతంభవా న్దయేతి చిహ్నః పూర్వపక్షే సిద్ధాంతమాపా : నేతి పుష్ట్యర్థం-రా మేత్వరమానిశ్చరతైమిసీయసుక్రస్మృతి.

2 శ్లో. ఫాల్గుణభవస్య కేదార మాహు శ్శిల్పవతోమృగమ్-మనుస్మృతి. (9-11)

3 మహ్నాగభూతో రాజా రక్షత్రబ్ధామ్-లోధానువభర్తనూత్రవి. (1-10)

4 రాష్ట్రే బలిదానం కర్తవ్యై ర్దశమవ్యయమం వక్ష్యంతా-గౌరీమధర్మనూత్రవి (10)

5 శ్లో. సంచాళద్వ్యాగ ఆశ్రయో రాక్షా పశుహిరణ్యకేసో, ధాన్యాతా మష్టమో భాగః షష్ఠో ద్వాదశ వివహ-మనుస్మృతి. (7-180)

6 శ్లో. అనాశేయం వాడదీరి పరిక్షిణోప పార్థివ-మనుస్మృతి (8-170)

7 శ్లో. అరక్షితారం ర్భూషణం బలిమద్భ్యాగహరిణి, రేమాహుశ్శర్వభౌకస్య పశుగ్రహణశీలకమ్-మనుస్మృతి (8-808)

అయినను.

3 రాజా, పట్టణమునకు వలనైపులను యోజనము మేరకు దొంగిలించి రక్షింపబడెను. గ్రామములనుండి కోసుకురకు కొంగరమండి రక్షింపబడెను. ప్రైవేజీయులలో చోరులచేత వెనగిపోయెనైవచ్చుచుండెను. ద్రవ్యమును రాజా సప్తపదివారికియకలెను.

ప్రాచీన రాజకీయములో రాజానకు శోరులనుండి ప్రజలను రక్షించుటయే ప్రధానధర్మముగలచేరెను, ఆందుకొకటి వస్తును పుచ్చుకొనుటయును న్యాయమేర్పడుటచేరెను, చోరులనుండి సప్తపదివారి ద్రవ్యమును రాజా సంపాదించి యాయలేనినాడు రాజస్వమునుండియే సప్తపదివారి సప్తద్రవ్యము నిచ్చుచుండిరి. వేడు సప్తపదివారి సప్తద్రవ్యమును, రాజస్వమునుండి యిచ్చుకొను చాధ్యులిరెను. ప్రతిసంవత్సరము "పానీసు"దిహిట్ట మెంటుయొక్క రిపోర్టును జూచినయెడల వెన్ని చోరీ కేసులలో నెన్నిటి ద్రవ్యము, సప్తపదివారికి కెంద

భారతీయ సాంప్రదాయమువలన రైతుపన్నునే కారణముచేతనే నీయక పోయినచో, ప్రభుత్వ మా రైతుయొక్క భూమిలోని సస్యమును లాగికోనుటయు, దర్బాదీని బహిరంగముగ నమ్మి పన్నుగా జమకట్టుకొనుటయు, పన్ను నీయనివాని వసేక నిర్బంధములఁ జేయుటయే కాన్పించుచున్నదికాని, రైతుయొక్క భూమిని నేలనుపాతుటలేదు. మహా పృథ్వీ య సాంప్రదాయమునకడ భూమినుండి రైతును తొలగించుట కంగీకరింపదు. కాని మహాపృథ్వీయ రాజ్యకాలమున, పన్నుల కొక్కొక ప్రభువు మోచుచేడివచ్చును రైతే విస్తారపు పన్ను నీయలేక భూమిని వదలిపోవుచుండువాఁడు. బ్రిటీషు పరిపాలనలో పన్ను నిర్వహణకాలము రైతున కాభూమిపై స్వారెంట్రీయన్నువనియు, పన్ను నీయనినాడు భూమిని నేలముఁ బాడుటకుఁ బ్రభుత్వమునకు స్వారెంట్రీయ కలవనియు సాంప్రదాయసిద్ధమైనది. దీనిని గురించి విశేషములఁ జెలికొనగోరువాడు" ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము

1 క్లో. యథాల్పబ్ధి మదంత్యధ్యం వాక్యోకో న త్స్వచ్ఛదా, రిథాల్పబ్ధి గృహీతివ్యో రాష్ట్రే (రాజ్య 22 లింగ కరః—మనుస్మృతిః (7-128)

2 నూ. తేత్రం పరిగృహ్యోత్థానాథావా త్సాభావేయస్సవృద్ధస్సభావిరవహర్య-గౌరమ్యసృజూత్రిమ్.

3 క్లో. బాంగలం సస్యపంపన్నం ఆర్యప్రాయమవానిలత్, రమ్యమనరి సామంతం స్వాధీన్యం కేత మనికేక, మనుస్మృతిః (7-69)

4 నూ. తేత్రకృత్రాజా యస్య విమయేగ్రామేఽరణ్యేవా త్స్వరథయం వనిర్వతే. ఆ. క (2-10)

5 నూ. సస్యతోయోజనం సగరం తస్మిన్చేభ్యో రక్ష్యం(23) క్రోకోగ్రామేభ్యః (24), రిద్రేయ స్స మ్యతే తై సర్వోదివాహ్యం (25) — ఆంధ్రసంబధర్మసూత్రం(2-10)

పన్ను నొక్కసారియే తీసికొనరాదు

1 రక్తము పాలు తేనె వీనిని, జలగ మాడ భ్రమ రము ఇవి యెరుల స్వల్పస్వల్పముగా గ్రహించుచున్నచో యెరులనే రాజు కర్షకులనుండి పన్నును స్వల్పస్వల్పముగాఁ జీసికొనవలెను.

ధూమిని వ్యవసాయముఁజేయుటకుఁ దీసికొని వ్యవసాయముఁజేయకయుండినచో రాజు పన్ను నెరుల రాఁబట్టుకొనవలెను?

2 వ్యవసాయముననుఁగాను చీలము నాక్రిమించి, యాచీలములో వ్యవసాయమును జేయకపోయినయెడల ధనివ్యక్తార్థమున వ్యవసాయముఁ జేసినపుడే యాచీలములోనివంటునుగర్హలమునకుఁగాను రాఁబట్టుకొనవలెను.

భారతీయ సాంప్రదాయమునందు రైతుపన్ను నే కారణముచేతైన నీయక పోయినచో, ప్రభుత్వ మా రైతుయొక్క ధూమిలోని సస్యమును లూగికొనుటయు, చర్చాక్షిని బహిరంగముగ పట్టు పన్నుగా జనుకట్టు కొనుటయు, పన్ను నీయనివాని నశేక నిర్బంధములఁ జేయుటయు కాన్పించుచున్నదికాని, రైతుయొక్క ధూమిని నేలముపాడుటలేదు. మహమ్మదీయ సాంప్రదాయముకూడ ధూమినుండి రైతును తొలగించుట కంగీకరింపదు. కాని మహమ్మదీయ రాజ్యకాలమున, పన్నుల నొక్కొకప్రభువు హెచ్చుచేసినపుడు రైలే బిస్తారపు సన్ను నీయలేక ధూమిని పడలిపోవుచుండువాఁడు. బ్రిటీషు పరిపాలనలో పన్ను నివృత్తంతకాలము రైతున కాధూమి పై స్వాతంత్ర్యమున్నదియు, పన్ను నీయనివాఁడు ధూమిని నేలముఁ బాడుటకుఁ బ్రభుత్వమునకు స్వాతంత్ర్యము కలవనియు సాంప్రదాయసిద్ధమైనది. దీనిని గురించి విశేషములఁ దెలిసికొనగోరువాఁడు ఆంగ్లవిజ్ఞాన సర్వస్వము

యొక్క 14 సంఘికలోని “అమరకము” అను వ్యాసముఁ జూడగోరవలెను.

గ్రామ నిర్మాణ విధి

3 పచ్చికకలిగినది సస్యములు కలిగినది వీరను చేరను, యోగ్యులచేరను మధ్యనుగ కాపురముండదనివది, స్వస్థుతి (వ్యవసాయము) చేజీరించెడి జనులచే కాపురముండదనివది, గాలి, యెండ, బాగుగ పోవునట్టిదియు నను గ్రామమును నిర్మించవలెను.

గ్రామరక్షణవిధి

4 ఏ రాజాదులొక్క చేతమనందలి పల్లెలలోను, అరగ్యములలోను దొంగలభయము లేక, ఆరాజు శేనుముఁ జేయును.

5 రాజు, పట్టణమునకు నలువైపులను యోజనము మేరను దొంగలనుండి రక్షింపవలెను. గ్రామములనుండి క్రోనుమేరను దొంగలనుండి రక్షింపవలెను. సైప్రచేములలో చోరులవలన నెదిరిపోలేన నష్టపడినయెడల నానష్ట ద్రవ్యమును రాజు నష్టపడినవారికియవలెను.

ప్రాచీన రాజకీయములో రాజునకుఁ శోరుల నుండి ప్రజలను రక్షించుటయే ప్రధానధర్మముగలుగలేదు, అందుకొక పన్నును పుచ్చుకొనుటయను న్యాయమేర్పడుటచేరను, చోరులనుండి నష్టపడినవారి ద్రవ్యమును రాజు పంపాదించి యిాయ లేనివాఁడు రాజస్వమునుండి యే నష్టపడినవారి నష్టద్రవ్యము నివృచ్చించుచిరి. నేడు నష్టపడినవారి నష్టద్రవ్యమును, రాజస్వమునుండి యిచ్చుకొను రాధ్యతలేదు. ప్రతిసంవత్సరము “పాళీసు” డిప్యూమెంటుయొక్క రిపోర్టునుఁ జూచినయెడల నెన్ని చోరీకేసులలో నెన్నిటి ద్రవ్యము, నష్టపడినవారికిఁ జెంద

1 శ్లో. యథాల్పాల్ప మదంత్యోద్యం చాశ్శోకో న ర్హవట్టుదాః, రథాల్పాల్పా గృహీరహ్యో రాష్ట్రం ద్రాక్షా 22 ట్టికః కరః—మనుస్మృతిః (7-129)

2 నూ. శేత్రం పరిగృహ్యోత్థానాభానా త్పూభానాయస్సవృద్ధస్సభావిరదవహర్య-గౌరిమధర్మమూత్రిమ్.

3 శ్లో. బాంగలం సస్యసంపన్నం ఆర్యప్రాయమనావిలత్, రమ్యమానరీ సామంతం స్వాతీవ్యం చేతమానికేరే, మనుస్మృతిః (7-69)

4 నూ. శేత్రకృదాజా యస్య వివదేగ్రామే 2 రగ్యేవా తస్మిన్రథయం నవిద్యతే. ఆ. ధ (2-10)

5 నూ. సర్వతోయోజనం నగరం తస్మిన్రథోగ్య రక్ష్యం (28) క్రోశోగ్రామేధ్య (24), తిలై య స్సువ్యతే తై నృత్యోవిదావ్యం (25) — ఆపస్తంబధర్మమూత్రం (2-10)

తేయబడువన్నుకో వార్తాపత్రికల జనువువారికిఁ దలి యనువన్నది. ఇందునువలించి జుట్టికి శ్లోకవచనముచేగా లొకప్పుడు "పూసకా రిత్త్య"మనావిన వ్యాసము చదువబడినది.

ఇతరవిషయములు

1 ధూమిని స్వాధీనపు కుదులకిచ్చినయెడల నూటికి నెలకు ఒకటింబాతిక వడ్డీని మిమ్మకొనరాదు. వాయుదా తప్పించునోట్రమున దాని వివరము దానముఁజేయుట కును విక్రయించుటకు పథకారములేదు.

పై యిట్టిప్రాయము మనువుచే, పైనిచెప్పబడిన విధానముచే నూటికి రూపాయి నాలుగదాలవడ్డీ ధూమి పై తీయరాదని స్పష్టమగుచున్నది. నేటి వీధిరైతువంటి వియముమిచ్చుయెడల వాగుండును. నేటి వీధిరైతులు పైచెప్పబడికే తపఃభూములు మదునకిచ్చి ధూములనే తోయిపోవుచుండుటను జామమన్నాము.

2 గ్రామసంపాదకులనుండిని సాలములలో పకు పులకే సాలము కాపునకుఁ భుసాస్వయి పవ్యమును గలి గించుయెడలఁ జాలముకాపునకు నొకటింబాతిక నాణెము దండనముగా నిప్పించవలెను.

నేటికాలమునందు బంచెలదొడ్డిలోఁబడిన పకు పులకుండి వనూలుచేయుద్రవ్యము వంటలో స్పష్టమైన రైతునకుఁ జెందుచుండలేదు. బంచెలకొడ్డికైన వ్యయము తోను మిగిలినదానిని, పాలిసుడిపాన్లుమొంటయొక్క వ్యయమునకు జుమకట్టఁబడునట. దీ. పి. చల్లియం కాపు లోని స్వల్పసేవకులు (మెరుగూలం) మొదలగువారు నెలకింత బంచెలదొడ్డిని చల్లి పక్కాబాయమును స్వీక

రించవలెనను నహస్య నియమము కలదని వినుమన్నాము.

3 జమల కుదులయొగించు తటాకోపకమును సాలము నకుఁ బ్రాసాదవతేసిననుతటాకమునకువచ్చు నీటిమాగ్గముల నజీకర్త సాలమునకుఁ చెట్టుకొనినను, వానికిఁ బూర్వ సాహసదండమును (250 రూకలు) విధించవలెను.

4 పలుకులేనితోటనుండి, మేడి, వాగ మొదలగు వాని ఫలములను, దుంచలను, ఆగ్నాగ్గరాధనమునకు సమి క్తలను, గోవులను గడ్డిని తీసికొనియెడల నది దొంగతన మని వ్యవసాయకుఁ డభియోగమును జేయరాదు.

5 ద్వీజాఁడు, చూర్ణముఁడు, బ్రదుకు తెలుపులేని వాఁడు, రెండుచెజకులనుగాని రెండుదుంచలనుగాని సాల మునుండి తీసికొనినయెడల వ్యవసాయకుఁ డభియోగముఁ జేయరాదు.

సాంఘికధర్మములకు వ్యవసాయకుఁడు ధర్మబుద్ధి తోఁ దోడ్పడు వాచారము ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గలదని వైకుమవ్యాకృములవలనఁ జెలియమన్నది. మాత్ర కాలమునందును, నేటివలె లజారునకుఁ గూతగాయలమ్ము వారు వచ్చుట చింత్యమొట్లు, తూనికరాళ్లు, కొల పాట్రలు, దుర్బాగ్గులు వీచుకొలరలు, పిచ్చితూనికలు, కల్పించుట, రాజభటుల పరిశీలనము, మోసపునర్తకులను, శిక్షించుట మొదలగు వృత్తాంతములు మనుస్మృతిలోఁ గలవు. అవి యీగ్రంథమున కనవలనమని వివరింపలేదు. "తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణ, అధర్వవేదము"లయందే, గ్రామ సంఘములు, గ్రామోన్యోగముండుటయు, గ్రామిధుల పుష్కాభియోగములు, గ్రామములయందే తీర్చఁబడుచుండి నటులను సూచింపఁబడియున్నది. సూత్రకాలమునం

1 శ్లో. సవ్యవాణాసాపకారే కానీదం వృద్ధి మాపుయోత్, సచాధేకాలసంధోధాత్ నిష్కా² 2 సవిక్ర యు—మనుస్మృతి. (8-148)
2 శ్లో. తేత్రే వ్యక్త్యేమతు పశు సుపాదం పగ మర్హతి, సర్వత్రకు పదో దేయః తేత్రికస్యేతి ధారణా— మనుస్మృతి. (8-241)
3 శ్లో. "యను పూర్వ నివిష్టవ్య తటాకస్యాదకంపారేత్, ఆగమం వాచ్యపాం థింత్యాత్ సదావ్యః పూర్వ సాహసమ్— (9-281)
4 శ్లో. వాచస్పత్యం మూల్యలం దార్యవృద్ధం తక్షివవ, ర్మణంభగోభ్యో గ్రాహార్థ మతేయం సును గబ్రహి త్—మనుస్మృతి. (8-289)
5 శ్లో. ద్వీజోన్యగః క్షీంశ్చేత్తిర్వా విశూ క్యవ మాలకే, ఆదదానః పరతేత్రా న్ను చండం దాతు మర్హ తి—మనుస్మృతి. (8-341)

దావిధానములు వృద్ధియై, వ్యవసాయకులకు ముఖపాతములై నవి. నేటి గ్రామ్యవ్యవసాయకులకుచే, నాటి వ్యవసాయకులు “దావాకోరులై” యుండలేదు. వ్యయమెంత మాత్రము లేకుండగనే నాటి వ్యవసాయకుడు, స్వగ్రామముననే తగవుల బరిష్కరించుకొనువాడు. ఆకాలము సందార్థులు మైదుమెంతమాత్రము లేకుండేవునందుచోడ యాచకుండగ గొన్ని విధానములకేసిరి. అందుఁ గొన్ని వస్తువులు చేతిమునందే యుండవలసిన యవసరముంచునని తలంచి, యెగుమతికాకుండు నిబంధనలకేసిరి. అందుఁ గొన్నిటినిమాత్ర మిచటను వ్రాయుచున్నాడను.

1 మనుష్యులను, నుదాత్తరసములను, కుటుంభాది రంగులను, గంధద్రవ్యములను.

ఈవిధములను, లగ్నమొదలగువానిని, ఆరఖులను, విత్తనములను, నుద్యమమునటి ద్రవ్యమును, పిప్పలని మిరియములను, ధాన్యమును, మాంసమును, ఆయుధమును, పూర్వమును విక్రయింపరాదు.

2 నువ్వులను లియ్యమును విక్రయింపఁ బ్రయత్నించునైనఁ జేయరాదు.

3 నువ్వులను లియ్యమును వస్తువునకు వస్తువుగా వైచ మార్చుకొనరాదు.

4 మార్పుకొనుట యర్హమైన మైనచో, భోజన ద్రవ్యమునకు భోజనద్రవ్యమును, మనుష్యులను మనుష్యులను, రసములకు రసములను, గంధములకు గంధములను, విద్యను విద్యను మార్చుకొనరాదు.

5 అమృతద్రవ్యపులచేతనే వ్యవహారముఁ జేయవలెను.

మూత్రకాలవ్యవసాయ చరితం సమాప్తమ్.

మైదుత్రాధములఁ బరిశీలించఁగా భోజ్యపదార్థములను ప్రతిగృహస్థుడును నిలువఁజేసికొనవలెననియుఁ ముడివస్తువుల నమ్మరాదనియు, స్పష్టమగుచున్నది. ప్రాచీనకాలమునందు బానిసవర్తకముండెడిది. అందువలననే మనుష్యులను విక్రయింపరాదు అను వాక్యముపయోగింపఁబడెను. నేడు భోజ్యపదార్థముల యెగుమతి విశేషించియున్నను, మనుష్యులక్రయము లేనందులకుఁ జాలసంతోషపలసియున్నది. కొంతకాలమునకుఁ బూర్వము, నేటాలు, ఆపాం, మొదలగుచోటులను “డిపోలొ”ద్వారా మనుష్యులసంపుట మాత్రము, అప్రత్యక్ష మనుష్య విక్రయముగాఁ దోచెడిది. ఈశ్వరానుగ్రహమువలనఁ జాలవరకామనుష్యుల యెగుమతికాడ నేడు తగినందులకు సంతోషించవలసి యున్నది. సమస్తకాస్త్రములు కళలు మూత్రకాలమున వర్ణియైపోయినవి. దానితోపాటు వ్యవసాయకళికాదీ వృద్ధిచొందినది. మూత్రకాలమున వృద్ధిచొందిన వ్యవసాయ విశేషములఁ జాదుడు.

1. భూమిని హెచ్చుగ దున్ని పంటలను హెచ్చుగ బండించుట, 2. “పెట్టికలు” మొదలగు సస్య విశేషములను వ్యవసాయముఁజేయుట, 3. దమ్మువలని లాభము, దెలిసికొనుట, 4. కలుపుతీరవలని లాభముఁ దెలిసికొనుట, 5. ఆరటి పోక కొప్పరి చెఱు ద్రాక్ష మొదలగు తోటలను చేయుట, 6. పంచదార లెల్లము మొదలగు పదార్థములఁ జేయుట, 7. పగువైద్య విశేషములఁ గని పెట్టుట, 8. కళ్లమునకు నదుమను కట్టఁబాతి నూర్చుట, 9. పాలములకు కంచెలను చేసి రక్షించు విధానము, 10. వ్యవసాయపు మార్గదర్శన, 11. కరువురాకుండలును దగినటుల వ్యవహారముఁజేయుట, మొదలగువానిని గని పెట్టిరి.

1 నూ. మనుష్యుఁడైనచో రాగాన్యంధా వన్నం దర్మ నవాం నశాంశ్చేష్యునకేతోక్య, కిష్యే పిప్పరీ మరీచేధాన్యం మాంసమాయుధం సుకృతావాంఽ” ఆ. ధ. (1-20-12)

2. తలకెందులాం ద్వేషధావ్యవ్య విశేషీణపరిక్రియా—అపస్తంబగర్భమూత్రం (1-20-18)

3. అవిహిత క్షేరేషాం మిశ్రానినియము. —ఆ. ధ. 1-20-14

4. అన్నేమన్నస్య మనుష్యుణాంచ మనుష్యైరసావాంచ రైశ్చైర్గంధావాంచ గంధై ర్విద్యయాచవిద్యావాన్—ఆ. ధ. (1-20-15)

5. అవిక్రితపద్యై ర్వ్యవహారే— ఆ. ధ. (1-20-16)

కలహంస

భంజారు పీఠ రాజేశ్వర రావు నారు

నవఁ మెడవోని పడుచుపోందమ్మితూండ, తూగుటాయెలలం దోగి యూగకుండ
మధురసయనాచలములఁ జెమ్మలుద్రవిం, బేలవలె నుంటివేల మరాళబాల ?

చ లలితపుంబొన్న పూవలపులం దులకించు మిటారితెమ్మరల్
మలయవో ? మోహనామృతములం దొలఁకాడు పిసాళివెన్నెలల్
వెలయవో ? కోకిలంబు లతివేడ్క మనోహరగీత రాగముల్
పలుకవో ? యేల తోయ్యలి ! విలాసము లిట్టి నిశాంతవేళల ?

గీ. మృదుమధురసాంద్రదర హాసనదనమైన, నునుమొగము వాంచిబాష్పాంబుకణము లెన్నో
దొనదొన రాల్చుచుంటె కన్గొనల నుండి ? ఏల యీగర్భవేదన లిపుడు వెలది ?

గీ. స్పష్టివైచిత్ర్యచిత్రలక్ష్మితములైన, కలికిహంబులుతెక్కలదళము లిపుడు
చికిలివెన్నెలవాలవెల్లికల పెగల, గుమిలి కనుగొందునని దాచుకొంటె పడతి ?

గీ. పదిదినము లైనదో లేదో గద త్వడీయ, బాల్యకరిమాణమగుముక్కుపచ్చలారి
అపుడె హితులకునేని చెప్పంగరాని, యంతటిరహస్యపు విషాదమా ! కృతాంగి !

సీ. గుఱ్ఱమాపుల నల్లకొని ప్రోదిగొను మల్లి, కామతల్లుల ప్రాపుఁ గాంచి కొంత
ప్రియతమంబో గులాబీపుష్పవత్తి గోరు, మారుతప్రియు నండఁ జేరి కొంత
కలువనెఱ్ఱలఁ గేళినలుపు తుమారదం, పతులసామీప్యంబు వడసికొంత
మొలమెల్ల నయ్యాట సలిపి మంతనమాడు, నెలయేటియలల ప్రక్కలనుకొంత

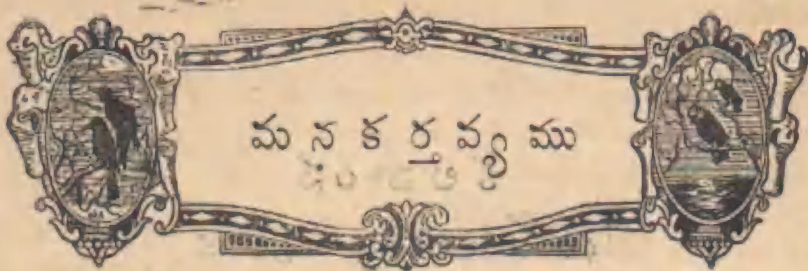
గీ. పవనసంచాలనంబున బ్రమసి, చిఱుత, పరువులందేటి, పూవుతోపరులనీడ
నిలచునా కులఁబంటులకెలనఁ గొంత, ఈవరసోదయంబుల నెఱిగినావో !

గీ. మదవదళికులమదె నీదుమృదుపదంబు, వదలని లతాంతముకుళ గర్భములఁ జేరి
కలఁతఁ బెట్ట నొకింతైనఁ గనరవేది ? తన్మయోద్రేకమున నుంటివా, లతాంగి !

గీ. పడతి ! నీదుర్భరస్వాదు ప్రణయబాష్ప, మాక్షికంబుల భాగ్యసంపదలఁ బోలె
దనదు గర్భంబునం దాచుకొనెడు కలువ, కన్నె చెననైనఁ జూడు నీపున్న మగును.

గీ. నవునువెన్నెల చక్కందనాని కుచికి, లీలలం దేలుమేన బాలికలఁ గాంచి
బాల్యకౌతూహలమునఁ జప్పటలు చఱచు, హల్లకకుమారుఁ గని యూఁజిల్లు ముఖ !

పాణి కా పిచ్చి చెడ్డి గారు బి. యే (కనయ)

౬

మానవజాతిని యిప్పటివరకు అనుభవించు
యన్న అన్యాయ అయోమయసందర్భముల
నుండి తప్పించి యింతకంటే పౌరుషకర్మములకు పరిస్థి
తులలో ప్రపంచము నుంచుచున్న యోచన క్రొత్తగ
ఇప్పుడు కన్పించి కాదు. మిగులపురాతనములును వారి
త్రికముగా మొదటిగ్రంథములను జేదములకంటెగూడ
పురాతనము. ఈజగత్తును ఆదర్శపుణ్యమున తాచు
ప్రతిభనుజాడును— తావశ్యేషించునది జ్ఞానమైనను,
శిల్పమైనను, ప్రణయమైనను, ఆనందమైనను సరే—
ఇంతటిదుఃఖము అనవసరముగా ప్రపంచమును ముంచి
వేయుచుండ నేమియు చేయక దీరకున్నామే అని
చింతింపక మానదు. తనకు శక్తిపాతక్యములున్నతో,
భాషప్రపంచమున గడుపించుకీతిగ నే లోకపును స్వర్గము
ల్యముగ నొనర్చు బ్రయత్నింపగలను. ఇట్టి యిచ్చయే,
యీ సంతృప్తియే- విష్ణుస్వరూపమును మానవప్రపంచము
నెడలగల యన్యాయానురాగమే, పూర్వము మతకర్తలకు,
రాజనీతిజ్ఞులకు, దేశోద్ధారకులకు, మూలముగా
నుండినది.

జనులలో సభకసంఖ్యాకులు— దాదాపుగా
నందరును—పురుషులు, స్త్రీలు— సాధారణసమయ
ములలో తమజీవితముల యెడలగాని విశాలమున ప్రపం
చము నెడలగాని, చింతగాని, ఆలోచనగాని విమర్శన
జ్ఞానముగాని కలిగియుండరు. తాము జన్మించియున్న
సంఘమునందాని నంగీకరించి వర్తమానకాలమును గూ
ర్చిన చింత తప్ప భవిష్యత్తునుగూర్చిన యాలోచన
లేకయే జీవితముల గడపుచుందురు. ఆరణ్యమున
సంచరించు మృగములతో సమానముగా ప్రస్తుతావసర
ముల కృత్రిమాత్రమే కొరచు, పునోద్వృత్తిలేక, కొలది
పొట్టి కష్టముతోనే తమజీవితపరిస్థితుల మార్పుకొని

మృగపక్షిగలుగుదురని యెరుగకయే తమమృత్యుజీవితముల
గడపుకొనుచుందురు. కొందరు మాత్రము క్షుణ్ణభావే
క్షుణ్ణ, కీర్తిప్రతిష్ఠల సంపాదించుకొనవలసినను అసలే,
తమసంఘపు శిష్టత్వమునకు పూజ్యుడగుచుందురు. వీరి
అభిప్రాయము లెట్లులున్నను, రూపాంతరీ తన్ను
కొట్టిన భవిష్యనిలవ దిచ్చగానికీ లాభ మేకలిగినదిగముగా
ప్రపంచమునకు, జనసామాన్యమునకు, వీరికలన కీడుగాక
మేలే కలగుచున్నది. తాము తమకు కావలయునని
కొరులాభములను ప్రతిపాదించు అనుభవించునట్లునర్చ
దలపుగలవారు చాలకొద్దిమందిమాత్రమే.

మానవలోక ముమీద నిట్టిఅన్యాయానురాగముగలి
గిన మానసియులు తామెట్టిసంఘమున కెంతయేకైర్వర్య
యునులే గలుగింపినను, ప్రస్తుతిము-తమస్థితి యెంతలాగు
గనున్నను, తామెనరించకాదు కార్యములవలన తమకు
కష్టములు గలంగనున్నను, తమస్థితి తారుమారైనను
ప్రపంచము దుస్థితిజాలి చియ్యకొని యుండకాలను.
ప్రపంచవర్జిత నిలకించినయెడల లోకోద్ధారకులను నిట్టి
మహానియులలో జాలమంది ఆగర్హణిమంతులు రాజ్యా
ధిపతులు సార్వభౌములుగానుండినవారే యని దృక్తము
కాగలదు. అట్టిచాలి తమకృత్యములవలన తమస్వలాభము
నావంతయేని గోరక ప్రపంచమునకు తమ అమాల్మ్యజీవి
తముల ధారపోసినది వెప్పక తప్పదు. తమసాక్షాత్ప్ర
ములు వారిలోగలలోపములు యిదియలకు తెలిసినట్లు
తమకు తెలియనని యుగ్మవిధాంతము గలదు. దీనినందరు
ఓర్వకొనవచ్చును, దీనియందునుండ కొంతనిజము లేకపో
లేదు. భోగమువానియింట పుట్టి పెరిగినకొడుకులకు తన
పోషక వితరణలో సూక్ష్మము వివేచనముగ దోచవలె బక
సంఘములో పుట్టి పెరిగినవారి కాసంఘములోని లోప
ములు గానించవు. అన్నమును రెప పెండ్లిచూచు

మహిమ్యుడీయారామనకు మీందువు లేవనియుకొనెదను. అంతకుండు రక్తస్పర్శ యెక్కువగాగల అక్కటమా యెవ వివాహముతేసిగొనుట శర్యంతరమే యుండదు. ఇట్లే శిశ్ని. కావుననే సంభవదంబునజాభిలాషలుగ నుండు వారు సాధారణముగ యితరజాతులవారి విద్యుల, మనముల, నాగరికతల, బ్రాహ్మ సెరిగినవాడుగ నుండురు. అట్లుండ వున్న సంస్కారధరణ మసాధ్యము.

దేశభక్తి, అశేషవిరుధ్ధల సంయోగమువలన సేర్పడినదిమయము. ఇది మాధ్యభక్తిగ మారి చెడిపోకయుండ వలయునన్న తమదేశభు చరిత్ర పారస్వత్యము యిత్యది విమయములమాత్రమే సేర్పి యితర దేశముల చారిత్రిక సారస్వత విద్యుల వర్ణనీయతయగుండరాదు. అన్నియు సేర్పినతరువాతనే స్వచ్ఛమగభక్తి దోషప్రజలకైవ గలుగు వది. ఇది యెరుగనివాలములుగాని, ప్రజలుగాని చేయు కార్యములు వారుద్దేశించిన ఫలితమునకు వ్యతిరేకుగు లాదుముల వాల్చిందిరవును. “జనని జన్మభూమిశ్చ వ్యగ్ధా లభిగిరియనీ” యనుట తాత త్రవ్వించిన తిలూ మని ఉప్పు నీరు(తాగవలెనా బోధించుటకు)గాదు. నేను వనప్రభు త్వమువారుగాని నువ్వజాతీయవాడులుగాని ప్రజలకొనరు విద్యలో నీలోపము స్పష్టముగ గాన్పించుచునేయున్నది. ఈవిద్య అమెరికాదేశమున ఒక రాష్ట్రములో పరిణామ సిద్ధాంతము (Theory of evolution) బోధింపరాదని కొందరు పట్టుబట్టిరి. అందువలన ఏప్పుడా దేశములో ఆసియాంతము వెరుగనివారుగాని, చదువనివారుగాని లేకుండునట్లు సంభవించినది. కారణమేమి?...

తా వెరుగనివర్గభేదములలో నుండుజనులగుర్ని విచారించునపుడు వారికి తోచినకష్టములుగూడ మనకు గవబడును. బుద్ధదేవునికి అగవడినట్లే ప్రపంచము దుఃఖ సముద్రములోనున్నట్లు చూడగలము. వైదికాంతమునకు వ్యతిరేకముగా కొన్ని కేర్ల నుపహరింపనకు గాని తీవ్రముగ నాలోచించిపూజించుటల సామాన్యజనులలో గుండెపచ్చిన మహాత్ములుగూడ లేము జనసామాన్యమును వారిపరిష్కటలలోనుండి గాక ఉన్నత ప్రదేశమునుండి విక్షింబుల కవకాశము లేర్పరయుండవలయును. లేని యెడల పట్టివని అసాగ్యము. భగవదవతారములనదగు ని యహనీయులు తమసామెలముఖములపొడ బద్ధకంకణులై

తొలుత ఉపదేశములలోను పిమ్మటకార్యములలోను తమభావముల వ్యక్తపరుతురు. సంస్కారధరణై ప్రయత్నింతురు. లోకము నానందముయొగ నేయజాతుడు.

కాని యివ్వటివరకు వారి యుద్దేశములు పెరవేరక పోయెను. పూర్ణముగ నెప్పటికి పెరవేరబావు. ఏలనన నట్లు పెరవేరనచో అభివృద్ధికి మార్గ ముండదు. చలన మాగిపోవును. అప్పుడు లోకము నశింపవలయును. ప్రపంచమును విక్షింబిన అట్లు జరుగుననితోచదు. ప్రపంచము, ఈ సృష్టియంతయు ఒక గమ్యస్థానము చేరునని (a far off divine event) చలనరాదు. అట్లే అయిన ఎప్పుడో ఒకసారి అచటికి చేరక తప్పదు. అట్లుగాక గమ్యస్థానము, మన ఆహ్వాముగూడనట్లే జరుగదు. ఉన్న యెడల సర్వకాలము అభివృద్ధికి మార్గ ముండగలదు. భగవంతుని సృష్టియంతయును ఒక నోటుతేరి అచ్చట నాశనమై మరల మొదలు ముద్దించుచుండునను సిద్ధాంతమున కర్థము లేదు. కొందరి మతము (theory) ప్రకారము సృష్టి యంతయు చక్రమువలె తిరుగుచుండుననియు కొంతకాల మునకు వనము మొగటికే మరల చక్రమునియు వృద్ధింపను నదియే లేదనియు చెప్పుచుండురు. అట్లే అయినచో ఈ జగన్నాటకము నేల నాడవలయును? ఈ ప్రపంచము చరాచర జంతుజాలముతో కూడిన యా విశ్వ మానవ ప్రపంచము, మార్కమండలము, దానిమట్టుతిరుగు సమస్త గోళములు, సృష్టి సర్వస్వము ‘ఉండుటకు’ కారణ మెద్ది యో యుండినదెను. మరియు మనము వృద్ధి చెందుటయే లేదను సిద్ధాంతమును ఈ ప్రపంచమే పూర్వపక్ష మెన ర్చిమన్నది. ఈసృష్టి సర్వస్వములో ఒక అణువుతో సమముగ మన ప్రపంచముననే యంత అభివృద్ధి యగు చుండ వింతెన్నికెట్లు ఎక్కువగా నితర గోళములలో నుండుచో మీరే యోచింపుడు. మనమొనర్చు కార్యము లలో వభివృద్ధి లేదని వాదమునకు ఒప్పుకొన్నను మన అభి ప్రాయములలోని మాదుల కేమి సమాధాన మివ్వనగును? మరియు సర్వ మానవులను అభివృద్ధి అని చెప్పవలయు మొకమైన సంకలనమును. ‘భూమిది అభివృద్ధి యనుటలో భేదాభిప్రాయము యుండవచ్చును. గాని అనెల్ల చక్రపుయొక్క ఉండుట (Existence) లో భేదాభిప్రాయము యుండవలెను. ఇది మనవ్యాసమునకు సంబం

ధించిన విషయముకాదు గాన దీని సంకీర్తితో వదలి నా అభిప్రాయమును మాత్రము తెలిపెదను. — స్పృష్టి ముందుకు జరుగుచునే యుండును కాని చానికి నిశ్చలముగ నుండు అదర్శము మాత్రము లేదు. గమ్యస్థానముగూడ ముందుకు జరుగుచుండును. అభివృద్ధి తిరుగుడు మెట్లవలె (Spiral Stair case) వలె పైకి పోవుచుండును. ఈవిషయమునుగూర్చి పమయము దొరకునెడల సచిరకాలము లోనే నాయభిప్రాయముల విపులముగా చెల్లడింపగలను.

పైపకెప్పినట్లు వారి అభిప్రాయములు పూర్ణముగ నెన్నటికి తెరవేరబాలవు. ఏలనవ అభివృద్ధి కావలయునన్న అసంతృప్తి ప్రభలుగ నుండవలయున. అసంతృప్తియే అభివృద్ధికి మూలజము. పూర్వము బొత్తిగా (అనగా కావలసినంత) అభివృద్ధి లేక యుండుటకు కారణ మీ అసంతృప్తి లేక యుండుటయే. ఇందువలన నప్పటినుండు కష్టములు లేక యుంబోవగలిగి, కష్టములన్నియు ఇప్పుడే నచ్చినవనిగాని అనుకోవరాదు. నా అభిప్రాయ మీది: మన మింతకంటె ఉన్న రీతిలో నుండగలము అనుభావము మనము తగిలినప్పుడు మాత్రమే అసంతృప్తి కలుగగలదు. కాని అట్టి అభిప్రాయములే లేక పుగములవలె నుండి నప్పు డది బొత్తిగా నుండదు. హిందూదేశమునకు ముప్పుచెచ్చి నాశనమొనర్చిన 'కర్క' కిద్దాంతమునే అభిప్రాయముగా నుండుకొన్న అనాగరికుల కసంతృప్తి కలుగగలదా? లేను కేరళాన్న కర్కవలన తానభోగతి పాలై తిని యెంచి యింక వైనను ధర్మము (?) ను మీర నుండమని తమకు సర్వేశ్వరుడు ప్రసాదించిన స్వచ్ఛమున ఆత్మల కశంకితములుగ నొనర్చి, ధూళి ధూసరితములై చేలలో బాల్చాడనేది.

ఇప్పుటివరక యగయగమునను మహాపురుషు లుద్భవించిదేశోద్ధరణప్రాణములుధారవోయు మండినను మనము నత్తగల్గలకంటె మెల్లగ వృద్ధియెందుచున్నాము. అసలు దొంగపీడితలకే వారివైద్యము రుచింప నప్పు డెంత యైన ముందుకు వచ్చినాముగదా అని సంతోషించ నల సినదే. మొదటినుండియు దురదృష్టవంతులగు మనదేశపు ప్రజలు భాగనూన్యలై యుండుటవల్లను, వైపరీధ్యము లగు (1) రెనుబాధల పడలేక నిస్పృహలై పడియుండుటవల్లను, తమ అధికారలవల్ల శత్రు సైన్యపడ అనుభవంప

వలన వచ్చునో అను భీతిచేతను తాము మునిగి లేలుచున్న నీచపరిస్థితులు తమ కలవాటై యుండుటచే గౌరవము గోల్పోయి పీడితమయగను, పీడితాహ్వలగను నుండుట చేతను, అట్టివారిలో ప్రవోధము కలిగించి సంతోక నాన్నత్యము నందజేయుట అపాధ్యమైనవని యాయెను.

జమలను సగటున రెండు తెగలగు విభజింప వచ్చును — మార్కుకావలయు ననువారు, మార్కుకూడ లేదనువాగు — వీరిలో కెన్నియో తెరగతులు గలవు. కాని మొత్తముమీద యిప్పుడుండుస్థితిలో ప్రపంచములో దుఖ ముడితముగ నున్నది. ఇది అనవసరము. కొంచెము కష్టపడినయెడల మన మీలోకమును భానుచేతు కొన గలము అనువారు కొందరు. ఈ ప్రపంచములో దుఖ ముండుట నా ప్రవచేకాని సాధ్యముని ప్రపంచములలో మెల్ల (The best of all possible world:) నిదియే శ్రేష్ఠము. ఇంతకంటె ప్రపంచమున దుఖమును తగ్గింప బాలము. ఇంతమాత్రమైన దుఖము లేనియెడల ప్రపంచ నటన అపాధ్య మనువారు మరికొందఱు. ఈరెండుతెగల వారును తమతమ సిద్ధాంతముల ప్రకార మాచరించిన నేతప్ప ప్రపంచమునకు మోక్షము గలుగనేరదని విశ్వసించెదరు.

వీరినే మరొకప్పుడయుండు, సంకచితస్వభావులు అని యనవచ్చును. నిజముగా నుదారవృద్ధయలు (Liberal) అనునారు ప్రతివిషయమునను మహులై యే వర్తింపవలయును గాని మనదేశపు జాతీయవాదులవలె రాజకీయములందు మాత్రము మిగల సుదారత సాంఘిక ములందుమాత్ర మందుకువ్యతిరేకముగ నుండరాదు. సంకచిత స్వభావులు (Conservatives) ప్రతియిదొకను భాగగ నాలోచించియే ముందుకు వెళ్ళవలయుననువారు. సాధారణముగా లలవంతులు, శక్తివంతులు, ద్రవ్యవంతులు, రాజ్యాధిపతులు, పీతాధిపతులుగా నుండువారు ఇప్పుడుండు స్థితియే యుండవలయు వందురు. కొందరు విద్యావంతులు మాత్రము కేవల తెరగుగా భావించురు. హిందూదేశ సాంఘిక శాస్త్ర (Sociology) శాస్త్రవిచారము మనకేప్పు డవసర ములేదుగాని యది మాత్రము చెప్పనగును. ఏకాగ్రముల వల్లనే సోమి మనదేశమున రెండవిధములగు భావములు

ఒకదానికొకటి వ్యతిరేకమనవి — ప్రబలియన్నది సాధింపజేయుచున్నప్పుడు (1) ప్రతివిషయమునను గా నుచును. మానసికచింతలలో మిగులనుకారక; కార్య రణమునం దిందును వ్యతిరేకము — విజ్ఞానవిషయము లలో గాన, పారస్పర్యమువందుగాని, స్థిరమనంబుగాని ముఖ్యముగా తత్త్వవిచారణలో — ఈ కడపటి విషయ మును మాత్రము పరిశీలించెను.

తత్త్వవిచారణనునందు మహాత్ములను నిరాశులు మగ సాగినది. సాంఖ్యయోగములందుగాని, వ్యాయస్య శేషికిమీమాంసాదులయందుగాని మనవాడు ఘోరముల సరకునీయక ప్రవర్తించి “చేతువాచయనం దుగగగ్యులైరి. సాత్వాత్మతత్త్వజ్ఞులు చేతువాచయనం దనమా నులు. అట్టివారిలో మిగుల ముఖ్యులగు కాంటు హిగల్ (Kant Hegel) మొదలగు మహాశయులు ఫయితము విధిలేక ఒప్పుకొనవలసివచ్చినపుడు, తమతమముల నొక మూలదెట్టి, తమవిధాంతములను వ్యతిరేకమగు సవస్థ దెరుక్కొనినపుడు, సమాధానమేలేక యూరక వలలు కొనిరి. కానిక్రితం రాచాన్యలవాదు మాత్రమట్లునేయక తమమతము (Theory)కంటె పెక్కుదూర నెక్కువిధాంతమునే నమ్మి అది నిర్ణయించుటలే తమతమములు తుదఁ గను పోనిచ్చిన. పక్షపాతిరహితమును నిట్టిరాశులు ప్రవర్తనమగుర్చి యెంతసాగడివను తనిదిదీనువా? దీని విలకగులగు సాఖ్యానంతముల ననుభవించ మొఱివక మునుపే ‘ఎందు కింతిందర అటుచూచుము. ఈవిధాంతముయొక్క కార్యరూపమును నిలకొంపుము’ అని యేదియో చెప్పుదున్నది... అటుచూచినతోడనే ఆనందముంతయు వ్యసనమగుచున్నది. నత్వ ర్థిక్కుగ మారుచున్నది. ఏటి... కంకరను తననిరాశులతర్కములన దేరిన ‘బ్రహ్మమునకును’ ప్రపంచమునకును సంబంధములేకుండుట ఒప్పుకొనవలసివచ్చినపుడు తనమతము భగ్నముగుడ్డిరి సంభవించెనేమని విచారించి వ్యాపారమునవి పారమార్థికమని భేదముగల్గించి తనమతములోని లోపముల గప్పిపుచ్చి బాగుచేసెను. (1) (నిజములో ఈ విధాంతములననే కంకరునిమతమునకున్నావతగలగుటకు కారణమైనది.) ఇట్టిందర్భము మనసంభుమున ప్రతివిషయమునను గనుపించుచునేయున్నది. ప్రపంచమే మిగ్గు,

మాదు, దుఃఖభావము. ఇదటినుండి విముక్తియే కర్తవ్యము అనునిర్ధాంతము. ప్రాపంచిక వ్యవహారములలో మాత్రము యివియన్నియు నిజమలని నమ్మి జరుపుకొనవలయును. ఇట్టిందర్భమున అన్వేషణచేతాంతి, ఏనుగు, కథ జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

ఒక జేదాంతి సర్వము మిగ్గులని జనులకు, తోధించుచుండెను. ఇంతలో నొకయేనుగు రప్పించుకొని సీంకారము చేయుచు వాడున్నచోటికి పరుగెత్తవచ్చుచుండెను. దానినిజూచి యాజేదాంతి కాలే బుద్ధి తేప్ప మొదలిడెను. ఆవల కొంతసేపటి కాజను లానిర్ధాంతిని ఏలవరుగై సామూతిరని యడుగగా ‘అయేనుగు మిగ్గు, అది తరువుట మిగ్గు, వేను పాడిపోవుటకాదే మిగ్గుయే!’ అని ప్రత్యక్ష దైర మొనగనట. చూచుచు, కంకరునిమతమున కెట్టిగతిపట్టినదో! పరబ్రహ్మము విద్యబుడేకాని మనము పంజునిగానె యారాధించవచ్చును! ఆహ! ఏమివిపరీతపు చుట! ఒక మహామహాను నచించినట్లు మనము సంసార కష్టగుళములకై నిర్దేశింపబడియు, సంసారచక్రభూరిపరి వర్తనములకు బరిచితులవయును దానినిజూచియేభయపడుచున్నారము. పముద్రమునకును, తీరమునకును వదును అజేవనచే మునుగుచున్నాము. నక్షత్రకోభితమును గుండరమునగు రాత్రినిజూచి భయపడి చంద్రభానుని యొండలోబడి ద్రుగ్గుతున్నారము... మనము నీటిలో దిగజంతు చేపలవంటివారము. చీకటికి వెరగందు గడ్డగుబలకంటివారము.

ఇంచులకు కారణములగుర్చి యొచించుట ప్రస్తుతము మనపనిగాదు. దీనివలన గలిగిన ఫలితమునుగురించి యే గాఢమిచ్చును యొచింపవలసినది. ఇల్లుబుండుటవలననే ప్రతియుదారాశయమునకును మనదేశము ప్రతిఘటింది నిల్చినది. ఉన్నతాదేశములు మనదేశమును జొరవత్తించినప్పుడు ద్వారముననే నిలిచి “మాయాదేశము లింత కంటెను మహాన్నేలిములు. మరలచేపొమ్మని” వానిని బంపివేసి ఆయుధ త్రక్షణము మొదలవచ్చావహాళిక భర్తమునే యనుష్ఠించుట మొదలగు కార్యములవలన మనదేశము జగ్గివృద్ధికి విముఖత గలిగియున్నది.

జ్ఞానమును, మరదిద్యను తమకృత్యముగా గలిగియుండినవారు స్యాతంత్ర్యమున కడ్డనిలిచిరి. ఋగ్వేద

కాలమున యజ్ఞ యాగాదులు ప్రతి వానియందును వేసే ముక్తిగలుగునను నమృతము జనలకుండెను. క్రమక్రమముగా దీనియందలనమృతము క్షీణించి యజ్ఞములలో పశువులను బలియియ్యరాదనియు మోక్షము జ్ఞానములవలననే కలుగగలదనియు నమృతము క్రమరేన. ఈయమృతము గుట్టు కారణము అశ్వతి జనలమనస్సులు వికసించుట, ప్రపంచము బాల్యవృద్ధివాటబుట్టుకొనెనాదని గూఢపురాణవగ్రంథముల వార్తితకృష్టిలో నాదివ ప్రతి మానవునకు విశదముగాగలదు. మొదటినుండియు పంథుము లోని ప్రధానస్థాన మాక్రమింతుకొనుటకు బ్రాహ్మణులకును శూద్రులకును జగురుండిన పరమము వారి వారి ప్రత్యేక సిద్ధాంతము లెట్లు పరిపించినదియు ఎవ్వలచ్చుల యొక్క రెవ్వరు ఏయేస్థానలకు వాక్రమించుకొనియుండునదియు అందరికి తెలిసిన ప్రాతఃకర్మ యలటలలు దానిప్రమేయ మిచ్చుట అశ్వపరమగ గనుపించుకుండుటచేతను విదరించి.

జ్ఞానమువలననే మోక్షము గలుగగలదను సిద్ధాంతము బ్రాహ్మణాధిపత్యతగిలియుండిన కురుపాంచాల దేశములందుగాక రాజసూయయాగమునందువలె శూద్రులులే మొదటిస్థానము వాక్రమించుకొని యుండిన కారణోల్లరిదేహరాజ్యములలో జన్మించినదని చాలను. అనగా కృష్టిలో యాభేదము గలిగినది బ్రాహ్మణుల వలన కాదు. మఱి శూద్రులవలన. ఇందులకు ప్రమాణములు గలవు. ఇది వివాదాంశములలో నుండి చాటిపోయినాడ ఇదిగదా సంవత్సరములు కావచ్చుచున్నది. శూద్రులుముఖముగా పోషింప యీ బ్రహ్మవిద్య క్రమక్రమముగా దేశమంతయు పట్టుకొనెను. మొదటి బ్రాహ్మణులు దీనికి బ్రతిఘటించిరి. ఇతరులకండ్లయెడుట నీనారణసిద్ధాంతము చెక్కిరాకుండుటకు చేయగలసిన పన్నాగముల నన్నియో పన్నిరి. కాకివిదేహదేశముల తూలవాడ మొదలడిరి. నీచము ప్రాకృతము మాట్లాడుకొనువారనిరి. దీనివలన నేమిన్యూనతయో తెలియరాకున్నది. పూర్వచారముల కాటపట్టును, బ్రాహ్మణానాగరిక నానమునునైన కురుపాంచాలదేశములు లోమాదకుండుటవలన నిట్లుగలిగదని తెలుసుకొని, వారివిద్యతోనే వారికిడించ నలయునను సంకల్పముతో వా బ్రహ్మవిద్యకొరకై

శూద్రులు వాక్రమించిరి. ఉపనిషత్తుల, పురాణముల, కామ్యవృష్టిలో జదివినయెడల విదేహ రాజుల జనకుడు, కారీరాజుల కారితోత్రుడు, కోలదేశాధిపతిగణు విశ్వమిత్రుడు యానారణసిద్ధాంతమును వృద్ధిలోనికిత్రవరిలో నగ్రగణ్యులనియు అనేకమంది బ్రాహ్మణులకు వారివిద్య తేల్చినియి యెరుగగలము. ఎట్టి యున్నతోద్దేశములతో బయల్పడటవను తననామ లేనరొకొనకాలమునకు ప్రతిపత్తమును కలెక్తిపుచ్చుట సిద్ధము. బ్రహ్మవిద్యకూడ నిష్లేయయ్యెను

ఈశ్వరుని కొంతకాలమునకు బ్రాహ్మణులు లేకున్దంటెమును తేసికొనగలిగిరి. స్పృహచారణ్య కొపనిషత్తు కాలమువాటికి యజ్ఞవల్క్యుడు శూద్రులును వోడిచి మనల బ్రాహ్మణుల యగ్రవర్ణ త్వమును స్థాపించుటతో నీచురము కలషితము కాకొచ్చెను. ఇంతటితో నిలిచిన బ్రాగగనే యుండియుండెడిది. కాని వారియుద్దేశము పూర్వపుశూద్రులువలె బ్రహ్మవిద్య తెలిసి యుండుట మాత్రము కాదు. ఎట్లైనను లేమ పురాతన ధర్మమును పునరుద్ధరించ నలయును. యజ్ఞములను క్రతువులను యానారణ బ్రాహ్మమునకు ముప్పగిలించును. (అహో! ఎట్టి ధర్మమున కెట్టి దుర్దేశపట్టినది.) ఈ ప్రయత్నముతో లేనములలోని మూలకు క్రొత్తయర్థముల గల్పించి యజ్ఞకర్మలకు వేదభావముల గల్పించి యాక్రొత్తవిద్య శూద్రులయలమండి బయలుదేరినది కాదనియు ఎప్పటినుండియో వేదములలో నిలిచియుండినదనియు బలుకసాగిరి. లేమస్థానమును బలపరమకొనిరి. ఏది యెట్లున్నేది? బ్రతుకనకును నమృతములకును భేదమేగ్నదెను సర్వ పశుత్వమునుమోచించు బ్రహ్మవిద్యను లేమతోమొన్నకొని అనుష్ఠానమున వర్ణాధిక్యతతో ప్రాణుఖ్య మొనగసాగిరి. నిర్మలస్వాతంత్ర్య ప్రవాహమును తోలిసాగి మనమొనర్చిరి.

రెండవపారి, ప్రపంచము నందలి మతము లన్నిటిలోను శ్రేష్ఠతమును కార్థమతమును శ్రేష్ఠమృతశర్మమును నురికించును భూతదయ పరమహంస సాభాగ్యత్యమును శోధించి వర్ణభేదముల యాప్రమాప యర్పించెను. 'అహింసా పరమోధర్మః' అను ముఖ్యమూత్రము గలిగి ప్రపంచమున కంతటికిని ఆధర్మప్రాయమును నీగొలెను బుద్ధుని మతముయొక్క తీరికము కడకు జగ మెన్నడుకని

నిది యొకగణితయం మిగల భారమును విడుదలచే
వాటకముగ బరిగమించి ప్రపంచదరిత్రయందు హిందూ
జాతియును ముస్లిముగా బ్రాహ్మణ వాగధితుల మిగల
వర్ణావళులు వాగ్ధిమిందుకొనియందుకు ట్లవచ్చుటకు
కారణమయ్యెను. అవ్యర్థమిందుకొని ట్లవచ్చుటకు
కాకటి శ్రేణిలోగూడ లేరికి దాని బాలకుడే లేకుండ
చేసిన ఘనకార్యమును సంతోషించునాగ అందెవ వారిని
సంతోషించునంక. కాని ప్రపంచదరిత్ర యందుకుకంటె
కాలము, అనుటకు జ్ఞాన ముండునంతవరకు, ఈ విషయ
దాంత వాటక కర్తయగు వాగధితుల గణిత కళంకము
మాటిపోబాలదు. సర్వభూవన సంస్థానధర్మము పాటించు
దేశములతోపాటు హిందూ దేశము తెలియదుకొని తిరుగ
బాలదు.

ఇట్లు జరుగుట యెన్నడో ఆయెవని పోరటజెందు
టకు గాను, ఏ ఉద్దేశముతో వాగధితులును బయటకు
బంపిరైతనో ఆయెద్దేశములు జనులలో నుండునంతవర
కొంతకంటె యభివృద్ధిగనుండువలయును. అహింసా సిద్ధాంతమును
వారిమంది కైకొని ఆంధ్రమునుపే తెనుగును
నందది కలవని పరికి గానూతనమయి నగుగ్రోత్క
యన్నిందిరి.

కొందరి నరమున నిట్టిరీతియును లేకు నుకమున
నుండుట దానికి గారవమే యగును. వారి యభిప్రాయ
ము జ్ఞుండును. హిందూమత మగానియు, అతి విచారము,
ఆగ్యంతములు లేనిది. సర్వమతములును అందులో నిమి
దియే యున్నవి. హిందూమతములో లేని క్రొత్త విష
యము ప్రపంచములో నింకెచ్చుటను ఉండవలయు!

దీనిలో కనపడినవిషయమును నెంచుబరికిలింపకు.
హిందూమతములో లేని క్రొత్తవిషయము ప్రపంచములో
నింకెచ్చుటను ఉండవలసి నేమి శుభము? హిందూ
మతము సర్వవిధముల పరిపూర్ణ మనియేదా. పూర్వము
కానిచో క్రొత్తవిషయము చేరికొనెట నుండవలయును,
కాన హిందూమతము సర్వవిధముల సమగ్రమనియే పై
యభిప్రాయము. నెంచట హిందూమతము నుండవలసి
ప్రపంచములో చేరుతున్నవను పరిపూర్ణమైంది ఉండుట
కవలగాను కలదా? అను సంగతి నాలోచింపకు. అందు
మరేమేకాదు. ఏదియు పరిపూర్ణముగ నుండుటగాని

ఒకవేళ ఉండినను అట్లున్నదిని మన మెరుగుటకు గాని
సాగ్యముకాదుది తిత్తికాస్త్ర పరిదితులగువారికి యెత్తు
కొనవలసిన యవకర ముండవని తలచెదము. అట్లుండ
నీవహస్పతితో నొక పరమాణువుతో ఏమాతమును మన
ప్రపంచమునందలి మారుమూలదేశములో నుద్భవించిన
యొకసిద్ధాంతము సమగ్రముగ నుద్భవముటకు నోరట్లా
డును? కావున పైకెప్పివట్లు హిందూమతములో నన్ని
యు నున్నవి అను మాటకు అర్థము. హిందూమతములో
తెల్లిన మతములలో లేని విషయము లనేకము లున్నవని
చెప్పటయేకాని వేరుగానది నా నమ్యము. మనవారికి
సహజమున నతిశయోక్తి ఆలంకారముతో మామరము
గొప్పది అనుమాటకు బదులు మామరము సమగ్రమని
పరికిరి.

దీని నొప్పుకున్నను దీనికింటె తీవ్రముగ సమన్వ
మనల నెదుర్కొనుచున్నది. ఇట్లు గొప్పదని చెప్పకొను
వచ్చుకదా! ఈహిందూమతమునకు మూలస్మారము లెవ్వ
ఎట్టివాడు హిందువు దనిపించుకొనును? హిందువునకును
యితరమతముల వారికిని భేదమేమి? హిందూమతమున
కొన్ని స్మారముల నమ్మి యట్లు వర్తించుటగా? అట్ల
యిన నా స్మారము లెవ్వ? హిందూ మతమునకు కర్త
యెవడు? కర్తయే లేనిచో నిది యెట్లుద్భవించెను? ఇట్లు
గాక హిందూమతమున అవ్యవధిసంయోగ ఫలితమే
యగునా? అట్లయిన నీమతమునకు ప్రశ్నేకృత్తిత్వమే
లేదా? ఇట్టివే ఎన్నియో ప్రశ్నలు ఒకదాని నొకటి
నిట్లుకొనుచు ప్రవేశించును. దీనికి జవాబేలేదా? కూన్య
మును నాకాళియ ప్రత్యుత్తర మొసగుచున్నది ఈసమన్వ
మాడ పుట్టివలెనే అగాధమైనది అని.

మనమరే మిట్టిదని మనము నిర్వచనమే చేయలేని
యత్తడు దాని నుదాగునములగుార్చి పలుకుటకు మాత్ర
మెల్లగును? నాదమున మనకు ఉచయోగించ వున్నను,
మనమరేయొక్క తెకార్యము అందులో మనము దాగు
కొనుటకు మాత్ర ముచయోగించుచున్నది. పాశ్చాత్యుల
వాగ్ధములందువలె దీనినెంతయు చెదకినను కాలపిన
విషయము దొరకకపోయినను గ్రంథములగుటకు మాత్ర
ము దీనిని చున్నది. మన కర్తము కాకపోయిన కాక
పోవచ్చును గాని సర్వ కాలములకు పరిపూర్ణ సిద్ధాంత

ములు మనమనములో నున్నవి అనుమాన ప్రతివాది నోటను వివరమృదున్నది. 'నేను ముందుగానే వివర ము తాత చాల సామనువాను. తన స్వంత క్రియల నొచ్చి యుండజాలని తీగ వేరుజాతివగు వ్యక్తులునకు పెనవేడి జాని పై కెగ్రానమున్నది.

ఇంకొక తెగవా రిట్లు పలుకుదురు. 'మనమరము చాల మహారాశేయములతో బయలు దేరినది. మంచి ఎవరు తొరకినను అది గ్రహించుచున్నది' అని. ఇది నిజమేయైన యెడల సంతోషింపవలసిన విషయమేకాని సర్వమిందుకు వర్తిలేకముగ నున్నది. ప్రతివిషయమునుండియు మునుమునే గ్రహించుకొనిన వస్తువు తనకు లాభకారి యగు విషయమునెడల కృతజ్ఞతనైన కలిగియుండుచుండును. అంతేకాని దానివర్త్యము మాత్రము గ్రహించి ఏరు దాటినదెవక పడవను తగులదెట్టివట్లు, తిన్నయిల్లు గ్రుద్ద లిందినట్లును దాని నాశనమునకై పూనరాదు. ఇది పశు కృత్యము. సర్వముగలదిమాత్రమే నిలుచుగలను. (survival of the fittest) అను సిద్ధాంతమునకు సరిపోవునది పై సిద్ధాంతము స్యాభావికమే యైనను హీనస్థితి (Lower Strata of animals) కి మాత్రమే అన్వయింప గలదు. పైవెవ్వకొలదియు యాపోటీ (competition) సిద్ధాంతమునకుంట్లము లేదు. నేర (Co-operation) సిద్ధాంతము దానిఫలము నాక్రమించుకొనుచున్నది. ఇట్టి నేరయే మావనశీలి నరమావని అతి నిర్లబ్ధునేవా తేవంటె యెవరు తోగనీయును, శ్రేష్ఠము, పూజ్యతనుము, అట్టిమహోన్నతాదర్శము చిన్నచేయవలమింక పెద్దచేప వంటిదేము, కచ్చిరతుగు ఆకారములేనిదియునగు హిం దూమతమున గానుపించును. కావున ఇమ ప్రపంచపుల గొట్టుకొనిపోవు జలదారికాల్పమునరే హిందూమతమున కీసర్వభక్షకత్వము కళంకము నాపాదించునేకాని సర్వవృత్తి నొసగజాలదు.

మరల సర్వజనసహోదరభావము బ్రతింపు తైవనుతముపట్ల మనదేశ మెట్లున ర్తించెనో స్ఫురింపును. దక్షిణదేశమున జననమొంది ప్రతివిషయమునను ఈ దార పృథయముతో వ రించిన యామరమున చైవ, పితృ, కార్యములపరయమున వాడబడుభాష ఎన్నడో చని పోయిన సంస్కృతియుగాక తేజశీలతో చిలకెల్లు మాతృ

భాష. ఆదర్శములా మహోన్నతములు. ఉద్దేశము సర్వ మానవసంఘోదరం. ఇట్లుయంశీయు వృద్ధిగాంచగోయె, కారణ ముహ్యము. ఇట్లులే సర్వజనసౌభ్రాత్రము వర్ధించు రామానుజమతముపాడ భగ్నమయ్యెను.

ఈరెండుమతములు అభివృద్ధి కల్పించరములు గలిగియు మరెవంపర్కమువలన వివర్తితములుగ బరిగమించెన. ఈరెండుమతములును మొదట తొద్దమతముతోపాటు వివక్షగాలేకయే, తమమతోద్దేశముల కనుగుణముగ, జన సామాన్యమునందయు తమమతమున తేర్చుకొనసాగెను. బ్రాహ్మణులు, తత్కినముగ్రహతలవారు సర్వజనసమావర్త్యము నొప్పర్చెరి. అందులన గర్విస్త సంఖ్యాకులు హీన (మనిషంగణింప బడుచున్న) జాతులనాతే యేగ్గడిరి. అందులన వారిమరములతత్త్వ తక్కువకాకొచ్చెను. ఇప్పటికాలమున ముఖ్యముగా మాలవాదగల తేర్చుకొనుచున్న క్రైస్తవమతమున కిట్టిగతియే సంభవించియుండుట అందరికీ దెలిసినవిషయమే. అంతట తమలోపమును గుర్తెగి దిట్టముగ కట్టుబాటుల నొనర్పమొనరిడిరి. మొదట నెంతి యువారాశేయములతో బయలుదెడలెనో కడ కంతసంపదితాభిప్రాయములు కావలసినవృత్తు అందు వలననే యిప్పటికిని యాచారములు వివర్తితములగు నాచారములగడి యితిరసతత్త్వల స్పృహంపడైన నొప్పుతున్నవి.

ఇట్లు సర్వసంగముల వర్ధివృద్ధికి బ్రాహ్మణమత ముద్దునగుటకు కారణమెట్టియో విచారించిము. మొదటనే యొక ప్రశ్న గలదు. బ్రాహ్మణమత మిట్లుద్దడగులుటకు దానిలో నేమైన ప్రత్యేకగుణము గలవా ? లేక మరయేమరయినావారే దానిస్థానమున నుంచినయెడల వదిగూడ నిజేయయి యుండునా? నిశ్చయముగా ఏమ తమయినను అంతకంటె భిన్నముగా వర్ధించి యుండ నేరదు. కారణము... ఒకమతసంస్థ యేర్పడినతరువాత వదేకులు దానినాశ్రయించుకొని యుండురు. ఆమతము చారి వ్యక్త్యులచేత నందులోనుండు సంరచనకు తమకు కష్టములు రాజాలవు. పైగా తమలాభమునే దృష్టియొరుంచుకొని తమ కనునగు విషయమనే మరయు నన్వయించుకొను చుండవచ్చును. జ్ఞానమున తమకంటె తక్కువగువారి కండ్లగప్పి ప్రస్తుతపు శ్ఠితియే ప్రపంచమునకు మిగుల శ్రేయస్కరమనియు వందువలన దానిని దెవర

కుండ గాపాడుటయే వారి పరమ ధర్మమనియు గాపాడి జారుదు. అపసంస్క మారినయెడల రితు కిచ్చుదుగలబాధకు లుండవని యెరింగి ప్రపంచమున కంతటికి మువ్వగల్లునని యమానుషుల జనులకు జోధించి వారిని రితువైచే త్రి ప్పకొని రితుపట్టు వదలక హరించుచుండి యుండజూతుడు.

కావున కాశ్యపియుగా నూర్చుకొందని మరీ ముండ నలయుపనులు మొదటిరెవ్వు. ఈమరియు దానికిని విద్య ఒకజాతీగిగాని సంఘమునకుగాని చేరిన పుర్యమై యుండుట రెండవవిధము. ఇందు రెండవదానిగూర్చి మొదట విచారించుము. దీనికి గల లోపములు రెండు కారణముల వలన గలుగుచున్నవి. మరయు దానికి సంబంధించిన విద్య కొందరిపరమగా నుండుటలో నుద్దేశమేమి? వారు రిక్కిన జనులకంటె నుత్తములనియేదోదా! మరయు అను నది మనుజునకును పుర్యజగత్తునకు ఆధారమున మూలకై కిది గల సంబంధ ముంటువలన నది యిరవ విషయముల వంటిది గావదియు మనుజునకుగల లోపములు దానికంటె కొనసీయక దానిని నిర్వలముగ నుండవలసి నుండవను దానిని సామాన్య మానవుల కతిలిమునవట్లావచ్చు దాని గొరవ మర్యాదలు గాపాడుటకు కొందరిని కావున నలయు పనుటయే కదా యుద్దేశ్యము. [ఈ సిద్ధాంతము వొప్పనివా రేకీకులుగలరు. మరియ నితను లెదగ కుండు నట్లు మోసాయుండులులో గాక పుర్యమానవుల కందు నట్లు బహిరంగప్రదేశమున నుంచినయెడలనే యది నిష్కలంకముగ నుండుటకు వీలునని తలచుదు] పై మరయుచు మనము పరియని యొప్పుకున్నను దానిని పుచ్చుముగానే యుంచి కాపాడ నియమింపబడిన వారు రిక్కిన జనులకంటె నుత్తములని యెందుట కల్లునము?

యెత్తముమీద జనులలో నొకభాగమును తీసి వేరుచేసి వారికి ప్రత్యేకముగ విద్యాబుద్ధుల నేర్పి యిరవ జనులలో కలసిమెలసి యుండకుండను ట్లావచ్చినదో వారు రిక్కినవారికంటె నుత్తముగలుములు గలవారు కా కాలకు పోవుటయే కాక నీచప్రవర్తన గలవార లగుట సమాజముగా ప్రపంచమును విమర్శింపజేసే జూచిన వారికి గోచరిండుట నిజము. దేవాలయమునకు సమీప మునకు నచ్చులది దైవభక్తి రిగ్గునను వాక్యము యథా ర్థత్యమునుగూర్చి వేరుగ జెప్పబడినది. దేవ దాసీలని

వీలువలకు భోగమువారి సంఘపరిణామ వృత్తాంతము జూచిన నీపర్యము లేలవడగలదు. వాధ్యమరప్రచార మొనరించుటకై విద్యలేంపబడి యప్పటిసంఘమున ముఖ్య స్థానము నహించియుండెన వాధ్యపన్యాసములే యప్పటి భోగము వారై రనిన, రితు క్షయ్యప్రవర్తనలే జనుల కాదర్శప్రాయముగ నుండుటకు నియమింపబడి తిరిగితు చేయబడుచుండిన స్త్రీల ప్రత్యేక సంఘము తిల్లుగుటకు కారణము వైవేచ్యుడైనదియే యనుటకు పండియములేదు. ప్రస్తుతము జగద్గురువులని వీలువలకు మతాధిపతులు, వారి/వ్యభిచారము, హిందూ మరీమన కల్లు నైర్వల్యము రాకుండ కాపాడుచున్నవో అందెరకు తెలిసివచ్చినయేమే. ప్రస్తుతరాజకీయ సమస్యల జోటికి బోకయే దేవాలయముల మహాంతల శివీరిములు లోకమున కాదర్శప్రాయములుగా మార్చియేలేనని చెప్ప వచ్చునగదా! జనులలో నుత్తములనివారిని, ఉన్నత పంశసంఘములలో, నేర్పరిచిన సంఘములే యిట్లు పరిణ మించియుండ నికయిరరులకంటె నేవిషయమువను గొప్పకొని యొకసంఘముగూట చెప్పవలయునా! మరి రెండవది ద్రవ్యము: సిక్ ప్రతిష్ఠాపనను మార్చిలేకుండ కాపాడినందులకే వారికి ద్రవ్య మొనగుచుండినచో నాప్ర తిష్ఠాపనయెడల జనులకు గౌరవాచరణములు తగ్గుటకు కారణము కాగలదు. జనులలో న్యాయుధ్యప్రీ(Honesty) నశింపగలదు. తాను నమ్మినను నమ్ముతున్నను ప్రభుత్వ ముచేతికింపకుండు మరీమనవంశ జనుల కావరముండి నట్లు నటింతుంగ. నిశ్చయమును మరీవిశ్వాస ముడుగం టును. దీనికిదోడు యాచుతప్రతిష్ఠాపనలకు, మతాధి పతులకు యిరవ జనులపై వధికారము నొనగినయెడల నిక జెప్పవలసిన దేమున్నది. మతాధిపత్యమును రాజ్యాధి పత్యమును వేరుచేయుటకేదా పాశ్చాత్యదేశములందు యిప్పటివరకు జరుగుచుండిన స్వాతింత్రికపరములు! ఈరెండు ఆధిపత్యములొక్కచేత రిగియుండిన కుద్యమ, దేశము పాశ్చాత్యదేశములన్నిటికంటె నాగరికరియందు ఆభోగరిలోనుండెననిన నాశ్చర్యమేమి? మరియు నిట్టి ప్రతిష్ఠాపనయే రేదోపురానికమున మరీమను గాపాడుటకే చేయబడినదే అయినచో మార్చ ననాధ్యమైనదై, ప్రస్తుతస్వాతింత్రికవాతావరణమును నిల్వబాలకుండుటచే దాని గుడ్డప్రకృతియంతయు నొక్కసారి చెల్వవగలదు,

అట్టిపరిస్థితులలో మోక్షప్రతిష్ఠాపరచిత అగౌరవము గలగుచున్నది.

ఇందులో ఒక్కొక్కయమము మాత్రము మధ్యముగా గమనించవలయును. అట్టి వివరీపరిణామము, ఆ మామనీకులు, లోపహూయిష్టగ్రహణ గలగువలెనామ. ప్రతిమరీయమము, మనుజులొనర్చు ప్రతిష్ఠామనకు లోపములు గలవు. వానిలన గలగజోవు ఫలితములు లేకుంలేకాని మనమలలో లోపములందెవరున పట్టు జరిగినది చలముల లోపాటు మరలించునవ. .. అట్లు మనోపాధ్యంతులయే మొదటివత్తు. మరలముల మరలనాక్రియలు నిర్వహించును. పోవుతుండును జననమించిన ప్రణామ్యువులనే యిదిమోడ పరిపగలవు. అది మొదటివలసిన పనుల పరిస్థితులలో నదియేన్నది కనుపనిని పరచేర్చినది. ఈక్రాంతిపరిస్థితుల కనుపని మారిన మరలకు కది తావునివ్వక నివ్వదు. అంతేకాని ఒకపారి యేర్పడినది గాన నది కాశ్వరీయగా నుండవలయునని యానూక్రియల బట్టి యానూకాదు గూరుమండరాదు. మరలము ద్రవ్యము అధికారము చెలాయించుకొని యేవైన సోక మరలము నొప్పుకొనుట నలననే కలుగునెట్ల వారిబుద్ధి యవ్యామూర్తములందు వర్తించుటకు నిలగును. బుద్ధి పటుత్వము గలవారు యిట్లు మనస్సును పరిపరిధిముల జోనిచ్చినచో నిజము నెరుగనివారై తాము చేయగల కార్యములగూడ తేజుబాళక పోయరు.

కాశ్వరీయముల మరీపంథులవారనే పూర్వముగ వాధారపడి యుండువారు ఒక్కొక్కయమము భావముండుకొనిన బాలము. తాము నమ్మియున్న మరీయల శేర్పించిన వారి యుద్దేశము లేమిగానుండెదో అది యోచింప వలయును. దిరు వారికాలమున సంస్కారగ్రహణపరమనియు, మరలమున లోపము లున్నవనియు నెరిగి రిమకేతికాలం పొందుపరి. వారి సంస్కారగ్రహణము ననుభవించిన మరలము కాశ్వరీయగ వా మాపముననే యుండవలయుననుట వారి యుద్దేశ్యము కావాలదు. వారు మార్చి పనికొండను వారైనచో సంస్కారగ్రహణ చెట్టుయే యుండును. మనకు జాత్య, కై న, మహమ్మదీయ కై న మరలముల కేయేయండును. “నేను చెప్పివట్లు చేయము, నేను చేయునట్లు చేయము” అని రేమనకై ర

యు చెప్పి పాపానింపడు. ఈమరలముల శేర్పించుటలో వారియుద్దేశ మేమి? సంఘోర్ధ్వగమై కదా? అను విషయము మాత్రమే పాపముల్ల ప్రియం దుండుకొనలసినది.

అతి స్వరీయగ మామ్యుకెందు నీకాలమున మరీయలనలన లకలకు కేకగా? మేలే కలగునలయు నన్న యెడల, యింద శ్చుకులుగనె, బాధలు నేపేడించా, వారిపైగల క్రేమతో, నా త్యాసాముతో చేయువారిచేరినే మరీప్రవారము జరుగరా యును. అట్టివారు చివర ప్రవృత్తి ప్రపంచం వనే పంచరీయమారు గాన పురరానినపు నీకు లనేపట్టి యూహించె, స్వరీయలు గాన పక్షపాతి బాధిలేక, నీతి, మరీ సమత్వ పరిష్కరించు యందు . చలనమేలేని సభామున చివర కేదిచ్చుటను మరీయనకై విధి యుండుననిన వారిలన మరలయొగ ముండబోదు.

అట్టి కారణములవలననే యాకాలమున నీతి యందు గాని మరీయలయందుగాని సంస్కారగ్రహణలు, మనా కేయములు, మరలవ్య బాధగా నేర్పిన నురువులనుండి వెలువడుట లేదు. మరలయవులలో ననేకులకు రివ మరీయలందు సంస్కారగ్రహణ ముండవలెనా వా ప్రసమే. అట్టివారు, కేర్పిన పాపామ్య లావరీనట్లు, పై యిత్తరముల కప్పడే ప్రాధాన్యవియ్యక, మనకు కావలసినది ముఖ్యముగా వ్యాసమునై వ్యల్యము, భిక్తి, యంత్యాపాము లేనది నిజముగా నమ్మియుండును. అట్టివారు కొందరైన లేకున్నచో నీప్రపంచ మిప్పటికంటె సభోగతిలో నుండెడిదే. (అధోసంఖ్యాకు లనవారుమాత్ర మిందుకు వ్యతిరేకాప్రాయములు గలవారేనని చెప్పకతప్పదు.

కాని ఎంతభక్తి యున్నను అట్టివారు ప్రపంచము నకు సరిలేరలు నొసగజాలరు. పురారితమరీయలనే నమ్మి యుండువారు (నమ్మకూడదని నాయభిప్రాయము గారు. కాస్త్రద్వంద్వీకో వానినిబరికిరింప చూయు నియ్యే). భావము కావలెన్న చెతుకవైపు జూతురు. భరివ్యక్తును గను వీంప . వేదములలోను పురాణములలోను భావము వశ్యపింతురు. వానియెడల గౌరవము గలిగియుండుటలో నేనికలకు తెలియవచ్చును గాను. ఇప్పటికి దొరకన గ్రంథములలోనిల్ల కేవలము వెలువడినియు వానిలోను పురాణములలోను కొన్ని భాగములు శత్రువుకాశ్వరీయలను నీతిపాదరియు ఆకాలమున సంపదించుచువలెననును

జాపు గ్రంథములు ప్రపంచమును వేరెచ్చలుచును
 పొందుచును శే వాస్తవమును కాని పోల విషయ
 ములను పరిగ్రహముగా నందు చక్కెరవలె యున్నవని
 విషయము తెల్పియున్నది దూరమున నావని. నానిలో
 వి శేషమున జ్ఞాన ముండునాట నా ప్రపంచము యిప్పుటి
 పాంథు, రాజులు, సైనిక, ఆధ్యాత్మిక సమస్తములో
 గొన్నిటి కందు ప్రవృత్తియే గావించును.

స్వామిశ్రేష్ఠ ప్రయోగంబు శ్రీ పురుషులు చర
 యుచునున్న శరీరముల నశీరించునెడల మునుపైనను
 మునునను పరిపరించినవని చెప్పి ఆ శే విషయముల
 నవరోపింపజేయును. మనము శేయవలసిన మొదటివని,
 నున నీతియందు విధియై యుండునెడల స్వామిశ్రేష్ఠ
 మునవుడును చేయవలెను. ఇది చాల ముఖ్యమున
 నున్నది. ప్రతివిషయమునను మనస్సులకు లేమిదెప్పినది
 యుండునెడల శేవిషయము! మనస్సులకు యోగము
 మనము దూరపెట్టునెడల సాయపడు మైలురాళ్ళని లెచ
 చుమున శాని ఆపలమార్గము అదియని కలముల పాడి
 గాదు. దుఃఖము మనకర్మములందు భయ మున్నట్లై

అశ్రేష్ఠము గావించువలయును. ఏదిశ్రేష్ఠము యుండునెడల
 యుండునెడల ఆశీరించునెడల యుండునెడల యుండునెడల
 చుమును. ఈ ప్రపంచమున పుట్టి పంపి వచ్చునులేక
 భగంతుని కోపముననున్నది. నానినెడల నిప్పు
 మిండును మన కీర్తనముగాను ఇది మన ప్రపంచము.
 దీనిని స్వర్ణముచేయుటయు, నరకులుగ నొప్పుటయు
 మనకేరులలో నున్నది.

మన జీవితమును (సర్వవిషయములందు మార్పియు)
 అప్పుడెప్పుడు నిష్కలమయియుండునెడల స్వర్ణ పుష్పము, యీ
 ముఖము ప్రపంచములందు కల పుష్పము యను వృక్ష
 ముతో గాఢముగ నుండు, ఆదార వృక్షములలో నొక
 పుష్పము గల్గునో యను శుభ్రునిరారములలో నొక
 గడ్డవలయును. మనవ జీవితావధి శే స్వర్ణముమండ
 చుయును. మనవలొకమును పైగనదు ఆకారములబట్టి
 గాక నాని నిజశ్రేష్ఠము నెరిగి ప్రేమింపవలయును.
 పాపకూన్యతకంటె కార్యకర్తత్వమునకే జనుల సభినం
 దింప వలయును.

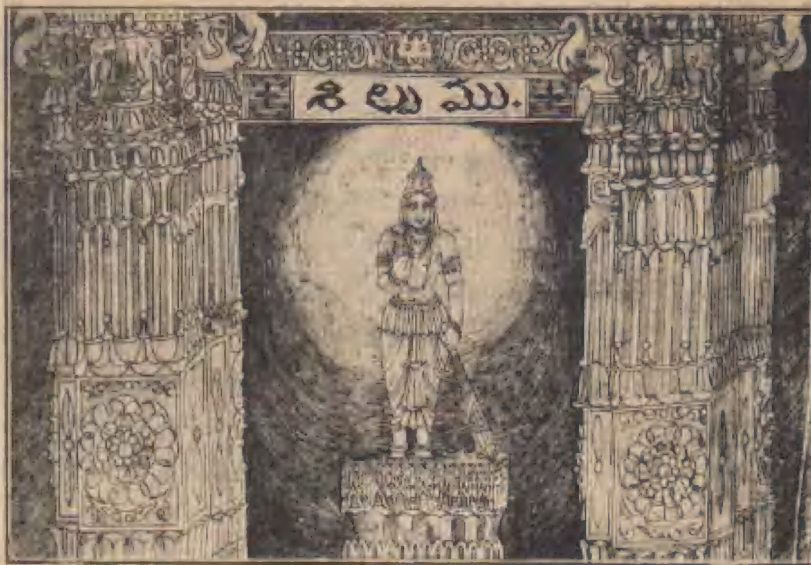

అదియ యిహావరానందదాయక పథంబు

భమిడిపాటి సుబ్బారావు గారు

ప్రాంతి వేపాటి భోగంబులని గాక, యిచ్చితివె య్యవి యీవులనుచు !
 నిష్టకామ్యార్థంబు లెప్పుడందితని గాక, దీనానంద బెప్పుడు నాని తనుచు
 నధికారదర్శ మవిధి జూపితనిగాక, సాహాయ్య మెంతగా నలిపి తనుచు
 బెరాన నేరికి బెట్టితి ననిగా, ప్రేమ నేరికి వర్షించి తనుచు
 జీవితాంతముతో దేవు డనుగ, 'నియ్య, దిపు, దీంత, యూరితినే,' యనంగ
 నకల జీవుల దన్ను వాత్సల్యమునెట్టి; నదియ యిహావరానందదాయక పథంబు.

న్యాయవతి శ్రీనివాస రావు గారు

మానవజాతి నృప్తివైచిత్ర్యములను ప్రశంసించగల సామర్థ్యమును సంపాదించిన నాటనుండియు, సర్వేశ్వరునియ నంతలీలలను కన్నులారగాంచి వాసికీర్తిని గానముచేయగల శక్తిగల్గిన నాటనుండియు మానవునిబుద్ధి పరిపరివిధముల పరుగులిడుచు లలితకళారూపమున వికాసము నొందెను. సర్వేశ్వరుని మహిమను ప్రోత్సహముచేయుట కొరకు నృప్తిసౌందర్యమును వర్ణించుటకొరకు కవితయు, నాకవిత్వము గానముచేయుటకు సంగీత మును, ఆదేశ దేవుని యనంతలీలలను చిత్రించుటకు చిత్ర లేఖనమును, ఆమహామహుని ఘన రూపమును నిర్మించుటకు శిల్పమును ఈ యోగములలోనికి వచ్చెను.

ఈశ్వర నృప్తియందు సర్వోత్కృష్ట మగు జీవనమువాయమున మానవుడు తన యపారమగు బుద్ధికౌశలముచే సగ్రహణము నాశ్రమింపగల్గెను. ఆబుద్ధికౌశలమునకు మాన

వనిర్మితమగు శిలావిగ్రహములే తార్కాణ ములు. జీవముదక్క దక్కిన యన్నివిషయ ములయందును మానవుని సయితము ధిక్కరించు ఈశిలావిగ్రహములను నిర్మించుటకే శిల్పమని యందురు.

ఈ భౌతిక ప్రపంచమున శిల్ప మనాది సిద్ధము. సాత్త్విక దేవములలో నీశిల్పము త్రీస్తునకు పూర్వము కొన్నిశతాబ్దములక్రిందటనే అభివృద్ధిపొందినటుల గాన్పించుచున్నది, పుణ్యభూమియగు నీభారతవర్షమున ఈశిల్ప కళ వేదకాలమునాటికే అత్యున్నత దశయందున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టిపురాతనమైన శిల్పముయొక్క చరిత్ర కొంతవరకు క్లృప్తముగ వెలిసికొన వలసియున్నది.

మానవుడు గృహనిర్మాణమున కెప్పుడు ప్రారంభించెనో ఆనాటినుండియే శిల్పకళ యా రంభమయ్యెనని ఎరుంగవచ్చును. గృహనిర్మా

ణమునందును, దేవాలయములను కట్టుట
యందును, శిల్పకళానైపుణ్యము గావవచ్చును.

ప్రకృతియంతయు తనయానందమునకే
ప్రసరింపబడి నది మానవుడు గ్రహించిన
నాటినుండియు మానవనేత్రముల కగోచరు
వగు నా వృద్ధికర్త కొకరూప మొనంగి దేవా
లయములందు స్థాపనచేసి యారాధించుటకు
మానవుడు తన బుద్ధి చాతుర్యమున తన
శిల్ప కళానైపుణ్యమున అతి సౌందర్యమైన
విగ్రహములను నిర్మించి శిల్పకళను బహు
జనోపయోగ కరముగ జేసెను. రాను రాను
పురాణము ఇతి హాసములు గాథలు జన
సామాన్యమునకు సుబోధకమగు నటులు
చేయుటకు శిల్ప మెంతయో యుపయోగింప
బడుచుండెను. యీ విషయమున చిత్రలేఖ
నము సంయతము యీ కార్యమున కెక్కువ
సహాయకారిగా నున్నదను విషయము సర్వ
జనవిదితము. కాని చిత్రలేఖనమునకు శిల్ప
మునకు భేదము లేకుండయున్నచో ఈ కళలు
వేర్వేరుగా వృద్ధిపొంది యుండవలెవు.

ప్రకృతినిగల సర్వవస్తు సముదాయ
మును చిత్రించుటలో మాత్రము చిత్ర
లేఖనమునకు శిల్పమునకు కొన్ని విషయ
ముల సామంజస్యము కలదుగాని అందును
గూడ వానికి గల భేదములు ముఖ్యములై
యున్నవి. అవి ఏవన :

1. చిత్రలేఖనమున చిత్తరువు చూప
దుల మనముల సూత్రసభావములను సం
తము స్ఫురింపజేయుట కవకాశము కల
ఇయ్యది శిల్పమున కసాధ్యము.

2. చిత్రలేఖనమున చిత్తరువును నేత్ర
ముల మూలముననే చూచి యానందింపవలసి
యుండును. శిల్పమున నేత్రానందమే కాక
స్పర్శవలన సంయతము శిల్పకారుని నైపుణ్య
మును తెలిసికొని ఆనందింప గలము.

3. శిల్పమునందు సామాన్యగుణములను
మాత్రము కనబరచుటకు అవకాశముగలదు.
కాని గుణప్రదర్శనమునందు చిత్రలేఖనము
నందువలె ప్రత్యేకతకు వీలులేదు.

ఈ కారణముల వలననే చిత్రలేఖనమును
శిల్పమును వేరువేరు కళలుగా వృద్ధిపొందెను.

పాశ్చాత్య దేశములలో శిల్పకళాభి
వృద్ధిని గనుపరచిన దేశములు రెండు
మాత్రమే. అయ్యవి గ్రీసు రోము దేశములు.

గ్రీకు శిల్పము

1. గ్రీకులు ప్రపంచ జీవనము తదుపరి
వాలోచించక కేవలము ప్రపంచ విషయము
లందె నిమగ్నులై యుండుటచే వారి శిల్ప
ముందును దైవసంబంధమగు విగ్రహములను
చెక్కుటలో మానవాకృతిని భావమును
తెలుపుడు చేయునటులనే ప్రదర్శించిరి.

2. వారికి మహా
మానము ఇంది
మంచివిగ్రహ
ప్రసిద్ధి
వీ

నీరుల అంగభాష్యము నట్లు వాదర్యముగ నుంచుకొనినా అట్లులే క్రిహాశమును చెక్కుటలో అతిహాశలాభ్యవసరిలగు వాకీ మలుల నాదర్యముగా నుంచుకొనిరి. దీనినిబట్టి చూచినవారి నీవిలాదర్యము మానవమౌజ నతిక్రమించలేదని విరితమగుచున్నది. ఈ విగ్రహములను చెక్కుటయందు వారు వ్యక్తులలోని ప్రత్యేకగుణములను విడిచి ఊహకములగు ప్రవృత్తులను వివర్జించి సమూహమునందుగల గుణసామాన్యములగు సుస్థిరవృత్తులను మాత్రము కనబరిచిరి. గ్రీకు శిల్పులు నేనైనవిగ్రహమును తయారుచేయు నపుడు అవిగ్రహ మేవిషయము గూర్చినదో ఆవిషయసంబంధమున చేరిన మానవజాతియందుండుటను గలసామాన్యగుణములను గ్రహించి అందు ప్రత్యేకవ్యక్తులకు సంబంధించిన ఊహకములైన గుణములెల్లను వివర్జించి విగ్రహములను చెక్కుటయే ఆదర్యముగ నుంచుకొని పనిచేసిరి.

The Greek sculptors were prompted constantly to seek the type in the individual to abstract and express only the permanent, the essential, and permanent, to the individual all that is the accidents, the special

మదియు కళావిహారమదియు మానిచేసి నట్లులే తోచుచున్నది. దృష్టిమాధ్యమును సూచించక పోవుట రోమరామలుగల ప్రభముల శిరోజములు బడలు మారిరిగ విరచిపోగులుగ చెక్కుట, వ్యక్తిత్వమును తొలగించి గుణసామాన్యమును ప్రదర్శించుట కొంతకే. గుణసామాన్యమునే ప్రదర్శించుటలో ఆరితేరిన గ్రీకుశిల్పకళానిపులు విహారము వారు నిర్మించు విగ్రహములను ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును పూర్తిగ నిర్మూలించలేదనుటకు “వీనసు ఆఫ్ మెలోస్” (Venus of melos) అనే శిలావిగ్రహమే తార్కాణము. విగ్రహముహస్తములను గోల్పోయి నదయ్యను శిల్పకళకెంతయో వన్నె తెచ్చుట జూచి అతినిపులు లగు శిల్పులు ఎందరెందరో హస్తములను అమర్చుటకు ప్రయత్నించిరి గాని లాభములేక పోయెను. హస్తము లమర్చినతోడనే భావమున మార్పు చెందినట్లు అనుమానము పొడముచుండుటకేసి వాక్కియత్నిమును మానుకొని. ఇదియే సుప్రసిద్ధపురుషులచేతలయందు గల ప్రాకృత్యము.

నోచు శిల్పులు

గ్రీకుదేశములో అభివృద్ధిగాంచిన విదవ అనేకకళాబ్రములకు శిల్పము తిరిగి రోము దేశములో అభివృద్ధి నొంది ప్రాముఖ్యము బడసెను. సజీవమైన కళలు కాలానుసారముగను నీతిగతులంబట్టియు మార్పులు చెందుచుండును వా! అందుచేతనే జీవకళయగు నీశిల్పమును గ్రీకుదేశమున, 14, 15, కళాబ్రములందు

మేనక-విశ్వయ్యుడు

వేణుగాన కృష్ణుడు

సత్యభామ-కృష్ణుడు

సరస్వతి

స్వామిగారు : శ్రీయుర యమ్. యమ్. వాగప్పగారు, వరసింగపురము, మాంటుకోట్ల, చెన్నై.

శ్రీయుర వాగప్పగారు ఈ శిలామిత్రహముల చిత్రములను భారతీయముల మ్రోటువార్గ మొనరించుటకు
విరియిది సెలయందు గృహము. — సంపాదకుడు.

గ్రీకు దేశమున ఏతెనుఁజట్టణమునందలి పార్థినను దేవాలయముయొక్క
ప్రాకారముపైఁ జెక్కఁబడిన చిత్రము.

అఫ్రాడైటి-గ్రీకుల పాండర్యాధిదేవత. రోమకుల
కామదేవుని (వీనసురు)బోలినది. ఈశిలావిగ్రహము
రోమునందలి వాటికను భవనమున గలదు.

ఏతెనుఁ జట్టణమున ఒకానొక శిలా
ఫలకముపైఁ జెక్కఁబడిన చిత్రము.

సూరన వికాసముతో అభివృద్ధి పొందెను.

అకాలమున ఐరోపాఖండమందంతటను భవప్రపంచమున కలిగిన సూరన వికాసము నలన (Renaissance) నుద్బోధితుడైన రోమన్ శిల్పకళానిపుణుడగు మైకేల్ ఏంజిలో (Michael Angelo) అను నాతడు గ్రీకు శిల్పమునం దత్యంతాభిమానము కలవాడగుటంజేసి అంతరంగిక భావములను వెలియజేయు శక్తి యద్దానను లేకుండుటం జూచి నహింసలేక ప్రపంచమున తాబోదిన అనుభవజ్ఞానమువలనను తనప్రతిభా శక్తి వలనను శిల్పకళయందు అట్టిలోపములు లేకుండ చేయ ప్రయత్నించి అత్యద్భుతమగు జయమును పొందెను.

డేవిడ్డు (David) శిలావిగ్రహ నిర్మాత యగు మైకేల్ ఏంజిలో గారి బుద్ధి చాతుర్యమును భావప్రకటనయందు తాబోదిన విజయ పరిణామమును జూద్విఖ్యాతి గాంచిన ఈ శిలావిగ్రహము కన్నులార గాంచు భాగ్యము గల్గిన ఏమానవులకు గోచరింపకుండును! ఈ విగ్రహము నెత్తిపై నుంచబడిన కళకు రాతిని చూచివంతమాత్రిముననే అపారమైన బాహ్యరూపసౌష్ఠవము గల యాముద్దులు మూటగట్టు శిలావిగ్రహము నెత్తిపై నింతకళకు రాతినేల నుంచెనా యను సంశయము సకలమానవ హృదయములందు గలుగజేసిన దీయన శక్తి సామర్థ్యమే కదా?

ఈశక్తిసామర్థ్యములే మైకేల్ ఏంజిలో గారి ఖ్యాతి నలుదెసలకు వ్యాపింప జేయ

గలిగెను. ఈయన నిర్మించిన విగ్రహము లన్నియు రక్షమాంసప్రపూరితములై సంపూర్ణజీవము కలిగినటులే భావప్రకటనము గూడ జేయుచున్నవి. శిల్పకళయందు అంత రంగిక భావములను వెల్లడించుటకు అన కాళములను గలిగించినది యాయనయే! ఇదియే రోము దేశమున శిల్పకళబొందిన కాశ్వతమైన మూర్తులని ఎరుంగనగును.

టస్కనీదేశ శిల్పము

మైకేల్ ఏంజిలోగారి తదనంతరము, టస్కనీ (Tuscany) దేశమున గ్రీకుశిల్పుల గుణసామాన్యమును మైకేల్ ఏంజిలోగారి భావప్రకటనమున నమ్మేళనము చేసి (low relief) శిల్పకళను వృద్ధిపరచిరి.

హారతిశిల్పము

హైందవ శిల్పులు ఐరోపాదేశముల సాధారణశిల్పవిధానముల ననుసరించుచు మత సంబంధమైనట్టియు తత్త్వ సంబంధమైనట్టియు గూఢార్థమును బోధచేయుచు దేవస్థానముల లోచైవికమైనట్టి రూపలావణ్యములను వెల్లడించుచుండురు. పాశ్చాత్యులవలె, హైందవ శిల్పులకు మనుష్యునియొక్క రూపలావణ్యము, బాహుబలము, గుణగుణములతో పనిలేదు. మన హిందూశాసనములో నాగరికత ఉన్నతస్థితి యందగుచునపుడు మతసంబంధమగు విషయములచే నక్కవగా నిండియుండుట చేతను మతప్రచారకులలో కొందరు సాధారణముగా శిల్పకళానిపుణులగుటచేతను, మతబోధనలు చేయుటయందు తమ శిల్పచాతుర్యమంతయు వినియోగించిరి. “కాయముల బద్భుద ప్రాయ

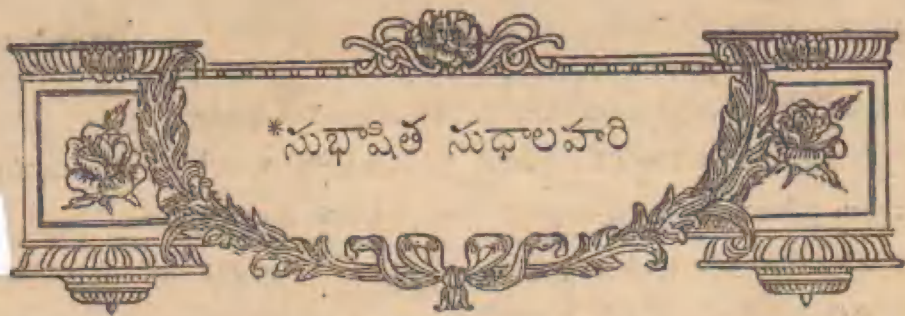

ముల్ కరికిం సంకడల్ చంచలనద్యశము" లను వారోక్తిహేందవ జాతికంతయు అనాది సిద్ధమగు నమృతమగుటచే తీరాభంగురము లైన ఐహిక విషయము లందు ఆసక్తి లేక ఆముష్మికమునే సాధించుటకు అందరును ప్రయత్న పడుటచే శిల్పమునకు ఐహిక కేహములను తెచ్చిపెట్టుటలేదు. అందువలనపాశ్చాత్యులవలె, భౌతిక బాహ్య సౌందర్యమును శిల్పమునందు చూరనియలేదు. అస్థిరమైన రక్తసూసాదులతో కూడుకొని ప్రకృతిదేహమును అసహ్యభావముతో కరిగణించుట చేత శరీరావయవస్థావమునకు శిల్పమునందెట్టితావు నియ్యలేదు. మన దేశపుకళసాంకేతికమై (symbolic), ఆదర్శప్రాయమై (Idealistic), గూఢమై (mystic), ఆఘ్యాత్మికమై (transcendental), ఆంతరంగికసంబంధమై, శాశ్వతమైనట్టి రూపలావణ్యమును తెలియజేయుచున్నది. కాన కామక్రోధలోభమోహ మదమాత్సర్యములచే చంచలించుచుండు ప్రకృతి స్వరూపముగాక అనంతమైన ఆఘ్యాత్మిక స్వరూపమును పొందియుండును. ఇందుకు తార్కాణముగా బుద్ధుని విగ్రహములసీసోపవచ్చును. ఉన్నతమైన స్వరూపము, విశాలవక్షస్థలము, అజానుబాహులు చూచిన ఉత్కృష్టవంకజాతంకనియు, మహావీరుడనియు నెల్లరునుపొగడక మానరు. ఇక ముఖవిలాసమును చూచిన చంచలతలేని శాశ్వతమైన తపస్సువలన కలిగిన శాంతము, నెమ్మది, ప్రశాంత మనస్కర, దివ్యజ్ఞానమును బడసి నందువలన కలిగిన తృప్తితో కూడుకొనిన

మండహాసము, చూడరులకు వదనమున ప్రస్ఫుటము కాగలదు. ఇట్టి ఉత్కృష్టమైన దైవిక భావములను ప్రచురణచేయు శక్తి పాశ్చాత్య శిల్పమున కరుదు.

హేందవ శిల్పకారులు పాశ్చాత్యులకు పూర్వమే 'Full relief' నందును, 'Low relief' నందును వాటివాటి సౌందర్యమును లావణ్యమును కనుపెట్టి సరియైన తావులందు నిర్మించుటవలన కలుగు ఛాయావిభేదములచే సాంపు గొలుపుచు నూతనభావోత్పత్తికి తోడ్పడునట్లు శిల్పమునకు నన్నె తెచ్చిరి. ఇందుకు తార్కాణములు అజంతా, ఎల్ఫెంటా (Elphanta), ఎల్లోరా (Ellora) గుహలలో నిర్మింపబడిన ఆత్మదృఢతములైన శిల్పములు.

పై నుదహరించబడినట్టి ప్రాముఖ్యమైన శేదములు హిందూ శిల్పమునకును పాశ్చాత్య శిల్పమునకును ఆదర్శములందుండినను శిల్పమునందు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును తొలగించునట్టి క్రియలలో, అనగా, కనుపాటలు చెక్కి దృఢి నివ్వకపోవుట, శిరోజములను చెక్కునపుడు పోగు పోగులుగా జడల మాదిరిని చెక్కుట, వర్ణములు వేయకుండుట, మొదలగు వాటిలో మాత్రము భారత శిల్పమును పాశ్చాత్య శిల్పమును ఒకే నియమును పాటించుచున్నది. కాని సాంకేతికములైన సూచనలు అవస్థలు ముద్రలు మొదలైన చిహ్నములచే భారత శిల్పము యితరశిల్పనభ్యుత్తరలను మించుటయే కాక శిల్పము తనంతటతాను తెలియజేయుచుగల పరిమితిని మించి భావములను వ్యక్తపఱుప గలిగినది.

*సుభాషిత సుధాలహరి

ప్రథమతరంగము

౧ జననీజనకులు

భారతము

తల్లివేలగునువ్వె, ధరణికంటెను; నాక
సంబుకంటె బొడవు, జనకు; డరయ
గాడ్పుకంటె మనసు కడుగీస్తుగతి; త్వణో
త్కరముకంటె జరిత కరము; దటను.

రృరమగు గర్భభేదమును
బట్టికినై, నిజదేహించితపై
భర మొకయింత లేక పడు
పాటులు నక్కట యెక్కుడింతకున్.

క. జనకుం డధికుం డుపాధ్యాయవకుంబదిమడుంగు; లెక్కుడుగీర్వినాథా!
జనకునకు దళగుణంబులు
జనని గురుత్వమున నిది ప్రకృతముశ్రుతు

గీ. బాలుడైన గోడుకు, ప్రేథుడైననువృద్ధుడైన
నొక్కవిధమ యర్థిలియును
నరయ భరము తల్లికావదార్థంబు జ
గంబు కలిమికెల్ల గారణంబు

క. కలవాడు లేనివాడు న
బలుడబలుడు మూఢబుద్ధి ప్రేథుడనఁగా
వలదెవ్వరికైన జనని
కలిమియ, యత్యంతసౌఖ్యకరమైయుండున్.

ఆ. తుద్రజుతువులకు గురులకు నెమ్మొయి
దలచ నొక్కరూప తల్లివలయు
నూటడిల్లె గలదె యొండువోటులను వ
స్తుప్ర నివాసమైన చోటఁగాక.

గీ. వచ్చిపోయి, చూచు వాడు గాకిడుమఱ
బడునె? తల్లివోలె బట్టితోడ
దండ్రీ? చెప్పనిట్లు ధర్మశాస్త్రంబులు
నంబ గారవమున వధికయగుట.

క. అప్పుడ యనమధుండగు
నప్పుడ దుఃఖయగు, శూన్యమైతోచుటగం
బప్పుడ మాతృవిరూగం
బెప్పుడువాటిల్లెనపుడయెంతయుమాలున్.

చ. కరచరణాది సంఘటిత
కాయము సంజననంబు వహింపు,
ట్రరణియపోలె జల్లిదెన
నైనది గాదాకో యట్లుగాక దు,

గీ. మాతకును, వేదమునకు, ధర్మంబులకును
బరములగు గురు శాస్త్రలాభములు లేవు
తపములే దుఃఖాన న్న తంబుకంటె
వధికమైనది; యంద్ర మహాత్ము లనఘ!

సీ. వినుము తల్లియుఁ దండ్రీయును, గురుండు
 నీయులు సదృశీ నిత్యనిరతి స్రునేన
 వారలఁ గొలుచుచు వారెద్దిచెప్పిన
 నదియాదరించుట యధికధర్మ
 మాగమత్రయమును, నగ్నిత్రయంబులో
 కత్రయంబును దేవతాత్రయంబు
 ననువస్తువులు వానియందును జనని గౌ
 రవమున నెక్కుడు రాజముఖ్య!

గీ. యీజగంబున, దివమునఁ బూజవడయు
 మాతృభక్తుడు; పితృభక్తి మానసుడు
 నట్ల యవ్యయాశంధ సంప్రదానంబు
 గురుపదార్థ నమారాధకుండు గాంచు.

క. జననీజనక గురులయెడ
 నొనరించిన మేలుగీడు లొదవించు సుఖం
 బనకును దానిమునకు నిం
 తని కొలఁది యిదన్ వశంబె? యెఱుంగు

క. మాతృపితృగురులు దక్కఁగ నైనన్.
 నేతరువునఁ బాప మొలసెనేనియు దానిం
 బాతుడు, ప్రాయశ్చిత్త
 స్థితులు, దద్విషయమైనఁ జెడవల్పమునన్.

క. జనకుండు దవమును ధర్మం
 బునువిద్యయుఁబరమదైవమునుగావున నా
 తనికిఁ బ్రియంబగు పనినే
 సిన దేవతలెల్లఁ బ్రీతిఁ జెందుట గల్గున్.

బాల్య స్మృతి

‘కృష్ణుడు,’ బి. యే.

నంజనేశుల నవరంజి చాయ దాల్చి
 శోభిలు మొయిల్లె పిండులజూచి యెవరొ
 నిగిపై బసుపు కుంకుమ నెరవెరచుచు
 తెప్పకొనుచుంటి మిచ్చోట తెలిమి కాడ!
 నిడు జాబిల్లి గురియు వెన్నెలలలోన
 నాటకతైల గూడి నే హర్షమునను
 బొంగి పరువెత్తి వెన్నెలపొగు లాట
 లిచ్చటనె యాడుకొంటి నోయీ హృదీశ!

పసుపు కుంకుమ లలది క్రొంబిసిడి చాయ
 నలరు తాటాకు బొమ్మల కంబరముల
 దొడిగి యాభరణంబుల చోడ వాని
 వింతగ నలంకరించి గావించినాము
 వియ్యముల బెండ్లి పండుగల్ వేడ్క నిచట.
 అతిరయంబుగ నుంటి బాల్యంబు నందు
 ఉదయమాదిగ నాటల మదిని నిల్చి;
 కన్నులకు గట్టినట్లుండె కాంత! నాకు
 చిన్నతనమందు జేసిన చేష్ట లెల్ల

లనియు కూటతాన భేదములని శాస్త్ర నిర్ణయము.

శ్లో. పూర్ణాఽపూర్ణాదిసంఖ్యాశ్చ పునరుక్తాఽప సారణాః మూర్ఛనాః కూటతానాస్సుప్త స్తేషాం సంఖ్యాభిజీయతే.

(సం॥ రత్నాకరం, దర్పణం.)

అనగ సంపూర్ణానంపూర్ణ సంఖ్యాదిక ములందు కొన్ని పునరుక్తములొక స్పష్టము; సులభవేద్యము. మూర్ఛనలందలి పునరుక్తి గల్గునట్టివి కూటతానములు. వీటిసంఖ్యా పరిగణన వివర మెట్లనిన :

శ్లో. పూర్ణాః పంచసహస్రాణి, చత్వారింశ ద్యుతానితు, ఏకైకస్యాం మూర్ఛనాయాం కూటతానా నృహక్రమైః; షట్పంచాశత్ మూర్ఛనాస్థాం పూర్ణాః కూటాస్తు యోజితాః, లక్షద్వయం సహస్రాణి ద్వ్యకీతి ద్వేశతే రథా; చత్వారింశత్తు సంఖ్యాతా అథాఽపూర్ణాః ప్రచ ఙ్మహే. సం॥ రత్నాకరం, దర్పణము.

అనగ నొక్కొక్క మూర్ఛనయందు నను పూర్ణకూటతానము ఏడుస్వరములుగల వని తాత్పర్యము. సంఖ్యక్రమముగ వైదుషేల నలువది (5040) యగుచున్నది. గనుక 56 సంపూర్ణమూర్ఛనలందు $56 \times 5040 = 282240$ గల్గుచున్నవి. ఇది సంపూర్ణ కూటతానవివ రము. ఏమృత అసంపూర్ణముల సంగతి వ్రాయ బడును.

శ్లో. ఏకైకస్యాన్త్యవిరహాత్ భేదా షట్షట్స్వ

అనగ మూర్ఛ మమున నారుభేదము

వర్జమువలన, (1) స ర స్త్యస్వరలోకమున

(3) సరిగమ (4) స ఇట్లారు గల్గుట స్పష్ట

ఏకస్వరము నిర్భేద సంఖ్యాసిద్ధికై తోడ

శ్లో. క్రమా త్కూటా యోగినః, స్వ

సహస్రశతాని శత్యా సహితం

రాణాం కూటాన త్రిస్వరాష్టత్ స్వరో మతః.

వీటి సంఖ్యను యున్నారు. పాద

(6 స్వరములు గల్గిన వములు 120 అ

ములు 24 అని 6 అనియు, ద్విస్వ

ఏకస్వరతానము ని యున్నారు.

శ్లో. అర్చికో గాధిక స్వరాంతరః; ఏ

ర్ణా మభిధా ఇ ఏక. ది

ఏక. ది

ఏక. ది

స్వరాశ్రయత్వాత్
గాథా సంబంధాత్
సంబంధాత్ త్రిస్వర
సీయేషు తానములకు
స్వరమనియు సంజ్ఞలు

నిగయుక్తా శ్చతు
కహీనా స్తే ద్వేధా
నః.

(రత్నాశ్రయ దర్శనములు.)
లవ గాథార నిషాద
నాల్గు విధము లనిరి.

శుద్ధస్వరములు
సకాశలీ

సాంతర

మున సకాశల్యస్వర
ము మధ్యగ్రాహము
మపదనిసరిగ

గమపదనిసరి

రిగమపదనిస

సరిగమపదని

నిసరిగమపద

దనిసరిగమప

పదనిసరిగమ

లందున నొక్కొక
కూటతాన సంఖ్యయని తేలుచున్నది. ఇక

మధ్యగ్రాహములు మధ్యగ్రాహముపదములు

1. స రి గ మ ప ద × మ ప ద ని స రి ×
2. ని స రి గ మ ప × గ మ ప ద ని స ×
3. ధ ని స రి గ మ × రి గ మ ప ద ని ×
4. ప ద ని స రి గ × స రి గ మ ప ద ×
5. మ ప ద ని స రి × ని స రి గ మ ప ద ×
6. గ మ ప ద ని స × ధ ని స రి గ మ ×
7. రి గ మ ప ద ని × ప ధ ని స రి గ ×

పై నుదాహరించినట్లు × ఈ గుర్తు
అన్త్యస్వరలోపమని తెలియునది. పదునాలుగు
మూర్చ్ఛనలలో మొదటిదానియందు పాదవ
మగుటకు నిషాదలోపమువలన వైనది. ఇట్లే
మధ్యాదిపాదవ తానమునందు “గ” లో
పమువలన వైనదనుట స్పష్టము. పైనుదహ
రించిన నాల్గుమూర్చ్ఛముల సనుసరించి రెండు
గ్రామములందునను $4 + 4 = 8$ మూర్చ్ఛములు.
పదునాల్గింటిని నీ నాల్గుమూర్చ్ఛములు ప్రయో
గించిన $4 \times 10 = 40$. మొత్తముచేరి $40 + 8$
 $= 48$ అని సంఖ్య తేలుచున్నది.

త్తో. నమిశేతి స్పష్టతతి. స్రాగుక్త గుణితా
క్రమైః, చతుష్క్రింశశ్చహస్రాణి పష్ట్యా
పంచశతానిచ. ఇతి పాదవసంఖ్య స్వాత్
అధపంచస్వరాణ్ బ్రువే.

(శం. దర్శనం)

పై పాదవసంఖ్య 720 అని చెప్పబడి
నది. వీటిని క్రమముగ నిపుడు చెప్పిన 48 మూ
ర్చ్ఛములచే గుణించి $48 \times 720 = 34560$ పాదవ
కూటతాన సంఖ్యయని తేలుచున్నది. ఇక
పై పంచవింశతానములను గూర్చి

మాధవ శ్రీరాసిని

శ్రీరాము

శ్లో. గావ్యా ఛావ్యా నిపాదావ్యా చతుర్థే
దా ష్టాదశా, అష్టా వన్యే ద్విధే
త్యేవం చత్వారింశ దిమే క్రమాః.

(సం॥ చర్చనం)

పాదవతానమార్గములందువలెనే వీని
లోగూడ $4 \times 6 = 24$, $24 + 16 = 40$ మార్గ
ములనియుగలదు. దీనివివరము ముందుసంచిక
యందు విస్తృతముగ ప్రాయబడును.

శ్లో. సంవికతో శతే వైశ్చ గుణితేఽష్టా శతా
నిచ, చత్వారిచ సహస్రాణి సంఖ్యాః
పంచ స్వరే ష్వీతి.

(సం॥ చర్చనం)

పైనుదాహరించినట్లు బౌడవతానభేద
ములు 120 యందునను నీనలువదిమార్గముల
ప్రస్తారముచేయుటచే $40 \times 120 = 4800$ అని
తేలుచున్నది.

శ్లో. చతుస్స్వరేషు న్యాయా ద్వా చతుర్థా
ద్వాదశాపరే, క్రమాద్విధేతి ద్వాత్రింశ
చ్ఛతుర్వింశతి తాడితాః. శతాని సప్తా
స్తపిప్త్యా స్యా చ్ఛతు స్స్వరసమ్మితి;

నాల్గుస్వరములుగలతానభేద ము ల కు
మార్గములు 32. దీనికి చతుస్స్వరకూటమగు
"24" చే నెచ్చించగ $= 24 \times 32 = 768$ గల్గు
చున్నవి.

శ్లో. త్రిస్వరేషుతు మాద్యాద్వా వభేదా
ద్వాదశాపరే; ద్విధా షడ్వింశతిరితి క్రమా
స్తే షడ్భి రాహతాః. షట్పంచాశ
చ్ఛతంశ స్యూద్విస్వరేషుపున ద్విధా, రిగ
ద

రింశద్ధి తాడితా
త్వా న్మూలాపవ

త్రిస్వరకూట
= 156 అనియు, ద్వి
 $22 \times 2 = 44$ అనియ
ములు పదునాల్గినియ

శ్లో. షడ్భాద్యై శ్చ స్వ
చమం వినా, చరి
ష్టాచత్వారింశ ది
యో ష్ట్యేతే ద
షకషకస్వర స్తేత్రి
పునరుక్తామతా
పునః, పంచస్వ
నానాంచతుశ్చటి;
రేషణ్ణవతిర్భవేత్
చత్వారోద్విస్వర
క్షమాంశంచశతి
తా తానై రభిన
స్తుపారవ్యా త్ప
త్, తత్తానాన
శతి ర్మతాః; ష
గుక్తా స్సంఖ్యా
ద్విస్వరా వేక ప
పంచవింశతినయ
త్వియమ్, తానా
త్తానై రాత్తరా
యుక్తం సహస్రా

త్రయం సప్తదశ సహ వివరించియున్నారు. వీటివివరము నీచక్రమున
 త్రింశత్సుతానీతిజ్ఞానో గణనింప స్పష్టమగును. దీనికినిమ్మట నన్న
 సంఖ్యాపరిజ్ఞానవిషయము, కూటప్రస్తారము,
 ఖండమేరు ప్రస్తారము మొదలగునవి ముందు
 లేయేమూర్ఖనలందు సంచితయందు వ్రాయబడును.
 యో జానినంఖ్య నిట్లు

నరుక్త కూట తాన సంఖ్యా నిరూపక చక్రము.

యందు (యతః)	చార్దియందు (రచనీ)	కుదమ్మయందు (ఉత్తమంబు)	మూడింటి మొత్తం.	పూర్ణాఽపూర్ణ క్రమసంఖ్యా	క్రమ ప్రవరుక్త సహిత కూట తానసంఖ్య
...	...	...	...	392	2,82,341
2580	...	...	2881	48	84,560
480	480	...	960	40	4,800
48	96	48	192	82	768
12	12	12	16	26	156
4	4	2	10	22	44
1	1	1	8	11	14
3425	593	63	4081	571	8,22,582

4081

571

టతానములు

4652

టతానములు

822582

టతానములు

4652

శ్లో. సప్తాద్యేకాస్తకోష్ఠానా మధోఽధః సప్త
పంక్తయః, తా స్వాద్యాయా మాద్యకో
ష్ఠే లిఖే దేకం పరేషుఖమ్. వేద్య తానస్వర
మితాన్ వ్యస్యే త్రేష్యేష లోప్తకాన్,
ప్రాప్తంక్త్యాంకసంయోగ మూర్ధ్వః స్థిత
పంక్తిభుః శూన్యా దధో లిఖే దేకం లంచా
ధోఽధః స్వకోష్ఠకాన్, కోష్ఠసంఖ్యాగు
ణం వ్యస్యేత్ ఖండమేరు రయం మతః.

(సం. రత్నాకరం)

శ్లో. సప్తకోష్ఠాన్ లిఖేదాద్యాన్ పంక్తిమేకైక
కోష్ఠతః, హీనంతు పూర్వపూర్వస్యాత్
పంక్తిపట్న మధో లిఖేత్. ఆద్య పంక్త్యా
దికోష్ఠేతు లిఖే దేకం పరేషు ఖమ్, ద్వితీయ
పంక్త్యా మద్యేకం ఆద్యకోష్ఠే లిఖే ద్బుధః.
పరేషు పూర్వపూర్వీకం కోష్ఠసంఖ్యా గు
ణం వ్యసేత్, ఏవమేవ లిఖే దంకం అధో
ఽధః పంక్తికోష్ఠకే; ఖండమేరు రయం
ప్రాప్తో నప్రోద్దిష్టప్రభోధకః. (సం. బర్హణం)

ఖం డ మే రు పు

పంక్తి	1	2	3	4	5	6	7
	స C	ఠ D	ఠ E	మ F	ః G	ద A	ని B
పంక్తి 1	1	0	0	0	0	0	0
2		1	2	6	24	120	720
3			4	12	48	240	1440
4				18	72	360	2160
5					96	480	2880
6						600	3600
7							4320

ఖండమేరుపు

అనగ మార్ధ్వమున నేడుగల్లు గీచి దానికి
దిగువ నారుగల్లు, దానికిక్రింద వైడు, దాని
క్రింద నాల్గు, మూడు, రెండు, ఒకటి వరుసగ
దక్షిణభాగమునకు దిగువట్టును ఎటుచూచిన
నేడు పంక్తులువచ్చునట్లు గీయవలెను. చక్ర
మును జూచిన స్పష్టమగును. దీనియందు
మొదటిపంక్తిలో మొదటిగడియందున నొకటి
వేయవలెను. ఆపంక్తిలో కేపించినవాటిలో
(ఖం) శూన్యము నుంచవలెను. రెండవపంక్తి
యందునను మొదటిదానియందునలెనే 1
వేయవలెను. మూడవపంక్తిలో మొదటి
రెండింటిలో అన్త్యాంకములచేరిక $1+1=2$
గనుక అదివేయవలెను. దానిక్రిందదానికి
ద్విగుణము $2 \times 2 = 4$ వేయవలెను. నాల్గవ
పంక్తియందునను తత్పూర్వపంక్త్యన్త్యాంకము
లు చేరి $1+1+4=6$ గనుక శూన్యము
క్రింద వేయవలెను. దానిక్రిందను వరుసగ
ద్విగుణము త్రిగుణము చేసి దానిని క్రమముగ
వేయవలెను. అనగ $6 \times 2 = 12$, 6×3
 $= 18$ వేయవలెను. ఇట్లే పంచమపంక్తి
యందు ప్రథమద్వితీయతృతీయచతుర్థపంక్త్య
న్త్యాంకములచేరిక అనగా $1+1+4+18$
 $=$ శూన్యముక్రింద 24 వేయవలెను. దీని
క్రింద మరల ద్విగుణము త్రిగుణము చతుర్థ
గుణము, అనగ 48, 72, 96 వేయవలెను. ఇట్లే
యాఅవపంక్తియందు $24+96=$ (పూర్వ
పంక్తులలోని చివరలంకలు చేరి) $= 120$ గనుక
దీనిని శూన్యముక్రింద వేయవలెను. దీనికి
దిగువను, ద్విగుణాదికములు అనగ 240, 360

480, 600 వేయవలెను. కడవట నేడవం క్రి
శూన్యము క్రింద పూర్వపంక్తుల అన్యాయము
ల మొత్తం $120 + 600 = 720$ వేసి దీనికి
దిగువగల్గిలో ద్విగుణాదికములు అవగ, 1440,
2160, 2880, 3600, 4320, వేయవలెను ఇది
సప్తాద్యబోధకమగు ఖండమేరువని నుడివి
యున్నాడు.

యీ ఖండమేరువునందు సప్తాద్యబోధ
నోపాయవిధము నిరూపించబడుచున్నది.

శ్లో. స్వరా మూలక్రమ స్యాన్వ్యాత్ పూర్వం
యావతి ధః స్వరః, ఉద్దిష్టస్వస్తావతిధే
కోఽప్తేధోలోప్తకంఠీవేత్. లోప్తచాలన
మన్వ్యాత్స్య త్త్వత్త్వ లబ్ధ క్రమా
భవేత్, లోప్త కాన్వ్యాంక సంయోగా
దుద్దిష్టస్య మితిర్భవేత్. యైరంక్షై ర్నిష్ట
సంఖ్యా స్యాత్ పూర్వైకాంకసమన్వితైః,
తేషు లోప్తం ధీవే న్యూలం లోప్తస్థాన
మితం భవేత్. సప్తతానస్వరస్థానం తతో
యావతి ధే వదే, అధః క్రమా దస్తీ
లోప్త స్వరస్థావతిధో భవేత్. క్రమా
న్తిమ స్వరాత్ పూర్వాత్ లబ్ధత్యాగాది
పూర్వవత్, తానస్వరమితోర్ధ్వాధః పంక్తి
గాన్వ్యాంకమక్రణాత్; ఏకస్వరాదితానా
నాం సంఖ్యా సంజాయతే క్రమాత్.

(సం. రత్నాకరం)

పాతభేదము సం. దర్పణమందిటలు
గాననగును.

శ్లో. వేద్యతానస్వరమితా దత్యా తేష్వేవ
లోప్తకా, మూలక్రమం లిఖత్యాదా

పుద్దిష్టం తదధో లిఖేత్, స్వరా...
భవేత్. (సమపాతము)

సమ శ్చేదంతిమోంత్యేన సోఽపి త్యాజ్యః
ప్రాయత్నతః, లోప్త...భవేత్. (సమపాతము)

సంఖ్యాయాతు యదా దూపే పృష్ఠే
పట్టం త దుచ్యతే, యైరం.....తైః. (సమ
పాతము)

క్రమోక్తాపిచ కర్తవ్యో లబ్ధత్యాగేన
పూర్వవత్, తతైవాత్ర లిఖేచ్ఛిచ్చ మేవం సప్తా
త్తరం వదేత్.

(సం. దర్పణం.)

ఈ సప్తాద్యపక్రమము ద్వివిధములు.
దీని మొదటిదాని కుదాపారణముగ చతుర్విం
శతి చతుస్స్వరతాన ప్రభేదములలో 23-వది
వదిఅని ప్రశ్నింపగాకను C D E F
గొనుట. రెండవది "గమ
రిస" అను క్రస్తానభేదము
చతుస్స్వరప్రస్తారిత తా
న ప్రభేదములలో నెన్న
వది యనిన గనుగొనుట.

	C	D	E	F
స	8	౫	మ	
1	0	0	0	
	1	2	6	
		4	12	
			18	

దీనికుదాపారణము 1 చక్రమున జూడుదు:

(C, D, E, F) లేక సరిగమలకు నేర్పడు
నాల్గుపంక్తులలో పంక్తికి నొక్కొకయంకమును
మాత్రము చేర్చినచో "23" ఎట్లుగనో అది
కనుగొనవలయును. "స రి గ మ" కక్షము
లకు తప్పక నొక్కొక అంకము రావలెను
"స" అనుదానికి 1 తప్పదు. మరియొకఅంకము
లేదుగనుక, "రి" అనుదానికిగూడ, 1 వేసి
చూడము. యిప్పటికి మొత్తము $1 + 1 = 2$

అయినది. యింకను 23-2=21 కావలెను. “గ” కు 4 వేసితిరవలయును. యింకను 21-4=17 మనకు “మ” పంక్తిలో నుంది కావలెను. కాని యీ 17 అందులో లేదు. యీ ఖండ మేరువు వందు 1 మొదలు అన్ని అంకములు సమకూర్చుటకు వీలు గలుగజేయబడియున్నది గనుక నేకాది సప్తస్వర ప్రస్తావిత తాన ప్రభేదములకు గల్గు సంఖ్య 1 మొదలు 4320 వరకు అన్ని అంకములను నాయా ప్రస్తారముల కనుగుణముగ నుండుట కేర్పాటు గలదు. గనుక మనకు 23 సరిగమ అనునాల్గు స్వరముల కేర్పడుకడ ముందుననే కుదురవలెను. “సరిగ” కడము లలో నిదివరకే మొత్తము 6 వచ్చియున్నది. “మ” కడముందు “18” యున్నది. నాల్గింటి మొత్తము 24 అగుచున్నది. మనకు 23 మాత్రము కావలసియున్నది. గనుక మన మొనటను అంకెల నేరుకొనుటలో తప్పు చేసితిమి. అనగ నొకటి అధికముగ తీసికొనియుంటిమని తేలుచున్నది. “రి” కడమునకు “1” ని దీసికొనుటకు బదులు “0” దీసికొనియున్నచో మనకు “సరిగమ” కడలకు వరుసను 1+0+4+18 దీసికొనిన సేమనకు గావలసిన “23” సమకూడుచున్నది. మఱియొక విధమున నొక గూడదు. “నావ్యంథా విద్యతే” యనునట్లు అనగ “మ” కడమునకు 18, గ=4, రి=0, స రి గ మ స=1 ఇట్లు వచ్చినవి. దీనిని

	1	0	0	0
CX	Dమ			స
	1	2	6	
		4E	12	
			18F	

“సరిగమ” కు ఉద్దిష్ట పరుగగ నేర్పరిచినచో 18. 401 ఇట్లు గలుగుచున్నది. వీటికి మేరువునందు 1-0-4-18 ఇట్లు వరుసగలదు గనుక దానిని

మన సీలంకములను వ్రాయుచో “గమరిస” అని తేలుచున్నది. దీనిని 2-వ చక్రమున జూచిన స్పష్టముగ జెలియనగును.

ద్వితీయము అనగ మూల ప్రకారమున “సరిగమ” గలదు. మన కుద్దిష్టమున “గమరిస” అని కావలయును. “మా” అస్తపంక్తియందు “స” చతుర్థము గనుక చక్రమున చతుర్థము 18 అనియును, దీనికి F అని చక్రమున పేయబడియున్నది. ఇప్పుడు “స” అక్షరము తేలినది. కనుక కేపించిన “రిగమ” మూలక్రమమగుచున్నది. దీనికి నుద్దిష్టమును “గమరి” “రి” అస్తము. ఇది తృతీయము గనుక తతోష్ఠమున తృతీయము “4”. ఇప్పుడు “సరి” తేలినది. కేపించిన మూలక్రమము “గమ” దీని కుద్దిష్ట ప్రకారము “గ మ” యేయున్నది. “మా” అస్తము ప్రథమమే గనుక ఉద్దిష్టపు “మ” పంక్తిలో ప్రథమాంకము “0” కేపించిన “గ” కు పై కల్పికములేదు. ఎందుకనగ ప్రథమమున నొక శ్రు తోష్ఠముగనుక దానికి “1” అని స్పష్టము ఇట్లు “గ మ రి స” అను తాన ప్రభేదము ఖండ మేరువునందు 1+0+4+18 అనగా = 23 అని తేలుచున్నది. గనుక చతుస్స్వర తాన ప్రభేదములలో “గమరిస” అనునది 23 వది యనదగును. స్పష్టముగా జెలియకొరకు 1 మొదలు 10 వరకును అంకనిరూపణ విధము వ్రాయబడుచున్నది.

దీనిలో మొదటి అంకము మొదటి పంక్తి నుండియనియు రెండవ అంకము ద్వితీయ పంక్తి నుండియనియు, నిల్ల మూడవది, నాలువది తృతీయ చతుర్థ పంక్తుల నుండియు పంక్తికి నొ

కొక్కటిచొవ్వన మా త్రమును, ప్రతిపంక్తి
కిని తప్పక నెక్కటియు నని తెలియనగును.

1=1+0+0+0 దీనినిబట్టిచూచిన
2=1+1+0+0 మొదటి అరింటికిని
3=1+0+2+0 నాల్గవది "0" యేగ
4=1+1+2+0 నుక "మా" స్తముగ
5=1+0+4+0 గాని "సా" స్తముగ
6=1+1+4+0 గాని ప్రస్తరింపవచ్చు
7=1+0+0+6 ను. ఇట్లే శేషించిన
8=1+1+0+6 వాటికి 'కూడ' నూ
9=1+0+2+6 హింపవచ్చును. ఇట్లే
10=1+1+2+6 అంకములను 4320
వరకు నూహించి తెలిసికొనునది. అన్నిసం
ఖ్యలకు నన్నిమార్గములున్నట్లును నొక్కొక్క
మార్గమునకు నొకలే మార్గమున్నట్లును
తెలియనగును.

ప్రథమమున సంఖ్య దెల్పిన నుద్దిష్టము
గనుగొనుటయు నవగా 23వ చతుఃశ్రుతితాన
పుభేదము కనుగొనవలెననగ "23"వకు సరి
యగు నాల్గంకముల నేరికొనినచో 1+0+
4+18 అని నాల్గుపంక్తులలో తేలుచున్నది.
మూలక్రమము పరిగమ దీనికి నుద్దిష్టము మగ
రిన అని చేసికొని "న" పంక్తిలో చతుర్థాం
కము=18. ఇట్లే 18కి నాల్గవది"స"అనియు, తృతీ
యహాటచే "రి"పంక్తిలో తృతీయాంకము"4"
మనకుగావలెను గనుక తృతీయము "రి" అని
యు, ఏమృట శేషించిన "గమ"లకు ఉద్ది
ష్టము"మగ" దీనిలో గాస్తమునందు మనకు
గావలసినసంఖ్య "0"బిందువేకనుక "గ"ప్రథ
మముగను వేసికొనిన శేషించిన "మ"కు"1"
అంకము ద్వితీయముగనుక "మ" ద్వితీయ

స్థానమని తెలిసికొని 23వ చతుస్వరతానప్రభే
దము "గమరిన" అని యూహించవలెను.
ఇట్లే సకలతానప్రభేదములకు దెలియనగును.

శ్లో. అథాత్ర శుద్ధతానానాం నామాని వ్యాపా
రామహే, అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమా
నాజపేయశ్చి పోడశీ. పుండరీకోఽత్య
మేధశ్చ రాజసూయ స్తతః పరమ్, ఇతి
స్మ్యుః షడ్జహీనానాం సప్త నామా న్యను
క్రమాత్.

(సం. రత్నాకరం.)

షడ్జహీన శుద్ధతానములకు బేర్లును
అదృష్టఫలసంబంధమునుగూర్చియు నిరూపింప
బడినది. అర్థము స్పష్టము. మణియు పాడవ
తాన నామములు.

శ్లో. స్విష్టకృ దృహంసౌవర్ణో గోనవశ్చ మహా
నతః; విశ్వో దృహృయజ్ఞశ్చ ప్రజా
పత్యశ్చ సప్తమః. క్రమాత్ ఋషభహీ
నానాం తానానా మభిధా ఇమాః, (ఇవి
ఋషభహీన తానములకునామములనియు)
అశ్వక్రాన్తో రథక్రాన్తో విష్ణుక్రాన్తః తతః
పరమ్, సూర్యక్రాన్తో రథ (గజ)క్రాన్తో బరి
(ల)భిన్నాగయ(వి)క్షకః. ఇతి సంచమ
హీనానాం సంజ్ఞా సప్త క్రమా న్మతాః;
(ఇవి సంచమహీనములగువాటికి బేర్లని
యు (చాతుర్మూర్త్యుఁడన సంస్థాఖ్యః శత్రు
శిష్టిక శ్చతుర్థకః సౌత్రామణి స్తథాచిత్రా
సప్తమ స్తూర్ధిదాహ్వాయః, సంజ్ఞా నిషా
దహీనానాం పాడవానా మిమాః
క్రమాత్.

(ఇది నివాదవర్జితమగు తానములకు వరుసగ బేర్లనియు,) షడ్జగ్రామమున నష్టావి శతీమాడవతానములనియు బేర్కొనిరి.

సావిత్రిచార్ధసావిత్రి సర్వతోభద్రసంజ్ఞ కః, అదిత్యానామయనశ్చ గవామయన నామకః. సర్వాగ్రామయన షష్టః కౌణ్డ (ణ) పాయి (య) నః, (?) నామాని షడ్జ హీనానాం తానానా మితి మేనిరే.

(ఇవి షడ్జహీన తానములకు బేర్లనియు)

అగ్నిచిద్వాదకాహశ్చ ఉపాంశు సోమ భిద సతః, అశ్వప్రతిగ్రహో బహ్విః ఆ ధాభ్యుదయసంజ్ఞకః. ఋషభేణ విహీనా నాం ఇతి నామాని మన్యతే.

(ఇవి ఋషభహీన తానములకు నామము లనియు)

సర్వస్వ దక్షిణోద్గితో సోమాఖ్యః సమి దాహ్మయః, స్వాహాకార స్తనూనపాల్ తతో గోదోహనో మతః, ఇతి గాంధా రహీనానాం క్రమాత్ సంజ్ఞా ప్రచక్షతే.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇది గాంధారహీన తానములకు బేర్లని యు గలదు). ఇవన్నియు మధ్యమగ్రామసంజ్ఞా తములగు ఏకవింశతీమాడవతానములకు నామ ములని యుదాహరించియున్నారు.

బేడవతాననామములు:—

శ్లో. ఇదా పురుషమేధశ్చ క్యేనో వజ్రఇమ సతః, అంగిరాః కంఠ ఇత్యేతాః సవహీ నాభిదాః క్రమాత్. జ్యోతిష్టేమస్తతోధ

క్యో నాన్వ్యాఖ్యాః పార్జమనకః, అశ్వ ప్రతిగ్రహో రాత్రిః సాభర స్పష్టమః స్మృతః; ఏతా నివాదగాంధారహీనానా మభిదాః క్రమాత్.

(ఇది షడ్జపంచమ గాంధారనివాదహీన ములగు నాడవతాననామములనియు)

సాభాగ్యకృచ్చకారీ శాన్తికృత్పక్షికృత్తథా, వైసలేయోచ్చాటనాద, వశీకర ణసంజ్ఞకః, పంచమర్షభహీనానాం తా నానా మభిధా ఇమాః.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవి ఋషభపంచమవర్జితమైన బేడవ తానముల నామములనియు) గలదు. ఇవన్ని యు షడ్జగ్రామమునకు సంబంధించిన ఏకవింశతి బేడవతాననామములు. మరియు మధ్యమ గ్రామమునకు తేలిన చతుర్దశ బేడవతాన నామములు యీక్రింద నుదాహరింపబడు చున్నవి.

శ్లో. త్రైలోక్యమోహనో వీరః కందర్పబల శాలనః, శంఖచూడో గజచ్ఛాయో కా ద్రాభ్యో విష్ణువిక్రమః. తానానాం రిధహీ నానాం నామా న్యేతా న్యనుక్రమాత్,

(ఇవి ఋషభధైవత హీన తానములకు నామములనియు)

భైరవః కామదాఖ్యశ్చోఽవభృతోఽప్త కపాలకమ్, స్విప్తకృచ్చ పషట్కారో మో డుదః సప్తమోమతః, సంజ్ఞా నివాదగాం ధార హీనానా మితి నమ్మతాః.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవి గాంధారవిషాదకీ-వతానములకు జేర్చియు) నిరూపించిరి. మఱియు. తానఁగల ముల గూర్చి ఇట్లు వ్రాసియున్నాడు.

శ్లో. యద్యజ్ఞనామాయస్తాన తస్య తత్ఫల మిచ్ఛతే, గాంధర్వమూర్ఖనాస్తానాః శ్రే యసే శ్రుతిచోదితాః. గానే స్థానస్య లా భేన తే కూటా శ్చోచయోగిషః.

(సం. రత్నాక్షరం)

దీనివలన మనుజుడు పొందులాభముల నింక నిట్లని నిరూపించిరి.

శ్లో. ఉత్తరమంద్రానుగతా గాయేత్ తిస్తా ముదాయతే, గాంధారవీః ఘ్నిరిత్యేదా

శ్రే (?) మూర్ఖనాఽపి తాః. అగ్నిష్టో మికతానేన గీతం సామ శృణోతియః, నరవృతతకై ర్ముఖో లోకాజయతి దుర యాః. దక్షిప్తాక్షంపతేద్యస్తు వర్ణయః శుద్ధషడ్జయః, సత్యక్ష సంధ్యయోస్తో త్రం నాకలోకం వగచ్ఛతి. అగ్నిష్టోమక తానేన యై ర్నరైః స్తూయతే ఇవ. తే భుక్త్వా విపులాః భోగాః శివసాయుజ్య మాప్నుయూః.

అయాతానముల పాడుటవలన నైహికాదు ముష్టికనుఖము లందుననియు గలదు.

ధర్మ మేవ జయతి

సాహిత్యసరస్వతి డి. యన్. శర్మగారు

చుక్కతూటెను తూర్పున శుభము తెలిపి మినుకుఁ జక్కలు మిక్కిలి తనికె వింత “చాలు మీతలలెత్తుట చాలు! చాలు!” ననుచు దూరంపుఁజీతలు లలమిగొనియె. మోటుబలమునఁ జీకటి ఛాటిసూప పోటుతగులుట తగదని ముడిఁగికొనుచు మంచిరిక్కలు సాధుత్వ మాన్యగరిమ మొప్ప నమ్రతఁ జిత్రించె నుప్పరిగెల.

పదియునాటుచాయలు, సుధాప్రసరనర్థ ము, నెఱచల్లదనంబును, తనివిపాలుపు, పరమశాంతిలలు, వ్యవృత్తరయశస్సుఁ బఱపి చంద్రుండు తారలఁ దఱిసె వేడ్క. చాలవ్యచ్చందవృత్తినిఁ జరుగుచంద్రి కల మహాస్సునకుఁ దమస్సు కలఁగి నిలువఁ జాలక నమసిపోయె! నత్త త్త గణము కువలయశ్రీకరంబయి కొమరు మిగిలె.

చెన్న రాజధానియందు 1924-వ సంవత్సరము ఏప్రిలు మొదలు జూను వరకు

ముద్రితములై ప్రచురింపబడిన

ఆంధ్ర గ్రంథ ముల పట్టిక

పద్యకావ్యము - ౧ ప్రబంధములు

పద్యకావ్యము - 3 ఇతరములు

కుఖారామ్—శ్రీరాం పీఠబ్రహ్మం
మర్యాదరామచరిత్రము—ఈరగా వెంకటరాజు
సత్యనారాయణచరిత్రము—కన్నెకంటి ప్రభులింగాచారి
పాత్రాజితీపరిణయము—అడవి సాంజీవనరాయకవి
సౌగంధిక ప్రసూపసంగ్రహము—అప్పప్పకవి

పద్యకావ్యము - ౨ శతకములు

ఆత్మగీతశతకము—ఆటల గురుమూర్తి
శంకరందతకము—చెంకలపల్లి సన్నాసిరాజు
ఆవద్వాంధవశతకము—గన్నవరపు వెంకటరాయకవి
కాలరణాచర్యము అను తిరుపతి వెంకటేశ్వరశతకము—
టంగుటూరి వరదరాజశర్మ

కుమారీశతకము—చక్కి వెంకటనరసింహకవి
కురుమూర్తినాథశతకము—పి. నారాయణకవి
వెన్నమల్లేశ్వరశతకము—గంగాధరకవి
జానకీపతిశతకము—శృంగారం ఆయ్యమాచార్య
కురిమెల్లమాధవశతకము—యంపయగిరి చెన్నయ్య
పరమపురుషశతకము—సద్గురు రాయశతకము—తత్వములు
బోకనాయకశతకము—అదిగట్ట రామమూర్తి
వెంకటేశ్వరశతకము—పి. వి. నరసింహదాసు
శ్రీరఘురామచంద్రప్రభాశతకము—పి. ముల్లయ్య
శ్రీరామమనోహరశతకము—పోదిచెట్టి నారాయణరావు
శ్రీరామనామశతకము—వంకాయల ఆప్పలవరసింహాధిక
శ్రీనామదేవశతకము—కె. పెదకామేశ్వరరావు
శ్రీగూర్వనారాయణశతకము—చింతి వెంటి ముద్దయ్య
సీతాదేవశతకము—పి. ముల్లయ్య
సుబ్బశతకము—ఖాసీం అలీషా
పారిశతకము—కూము సీతారామయ్య

అంజనేయదండకము—మార్కండేయము
కుప్పసామిరాధావలి—ఖాసీం అలీషా
దులహితకుడు శతకలరావునువు—సీపి అంజనేయము
ప్రథమబార్షిక పరమభాగవత పమానేశము, నల్లూరు
పి. బసవయ్యకవి

దశావతారచరిత్రము—
మండేశ్వోదయము—కుందరామకవులు
మాదలశతావధానము—మప్పారెడ్డి జానకిరామశాస్త్రి
లక్ష్మీభాయిచరిత్ర—చాటూరి లక్ష్మీవరసమ్మ
చరలక్ష్మీరిలాసము—కుందరామకవులు
వేణుగోపాల నక్షత్రమాల—యన్. పృథ్వీంజయరావు
శివనామసంకీర్తనరావలి—యన్. దత్తేశ్వరామశాస్త్రి
శ్రీమూర్తిరత్నావళి—సంగాల హనుమయ్య
హనుమత్సంచనిశతకము—నామ వేంకటసుబ్బయ్యచెట్టి

వచనకావ్యము - ౧ కథ

అర్యకథానిధి—నావిలికొలను ముప్పారావు
అర్యమలోపాఖ్యానము—మొదటి భాగము
ఏడవవాచాపు సకము—కే. పీఠేశ్వరంగంపంతులు
గయోపాఖ్యానము—లి. బాలాజీదాసు
తెనాలిరామకృష్ణానికథలు—
ప్రాచీనకాలపు హిందూగుండరీమణుల చరిత్రములు,
రెండవ భాగము (శి వమూర్తి)—రాయసంజెంకటశివుడు
ప్రాచీనకాలపు హిందూగుండరీమణులచరిత్రములు—
మావేలభాగము (శివ మూర్తి) రాయసంజెంకటశివుడు
భారతవారిమణులు—ప్రథమభాగము—కె. వెంకట
రాయశర్మ
కాలభారతము—యన్. ఎ. నరసింహాచార్య

బుద్ధునిపూర్వజన్మములు—ఆమెడి చేంకటకాస్త్రీ
 రంగమ్మ పేరంటాలకథ—చి. ముప్పయ్య, ఎ. వీరబ్రహ్మం
 రెండవ భావాదక పుస్తకము—కందుకూరి వీరేశలింగం
 పంతులు, మహాకాళి సుబ్బారాయుడు
 వేదాంతరహస్యదర్శనము ఆమె సూతన విచిత్రపతిచరిత
 కథలు—పరచేక వసుభారతం
 శ్రీకృష్ణజీవితము—చిట్టా బాలకృష్ణకాస్త్రీ
 శ్రీకృష్ణనిరాల్యము—

వచనకావ్యము - ౨ నవల

అభాగిని—చిల్లరిగ ప్రియసారావు
 చిత్రలేఖ—చింతా శేఖరపీఠీకులు
 నవబ్రాత్రయము—ఆర్. రాఘవరామారావు
 ఘాటు, ప్రథమభాగము—నెదురుమాడి శేషగిరిరావు
 మంగళసూత్రము—అబ్బూరి రామకృష్ణారావు
 లంకామ రహస్యములు, ప్రథమభాగము—విశ్వనాథ వెం
 కటేశ్వర్లు
 హైమవతి—బులుసు సోమనాథకాస్త్రీ, బులుసు ప
 ట్టాభిరామకాస్త్రీ

వచనకావ్యము - 3 చరిత్రలు

పల్నాటియుద్ధము—పంగనామముల రామచంద్ర రావు
 పామ్రాజ్యరత్నము—కళా వెంకటరావు

వచనకావ్యము - ౪ రాజకీయములు

చిత్తూరుజిల్లా కాంగ్రెసు సంఘము - కాంగ్రెసులో
 మన మెందుకు చేరవలయును—కె. రాజగోపాలాచారి
 వెలసపోయిన భారతీయులు—గిల్లాప్రగడ రామారావు

వచనకావ్యము - ౫ ఇతరములు

అపహరణమున వెనుక—జనప సేనీ పూర్వనారాయణరాజు
 ఉపన్యాసము—యస్. బుద్ధివెంకటపతిరాజు
 కన్యమహాజనసంఘపు నిబంధనలు—
 కల్దానందము—కాళిపాస్తి వెంకటవరసింహారావు
 కాంగ్రెసుచట్టము—
 కాఫీచోట—మర్లపాటి గోపధనరావు
 కురంగి—పంగనామముల రామచంద్రరావు

కోటిశ్వర స్తవము—యం. సాంబయ్య
 చిత్తూరుజిల్లా, అచారమకోర్టు తీర్పు — వి. త్యాగ
 రాజాచార్య
 ధర్మవ్యాధునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
 నీచసంబోధనము—ఇమపకుత్తి శేఖరకాస్త్రీ
 పల్నాటి దురంతములు — వంతు నారాయణరాజు,
 సి. వి. రంగంశ్రేష్ఠి, గోమనయ్య సుబ్రహ్మణ్యం
 పుండరీకభక్తునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
 పూర్వపు మహమ్మదీయ ప్రభువులు, గోపంరత్నము—
 ఆహమద్ సాహెబు

ఫారెస్తు పంచాయితీసభ, భావమురళి — కవిశిండల
 వెంకటరావు

మైరాపాచరిత్రపాటకము—యం. వెంకటముప్పయ్య
 యోజనతారావళి—చెరకావి వెంకటవరసింహాచారి
 వేదకవన దుర్మత్తప్రకాశిక—చి. అప్పలచార్యులు
 వీర్యాంగనామహాజనసభ—గాడేపల్లి అనంతరామమూర్తి
 శతాదధాన కవిత—కె. సుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రీ
 శ్యామంతకోదంతం—ఆర్. రామకవి
 శ్రీరామవమి—ఆర్. రామకాస్త్రీ

నాటకములు.

కాంతామతి—రామనారాయణకవులు
 నవరత్నచింతామణి—అయినాపురపు సోమేశ్వరరావు
 పాండివ అశ్వమేధము—రామనారాయణ కవులు
 పాండివవిజయము—రామనారాయణ కవులు
 ప్రబోధచింతామణి—మోచెర్ల హనుమంతరావు
 ప్రమీలాద్వజీయము—డి. సీతారామరావు
 భీమప్రతిజ్ఞ—కె. కోదండరామయ్య
 మాతృదాస్యవిమోచనము—బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య
 మార్కండేయవిజయము—టంగుటూరు వెరదరాజశర్మ
 రంగనాథశేకరభాషణియము, నాటకము—వై. నరసి రెడ్డి
 రత్నపుత్రికాజయవంశీయము—డినాకర్ల సత్యనారా
 యణమూర్తి
 రాజశేఖరంగం—శ్రొత్తపల్లి సూర్యారావు
 రామరాజు—సంగవరపు రాఘవకాస్త్రీ
 రుక్మాంగదనాటకము—పుష్పల పిచ్చయ్యకాస్త్రీ

వైద్యపరిణయము—రాజాకమదన వెంకటరావు బహద్రులు
శివరామకృష్ణియ వసు ఆవరప్రహారవాటకము—సులక్
పల్లి చిన్న కేమగిరిరావు

ప్రహసనములు

కక్కాటకుడు

మాయలమారి పెండ్లాము

భాష నిఘంటు వ్యాకరణము

కావ్యచంద్రిక—మల్లెల రావీరు

క్రొత్తతెలుగు బాలశిక్ష—డి. రామమూర్తి

పరిమితవ్యాకరణము—మలకుట్ల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి

జ్యోతిషము

మహారాష్ట్రగ్రహము—యం. సుబ్బారాయుడు

గణితము

అతిస్పష్టమైన అంకగణితము—యం. యస్. హెచ్.

థాంప్సన్ ఎక్కరులు

క్రొత్తచట్టపుగణితము (వార్తాపత్రికగతి)

ప్రారంభగణితము మొదటిభాగము—వి. వెంకట

సుబ్బయ్య

కానిడి పన్ను పట్టీలను నింపుక్రమము—పాకాల వెంకట

నరసింహాచార్య

రామకృష్ణజంత్రి

బోయర్ వెకండరీ అరిథ్మెటిక్—జె. యస్. దేవసహాయం

వైద్యం

జుఘ—మల్లిడి సుబ్బారెడ్డి

జ్వరవైద్యవిధానము—పి. సూర్యవారాయణరావు,

డి. రామచంద్రరావు

సర్వసుఖలోగ చికిత్సాచింతామణి, మొదటిభాగము—

జె. నాగభూషణదాసు

మతము

బ్రాహ్మమతము—పాలవర్తి నరసింహం

మహమ్మదీయ మతము

పరిఅరుల్ ఇస్లామ్—మిర్జా కాసక్ షేక్ సాహెబ్

తనవ మతము

అర్యశరీరపృథ్వీగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశ్చారమృగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశ్శానప్రకాశముగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశిష్ట ఆగ్రేసమృగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశిష్ట ఆగ్రేగృహధులవారిచరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశిష్ట శైలాశ్మగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశిష్ట నిశేఫారపృథ్వీగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

అర్యశిష్ట విశాసెంటుగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను

చక్రశిలకము—యస్. సత్యవారాయణమూర్తి

రైవసాన్నిధ్యపాంగత్యము, పాతనిబంధనవ్యాఖ్యానప్రద

ర్శనము—మా వెనర్ ఒకటవజీమ్ము

పేతురుచరిత్ర

ప్రభుపాదసన్నిధి రత్నజానెనయ్య కీర్తనలు విశేషక్రమ

చట్టములు

లాక్రావాసివ సువార్త—సంగీతములు

సత్యవేదసంగీతరత్నావళి—పేతురుశోషిలాన్

సభనిమిత్తము—ప్రార్థనలు

వేదాంతము

అత్యుచితము ఉత్తరభాగము—అద్వంకి నీతారామశాస్త్రి

గీతావాక్యము, కర్మమోగము

తత్త్వోల్లాసిని—వారాయణదాసు (భన్)

భగవద్గీత ప్రథమభాగము—పి. ఉమామహేశ్వర

పండితులు

భగవద్గీత—వారాయణదాసు (భన్)

విశేషాక్షరము—ప్రహరాయని—వెల్స్ వెంకట్రామయ్య

ధర్మశాస్త్రము

దశమీవేదధర్మము—కాశీ కృష్ణాచార్య

నీతి

విశేషచంద్రిక రెండవభాగము—టి.ఎ. స్వామిసాధయ్య

సూక్తరత్నాకరము—

సంగీతము - ౧ హరికథ

కన్నప్పచరిత్రము, హరికథ— త్రిపురారిభట్ట చెప్ప
సుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రీ
పరీక్షిద్వలాసము—పి. కృష్ణయ్య

సంగీతము - ౨ గేయము

ఆదిమాలము—సుబాశీధరతత్వములు—పి. భూపతిదాసు
ఋషుల యాత్రము—
కర్ణపర్వనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
కోటప్పగుర్రీ రసలు—
కృష్ణజననము, కంఠసంహరణము—
జ్ఞానామృత తత్వములు—అందెల పాపయ్య
కులసీదళము—
తూము స్త్రీసింహదాసుచరిత్రము—పింగారిదాసు
తెలుగుపాటలు—వి. రాజగోపాలయ్యర్
మత్తీరయము—వాచికోలను సుబ్బారావు
నూతన రామకీర్తనలు—పెన్నుది రామదాసు
పరశు తత్వములు—పెద్దిరాజు రమణమ్మ
భారతమాత జోధ— కాంతాస్ఫూర్తి పత్మినారాయణ
దాసు
మంగళహారతులు—
మేలుకొలుపులు—
రామదాసుచరిత్రము—
రామవర రామాయణము—యస్. బసవీరజ్జీ
లక్ష్మణ దేవరసత్వ—
విచ్చిత్ర నూతన రంగూక కీర్తనలు—జె. వీరన్న
శివనామ సంకీర్తనలు
శ్రీనివాస సంకీర్తనలు—పి. వి. జగన్నాథాచార్యులు
శ్రీరామనామహాత్యయము
సీతాకల్యాణము—పి. బాలాశిదాసు

సీతాకల్యాణము

సుజననుజోహాదినీ—పి. కోదండరామదాసు
సురాభాండేశ్వరీయము—యస్. బంగారురాజువి
ఇతరములు

అశుభాయుషవ శివదేవ—ఇనప నేని మూర్త్యవారాయణరాజు
ఉపన్యాసము—యస్. బుచ్చిచెంగటపతిరాజు
కమ్మచుహాజనసంఘపు నిబంధనలు
కర్ణావంధము—కాళిసా వి వెంకటవరసింహారావు
కాంగ్రెసుచట్టము
కాఫీహోటల్—తుర్లపాటి గోపభద్రనారావు
కురంగి—వంగనామముల రామచంద్రరావు
కోటిశ్వర ప్రసము—యం. సాంబయ్య
కృషియను, తోడ్పాటున—ఆరోగ్యం
చిత్తూరుజిల్లా ఆదాలతుకోర్టుత్తీర్పు—పి. త్యాగరాజాచార్యులు
దీవకల్పద్రుమము—గుమ్మలూరి లక్ష్మీవనసింహశర్మ
ధర్మవ్యాధునిచరిత్రము—గుండాం వీరాస్వామి
నీలపంబోధనము—ఇనుపవలిక శివరకాస్త్రీ
పల్నాటిదురంతములు—దండె నారాయణరాజు, పి.వి.
రంగం శ్రీశ్రీ, గోమనంట్ల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యం
పుండరీకధ ప్రతిఃకీర్తనము—గుండాం వీరాస్వామి
పూర్వపు కుమార్తెదీయప్రభువులు గోసంరక్షణము—అహ
మర్ సాహెబు
ఫారెస్తు పంచాయితీల పథి—
భావమురలి—కవిగోవింద వెంకటరావు
మైరాపూరిచరిత్రనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
యోవనతారావళి—చెలికాని వెంకటవరసింహాచారి
వేదశివలక్ష్మణక ప్రకాశిక—పి. అప్పలానాయ్కులు
వేద్యాంగనామహాజనసంఘ—గాడేపల్లి + వంశరామభూర్తి
కతావధానకవిత—జె. సుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రీ
శృమంతిశోధంతం—ఆర్. రామచంద్ర
శ్రీరామనవమి—ఆర్. రామకాస్త్రీ

ప్రాచీనాద్భుత విషయములు

బల్లెరిగూడేశ్వరిని పేర్కొని అను గ్రామముచేరి వ్యవసాయములు, పరిమను ద్రవ్యములతో నొక (గిన్నె) పాత్రము బయలుపడెను. నాడు దానిని లోహపాత్రముగావలది గ్రామాధికారి కప్పగించెరి. అతడు దానిని పోషయా పట్టామునకు గోపించెను. అప్పుట నొక లోహవిజ్ఞానకృత్తజ్ఞుడు దానిని బోలెంచి కరసిపోనిన బంగారు పాత్ర మని గేల్చెను. దానిబగువు కింది అవుతులు (ఇందుమించుగ నొకవణుగు.) ఆగిన్నెయందు ౧౧ ప్రత్యేక పాత్రము లుండెను. దానియందు పెద్దదానియెత్తు ఆరంగుళములును, వ్యాసము పదియంగుళములు నుండెను. ఈవిన్నె మిగల రమణీయముగను, విరుపహాసముగను ఉన్నది. ఆసియాఖండపువైఖరి దీనిఆకారమున గలదు. ఒకవిజ్ఞాని యభి ప్రాయము ననుసరించి ఇట్టిదే ప్రాచీనపరిషి. గూడేశ్వరమున నుపయోగమున నుండెని తేలుచున్నది.

మెనపాడేమిగూడేశ్వరమున కిదిపట్టణమునుగూర్చి అనేకా ద్భుతవిషయములు చెల్లడిఅయినవి. ఇంకను చెల్లడికావచ్చువి. ఇప్పటికి రెండుపర్యాయములు మాత్రమే చెల్లుబిండెత్ ఉద్య మమునాడు అచ్చట పనిచేసిరి. తర్ఫీరితముగ క్రీస్తుకు నాలుగుశేల యేండ్లకుపూర్వ ముండినవని తేలుచున్న కట్టడములు బయలుపడి నవి. ఈ చిత్రమువనున్న సభాభవనము నింకను త్రవ్వ పరిశో ధింపవలసి యున్నది. ఆభివృద్ధిమాణముగల గుండ్రని స్తంభము లతో నిండియున్న దీక్షుటము. స్తంభముల పాతలు మాత్రము కాన్పించుచున్నవి.

ఈ నగలు మిగల ప్రాచీనలకు సుమేరియను స్త్రీలవి. ఇవి క్రీస్తునకు మూడుశేలయేండ్లపూర్వముండినవి. నడువనున్న పరికము వెండితో చేసినది. వియంతరి నగానూపని సన్ననివెండికమ్మితో చేయబడినది. ఇదివనకు బయలు పడినసమీపీన ప్రాచీనాధారములలో నది యొక్కటిగా పరిగణింపబడు చున్నది.

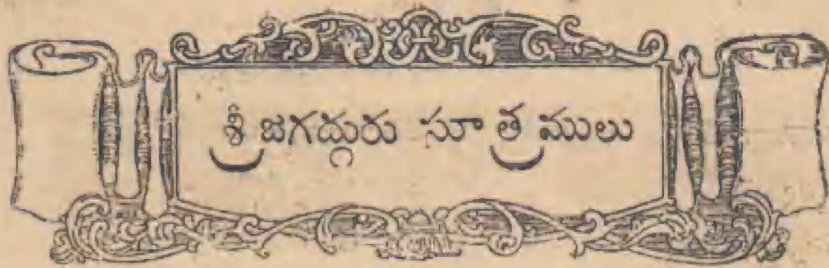
ఈ (R. S. I.) విమానము మూలములతోను పండులతోను కట్టబడినదియు, (Semi-rigid) హ్యూవో ముఖముగ యానము చేయునదియును. సంయుక్త రాష్ట్రములయందు ఇది మొట్టమొదటి విమానము. ఇట్టిది ఇటలీదేశమున మాస్ట్రో మొకటి గలదు. దీని పొడవు 282 అడుగులు. నడిమికొలత 70 $\frac{1}{2}$ అడుగులు. దీనితో గూడ నాచిత్యకమగువస్తువును దింపుటకుగాను విన్నవిమానములుండును. ఇది పోవుచున్నప్పుడే వానిని విడుదలచేసి దానినడచుపాఠము ఈ విమానము క్రిందిభాగమున గలదు. దీనిని "గుడ్ ఇయర్" తెప్పిన కంపనీవారు" నిర్మించిరి.

క్రీస్తుకు పూర్వ పెనిమిదనకల బ్రతుకనుండిన యొక రాణి యొక్క శవశేతిక.

అది ౧౦ దేండ్లకు పూర్వముండిన పెంపుడులేదీయొక్క మృతి కలెవరు. ఈ లేడిని తీర్చుదేశపు రాజకుటుంబములొనివారు పెంచుకొనియుండురని ఊహింపదగదు. ఇది క్రీస్తుకుపూర్వము ఎని దనకలెవరియందు తీర్చును పరిపాలించిన అంఖ్ పెన్ నెను పెన్ రాణి యొక్క లోపలశవశేతిక సమాసమున నుండినది. దీనిని ఇటీవలనే న్యూయార్కు పట్టణమునందలి మెట్రోపాలిటన్ మ్యూజియమునకు తేర్చిరి.

అంధ్ర దేశమందలి పరిశోధకులకు, బండితల కొక విజ్ఞానము

అట్లులాగా !

నేను బరంపురుషునండి పొగబండిలో పావు మండగా నొక యోగద్రవ్యేశు ముడుపలి బ్రహ్మచారి నాబండిలో సూక్ష్మ ప్రభునము చేసెను. ఆరివియొద్ద కొన్ని ముతక కాగితములపై వ్రాసిన ఓడ్రభాషాగ్రంథములను, వాగరాక్షరములతో తాటాకులపై వ్రాయబడిన యొక గ్రంథమును చూచితిని. ప్రపంచవశేషమున గలిగిన చవవుచే యాసాత్రములం దిప్పిత్రిప్పి చూచుమండగా నందు దాళిగ్రంథమున నేమేమియో యంత్రములు యంత్రములు బొమ్మలు ప్రాంత్రములు వ్రాయబడియున్నవి. వ్రాతవాగరాక్షరములతో నా కంతఃపరిచయము లేక పావులచే నవియేమో తెలుసుకొన నాకంతఃపట్టింపి కాదు. కాని యాదిపున నుదహరించిన జగద్గురు సూత్రము లని యందున్నవి. విడివిడిగా నుండుటచే గలగల నొక కాగితముపై నెత్తివ్రాసితిని. ముగియుచు కతడాగ్ర హించి నేను చూడ నిచ్చితినిగాని వ్రాయనిచ్చితివా యని పుష్కమును దీసికొనెను. అది తంత్రకాస్త్రాంతర్గతమని తోచుచున్నది. వుడ్డురాఫ్ (Wood rof) మొదలగు పాస్తామ్యు రీతంత్రము నివయ్యై పరిశోధనను బాసర్ప మన ముచేషీంముల గల్గుచున్నది. ఈసూత్రములు విమర్శించి నీనియభిప్రాయమేమో, దీనిచాత్యక సమగ్రముగ నేనుపొసేయుట యొద్దనైన కలదో తెలియవేడి యా భారతీయప్రతికయందు ప్రకటించితిని.

ప్రథమపాదః

౧ "అథాతస్తంత్ర జ్ఞానా"

౨ "మానోమానమ్"

౩ "యోనిత్వాత్"

౪ "జీవనమపి"

౫ "ప్రజానతే ర్భంగః"

౬ "లింగసంయోగాత్"

౭ "ఏకోఽనీశః"

౮ "నిరిందియత్వాత్"

౯ "స్వప్నేర్విలయమ్"

౧౦ "వక్యత్వాత్"

౧౧ "అథోగతిః"

౧౨ "అగతికత్వాత్"

౧౩ "సంభూతర్షణమ్"

౧౪ "భ్రష్టవ్యముక్తేః"

౧౫ "విలాసం కలేః"

౧౬ "తత్సంకల్పాత్"

౧౭ "నవానామేకః"

౧౮ "చిదానందః"

౧౯ "సత్సంగత్వాద్భక్తే"

౨౦ "ఏతదపి"

౨౧ "నదనస్యివేకే"

౨౨ "సనమాధా"

౨౩ "లస్వయవ్యతిరేకాభ్యామ్"

౨౪ "ధీరోఽపసానమ్"

౨౫ "అన్యోఽవమానమ్"

౨౬ "చాన్"

౨౭ "నిత్యసంయోగాత్"

౨౮ "శర్మస్తత్వమ్"

౨౯ "ఓం తత్సర్వం మమే"

౩౦ "నిరాలంబం మార్గమ్"

౩౧ "కషే ప్రసాదాత్"

౩౨ "సానంశూన్యమ్"

౩౩ "గాయత్రీమూలమ్"

౩౪ "సిద్ధిస్తత్వే"

౩౫ "అవశేషత్యా"

౩౬ "ఓం భూర్భువస్సువరోమ్"

"విజ్ఞానపు"

అభినవాంద్ర నటశేఖరులు

(సంపుటము ౧ సంచిక ౧౦౦ తరువాయి)

శ్రీ యుత స్థానం నరసింహ రావు గారు

ప్రస్తుత మాంధ్రవాటకరంగములయందు పేరు గాంచుచున్న నటకులలో శ్రీవరసింహారావుగారి కౌశ్యరము ట కెంతయుదగియున్నారు. వీరి నివాసస్థానము బాపట్ల. వీరు సుందరయువకులు. వీరివిద్యార్థము శ్రావ్యముగ నుండును. మధురవాణి రోషవారములలో స్త్రీపాత్ర ములను వీరు ధరించుచుండురు. వీరు రంగస్థలము నలంకరించినప్పుడు దివిరేముగ సంగీతమునతోపించుచు భావప్రకటనమున దమకుల సామర్థ్యమును ప్రాశస్త్యము. పాత్ర ప్రియభావమును బాగుగ మున్ముందు చరికించి యాపాత్ర పోషణమును గావించుచు ప్రేక్షకులను దమ్యములను గా

వించురు. మధురవాణి ధూమకము ధరించి మధురసంబంధముతో లామ్యుల నిరద్యేన బాలము, మాపడులు దేహములను ములువమునవచ్చే. రోషవారపాత్రమున శేమాత్ర మైనకోపముగలిగినా శుద్ధమహమ్మదీయస్త్రీస్వరూపము ప్రర్మిత్తుమును. వీరికి 'అభినవరోషవార' యను పేరు దముగలను. వీరు పాత్రతోపకముగ నవేగస్వల్లవచకములను బడసియున్నారు. వీరి నీర్మల విలాసమును రంగస్థలమున గాంచి మెచ్చుకొనరిచా దుండెను టరిశయోక్తి కాదు. * వీరిరోషవారదిగ్ర మీ పండితయందుగలరు.

(నాటక కళాభిమాని)

మాప్రాంగన సంగీతకళా భారతియందు ప్రచురింపబడి తమ రోషవార చిత్రమునోపనిసంతుకు శ్రీ వరసింహారావుగారియొడ సంతయుగ్యతెగ్గలము.

సంపాదకుడు

విమర్శనలు

రాంచరమాట

అనువాదము :- పాపిని పురిచి పుష్కలము

శ్రీరామశాస్త్రిగారు

క్రాంతివాద గ్రంథ రచయిత, వల ౧-౧-౧౯౧౯ ముద్రము.

దీనిని రాజమహేంద్రవరమునందు శ్రీరామశాస్త్రిగారి ముద్రాచారు దువ్వ అనుబంధముగ గాఢ ప్రచురించెడి.

ఇదియొక చారిత్రక గ్రంథము. దీని ప్రతిభాగమునందు రచయించిన గ్రంథమునుండి శ్రీరామశాస్త్రిగారు దీని ననువదించెడి. ఇందు నాయక నాయకులు కాంచనమాలా కుజాలలు. వంగద సామ్రాజ్యధిపతియగు వశోకు దీక్షణాటనకుఁ బండ్రి. అశోకునిద్వితీయ భార్య తిమ్మరక్క. నీవలసను నలుపుచు. కుజాలనిగాధయగు మోహించుచు. సాధువీరుఁడగు పద్మ కృష్ణకాయానందు వగు కుజాలయకు రివకు లభింపని కార గణున సాగించెడిది. కాంచనమాలకును కన్మియె యువద్రవ ములఁగల్గించి భారతదేశవాసి యెవకుఁ జూపినకన్నులను తెరిచుకొనిండ్రించుచు. ఈ దు ప్రతిభాగమునందు వశోకు నకుఁ కొలువో లి తెచ్చుక యుండెను. కడపటఁ దెస గూఠిండు తిమ్మరక్కను గర్హించెను. కుజాలన కొక విభావనియని మోహములకు గన్నులు వరల పట్టినది. తుదకు ముద్దితిమ్మకొని తిమ్మరక్క కాంచనమాలా కుజాలల దయకు భాగపడెను. కాంచనమాలా కుజాలలు జోధన త్వుల ముద్దితర్యమును భరతఖండమునందర్యతో ముఖ ముగ వ్యాపించెడిది. ఈ సంఘటన కార్థించిన ధర్మ సంఘసేవ నిరుపమానము. దీనియాలమున బాధ్యత్యము భారతదేశమున పేరొందు పీఠముగ వలకొనవది. కథా

మాత్రము సమీచితముగను, రసవంతముగను వడవటముకై యింక నెన్నియో విషయములు సందర్శింపఁగలిగెను. నిందుఁ జీరినవి.

అనువాద మే యైనను స్వల్పతరచటములె సర్వాంగ ముందరముగ నున్న యాకాంక్షనమాల యొద్ద భామబహుప్రతిభా కంఠసేవకుఁ గాంచనమాల యెట్లు నను టతికయె-కైకాయురదనము రసవ తర మై పూవయం గమకుగనున్నది. భావములు వర్ణనములు రమణీయములగు నున్నవి. ఇందుగ పాత్రములిన్నియుఁ దమధర్మములను జగ్గ-గానర్యహించుకొనినవి. తెలి శ్రీరామశాస్త్రిగారు తో మార్గదర్శకముగనున్నది. గ్రంథరచయితల పరిశ్రమము చతుః ప్రతిభలము రసజ్ఞులగు పాఠకులయొకంద మేకదా!

ఇట్టి పద్య భోగములగు గ్రంథములఁ బెక్కింటిని దీక్షణీయముగల తెలిసి రచియించి వీరు తమ యొద్ద సోపరుల కొసంగి వారమున్ననుఁ బాఠకులగుదురు గాక!

X. సు.

* * * *

అంధ నాటకరంగము

గ్రంథకర్త: బ్రహ్మశ్రీ గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రిగారు - చిత్తూరు.

ఈగ్రంథము విద్యాధిపాదీని గ్రంథమాలా ప్రకటన గుర్తుము. క్రాంతివాద ౩౩౦ పుటలగులది. దీనిని వల ౧-౧-౧౯౧౯ ముద్రము. ఇది ప్రాంతమాలయొక్క మేనే జరుగారయెద్ద వలకు వరకును,

కళాభివృద్ధికి శాస్త్రములలో హాటక విమర్శ
 వములు నావశ్యకము లనుట నందఱు వెఱచినదియే.
 శాస్త్రము 'విల్లు చేయుట' వలె కానించునది. విమర్శన
 ములు శ్రద్ధాధియునుకందులగు లోపాలలోపములను నిర్దు-
 షించువది. లోపముల నెఱచి పిద్దుకొనిన సేకర కళాభి-
 వృద్ధిగలుగుట!

ఆంధ్రజాతియున నాటకములు, నాటకసమాజములు
 రెక్కములుగూర్చి నిజముజేయుచున్నది. ఇక పట్టుట
 సంస్కృతుగూర్చి చెప్పవలసివచ్చెను. ఆంధ్రభాషయందు
 నాటకకళను కావించుగ్రంథములుగాని, విమర్శించుగ్రంథ
 ములుగాని మొన్న మొన్నఁ జరిమితు లేవనియే చెప్పవచ్చును.
 ఇక నాటకకళాభివృద్ధి కలుగుటల్లో యహాహించుకొన
 వలెను!

ఇటీవల శ్రీయుత పుంజం నూరిశాస్త్రిగారు,
 'నాట్యాంబుజము, నాట్యోత్పలము' ననుగ్రంథముల రచి-
 యించి మార్గదర్శకులైరి ఇవి కేవల విమర్శగ్రంథము
 లనవలెను. పిరాంగ్లవిద్యా వికారదులగుటచే నాభాష
 యందలి నాటక, నాటకకళావాచ్యమునవలెయుఁ బరి-
 తీరించియు, ఆంధ్రదామిద కల్పాటకాంగ్లనాటక ప్రద-
 ర్శనములఁ దిలకించియు, వ్రాస్తూకొన్నార్యైవై ఖరల కొం-
 డొంటికి సామరస్యముఁ గల్పించియుఁ దమకుఁ దోచిన
 యంతముల నీ గ్రంథములయందు విమర్శించివారు. ఈ
 గ్రంథములు నాటకకళాభివృద్ధి కుపకారము లనవలెను.
 ఇంకను వీరికళనుగూర్చి కొన్నిగ్రంథములవ్రాయనున్నా-
 మనిరి. వానివలెనాదుభాగ్య మెంతయు లభింపగలదో?

ఈ గ్రంథకర్త (శ్రీరామశాస్త్రి) గారు సంస్కృ-
 తాంధ్రములయందు గొప్ప పండితులు. వీరికి నాటక
 కళయందుఁ గల శాస్త్రలోకానుభవములే యీ గ్రంథ
 రూపమును దాల్చినది. ఈ కాలపు నాటకకర్తల
 యందును, నాటకములయందును, నటములయందును
 నాటక సమాజములయందును, ప్రదర్శనములయందును,
 పర్యవసానముగఁ గాన్పించుచున్న మరచారములను
 లోపమును జక్కగా నిందు విమర్శించివారు. ఈగ్రం-
 థము నాటకకళను తెలిసొందించుట కెంతయుఁ బాలినది.

అంగికము, బాదీకము, ఆహార్యము, సాత్వికము
 నను నాల్గువిధములగు నభినయము, సాత్విక విత్ భాష,

సంగీతము, దాని ప్రయోజనము, నాటకమున సంగీతము
 యొక్కయు, గీతములయొక్కయు, పద్యములయొక్క-
 యు నావశ్యకత, కష్టాంతనాటకములు మొదలగువానిని
 గూర్చి విపులముగఁ జర్చించిరి. నటులను నాటకములను
 గూర్చి యొకంత ముచ్చటించిరి. చర్చించిన విషయము
 లనుగూర్చి నిశ్చయముగా దోషములను ఖండించుదు-
 రను సిద్ధాంతములను జాటిచెప్పిరి. దీనియందే భిన్నాభి-
 ప్రాయము లుండవని చెప్ప నలవికాదున్నను వీని ప్రయో-
 జన మర్థోగమముల సత్యము. కావున, నాటకకర్తలకును
 నటులకును, నాటక సమాజములకును నీగ్రంథము లేమ
 లోపములనుదాపుకొన నుపకరించువలెనుచే పర్యధానమా-
 దరణీయమని వలెగఁ జెప్పవచ్చునరేదు. మీఁదు మిక్కిలి
 వారందఱు నిట్టిగ్రంథమును రచియించి లేమకు మరళోప
 కారమును గావించవలెను, శ్రీశాస్త్రిగారియందే గృత-
 ఙ్గాలై యుండవలెను.

శ్రీ శాస్త్రిగారు వీనిసేకా 'నాటకజ్ఞాన'
 'కావ్యనాటక మీమాంస' యను గ్రంథములనుగూడ
 రచియించియున్నారట. వానిని దిలకించి యాపందించు
 భాగ్య మాంధ్రలోకమున కనిదకాలమున లభించుఁగాక!

ఈగ్రంథముయొక్క కైలి ధారాళముగను, పరస
 ముగను, సులభముగను మున్నది. చదువఁజరువ నింపుగ
 నుండును. వీరిన్నాటక కళాభివృద్ధికములగు గ్రంథముల
 వింకను రచియించి యాంధ్రసోదరుల కర్పించ జగన్నా-
 టక సూర్యధారియను పరమేశ్వరుడు శ్రీ శాస్త్రిగారి
 ననుగ్రహించుఁ గాక! గ. సు.

* * * *

చిత్రకథామంజరి - ప్రథమభాగము

వెల్లూరులోని శ్రీ వేంగటగిరిరాజావారి కళా
 కాల కన్యతృణగానందు సు. రా. శ్రీ. రాయనము
 వేంగటగిరియందు ఏప్. ౨, యల్. జి., గారిచే రచింపఁబడిన
 ప్రైగంధ మామాలాగ్రముగఁ బదివి యానందించినాను.

విద్యాధిభిలను విపుల లోకానుభవముగలవారైన
 సీతీసంపన్నులును అగు వేంగటగిరియందు గిట్టి పుస్తక
 ములు వ్రాయదొరకొనుట ఆంధ్రబాల్యమును చాలికల
 వను ఎంతో శ్రేయస్కరము.

కల్పనలు స్వభావవిధములుగను సంపత్కీర్తివిమ
లుగను నుండి ప్రస్తుత హైందవప్రవాసిగతులను జీర్ణ
రంజకముగాఁ జిత్రించి సంపాద్యవృద్ధిఁ గావలయు
మార్గములు జక్కగా నూపించుచున్నది.

శారదా బాలాంబు కథలలోని ప్రాసములను
కీర్తకములుగా ఏత్రివ్రాసిన ప్రాచీనకవికృత పద్యభాగ
ములు, స్కాంట్టుగారి యాంగ్లాభ్యాసులలోనివానివలె
గదాపదంబులుగ నున్నవి.

బాలామణియను నీల వృత్తిపట్టు కరుణపథిర
మైయున్నది.

కృష్ణచేతీ జనవస్త్రాంతమువలన, స్వహితవరా
ఘృణితాపకావకారములు మానవుని పరాజయవృత్తులని
సృష్ట మగుచున్నది. కథావైపులకల్పనాపాటవములు
తక్కినకథలలోకంటె దీనిలో విశేషముగాఁ జూపట్టు
చున్నవి. కాలెయభాగ్యవృద్ధుల యవ్యాధి గాఢమైతి
యనుఁ బ్రేమయు మనోహరముగా చర్చింపఁబడినది. కాని
భక్తకల్లజాయను గోపన్నగారి పరమతీవ్రమైన రామభక్తి
మాధుర్యక్రిగాను కృష్ణచేతీనిర్మలావంతుల భక్తికి లాజ్జ
గాను జూపఁబడినది. మేహితురానికి సాహాయ్యము
చేయుటకై కాలెయభాగ్యండ్రిగారినిపాపపుద్గవట్లు చెప్పఁ
బడినది. చలంతములైన కింకరప్రమాణాదు లున్నచో
వినిరెందును సరియే; లేనియెడల దవ్యవయ్య మైన కల్ప
నలు పరంపరావిప్రులమగు గోపన్నగారి చాత్రియవకు
వినిదములుగా నుండుటచేఁ బెద్దర కవమృతములుగా
నుండునని తోఁచుచున్నది.

బాలాంబుప్రభావాత్మక సౌకియములును, నిర్ద
కులములైన నుంపరీచేతి యనూహాద్యవబుద్ధులును,
బాలాంబులైనచేతకా శిఖామణియను నీరచేసిన ప్రా
శస్త్యమును, మానసంరక్షణార్థము పతివ్రతానిలకమను
బాలాంబు జీవినన్నిధిని గావించిన కీరతశ్యాగమును, అందు
వలన వెంటనే ఇనూము పశ్చాత్తపచిత్తుడై ప్రకృతి
మాన్యుకొని పశీరసంబరము జక్కగాఁ జర్చింపఁబడినది.
ఈకథలోఁ గొన్ని పట్టు పరితలపాదయములు కరఁగించి
కనులు చెప్పగిల్లఁజేయఁబోయినప్పటికి,

కొఱవిదయ్యము, శాగరాశా, మధ్యభూతి: ఈ
మాదుకథలను సేవ్యకేక్యముగానున్న నట్లులను మీరల
నింపుగానుండును. శాగరాశాకథలో విషజంతువునకు
వైరము నునుపొందితీరమైన యనురాగముండవచ్చుననుభవ
యము గోచరించుచున్నది. “కుద కిల్లాలు కంటు దశివట్టి
కొని పతిచెప్పవమాటలకు దలయుంచెను” అనుమాటల
కును, “ప్రమాదమున పవలయున కాహుతియైన నీన ధర్మ
కుమాననికి.....” అను మాటలకును పరస్పర చైరు
ద్యమున్నట్లు కావించుచున్నది.

ఉత్తమపుష్పము, గోతిమి-ఇది న్యూదయాష్టాద
కరములుగ నున్నవి. మనుజుఁ డెంతగోప్యవాఁ డైనను
విశ్వాసశూనుమనందు కిక్కనుఁ జాలఁదని గోతిమిగురుపద
పదీకృతించి బోధించుచున్నది.

మాణిక్యము యొక్క విశ్విరెనుపొందర్యము
రమ్యముగాఁ జిత్రింపఁబడినది. (112 పాదలు)

మాలిలో—అర్ధ తమమైవట్టియు అది కీర్తి క
మైవట్టియు సంఘసంస్కారము కథారూపమున
బోధింపఁబడినది. విందనీయమున క్రీ పీరకేలింగపాత్రయు
నందు బాగుగాఁ బ్రవేశపెట్టినారు.

నికేల యనుకథ బహువీధిజాతుల మైనకథ:—
జాన్ము గారికిఁదొలర లై రాగియందుండు నిరవళభావము,
అదిని చిత్రించునూర్చిన యవిశ్వాసము కించిత్ర్విధలా
పేక్షయులేని ఆదైరాగియొక్క క్రిరామచంద్ర పాదార
విందవినిర్మలభక్తి పూర్వమైన పశోపకార ప్రవృత్తి,
అద్భుతకీర్తిగ నివారంము, జాతిమతము భావలందు గేవ
లము భిన్నులైనవయొల్లుజాన్ము దంపతుల స్తననీయ
మైన కృతజ్ఞురై నిర్మయులై తమపుత్రుగను పుత్రునకును
నికేలారామవాసునునిడి దానిని వెలిపుచ్చుట, తమ
పిల్లలచేఁ దమమిత్రునికీర్పించిన బహుమానముల—ఇవి
న్నియుఁ గడుస్పృహ్యముగా చర్చింపఁబడినవి. కథాది
యందు తీవయాత్రను రెయిలుప్రయామలతో బోల్చి
కావించిన వర్ణనకు బాగుగానున్నది.

“కాన్యములేని యగ్నివలె నివయములేనివారి
యార్ధ్యయుగోపమును పిఠుకాలములోనే నల్లరినది”,
(14) “చైతన్యము గాంచినవారి పాపమునలెనే, యుష్ణ

చూపెనీరముమండి యారేయి మెల్లమెల్లంగఁ దోలెని
పొయెను" (48); అచ్చు బచ్చుటఁ గానిపిందు నిట్టియెవ
మానము లేంతయు పృథుయంగములుగ నున్నది.

"ఘోరవేపటి కొక మనసిదిరెంతువుయొక్క
గూకారము గావెచ్చును! బాహ్యవర్ణలోనే నేమండెన
యెడల అది దయ్యమే యని భ్రమించియుండును"
(120, 121) "దేశరూప్రకాశముగారు పైనికెప్పిర
మునలియవ్వ మామగారి తాతగారయి" (121); కొన్ని
చోట్ల నిట్టి యతివృత్తులవైచ నకొక్కటలును గలవు.

భామలలితవైన గ్రాంథికభాష- శైలి భారత
ముగ నున్నది.

"దింతలవల్లి పల్లెటూరిన నందవలసిన జోగ్య
ములు గదలియుండెను":—ఇది యాచిత్ర భాషాసంప్ర

దామనుమానముగా లేక ఆంగ్లవాక్య నిర్మాణవర్ధి
ననుసరించి యున్నది.

విదన (16) దగ్గరనే (17) తేజోవంతముగ (59),
వర్ణకాలము (75) అందలకీరి (79) పెలుంగదు (94)
పితృపతల (112) వేటకారలది (128) నిమాల
(120); ఇట్టి యనిష్టమాపములు కొన్ని చోట్లగాన్పించు
చున్నవి. ప్రమాదజన్యములైన యాస్పల్వకోపములును
ద్వితీయునుద్రామునందు పవరింతులనుగొనదను.

గ్రంథము సుగంధహాసమై, నీతిశోభకమై, బోధిత
విష్ణుమై బాలరేఖను బాలికలను బహుధా పకప
యోగ్యమైయున్నదని నాయభిప్రాయము. రిక్కిన
స్వతీమాదిభాగములుమాడ పవరకాలములోఁ బ్రకటించి
గ్రంథకర్తగారిండు ఆశ్చర్యజనోపకర్త లగుదుమగా!

కూచి వరసింహము

చిలుక

వెలగపూడి దానయ్య దొడరి గారు

వ. పందిసచ్చల కాంతిని మించినట్టి
యతులితంబగు రంగుచే నమరియున్న
చక్కనగు, తోక, తొక్కల, చక్కెఱజూడ
ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

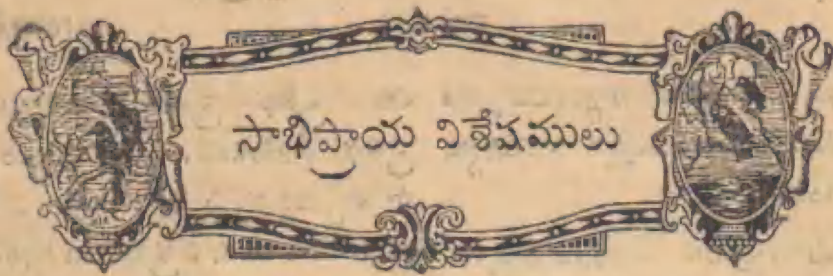
గీ. నన్నమై యెట్టఁగానన్న నున్నయందు
గాఢపూన నమర్చిన కరణినొప్ప
సుందరంబగు కనుగన సొంపుఁ జూడ
ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. పంగి మొన దేతి యెట్టవిరంగుతోడ
మెఱయుచక్కని త్రోటియు మెడకున్గిందఁ
బాటుతరమైన నీలంపు గీతఁ జూడ
ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. కంతమును జూచి ముక్కుతోడ గజచి పట్టి
యెదురుగానున్న కాఱపై కెక్కు నపుడు
తనువు మునుజేర్చి కాట్లానుటను గనంగ
ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. ఫలయుతంబగు వృక్షంబువైనఁ జేరి
యందమైన పదంబుతో ముందునున్న
పండుఁగొని మెక్కెఱజూచెడి పట్టుఁ జూడ
ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. పరవి గడనెక్కు దొమ్మరిసాని చోల్చి
తొక్కలను జూచి పూనిక ముక్కుతోడ
మ్రాకుం బట్టుక, పై కెగఁ బ్రాకుటఁ గన
ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

సాభిప్రాయ విశేషములు

రీ. కే. దామెర్ల రామా రావు గారు

దైవస్వర్ణములు మానవులకు దుర్గాహ్యములు. అనంతములైన మనోరథములు మీకాకాలమునందు భగ్నము లగుచుండును. ఆశలు నిరాశలగును. భావివర్షితు లంధకార బంధురముగ గనుపడును. కాని జగన్నాటక సూత్రధారుని యాదేశానుసారముగను ప్రపంచప్రవృత్తి యథాప్రకారము సాగుచుండును. వ్యక్తిస్వరూపము అంతర్నితమైనను సంకల్పిత భావము భిన్నరూపములను చాల్చి వృద్ధిని జొందుచుండును. సంచితమైన విజ్ఞాన మవిచ్ఛిన్నముగను లోకహితార్థము వివిధోగపడుచుండును. లోకహితార్థ మవతరించెడి భావ పరంపరలవికాసమునందంతర్నితమైన వ్యక్తి స్వరూప మమరత్వమును బడసి విరాజిలుచుండును. జననమరణములు స్వరూపము లందు భేదభావముచు వ్యక్తముచేసినను సిరమైన భావపరంపరలు వ్యక్తిస్వరూపమును స్ఫురింపజేయుచుండును. మానవకల్యాణమున కొక త్యాగమువైనను సమర్పించిన వ్యక్తులల్నా యుష్మదైనను కృతార్థులు. ప్రతిభాశాలులైన వ్యక్తులు వృత్తివోందినను వారి ప్రతిభయందే చిరంతనత్వమును గలిగియుండి జన్మసాఫల్యమును విశేషముచేయుదురు. జగన్నాటక సూత్రధారుని లీలావిలాసములు విపాదపూరి

తములై సామాన్యదృష్టి కగ్రాహ్యములైనను భగవన్నిర్ణీతమైన లోకకల్యాణమునకు వివిధోగపడుచున్నవి.

మాఖమాసపు భారతియందు దామెర్ల రామారావుగారి ఛాయాపటమును ప్రచురించునపుడు పుష్యమాసపు భారతియందు రామారావుగారి మరణవర్ణితవమును జేయవలసిన యవసరమచింత్యముగనుండెను. మాఖ శుద్ధ శ్రేయోదశినాడు (౧౯౨౨-౨౩) రామారావుస్వర్ణస్తులై బంధుమిత్రాదులను కళాభిజ్ఞ బృందమును విచారసాగరమునందు ముంచిరి. అల్పవయస్సునందే రామారావుగారు సువ్యక్తముచేసిన చిత్రకళాస్రావీణ్యము, వారిసౌజన్యము, వారికళారాధన తత్పరత్వము, వారి యకాలమరణమువలనను విచారమును గలుగజేసినవి. పత్రికలయందు వారియకాలమరణమును వెలుపుచు వ్యాసములు పద్యగీతములు ప్రచురింపబడినవి. వారి నివాసస్థానమైన రాజమహేంద్రవరమునందు స్మరణచిహ్నమును నెలకొలుపుటకు మహాసభ గావింపబడినది. అల్పవయస్సునందే యన్వయముగను కీర్తిశేషులై కళాకోవిదులమన్ననలకుబాతులైన రామారావుగారు రాంధ్రకళాప్రపంచమునకు చిరసంస్మరణీయులుగ నుండగలరు. రాజమహేంద్రవరమునందేర్పడిన

యువసంఘముచితమైన స్మారకచిహ్నము నేర్పరచుటకు దయామయుడైన షరమేశ్వరుడనుగ్రహించుగాత!

రామారావుగారు బొంబయికిలత్తానగరములందు చిత్రకళాభ్యాసమునుజేసినను వారి చిత్రములం దనిర్వచనీయమైన రససాంద్ర్యము గోచరంబగుచున్నది. షరమేశ్వరస్వరూపము “శివం శాంతం సుందరం” స్వభావములందును స్వరూపములందును ప్రత్యక్షమగుచూ మానవులకు దమయం దప్రత్యక్షముగనున్న దైవవిభూతిని బ్రత్యక్షము చేయుచు దుఃఖనివృత్తిని సుఖప్రాప్తిని సాధనంబగుచున్నది. షరమేశ్వరుని సచ్చిదానందస్వభావమును వ్యవహరించుచు కవులు సందర్శించుచు వర్ణించియును, గాయకులు వినుచుపాడియును, చిత్రకారులుచూచుచు చిత్రించియును, తత్త్వజ్ఞులు గనుగొనుచు బోధించియును దుఃఖనివృత్తిని సుఖప్రాప్తిని దోడ్పడుచున్నారు. భగవంతుని సౌందర్యవిభూతిని ప్రత్యక్షముచేయుచు నానందరసషరవశత్వమును గలుగజేయుట కాత్మానంద దాయకమైన రూపప్రపంచమును చిత్రకళాభిజ్ఞులదివ్యరచనలను చిత్రించుచు విశ్వకల్యాణమును జేయుచున్నారు. ప్రాచీనతీరులసంవర్గము భారతసంస్కారమున కితరంగములందువలె చిత్రకళారంగమునందును ప్రతిబంధకముగను బరిణమించినది. ప్రభుత్వాదరణమునకు భాత్రమైనరూపారాధనము వికసించి భారతసంస్కారమునకు సహజమైన భావారాధన ముద్భవించినది. చిత్రకళయందు సర్వాంగసౌష్ఠ్యము

నకు ప్రతిభ ప్రబలి భావసౌష్ఠ్యమునకు ప్రతిభ క్షీణించినది. పాశ్చాత్యపండితులు పాశ్చాత్యదృష్టికి షరిపాటియైన యంగపోషణమును చిత్రకళయం దధికతరఃగను వ్యాపింపజేసిరి. సౌందర్యమున కాధారభూతమైన లావణ్యవిన్యాసముక్షీణించి పుష్టివిన్యాసభావము ప్రబలినది. ప్రజోధనమయమునందు వంగరచనయందు ప్రతిఘటన ముదయించినది. చిత్రకళాభిజ్ఞులు సందలాలు బోను, అనందనాథ తాకూరు ప్రభృతులు పుష్టివిన్యాసమునకు పదమ్యతిని గలుగజేసి లావణ్యవిన్యాసము నభిష్ఠింపజేసిరి. వంగచిత్రవైఖరియందు భావవిన్యాసము ప్రబలినను లావణ్యసౌష్ఠ్యవసంయోగమునందు విచిత్రవైఖరి ఏర్పడినది. ఈవైఖరియందలి గుణదోషముల విషయముననుఖండనమండనము లేటులున్నను భారతచిత్రవిన్యాసమునకు ప్రాణకళయైన భావారాధన ముద్భవించి బడవినది. రామారావుగారు భారతసంస్కారమునకు షరిపాటియైన భావారాధన విన్యాసము సవలంబించియును రూపవిన్యాసమునందు నయితే ముద్ధరణమార్గము సవలంబించి చిత్రకళావిన్యాసమునందు భారత సంస్కారమునకు సహజమైన యాధ్యాత్మిక స్వభావమును షరిస్ఫుటము చేయుటకు బ్రయత్నించిన విధమును రామారావుగారి చిత్తరువులు విశేషముచేయుచున్నవి. రామారావుగారు చిత్రపటములను ప్రత్యక్షప్రమాణములనుజూచి యారంభమునందు చిత్రించినను కాలక్రమమునను

వా రామార్గమునువదిలి సంకల్పనిర్యాణవిధానము నవలంబించుచుండెరి. రామారావుగారజంతాచిత్త విన్యాసమునులక్ష్యమునుగ నైకొని వారిచిత్తములందలి రూపశేఖాలంకార విధానములం దజంతావిధానము నవలంబించిరి. రామారావుగారి చిత్తము లవయవవిస్ఫురణమును బ్రకటించుచున్నను దివ్యవిభూతులను స్మరింపజేయుచుండును. పరమేశ్వరవిభూతులైన శాంత శివసుందరభావములు చిత్తములందు సహజరీతిని ప్రత్యక్షమగుచుండును. గతసంవత్సరమునందుభారతీయందు బ్రచురించిన గౌరీ శంకరుల చిత్తమునుజూచినను, ఇతర మానవ దేవతాచిత్తములను జూచినను నీభావము పరిస్ఫుటమగుచున్నది. ఫాల్గుణమాస సంచికయందు ప్రచురించిన లజంతాచిత్తపటము రామారావుగారి లక్ష్యమును విశదము చేయుచున్నది. రామారావుగారు లావణ్యసౌష్ఠవములకును మానవదివ్యవిభూతులకును భావరూపములకును సహజమైన సంయోగమును గలుగజేయుటకు యథాశక్తిని చిత్తకళాదేవి నుసాసించి కృతకృత్యులైరి. కళోపాసకులైన రామారావుగారి యకాలమరణము చిత్తకళాభ్యుదయమున కుత్తేజమును గలిగించి రామారావుగారికి సాయుజ్యప్రాప్తి గలుగుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాత!

* * * *

రివిధసక్షముల సభ

ప్రపంచప్రవృత్తియందు సంకల్పమునకు మించిన ఫలము గలుగుట యసంభవము. వివిధసక్షముల సభకు సంకల్పిత

ఫలము సంభవించినది. బొంబయినమాచేశమునందె రానున్న ఫలమును విజ్ఞులు సూచించిరి. ఎ.యస్. రామస్వామిమొదలియారుగారు నిరాటంకముగను వారిభావమును విశదము చేసినందుల కాగ్రహము గలిగినను పర్యవసానము మొదలియారుగారి జ్యోతిషమును సఫలము చేసినది. స్వరాజ్యచక్షుమువారి కార్యము నిర్బంధశాసన ఖండనముతో తీరినది. జెల్లామునందుగాని డిల్లీయందుగాని సంయోగసాధనములకు ప్రసక్తిగలుగలేదు. డిల్లీయందు గూడిన సభయందు ప్రసక్తిగలిగినను ఫలము గలుగలేదు. స్వరాజ్య విధానమును నిర్ణయించుటకేర్పడిన సభ స్వీయకార్యభారమును నిర్వహించినది.

డాక్టరు బిశెంటమ్మగారి కార్యదీక్షయును నిర్వహణసామర్థ్యమును విజయమునకు గారణములు. బిశెంటమ్మగారి కన్వెన్షనుచట్టమునందలి ముఖ్యాంశములు స్వరాజ్యచట్టమునందలి ముఖ్యాంశములుగ బరిణమించినవి. స్వరాజ్యశాసనస్వభావరూపము లెటులున్నను ఉపసంఘము నిర్ణయించిన విధానము శాసనరూపమును దాల్చుటకు సాధనాంతరములు మృగ్యములు. శాసనవిధానమును సామ్రాజ్యశాసనసభయందుగాని పార్లమెంటునందుగాని ప్రవేశపెట్టుట కవకాశము గలుగదు. అవకాశము గలిగినను శాసనరూపమును దాల్చుట కాటంకములు గలవు. శాసనరూపమును దాల్చినను దరిద్రుల మనోరథము నెలె మృతాక్షరముగ నుండును. నిరంకుశాధి

కారప్రాబల్యమునకు గారణము నద్యావలోపముగాని శాసనముల లోపముగాదు.

సంయోగసభ నిర్ణయించిన రెండవయువ సంఘ వ్యవహారములును నిరర్థకములైనవి. హిందూ మహమ్మదీయులకు సంయోగసభ నము సాధ్యముగాలేదు. ఉద్యోగములందును ప్రాతినిధ్యమునందును గలిగిన విభేదములు స్థిరములైనవి. హిందువులును మహమ్మదీయులును స్వతః వాదమును సమర్థింప బూనుకొనుచున్న విషయము జిన్నా, లాజపతిరాయగారల భావములు విశేషము చేయుచున్నవి. లక్నోయొడంబడికను విమర్శింపవలసిన యవసరమును లాలాజిగారు నిరసించుచున్నారు. లాలాజివర్గమువారిదృష్టి హిందూసంఘటనమునందు లగ్నమగుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు హృదయపరివర్తనము గలుగనపుడు భయసంఘములకును సంయోగము దుర్లభమని విశేషముచేసి సంయోగసభను ప్రస్తావనము విరమింపజేసెను. గాంధీమహాత్ముడును పండిత మోతీలాలునెహ్రూగారలు ప్రకటింపనున్న నివేదికయును సభికాంక్షములను గలిగియుండు నని మూహించుట కవకాశములేవు. సంయోగసభావ్యవహారములు నిరర్థకములైనను స్వరాజ్య ప్రాప్తికి వివిధపక్షముల సంయోగమును హిందూమహమ్మదీయ సంయోగమును నవసరములని అన్నిపక్షములవారును సంగీకరించుచున్నారు. వివిధ పక్షముల సంయోగమునకు కాంగ్రెసు సిద్ధాంత మేమార్పును బొందవలయును. తిబ్రలుపక్షమును స్వతంత్ర పక్షమును నూలువడి కెడినిర్ణయమునె

తీసివేయగోరుచున్నవి. స్వరాజ్యపక్షము నియమము సంగీకరించినను క్రియయందుమాత్రము ప్రయోజనము గలుగకున్నది. కాంగ్రెసు పక్షమువారైనను నూలువడి కెడి నియమమును పూర్తిగను పాటించకున్నారు. గాంధీమహాత్ముని ఖద్దరు ఘోష యరణ్య ఘోషగ నున్నది. జెల్లాము కాంగ్రెసు ముగిసిరెండుమాసములైనను ఏరాష్ట్రమునందును కాంగ్రెసు సభ్యులు విశేషముగను చేరినటులు గనుపించదు. ఈ విషయపరిస్థితులందు గాంధీమహాత్ము డేమి చేయనున్నదియును కాలము తెలుపగలదు.

* * * *

స్వరాజ్యపక్షము

స్వరాజ్యపక్ష సిద్ధాంతములు క్రమముగను శిథిలమగుచున్న విషయముని త్యక్తవ్యవహారములు విశేషముచేయుచున్నవి. స్వతస్సిద్ధముగ బలములేని స్వరాజ్యపక్షమున కితరులసహాయములేకను ప్రభుత్వమును ప్రతిఘటించుటకు శక్తిలేకున్నది. గతసంవత్సరమునందు గలిగిన యైక్య మీయేడు దుర్ఘటమై స్వరాజ్యపక్షమునకు సామ్రాజ్యవంగీయ శాసనసభలయందు పరాజయము గలిగినది. లిట్టను ప్రభువుచమత్కారముగను పంగరాష్ట్రమునందు సంయోగమునుభేదించి ప్రభుత్వవిజయమును బడయగలిగెను. హిందూ మహమ్మదీయుల పట్లను స్వతంత్ర స్వరాజ్యపక్షముల పట్లనవలంబించిన సామదానభేద తంత్రములును పంగరాష్ట్రమునందవలంబించిన దండన తంత్రమును సంపూర్ణ విజయమును బడసినవి.

నిరంకుశ ప్రభుత్వవిధానమునందుగల ప్రభావమును ప్రజలదార్శభ్యమును విశదమైనవి. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు భిన్నపక్షములకు గలిగిన ప్రాతికూల్యమును ప్రభుత్వతంత్రమును ప్రభుత్వవిజయమునకు దోడ్పడినవి. ఆసభయందు జిన్నా నేత్రాగారలకు జరిగిన సంభాషణములు ప్రజానాయకుల హృదయమును విశదముచేయుచున్నవి. స్వరాజ్యపక్షము ప్రత్యక్షముగను పరోక్షముగను ప్రతిఘటనతంత్రమును విరమించుటయును, అనుకూలసహకార తంత్రమునవలంబించుటయును సంభవములు. ఈవిషయపరిస్థితులందు గాంధీ మహాత్ముడు కాంగ్రెసుయొక్క ప్రత్యేకసమావేశమును జేసి బహిష్కారసాధనములను నూలు నియమమును విరమించుటయును సంభవములు. వర్తమాన పరిస్థితులందు సకలమును సంగఢకారబంధురముగ గనుపడుచున్నది.

* * * *

ఆదాయవ్యయ పట్టికలు

సామ్రాజ్యశాసనసభయందును రాష్ట్రీయశాసనసభలయందును నాదాయవ్యయ వివరములు చర్చింపబడుచున్నవి. సామ్రాజ్యదాయము 133,68,00,000. ఆదాయమునుండి వ్యయముపోను 3,24,00,000 నిలువయుండునని మదింపువేయబడినది. వ్యయమునందు 5633 లక్షలు సైన్యవ్యయమునకు వినియోగపడుచున్నవి. సైన్య వ్యయమునందు 4 కోట్లు తగ్గినను సైన్యవ్యయము దుర్భరముగ నున్నది. ఏమెంపుకమిటి నిర్లయూనుసారముగ నైనను ఇంకను 7 కోట్లు తగ్గుటకవకాశముగలదు. కాని

సైన్యవ్యయమును తగ్గించుట కధికారులకు మనసాప్తుడు గదా! అధికాదాయమునుండి 126, 56, 61 లక్షలు చెన్నపురిరాష్ట్రము నందు క్షరాష్ట్రము పాంచాలరాష్ట్రముల కప్పములనుండి తగ్గించుట కేర్పాటులు చేయబడును, అధికాదాయమునకు మారకము, మంచీవానలు, అనుకూలవ్యాపారము, పోరుల విక్రయము గారణములు. ఆదాయవ్యయముల పరిశీలనము సంతృప్తిని గలుగజేయదు. నూలుమీది సుంకము నిలిచియే యున్నది. సైన్యవ్యయమును తగ్గించలేదు. ఆకస్మికకారణములదాదాయమును పెంచినవి. వ్యయము తగ్గినను ప్రజాభారము తగ్గినను సంతోషింపచ్చును. ఆకస్మికకారణములవలననైనను కొత్తపన్నులను వేయవలసిన యవసరము తప్పినందులకు సంతోషించలయును. ఆదాయవ్యయనిర్లయూధికారము సామ్రాజ్యసభకు గలుగసంతవరకును ఆదాయము హెచ్చినను వ్యయము తగ్గినను సంతోషించుటకు గారణములు గనుపడవు.

రాష్ట్రములందు సామ్రాజ్యముగ నాదాయమునకు మించినవ్యయము గలిగినది. సంయుక్తరాష్ట్రములందు 28, బర్మాయందు 157, చెన్నరాష్ట్రమునందు 88 లక్షలు లోటుగలుగనున్నది. సామ్రాజ్యప్రభుత్వమీయవలచిన మొత్తములు లోటును పూర్తిచేసినను రాష్ట్రముల దుశ్చితిని బట్టెట్లు విశదముచేయుచున్నవి. సంస్కరణములకల మధికవ్యయమునందు వ్యక్తమగుచున్నది. కాని ప్రజాధికారమునందును ప్రజాసాఖ్యమునందును వ్యక్తమగుటలేదు. వర్తమాన విషయదశను

నివర్తించుటకు సామర్థ్యము భారత ప్రజాహిమహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానము
 స్తములందు గలదు. వర్తమానవిషయదశ సతి నందు లగ్నముచేసి స్వధర్మారాధనపరాయ
 క్రమించి స్వరాజ్యమును బడయుటకు సాధన ణులై కృతార్థు లగుదురుగాత! పురుషార్థము
 ములను గాంధీమహాత్ము డనవరతము బోధి సకు సాధనములైన శాంతి సత్య దయా ధర్మ
 ములను స్వరాజ్యసిద్ధికి కర్మపరిష్కర్షము ములను గాంధీమహాత్ముని యుపదేశానుసార
 గాకున్నది. ప్రజలును నాయకులును వారిదృష్టి ముగను ప్రజానాయకులు నేవించి తరించెదరు
 ని గౌరవాధికారపదవులనుండి మరిల్చి గాంధీ గాత!

స త్య నా రాయణ స్వామి

బలిచేపల్లి లక్ష్మీకాంతము గారు

మృ నివంట్ గపురంపుటాకు విషియంబు నోవి కందించుచున్

గనులన్ బాళి పిసాళి నవ్వు లొలయంగాఁ జెంత లక్ష్మీ విలా

సిని లాలింప, సుధార్థవోచ్చలిత ఏచీహోలల్ నాగె

య్య నుయ్యలూగుచు దీనుల సృజించినావా ? సత్యనారాయణా!